CALL No. { ف ۳۴۰.۵۵۹ / ع ۱۲ ش و } ACC. No. ۷۳۰۵

AUTHOR

TITLE

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

فہرست ابواب و فصول جلد اول کتاب شرح وقایہ فارسی و ملتقی الابحر

شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر	
ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ
دیباچہ کتاب	۲	دیباچہ کتاب	۲	فصل در جماعت	۳۳	فصل لا صلوٰۃ بجماعۃ فی الاحتستقا	۴۰
کتاب الطہارۃ	۳	کتاب الطہارۃ	۳	باب الحدث فی الصلوٰۃ	۳۴		
فصل در نواقض وضو	۵	فصل فرض الغسل	۵	باب ما یفسد الصلوٰۃ و ما یکرہ فیہا	۳۵	باب ادراک الفریضۃ	〃
فصل در غسل	۶	فصل فی مجوز الطہارۃ	۶	فصل در مکروہات	۳۶	باب الفوائت	۴۱
فصل در موجبات غسل	۷	فصل تنزح البئر	۹	باب صلوٰۃ الوتر والنوافل	۳۷	باب السجود والسہو	۴۲
فصل در آب مستعمل	۹	باب التیمم	۱۰	فصل در قیام ماہ رمضان	۳۸	باب صلوٰۃ المریض	۴۳
فصل در دباغت	〃	باب المسح علی الخفین	۱۴	فصل در نماز کسوف و خسوف و استسقا	۳۹	باب سجود التلاوۃ	۴۵
فصل فی البئر	〃	باب الحیض	۱۸			باب الصلوٰۃ المسافر	۴۶
باب التیمم	۱۰	فصل المستحاضۃ	۲۲	باب ادراک الفریضۃ	〃	باب الجمعۃ	۴۷
باب المسح علی الخفین	۱۵	باب الانجاس	〃	باب قضاء الفوائت	۴۱	باب العیدین	۴۸
فصل در مسح جبیرہ	۱۷	باب الاذان	۲۷	باب السجود والسہو	〃	باب صلوٰۃ الخوف	۴۹
باب الحیض والنفاس	۱۸	باب شروط الصلوٰۃ	۲۸	باب صلوٰۃ المریض	۴۳	باب الجنائز	۵۰
فصل در الوان حیض	۲۰	باب صفۃ الصلوٰۃ	۲۹	باب سجود التلاوۃ	〃	فصل الصلوٰۃ علیہ و دفنہ	۵۱
فصل نفاس	۲۳	فصل ینبغی الخشوع	۳۰	باب صلوٰۃ المسافر	۴۵	باب الشہید	۵۴
باب الانجاس	〃	فصل یجوز الامام بالقوم	۳۳	باب صلوٰۃ الجمعۃ	۴۶	باب الصلوٰۃ فی الکعبۃ	۵۵
فصل در تقسیم نجاست و بیان قدر عفو آن	۲۴	الجماعۃ سنۃ موکدہ	۳۴	باب العیدین	۴۷	باب زکوٰۃ السوائم	۵۶
		باب صفۃ الصلوٰۃ	۳۵	باب صلوٰۃ الخوف	۴۸	فصل و لیس فی اقل من ثلثین	۵۷
کتاب الصلوٰۃ	۲۵	باب ما یفسد الصلوٰۃ و ما یکرہ فیہا	۳۶	باب الجنائز	۴۹		
باب الاذان	۲۷	فصل کرہ تشبہ بثوبہ	۳۷	فصل در تکفین میت	〃	فصل و لیس فی اقل من اربعین	
باب شروط الصلوٰۃ	۲۸	باب الوتر والنوافل	۳۸	فصل در نماز جنازہ	۵۰		
باب صفۃ الصلوٰۃ	۲۹	فصل التراویح سنۃ موکدہ	۳۹	باب الشہید	۵۱	فصل اذا کانت	۵۹
فصل فی القراۃ	۳۰	فصل یصلی امام الجمعۃ عند زوال الشمس	۴۰	باب الصلوٰۃ فی الکعبۃ کتاب الزکوٰۃ	۵۲		

شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب وفصول	صفحہ	ابواب وفصول	صفحہ	ابواب وفصول	صفحہ	ابواب وفصول
۵۸	باب الزکوٰۃ الانعام	۵۸	باب زکوٰۃ الذہب والفضۃ والعروض	۱۰۴	باب التفویض	۸۲	کتاب النکاح
۵۹	باب الرکاز			۱۰۸	باب الحلف بالطلاق	۸۳	باب المحرمات
۶۰	باب الزکوٰۃ الخارج	۵۹	باب العاشر	۱۱۰	باب طلاق الفضولی	۸۴	باب الاولیاء والاکفاء
〃	باب المصارف	〃	باب الرکاز	۱۱۱	باب الرجعۃ	۸۵	فصل فیما یحل للکفاءۃ من النکاح
〃	باب الصدقۃ الفطر	۶۰	باب زکوٰۃ الخارج	۱۱۴	باب الایلاء	۸۶	فصل فی وقت تزویج
۶۲	کتاب الصوم	۶۱	باب المصرف	۱۱۵	باب الخلع	〃	باب المہر
۶۴	باب ما یوجب القضاء	۶۲	باب صدقۃ الفطر	۱۱۸	باب الظہار	۹۳	باب النکاح الرقیق
۶۵	باب الاعتکاف	۶۳	کتاب الصوم	۱۱۹	فصل در کفارت	۹۴	باب النکاح الکافر
〃	کتاب الحج	۶۵	باب موجب الفساد	۱۲۱	باب اللعان	۹۵	باب القسم
۶۷	باب القران والتمتع	۶۶	فصل یباح الفطر	۱۲۲	باب الفیئ	۹۶	کتاب الرضاع
۶۵	باب الجنایات	۶۷	باب النذر	۱۲۳	باب العدۃ	۹۸	کتاب الطلاق
۸۰	باب الاحصار	۶۸	باب الاعتکاف	۱۲۷	باب الغصب والحضانۃ	۹۹	باب ایقاع الطلاق
〃	باب الحج عن الغیر	〃	کتاب الحج			۱۰۰	فصل قال لہا انت طالق
〃	فصل ہدی	۶۹	فصل فاذا اراد الاحرام			۱۰۱	فصل قال لہا انت طالق
〃	فضیلت وقوف	۷۰	فصل فاذا دخل مکۃ	۱۲۹	فصل در حضانۃ	۱۰۲	فصل طلق غیر المدخول
۷۲	کتاب النکاح	۷۲	فصل ان لم یدخل المحرم	۱۳۰	باب النفقۃ	۱۰۴	فصل در کنایہ ما احتملہ
۷۳	فصل در محرمات	۷۳	باب القران والتمتع	۱۳۴	باب العتاق	۱۰۵	باب التفویض
۸۵	باب الولی والکفاءۃ	۷۵	باب الجنایات	۱۳۵	باب العتق البعض	۱۰۷	باب التعلیق
۸۸	فصل در نکاح فضولی	〃	فصل وان طاف القدوم	۱۳۹	باب الحلف العتق	۱۰۹	باب طلاق المریض
۸۹	باب المہر	۷۷	فصل ان قتل محرم صیدا	۱۴۰	باب الاستیلاد والتدبیر	۱۱۰	باب الرجعۃ
۹۲	فصل در نکاح اہل ذمی	۷۸	باب العاقۃ المیقات بلا احرام			۱۱۴	باب الایلاء
۹۳	باب النکاح الکافر	۷۹	باب اضافۃ الاحرام الی الاحرام	۱۴۱	فصل فی الاستیلاد	۱۱۵	باب الخلع
۹۴	باب القسم	〃	باب الاحصار والفوات			۱۱۷	باب الظہار
۹۶	کتاب الرضاع	۸۰	باب الحج عن الغیر	۱۴۴	کتاب الایمان	۱۲۰	باب اللعان
۹۸	کتاب الطلاق	۸۱	باب الہدی	〃	باب ما یکون یمینا	۱۲۲	باب الفیئ
۱۰۰	باب الایقاع الطلاق	〃	مسائل منثورہ		وما لا یکون یمینا	۱۲۳	باب العدۃ
۱۰۳	فصل فی الکنایات						

شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر	
ابواب و فصول	صفحہ ہندیہ	ابواب و فصول	صفحہ ہندیہ	ابواب و فصول	صفحہ ہندیہ	ابواب و فصول	صفحہ ہندیہ
باب الکفارۃ	۱۴۲	فصل فی تحد معتدہ	۱۲۵	فصل در تنفیل	۱۶۹	باب حد القذف	۱۵۸
باب الحلف	۱۴۳	باب ثبوت النسب	۱۲۶	باب استیلاء الکفار	۱۷۰	باب فی التعزیر	۱۵۹
بالفعل		باب الحضانۃ	۱۲۸	باب المستامن	۱۷۱	کتاب السرقۃ	″
باب الحلف	۱۴۹	باب النفقۃ	۱۲۹	باب الارض	۱۷۲	فصل فی الحرز	۱۶۱
بالقول		فصل فی نفقۃ الطفل	۱۳۲	الوظائف		فصل فی کیفیۃ القطع	۱۶۳
کتاب الحدود	۱۵۳	کتاب العتاق	۱۳۴	فصل در جزیہ	۱۷۳	باب قطع الطریق	۱۶۵
باب الوطی	۱۵۴	باب عتق البعض	۱۳۵	فصل در معبد الکفار	۱۷۴	کتاب السیر الجہاد	″
الذی یوجب		باب العتق الیمین	۱۳۷	″ فصل در مصرف		کتاب الغنائم	۱۶۷
الحدود الذی		باب الحلف بالعتق	۱۳۸	جزیہ و خراج		فصل تقسیم الغنیمۃ	″
لایوجب الحد		باب العتق علی جعل	۱۳۹	و جزیہ آن		باب الاستیلاء الکفار	۱۶۹
باب الشہادۃ	۱۵۵	باب التدبیر	۱۴۰	باب المرتد	″	باب المستامن	۱۷۰
الزنا والرجوع		باب الاستیلاد	۱۴۱	باب البغاۃ	۱۷۵	فصل لایکون مستامن	″
عنہا		کتاب الایمان	۱۴۲	باب اللقیط	۱۷۸	باب العشر	۱۷۱
باب حد الشرب	۱۵۹	فصل القسم	۱۴۳	باب اللقطۃ	″	فصل الجزیۃ	۱۷۲
″ باب حد القذف		باب الیمین فی الدخول	۱۴۴	کتاب الابق	۱۷۹	فصل من ارتد	۱۷۳
۱۶۰ فصل فی التعزیر		باب الیمین	۱۴۶	″ کتاب		باب البغاۃ	۱۷۶
۱۶۱ کتاب السرقۃ		فی الاکل		المفقود		کتاب اللقطۃ	″
۱۶۲ باب فی کیفیۃ		باب الیمین فی الطلاق	۱۴۹	کتاب	۱۸۰	کتاب اللقطۃ	۱۷۷
القطع		باب الیمین فی البیع الشراء	۱۵۰	الشرکۃ		کتاب الابق	۱۷۸
۱۶۵ باب قطع الطریق		باب الیمین فی الضرب والقتل	۱۵۲	فصل	۱۸۲	کتاب المفقود	۱۷۹
۱۶۶ کتاب الجہاد		کتاب الحدود	۱۵۳	در شرکۃ		کتاب الشرکۃ	″
۱۶۸ باب المغنم		باب الوطی	۱۵۴	فاسدہ		فصل لایجوز الشرکۃ	۱۸۲
والقسمۃ		باب الشہادۃ	۱۵۵	کتاب	۱۸۳	کتاب الوقف	″
۱۶۹ فصل در کیفیت قسمت		باب حد الشرب	۱۵۷	الوقف		فصل اذا بنی مسجد	۱۸۴

فہرست ابواب و فصول جلد ثانی کتاب شرح وقایہ فارسی ملتقی الابحر

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی

صفحہ	ابواب و فصول
۲	کتاب البیع
۵	باب شرط الخیار
۸	فصل فی خیار الرؤیۃ
۹	فصل فی خیار العیب
۱۳	باب البیع الفاسد
۱۶	باب الاقالہ
۱۹	باب المرابحۃ والتولیۃ
۲۲	باب الربا
۲۶	باب الحقوق والاستحقاق
۲۷	فصل در بیع فضولی
۲۸	باب السلم
۳۰	فصل در شروط بقاء سلم
۳۳	مسائل شتی
۳۵	کتاب الصرف
۳۸	باب الکفالۃ
۴۹	کتاب الحوالۃ
۵۰	کتاب القضا
۵۹	مسائل شتی
۶۰	کتاب الشہادۃ والرجوع عنہا
۶۷	باب قبول الشہادۃ وعدمہا
۷۵	فصل فی الشہادۃ الزور

ملتقی الابحر

صفحہ	ابواب و فصول
۲	کتاب البیوع
۴	فصل یدخل البناء
۵	باب الخیار
۸	فصل فی ومن اشتری
۱۰	فصل مطلق البیع
۱۳	باب البیع الفاسد
۱۷	فصل قبض المشتری
۱۹	باب الاقالہ
″	باب المرابحۃ والتولیۃ
۲۱	فصل لا یصح بیع المنقول
۲۲	باب الربوا
۲۶	باب الحقوق والاستحقاق
″	فصل البینۃ حجۃ
۲۸	باب السلم
۳۴	مسائل شتی
۳۵	کتاب الصرف
۴۶	فصل لو دفع الاصیل
۴۹	باب کفالۃ
۵۰	باب الحوالۃ
۵۲	کتاب القضا
۵۶	فصل واذا ثبت الحق
۵۷	فصل واذا شہدوا عند القاضی

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی

صفحہ	ابواب و فصول
۷۸	کتاب الوکالۃ
۷۹	باب الوکالۃ بالبیع والشرا
۸۳	فصل لا یصح بیع الوکیل
۸۵	باب الوکالۃ بالخصومۃ القبض
۸۷	باب عزل الوکیل
″	کتاب الدعوی
۹۲	باب التحالف
۹۵	فصل اگر گفت بنما و ندیدم
۹۶	باب دعوی الرجلین
۱۰۰	باب دعوی النسب
۱۰۲	کتاب الاقرار
۱۰۵	باب الاستثناء
۱۰۷	باب الاقرار
۱۰۹	کتاب الصلح
۱۱۰	فصل در بیان چیزی که در آن صلح جایز است
۱۱۴	فصل در خارج کردن یکی را از آن
۱۱۶	کتاب المضاربۃ
۱۱۹	باب المضارب والمضارب

ملتقی الابحر

صفحہ	ابواب و فصول
۵۹	فصل و یجوز قضاء المرأۃ
۶۱	فصل و حکم الخصمان
۶۲	مسائل شتی
۶۶	کتاب الشہادۃ
۶۷	فصل یشہد لکل بسمعہ
۶۹	باب من یقبل الشہادۃ
۷۴	باب الاختلاف فی الشرط
۷۴	یقبل الشہادۃ علی الشہادۃ
۷۶	باب الرجوع
۷۸	کتاب الوکالۃ الوکالۃ
۸۲	باب الوکالۃ الوکالۃ
۸۴	فصل لا یصح عقد الوکیل
۸۶	باب الوکالۃ بالخصومۃ
۸۷	باب عزل الوکیل الموکل
″	کتاب الدعوی
۹۱	باب التحالف
۹۴	فصل لو قال فی والید الشی
۹۵	باب دعوی الرجلین
۹۹	فصل فی التنازع بالایدی
۱۰۲	باب دعوی النسب
۱۰۳	کتاب الاقرار
۱۰۵	باب الاستثناء
۱۰۹	کتاب الصلح
۱۱۱	فصل یجوز الصلح
۱۱۳	باب الصلح
۱۱۶	کتاب المضاربۃ
۱۱۹	کتاب المضاربۃ
۱۲۲	فصل ولا یتفق الشرکاء
۱۲۴	کتاب الودیعۃ
۱۳۰	کتاب الشرکۃ

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر	
ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ
فصل فی الاختلاف	۱۲۳	کتاب الہبۃ	۱۲۹	کتاب الاکراہ	۱۵۴	باب یجب فیہ الشفعۃ	۱۷۲
کتاب الودیعۃ	۱۲۴	باب الرجوع	۱۳۱	کتاب الحجر	۱۵۷	فصل تبطل الشفعۃ	۱۷۳
کتاب العاریۃ	۱۲۶	فصل ومن وہب ہبۃ	۱۳۳	فصل بلوغ الکلام	۱۵۹	کتاب القسمۃ	۱۷۵
کتاب الہبۃ	۱۲۹	کتاب الاجارۃ	۱۳۳	کتاب المأذون	″	فصل وینبغی القاسم	۱۷۶
باب الرجوع عن الہبۃ	۱۳۰	باب ما یجوز من الاجارۃ	۱۳۵	کتاب الغصب	۱۶۳	فصل ویجوز المہایاۃ	۱۷۹
فصل در پیر کہ بخشید ما دارد را	۱۳۲	باب الاجارۃ الفاسدۃ	۱۳۸	فصل در تغیر مغصوب	۱۶۵	کتاب المزارعۃ	۱۸۰
فصل فی الصدقۃ	۱۳۳	فصل الاجیر	۱۴۰	فصل در نقصان مغصوب	۱۶۶	کتاب المساقات	۱۸۲
کتاب الاجارۃ	″	باب فسخ الاجارۃ	۱۴۴	فصل فی غصب ما لا یتقوم	۱۶۸	کتاب الذبائح	۱۸۳
باب الاجارۃ الفاسدۃ	۱۳۶	مسائل منثورۃ	۱۴۵	کتاب الشفعۃ	۱۶۹	فصل ویحرم اکل	۱۸۵
باب من الاجارۃ	۱۳۷	کتاب المکاتب	۱۴۶	فصل در اختلاف	۱۷۰	کتاب الاضحیۃ	″
فصل متاجر	۱۴۲	باب تصرف المکاتب	۱۴۷	باب ما یکون فیہ الشفعۃ	۱۷۲	کتاب الکراہیۃ	۱۸۷
فصل فی اجارۃ العبد	″	فصل واذا ولدت	۱۴۹	فصل فی حیل	۱۷۳	فصل فی الاکل سنۃ فرض	″
فصل فی الاختلاف	۱۴۳	باب کتابۃ العبد المشترک	۱۵۱	کتاب القسمۃ	۱۷۵	باب فی الکسب	۱۸۸
باب فسخ الاجارۃ	۱۴۴	باب العجز والموت	۱۵۲	باب المزارعۃ	۱۸۰	باب فی اللبس	۱۹۰
مسائل شتی	۱۴۵	کتاب الولاء	۱۵۳	کتاب المساقات	۱۸۱	باب فی النظر	۱۹۱
کتاب المکاتب	۱۴۶	فصل فی ولاء المولاۃ	۱۵۴	کتاب الذبائح	۱۸۳	فصل فی الاستبراء	۱۹۲
فصل فی کتابۃ الفاسدۃ	″	کتاب الاکراہ	۱۵۵	فصل در بیان آنکہ خوردن آن حلال نیست و آنکہ خوردن حلال ست	۱۸۴	باب فی البیع	۱۹۳
باب تصرف المکاتب	۱۴۷	کتاب الحجر	۱۵۷			فصل فی المتفرقات	۱۹۴
فصل المکاتب	۱۴۸	فصل بحکم بلوغ احتلام	۱۵۹			کتاب احیاء الاموات	۱۹۷
باب کتابۃ العبد المشترک	۱۵۰	فصل تصرف الصبی	۱۶۲			فصل فی الشرب	۱۹۸
باب الموت والعجز	۱۵۲	کتاب الغصب	″			فصل وکری الانہار	۱۹۹
کتاب الولاء	۱۵۳	فصل وان غیر ما غصبہ	۱۶۵			کتاب الاشربۃ	۲۰۰
فصل فی ولایۃ الولاۃ	۱۵۴	فصل وان غیب ما غصبہ	۱۶۶	کتاب الاضحیۃ	۱۸۵	کتاب الصید	۲۰۱
		کتاب الشفعۃ	۱۶۹	کتاب الکراہیۃ	۱۸۸	کتاب الرہن	۲۰۵
		فصل وان اختلف الشفیع	۱۷۱	فصل در اکل و شرب	″	باب ما یجوز ارتہانہ	۲۰۷
				فصل در طبوح و جران	۱۸۹	باب الرہن	۲۱۱
						باب التصرف	۲۱۲

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول
۱۹۰	فصل فی النظر والمس والوطی	۲۱۶	فصل رہن عصیر	۲۲۸	فصل در جراحت	۲۴۸	باب الوصیۃ
		۲۱۷	کتاب الجنایات	۲۳۰	باب ما یحدث فی الطریق	۲۵۱	باب العتق
۱۹۱	فصل در استبراء	۲۱۸	باب ما یوجب	۲۳۲	فصل فی الجنایۃ بالمال	۲۵۲	باب الوصیۃ للاقارب
۱۹۶	کتاب الاجارۃ الاموات	۲۲۲	باب القصاص	۲۳۵	باب الجنایۃ البہیمۃ		
۱۹۷	فصل الشرب بالشفعۃ	۲۲۳	فصل فیما یسقط القصاص	۲۳۶	باب الجنایۃ من الرقیق	۲۵۵	باب الوصیۃ للاجنبی
۱۹۸	فصل در کندیدن نہر	۲۲۴	فصل فیمن قطع یدہ رجلہ	۲۳۹	فصل دیۃ العبد	۲۵۶	باب الوصیۃ بالثلث
〃	فصل در دعوی شراب	۲۲۵	باب الشہادۃ	۲۴۱	فصل جنایۃ المدبر	۲۵۶	باب الوصی
۱۹۹	کتاب الاشربۃ	۲۲۷	کتاب الدیات	۲۴۴	باب القسامۃ	۲۵۹	فصل شہد الوصیان
۲۰۱	کتاب الصید	۲۲۸	فصل فی النفس الدیۃ	۲۴۵	کتاب العاقلۃ	〃	کتاب الخنثی
۲۰۵	کتاب الرہن				دیتہا	۲۶۱	مسائل شتی
۲۰۷	باب ما لا یصح	۲۳۹	لا قود فی الشجاج	۲۴۶	کتاب الوصیۃ		
۲۱۰	باب الربوٰ	۲۳۲	فصل فی جرح الباطن	۲۴۸	باب الوصیۃ بالثلث	۲۶۲	کتاب المفقود
۲۱۲	باب التصرف فی الجنایۃ فی الرہن	〃	باب ما یحدث فی الطریق	۲۵۲	باب العتق فی المرض		
		۲۳۵	فصل ان مال حافظ	۲۵۳	باب الوصیۃ لاقارب وغیرہم	〃	فصل والعصبۃ
۲۱۶	فصل عصیر	〃	باب جنایۃ البہیمۃ			۲۶۴	فصل عجب الحرمان
۲۱۷	کتاب الجنایات	۲۳۸	باب جنایۃ الرقیق	۲۵۵	باب الوصیۃ بالسکنی	〃	فصل فی الوارث
۲۱۸	باب ما یوجب القود وما لا یوجب	۲۴۰	فصل دیۃ العبد			〃	فصل الوارث
		۲۴۱	فصل وان جنی	۲۵۶	باب الوصی	〃	فصل والعزلی
۲۲۱	باب القود فیما دون النفس		باب فصل الخطاء والعمد	۲۵۹	کتاب الخنثی	〃	فصل ہو خنثی
۲۲۵	باب الشہادۃ فی القتل واعتبار حالہ	۲۴۲	باب القسامۃ			۲۶۵	حساب الفرائض
۲۲۷	کتاب الدیات	۲۴۵	کتاب المعاقل	۲۶۱	مسائل شتی	〃	فصل فی تداخل العصبات
		۲۴۶	کتاب الوصایا				

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین بعد بدانکه میگوید احقر عباد الله الغنی عبد الحق بن سیف الدین
سرهندی که از ایام عنفوان جوانی زمام اختیار این حقیر را قاید توفیق الهی عز شانه بصحبت کثیر البرکت قبلة الطلاب وملاذ الاوتاد
موصل الطالبین الی نهایات الکمال شیخ العالمین وارث الانبیاء والمرسلین الشیخ الاکبر والامام الاعظم شیخنا وسیدنا حضرت شیخ محمد معصوم
ادام الله تعالی ظلال افاداته رسانید و بیمن انفاس آنحضرت بقدر استعداد از فوائد و موائد صحبتهای شکرف بهره مند میشد
که تفصیل آن طولانی دارد بیت اگر بر تن من زبان شود هر موی ٭ یک شکر تو از هزار نتوانم کرد ٭ با وجود آن نعمت بعنایت ایزدی
جلشانه در ساعات فراغ از آن صحبت بنا بر مناسبت جبلی که بمطالعه کتب دیگر از طلبه علم داشتم اشتغال بحرم شرح وقایه میفرمودم
بطریقی که در حین مطالعه مبتدئین طلبه علم بکار آید و متوسطین ایشان را در وقت تکرار آن قوت افزاید چنانکه حل عبارت و ترکیب آن و حل
بعضی از الفاظ و اعراب آن از آن مفهوم میشود اما چون مقصود از آن این بود که مذکور شد رعایت و زمره در آن بانصرام
نمی پیوست لهذا بعضی از اهل زمانه بر مراد تا رسیده بر عبارات آن گفتگو داشتند خصوصا بعضی از شاگردان این فقیر در گفتگو را دراز
کرده بودند چنانکه بعضی از مخلصان آمده از آن گله میکردند و خاطر این حقیر را از آن دربار میشد لیکن چون بر جهت کوشش خیلی مشقت
کشیده بود و دست داشتن از آن بخاطر گران می آمد اما چون گفتگوی ایشان بپیشانی بجائی کشید که بعضی بها آمده بالشافیه خیر
گفتند بنا علیه آن را بسوع رسانیده بهمان قدر اکتفا نمود و چون مرکوز خاطر بود که بعد از اتمام آن بعبارتیکه قریب بفهم مردم باشد خواهد نوشت
بهمان طریق از سر نو شروع کرده در سنه هزار و هشتاد و ششم اتمام نموده به مسائل شرح وقایه مسمی گردانید و چون شروع و اتمام

آن در اوان سلطنت محب العلماء والاتقیاء معین الفقراء العرفاء صاحب السیف والزهد والورع والتقوی سلطان محمد اورنگ زیب
شاه عالمگیر بهادر بتوفیق آن ابد عالی خیر آن لازم دیده بفقیر چند از دعای خیر آن بادشاه دین پناه دیباچه این کتاب را زین ساخت
اللهم احسن عاقبته واعنه علی افشاء شعائر الاسلام کاخذ الجزیة ونحوها من الامور العظام کما اعنته علی اداء الصلوة مع الاطمینان التام
واعن معاونته علی متابعته فی اعماله وعلی ترک ما لا یجوز من اعمالهم کالظلم واخذ الرشوة ونحوها من اموال عوام اللهم اغلظ علی من لم یرض بهذا واحم
علی من قال آمین بدانکه مراد از لفظ امام که درین کتاب مذکور است امام اعظم ابو حنیفه کوفی رحمة الله علیه و از صاحبین امام ابو یوسف و امام محمد و از شیخین
امام اعظم و امام ابو یوسف و از طرفین امام اعظم و امام محمد و از شرح شرح ملا محمد فخر الدین بر مختصر وقایه چون خلوص نیت و صفا طویت این حقیر
و کرم او سبحانه جلشانه عام و کثیر امید که مقبول خاص و عام شود و هو که ازین نصیبی گیرد این حقیر را بدعای خیر یاد آرد والله ولی التوفیق

کتاب الطهارت

قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم
وارجلکم الی الکعبین مسئله فرض در وضو چهار چیز است یکی شستن روی از سوی پیشانی تا زیر ذقن و از زمره گوش تا زمره گوش دیگر و بروایت
شمس الائمه اگر میانه گوش و رخساره را تر کرد و بران آب جاری نساخت کفایت کند بنا بر رعایت ابو یوسف که متوضی اگر تر کرد اعضای
وضو را و بران آب روان نساخت وضو جایز است لیکن در تاویل این گفته اند که وضو وقتی جایز است که از هر عضوی یک قطره یا دو
قطره جاری شود اگرچه بر وجه تعاقب آن روان نشده باشد دوم شستن هر دو دست تا هر دو آرنج سوم شستن هر دو
پای تا هر دو شتالنگ بخلاف امام زفر که نزدیک وی شستن آرنج و شتالنگ در وضو واجب نیست چهارم مسح ربع سر بخلاف
امام شافعی که نزدیک وی مسح یک موی یا سه موی فرض است بنا بر آنکه خدا تعالی مطلق مسح سر حکم کرده است و قدر آنرا
بیان نفرموده است پس معتبر اقل مرتبه مسح باشد که آن یکموی یا سه موی است ما میگوییم قول او سبحانه مجمل است مطلق نیست و حدیث
مشهور بروایت معتبره تفسیر است مر قول مجمل الله تعالی را که رسول علیه الصلوة والسلام بر گلخن قضا آمده بول کرد و وضو ساخت و بر ناصیه مبارک
خویش مسح کرد و کمتر از ان مروی نیست پس معتبر در فرض همین قدر باشد زیرا که اگر کمتر از ان جایز میبود سرور علیه السلام از برای تعلیم
احکام آنرا نیز بیان میفرمودند و نزدیک امام مالک مسح تمام سر فرض است چنانکه در تیمم بقول الله تعالی فامسحوا بوجوهکم مسح تمام
روی فرض است ما میگوییم مسح سر را بمسح روی قیاس نمیتوان کرد زیرا که در مسح سر غسل پیغمبر علیه السلام است بروایت مذکوره
و بیل است بر قدر مسطور چنانکه گذشت و نیز در تیمم مسح روی بجای شستن روی است پس مقدار در حکم شستن روی باشد بدانکه مسح
چهارم حصه ریش فرض است نزدیک امام بقیاس مسح سر و نزدیک امام ابو یوسف مسح تمام ریش فرض است زیرا که چون

بسبب مسح ریش شستن پوست که زیر ریش است ساقط شد مسح تمام ریش بجای شستن تمام زیر ریش فرض شد بدانکه بروایت اصح مراد
چهارم حصه از ریش است که متصل پوست روی است و در اشهر روایت از امام مسح تمام موی ریش که روی را پوشیده است
فرض است و هو الاصح المختار کذا فی شرح جامع صغیر قاضی خان بدانکه مراد از مسح رسانیدن دست تر است بعضوی که بران مسح
بشرط آنکه تر کرده باشد دست را بآب نو یا تر مانده باشد دست بعد از شستن اعضای وضو پس اگر دست را از بعض اعضای
تر کرده مسح کند یا دست بعد از مسح عضوی تر مانده باشد بآن مسح کند روا نباشد مسئله اگر بعد از مسح سر تر اشند واجب
نیست که بار دیگر مسح کند و در ریش همین حکم است کذا فی حاشیة الحلبی و اگر بعد از وضو ناخن تراشید واجب نیست که موضع
تراش را بار دیگر بشوید مسئله سنت در وضو چهار چیز است یکی شستن هر دو دست تا چند دست این سنت نزدیک
بعضی پیش از استنجاست و نزدیک بعضی بعد از استنجا و نزدیک بعضی هم پیش از استنجاست و هم بعد از استنجاست و طریق شستن
آنست که ظرف آب را بدست چپ گرفته اول دست راست را سه بار بشوید بعد از آن ظرف را بدست راست گرفته دست
چپ را همچنان بشوید و اگر ظرف کلان است که برداشتن آن ممکن نیست انگشتان دست چپ را جمع نموده از آن ظرف
بانگشتان آب بگیرد و دست راست بشوید بعد از آن دست راست را تا هر قدر که بخواهد در آب در آورده بدست راست آب
گرفته دست چپ را بشوید اگر بهر دو دست وی نجاست باشد روا نیست که دست را در آب در آرد بلکه دست را از نجاست
پاک کردن بر وجهی که آب ظرف نجس نشود فرض است دوم تسمیه در آغاز وضو در حاشیه چلپی است که منقول است از سلف
گفتن بسم الله العظیم الحمد لله علی دین الاسلام و الفضل بسم الله الرحمن الرحیم گفتن سنت است سوم مسواک کردن چهارم سه بار دو دست
آب چنانچه بیان کردیم سه بار بدهن آب کردن و نزدیک امام شافعی مضمضه و استنشاق هر دو سنت است بهر غرفه هر دو بجا آرد ششم خلال
ریش در حاشیه چلپی است که انگشتان را از زیر ریش بجانب خارج بکشد چنانچه پشت دست بجانب متوضی باشد هفتم خلال انگشتان
هر دو دست در حاشیه چلپی است که در آرد بعضی انگشتان را در بعضی دیگر کذا فی اکثر المعتبرات هشتم خلال انگشتان هر دو پا در حاشیه
چلپی است که بخنصر دست چپ از خنصر پای راست شروع کند و بخنصر پای چپ تمام کند نهم هر عضو را سه بار شستن دهم تمام مسح کردن سر
یک بار بخلاف امام شافعی که نزدیک وی سه بار سنت است و در جامع ترمذی است که علی ابن ابیطالب رضی الله تعالی عنه اعضای وضو را سه بار شست
و مسح کرد و هر دو دیگر تبه فرمود این است وضوی رسول علیه السلام و در صحیح بخاری مثل این است یازدهم مسح هر دو گوش کردن بآب سر بخلاف امام شافعی
که نزدیک وی مسح گوش بآب سر سنت است دوازدهم نیت و سیزدهم ترتیب در وضو چنانکه اول روی بشوید بعد از آن هر دو دست بعد از آن مسح

بعد از آن هر دو پای بشوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی نیت و ترتیب هر دو فرض است چهارم تر بر سر مسح کردن بخلاف
امام مالک که آن نزدیک وی فرض است **مسئله** مستحب در وضو و چیزیست یکی شروع کردن از جانب راست زیرا که مواظبت رسول صلی الله
علیه وسلم بر شروع از جانب راست بطریق عادت بود و سنت آنست که مواظبت بر آن بطریق عبادت باشد دوم مسح بر گردن زیرا که رسول خدا
صلی الله علیه وسلم مسح کرده است بر گردن مبارک خویش در حاشیه چلپی است که بعد از مسح هر دو گوش به پشت هر دو دست مسح بر گردن کند
زیرا که بر پشت دست تری مستعمل نیست **فصل در نواقض وضو** **مسئله** ناقض وضو دوازده چیزیست یکی بر آمدن چیزی
از پیش یا از پس معتاد باشد یا غیر معتاد چون کرم از زیر بر آید یا باد از قبل یا از دبر بر آید درین باب اختلاف مشایخ است دوم بر آمدن
چیزی از جراحت بشرط آنکه از جای خود روان شود و برسد بموضعی که شستن آن در وضو یا در غسل واجب است پس اگر بر دو چیزی را
از جراحت برآرد و بعد از آن خود چیزی نیز آمد ناقض وضو نباشد و نیز اگر چیزی را بدندان گزید و بر آن اثر خون دید یا خلال کرد
دندان خود را و بر خلال خون ظاهر شد یا انگشت در بینی کرد و بر آن خون دید یا بینی افشرد و از بینی مثل عدس خون بسته بر آید
وضو میشکند و نزدیک امام شافعی بر آمدن چیزی از غیر دو راه ناقض وضو نبود و نزدیک امام زفر ناقض وضو باشد اگر چه از جای خون روان نشود
سوم قی که خون مع دو برابر بزاق باشد چنانکه بزاق سرخ شود پس اگر بزاق زرد شد وضو نمی شکند چهارم قی که تلخه با طعام یا آب یا چیزی
پیوسته بود و به پری دهن رسد بخلاف بلغم که از سر نازل شود زیرا که آن بالاتفاق ناقض وضو باشد اما بلغم که از شکم بر آید نزدیک طرفین ناقض وضو نبود
و نزدیک امام ابو یوسف ناقض وضو باشد بدانکه اگر اندک اندک قی کرد چون جمع کرده شود به پری دهن رسد نزدیک امام ابو یوسف اگر در یک
مجلس جمع کرده شود نزدیک امام محمد اگر یک شبانروز جمع کرده شود پس اگر مجلس و شبانروز هر دو متحد است جمع کرده شود نزدیک
هر دو و اگر در هر دو اختلاف است جمع کرده نشود نزدیک هر دو بدانکه آنچه که از بر آمدن آن وضو می شکند نجس نیز است پس خون که از
جای خود روان نشده است و قیئی که به پری دهن نرسیده است نجس نباشد نزدیک امام محمد و غیر روایت اصول نجس بود و دلیل آن
یا جواب یا در ترجمه مذکور است پنجم خواب کسی که بر پشت یا بر پهلو خوابیده باشد ششم خواب کسی که بر خود را بر هر دو زانو یا بر هر دو دست
خود نهاده خوابیده باشد یا بر یکی از سرین خود خواب کرده باشد چنانچه مقعد او از زمین جدا مانده باشد هفتم خواب کسی که به تکیه چیزی خواب
کرده باشد که اگر آن چیز را دور کنند وی بیفتد بخلاف خواب ایستاده یا نشسته یا در رکوع مسنون یا در سجود مسنون که آن ناقض
وضو نبود هشتم بیهوشی نهم دیوانگی دهم مستی چنانچه در رفتار پای او بلغزد یازدهم خنده قهقهه مصلی بالغ در نماز خواب رکوع
و سجود بخلاف قهقهه کودک و در آن نماز یا قهقهه بالغ در نماز جنازه یا سجده تلاوت که آن ناقض وضو نبود لیکن ناقض آن

عمل شاید بدانکه قهقهه در نماز ناقض وضو وقتی است که در بیداری باشد اما در خواب ناقض وضو نبود نزدیک امام شافعی قهقهه ناقض وضو
نیست در خواب باشد یا بیداری بود بدانکه قهقهه آنست که آواز آن همسایگان بشنوند و ضحک آنکه خود بشنود نه غیر او و تبسم آنکه خود بشنود و نه
غیر او اول هم وضو را می شکند و هم نماز را و ثانی نماز را می شکند نه وضو را و ثالث نه وضو را می شکند و نه نماز را و رابع هم مباشرت فاحشه
چنانچه مرد و زن هر دو برهنه باشند و بدن یکی با بدن دیگری مساس کند و آلت مرد استاده باشد و با فرج زن مساس کند
بخلاف امام محمد که نزدیک وی مباشرت مذکور ناقض وضو نیست **مسئله** کرمی که از جراحت برآید ناقض وضو نباشد زیرا که کرم
طاهر است و آنچه که بر آن از نجاست قلیل است و همچنین است اگر برآید است از ذکر مرد زیرا که از جراحت برآمده است بنا بر آنکه ذکر
محل کرم نبود و کرمی که از قبل زن برآید در آن اختلاف مشایخ است اما کرمی که از دبر برآید ناقض وضو است زیرا که بر آن
نجاست قلیل از دبر ناقض وضو باشد و آن کرم از نجاست قلیل خالی نبود **مسئله** اگر چه گوشت از جراحت جدا شد ناقض وضو
نباشد و نیز اگر مردی به زن یا به ذکر مساس کرد نزدیک ناقض وضو نبود و همچنین است اگر زنی به مرد مساس کرد بخلاف
امام شافعی که نزدیک او مساس زن با ذکر ناقض وضو باشد در حاشیه چلپی است که اختلاف در کسی است که مساس کرده است اما
آنکه بوی مساس کرده شده است وضوی وی بالاتفاق نمی شکند و نیز اختلاف در مساس بدن است اما اگر مساس کرد
یکی مرمی با ناخن یا دندان دیگری را ناقض وضو نباشد نزدیک همه و نیز اختلاف در مس ذکر باطن کف دست است اما اگر مساس کرد به پشت دست
یا به سر انگشتان دست بالاتفاق وضو نمی شکند **فصل در غسل** **مسئله** در غسل سه چیز فرض است یکی آب در دهن کردن
دوم آب در بینی کردن بخلاف امام شافعی که نزدیک وی این هر دو در غسل سنت است بدانکه اگر غسل کرد و بعد از مضمضه دندان
طعام باقی ماند پاک نبود سوم رسانیدن آب به تمام ظاهر بدن لیکن مالیدن آن واجب نبود پس اگر در ناخن خمیر باقیمانده است
شستن زیر آن واجب باشد بخلاف ریم و گل و رنگ حنا و غیر آن زیرا که ریم در حکم بدن است بنا بر آنکه اینجا متولد است و از گل آب نفوذ
نمی کند و رنگ حرج است **مسئله** اگر بر بدن روغن مالید بعد از آن آب روان کرد غسل جایز بود هر چند بدن آب را قبول نکرده باشد **مسئله**
اگر غالب است بر گمان او که بی جنبانیدن گوشواره آب در سوراخ آن نخواهد رسید جنبانیدن گوشواره واجب شود و اگر در سوراخ گوشواره
نباشد و بر گمان او غالب است که بی تکلف آب در سوراخ میرسد تکلف نکند و اگر میداند که بی تکلف آب نخواهد رسید تکلف کند و اگر
از بر آوردن گوشواره سوراخ بند شده است چنانچه اگر غافل میشود آب در سوراخ میرسد آب را بر سوراخ روان میسازد و اگر نه مثل بخیه
یا خاشاک تکلف کند **مسئله** اگر انگشتری تنگ باشد واجب است که آنرا در وضو و غسل بجنباند تا آب در زیر آن برسد **مسئله**

اگر کسی را ختنه نکرده باشند نزدیک بعضی مشایخ واجب است بر وی که در غسل آب در قلفه رساند و اگر بول در قلفه رسد ناقض وضو باشد
اگرچه از قلفه نیز آمده باشد زیرا که نزدیک ایشان قلفه را حکم ظاهر بدن است من کل وجه و نزدیک بعض در غسل در قلفه آب رسانیدن واجب
نباشد اما اگر بول در قلفه در آید ناقض وضو بود زیرا که نزدیک ایشان قلفه را در غسل حکم باطن بدن است و در وضو حکم ظاهر بدن است
مسئله سنت در غسل پنج چیز است یکی شستن هر دو دست دوم شستن فرج سوم دور کردن نجاست بدن را بعد از شستن فرج
چهارم وضو کردن اما اگر در مکان غسل آب مستعمل جمع میشود پای را تاخیر کند و بعد از غسل جای دیگر بشوید اگر بر تخته یا بر سنگ غسل میکند
پای را نیز در وضو بشوید کذا فی حاشیة الحلبی پنجم سه بار بر تمام بدن آب روان کردن **مسئله** بر زنان واجب است که گیسوهای بافته خود را
در غسل بگشایند یا تر بکنند زیرا که تر کردن بنهای سر را کفایت میکند بنا بر آنکه فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم مر ام سلمه را رضی الله
تعالی عنها که کفایت میکند ترا ای ام سلمه اگر سه بار آب بر بنهای سر ریزی تو و اگر موهای زن بافته است واجب است که در موها نیز آب رساند
چنانچه واجب است بر مرد رسانیدن آب در ریش خویش زیرا که حرج نیست اما بر مردان واجب است که گیسوهای بافته خود را در غسل
بگشایند و هو الاحتیاط **فصل در موجبات غسل** موجب غسل چهار چیز است یکی بر آمدن منی که از مکان خود بدفق و شهوت
جدا شده باشد بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی از سر عضو بدفق و شهوت برآمده باشد پس اگر از مکان خود که پشت مرد است
به شهوت جدا شد پیش از آنکه بر آید گرفت سر عضو را با آنکه شهوت ساکن شد بعد از آن گذاشت سر عضو را و بی شهوت منی
از عضو بیرون آمد نزدیک طرفین غسل واجب شود بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی واجب نشود و اگر پیش از بول غسل کرد بعد از آن تقیح
ظاهر شد نزدیک طرفین باز دیگر غسل واجب شود بخلاف امام ابو یوسف و بدانکه بر آمدن منی به صفت مذکور موجب غسل است اگرچه در خواب باشد
مرد و زن درین حکم برابر است لیکن از امام محمد در غیر روایت اصول منقول است که اگر زن احتلام و تلذذ و انزال یابد غسل واجب شود
اگرچه اثری بر جامه یا بدن نیابد مرویست از شمس الائمه که لا یوخذ بهذه الروایة دوم غایب شدن سر ذکر در قبل یا در دبر به قدر ختنه فاعل
و مفعول هر دو غسل واجب گردد سوم دیدن منی را یا مذی را بعد از خواب اگرچه احتلام یاد نباشد بدانکه وجوب غسل در منی ظاهر است
اما در مذی بنا بر آنکه احتمال است که بحرارت بدن منی رقیق شده باشد بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی در مذی غسل واجب نشود چهارم
انقطاع حیض و نفاس پس اگر زن کافره بعد از انقطاع مسلمان شده باشد غسل واجب نشود زیرا که در وقت انقطاع نزدیک ما مؤمن
بشرائع نبود اما اگر بعد از جنابت مسلمان شده باشد غسل واجب شود زیرا که جنابت او مستمر است پس بعد از اسلام باقی باشد
مسئله وطی کردن بهائم را بی انزال موجب غسل فی مسئله چهار غسل سنت یکی برای نماز جمعه صحیح دوم برای دو

عید سوم برای احرام چهارم روز عرفه مسئله روا است وضو بآب باران و بآب چشمه و بآب برف اگر متقاطر باشد مسئله روا است
وضو بآبیکه بدیر ماندگی متغیر شده باشد یا شی طاهر چون خاک و اشنان و صابون و زعفران یکی از وصف او را که مزه و رنگ و بوست
تغیر داده باشد نزدیک امام ابو یوسف اگر شی طاهر مثل صابون است وضو جایز باشد مگر آنکه بر آب غالب شود چنانکه آب از رقت و سیلان بر آید
و بیک روایت غلبه شرط نبود پس بی آنکه بر آب غالب شود وضو جایز نباشد و نزدیک امام شافعی اگر چیزی که از جنس زمین نبود با آب
آمیخت بآن آب وضو روا نباشد اگرچه غالب نبود مسئله اگر در آب جاری نجاست افتاد و اثر آن که رنگ و مزه و بوی است در آب
ظاهر نشود وضو بدان جایز باشد بدانکه عمار او حد جاری اختلاف است نزدیک بعضی بیرون برگ گاه جاری شود پس اگر
جوی را از بالا بستند و بقیه آب بضعف تر و آن است وضو بآن جایز بود زیرا که آب جاریست مسئله اگر خواهد که در آبیکه ست میرود
وضو کند واجب است که بنشیند بر روشی که استعمال نکند غسالهٔ خود را یا در میان دو مغرفه رنگ بکند مقداریکه بر دو غسالهٔ او مسئله اگر
حوض از ده در ده کم است و یکجانب آن آب می درآید و از جانب دیگر می برآید روا است وضو در همه جانب آن حوض و علیه الفتوی و نزدیک بعضی
اگر چهار در چهار است جایز است و در زیادت از آن جایز نیست مگر در آب مسئله اگر آب بد بو شده و معلوم است که بوی آن از نجاست
وضو بآن روا نباشد و اگر معلوم نیست روا بود زیرا که احتمال است که از دیر ماندگی بد بو شده باشد مسئله سگ مرده در جوی
روان افتاد و عرض آن زیاده کرد اگر آبیکه متصل بسگ میرود کمتر است از آبیکه متصل بسگ نمیرود وضو بآن جایز بود گفته اند
فقیه ابو جعفر همین یافته ایم مشایخ خود را و مرویست از امام ابو یوسف که اگر یکی از اوصاف آب متغیر نشده است وضو کردن بآن
پاک بود مسئله اگر مرده در آب حیوانی که در آب میزاید چون ماهی و غوک وضو بآن جایز باشد بخلاف حیوانی که در آب نمیزاید اما
معیشت او در آب بود چنانچه بط و مرغابی بیرون آن آب پلید شود مسئله اگر در آب حیوانی بمیرد که خون روان ندارد چون پشه
و مگس وضو بآن آب جایز بود زیرا که نجس دم مسفوح است و بنا بر حدیث وقوع مگس در طعام قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا وقع الذباب
فی اناء احدکم فلیقتله ثم لیطرحه فان فی احد جناحیه داء و فی الاخری شفاء بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اگر در آب مثل ماهی
و مگس بمیرد وضو بآن جایز نباشد مسئله روا نیست وضو بآبیکه از درخت یا از میوه افشرده باشند چون آب بیاج و آب سیب
و سرکه اما آبیکه خود از درخت می برآید بآن وضو جایز باشد مسئله اگر در آب چیزی پاک افتاد و اجزای آن بر آب غالب آمد
چنانچه آب از طبع خود که رقت و سیلان است برآید چون آب لیمو یا چیزی پاک را در آب جوش دادند و آب با آن ممزوج شد
چنانکه شوربا یا برگهای درخت در آب افتاد و آب بآن متغیر شد چنانکه در آب رنگ برگها شد وضو بآن جایز نباشد

مسئله اگر در آب بسته نجاست افتاد وضو بآن جایز نبود و اگر آنکه ده در ده باشد و در گرفتن آب برای وضو زمین آن طاهر
نشود پس اگر در چنان آب نجاست طاهر باشد نیز وضو جایز نباشد مگر در جائیکه آنجا نجاست طاهر نشود و اگر نجاست طاهر
نباشد در هر جانب وضو جایز بود نیز از موضع غسالهٔ وضو جایز باشد زیرا که ده در ده در حکم آب جاری بود و اعتراض می آید
و جواب از جانب ما در ترجمه مذکور است **فصل در آب مستعمل** مسئله روا نیست وضو با آب مستعمل بدانکه در آب مستعمل چند اختلاف است
یکی در چیزی که بآن مستعمل میگردد نزدیک شیخین مستعمل میشود بازالهٔ حدث و به نیت عبادت و نزدیک امام محمد مستعمل نمیگردد مگر به نیت
عبادت بخلاف امام شافعی که نزدیک وی مستعمل نمیگردد مگر بازالهٔ حدث یا ازالهٔ حدث نزدیک او بی نیت حاصل نمیشود
زیرا که نیت در وضو شرط است نزدیک او و دوم در وقت مستعمل شدن در هدایه است که چون از عضو جدا شود مستعمل میگردد
در حاشیه چلپی می آید اگر از عضو جدا نشده است مستعمل نمیگردد بالاتفاق بعد از آن که جدا شد بمجرد جدا شدن مستعمل
میگردد چنانکه در هدایه است و نزدیک بعضی مستعمل نمیشود مگر وقتیکه در زمین یا در آوند یا در دست قرار گیرد سوم در حکم مستعمل
نزدیک امام آب مستعمل نجس است به نجاست غلیظه و نزدیک امام ابو یوسف نجس است بنجاست خفیفه و نزدیک امام محمد طاهر است
غیر مطهر و نزدیک امام مالک در قول قدیم و نزدیک امام شافعی طاهر و مطهر است ما میگوییم اگر طاهر و مطهر بود باید که در سفر
بآن وضو جایز نبودی بعد از آن جایز بودی خوردن آن اما کسی این را نگفته است **فصل در دباغت** مسئله چرم
هر چیز بدباغت پاک شود مگر چرم خوک و آدمی بدانکه دباغت دور کردن نجاست است از چرم اما اگر دباغت بدار و باشد چون بگ
سلم و جز آن این را دباغت حقیقی گویند و بعد این دباغت نجاست هرگز عود نمیکند بالاتفاق و اگر بخاک یا بآفتاب دباغت کرده
باشد این را دباغت حکمی نامند بعد این دباغت از امام در عود نجاست دو روایت است اما اصح آنست که هم نزدیک امام و هم نزدیک
صاحبین نجاست آن نیز هرگز عود نمیکند چنانچه در جامع الرموز است بدانکه صحیح آنست که ناف مشک پاک است تر باشد یا خشک
از ذبوح باشد یا از غیر مذبوح کذا فی حاشیه الچلپی مسئله حیوانیکه پوست آن بدباغت پاک شود بذکوت پوست و گوشت آن هر دو
پاک گردد اگرچه خوردن گوشت آن حرام باشد و آنکه پوست آن بدباغت پاک نشود بذکوة نیز پاک نگردد و بدانکه مراد از ذکوة آنست که مسلم
یا کتابی ذبح کند و تسمیه را دانسته ترک نماید مسئله پنج چیز از میت پاک است موی و استخوان و پی و سم و شاخ و پاک است موی آدمی
و استخوان آن پس جایز است نماز کسی که دندان شکسته خود را بجای خود نهاده باشد اگرچه از قدر درم زیاده بود بخلاف امام محمد که نزدیک او
در زیاده از قدر درم جایز نبود **فصل فی البیر** مسئله اگر در چاه نجاست افتاد یا حیوانی بمرد و اماس کرد یا عضوی

فصل فی البیر مسئله اگر در چاه نجاست افتاد یا حیوانی بمرد و اماس کرد یا عضوی

ثلثین بیوت — او سطاسی — دعشرون دلو — ابو جسدان — وقالا من وقت — او عصفور او — نجاسة — دار بعون — سلم ابرص

از آن مجروح شد یا مثل آدمی یا سگ در چاه بمیرد تمام آب آن چاه برآورده شود اگر ممکن نباشد قدر آنکه در آن چاه است باید
برآورد و امام محمد آنرا تقدیر کرده است از دو صد دلو تا سه صد دلو و اصح آنست که در قدر آن بقول دو مرد که ایشان را در امر آب شناسی باشد
اعتماد کنند مسئله اگر بانگ کبوتر یا مار یا کیان در چاه بمیرد از چهل دلو تا شصت دلو برآرند و در مانند موش یا گنجشک از بیست دلو تا سی دلو
و معتبر دلو میانه است مسئله اگر از چاه نجاست برآمد یا حیوانی مرده برآمد که آماس نکرده است یا عضوی از وی جدا شده است
یا مجروح نگشته است و معلوم نیست که آن نجاست و حیوان از چه وقت افتاده است نزدیک امام از شبانه روز نجاست
آن چاه حکم کرده شود و اگر زنده بیرون کرده شود یا اعضای وی منقطع شده است و ریخته است از سه شبانه روز حکم باید کرد
نزدیک صاحبین از وقتیکه نجاست یا حیوان را بینند یا از وقتیکه یقین شود بوقوع آن از آنجا وقت حکم کرده شود نجاست
آن چاه مسئله سور آدمی و اسپ و سور حیوانی که گوشت آن حلال است پاک است و سور سگ و خوک و درنده نجس است و سور گربه
و مار کیان کوچه گرد و طیور شکاری و سواکن بیوت مکروه است و سور حمار و استر مشکوک است و در جامع الرموزی آورده پاک
کنندگی مشکوک است لیکن در پاکی آن شک نیست هو الصحیح پس اگر غیر از مشکوک آب دیگر نباشد هم بدان وضو کند و هم تیمم کند
بخلاف آب مکروه که اگر آب دیگر نباشد بدان وضو کند بهمان کفایت نماید مسئله عرق هر چیزی در حکم سور آن چیز است
زیرا که سور بلعاب آمیخته است و حکم لعاب و عرق یکیست بنا بر آنکه هر دو از گوشت متولد اند مسئله اگر غیر از نبیذ تمر
آب دیگر نباشد و نبیذ شیرین و رقیق باشد نزدیک امام وضو بکند و نزدیک امام ابو یوسف تیمم کند و نزدیک امام محمد هم تیمم کند و هم
وضو بکند و اگر سخت شده است و ترش گشته است و سکری آرد وضو بآن بالاتفاق جایز نشود **باب التیمم** مسئله تیمم
جایز است مر محدث را و جنب را و حایض را و نفسا را اگر ایشان قادر نباشند بر آبی که کفایت کند مر طهارت
ایشان را پس اگر جنب بقدر وضو آب یافت وضو بروی واجب نشود بخلاف امام شافعی که نزدیک او واجب شود
و برای غسل تیمم کند اما اگر جنب را حدث رسید که واجب میکند وضو را بعد از آن بقدر وضو آب یافت بالاتفاق
وضو واجب شود و برای غسل تیمم کند چنانکه جنب غسل کرد و بر عضوی از اعضای غیر وضو آب نرسیده است تمام شد بعد
از آن وضو شکست و بقدر وضو آب یافت و چنانکه عضوی را که در غسل باقی مانده است کفایت نمیکند وضو واجب شود و برای
غسل تیمم کند و اگر با محدث آبی باشد که کفایت کند بعض اعضای او را نزدیک امام تیمم کند زیرا که شستن بعض اعضا فرض
نمیکند و نزدیک امام شافعی بعض اعضا را بشوید و برای باقی تیمم کند مسئله اگر آب بر یک میل باشد بنا بر ظاهر الروایت

تیمم جایز بود و میل سوم حصه فرسخ باشد و نزدیک بعضی سه هزار و پانصد گز بود و تا چهار هزار گز و در جامع الرموز آورده که گز
بست و چهار انگشت باشد و بنا بر حروف مکتوب لا اله الا الله محمد رسول الله و بنا بر روایت حسن اگر در جانب قبله
بر دو میل ست تیمم جایز بود و در کمتر از آن جایز نبود و در جانب دیگر اگر بر یک میل باشد تیمم جایز بود زیرا که در رفتن
و آمدن دو میل شود مسئله مریضی را که بر استعمال آب قدرت ندارد و یا استعمال آب مرض زیاده تر میشود تیمم جایز بود
بخلاف امام شافعی که نزدیک وی برای جواز تیمم خوف تلف عضو شرط باشد ما میگوییم ضرر زیادتی بهاء مباح
میکند تیمم را نزدیک همه پس ضرر زیادتی مرض که خوف این ضرر ست مباح بکند بطریق اولی مسئله اگر استعمال آب سردی
ضرر میکند چنانچه مریض بسازد و یا عضوی را تلف میکند تیمم جایز بود کذا فی جامع الرموز مسئله رواست تیمم از برای
خوف آدمی و دد و مار و آتش و جز آن اگرچه آب نزدیک باشد و نیز رواست برای خوف تشنگی اگرچه آب در رفت دارد
و در حاشیه چلپی ست که خوف تشنگی خود باشد یا رفیق خود یا خوف تشنگی مرکب خود باشد یا سگ خود و رواست برای
احتیاج خمیر کردن آرد اگر مسافر آب یافت و گمان میکند که کسی آنرا برای خوردن مباح ساخته است جایز است او را
که با وجود آن تیمم کند مگر آنکه آب بسیار باشد که گمان کرده شود که هم برای خوردن خواهد بود و هم برای وضو اگر آب یافت
و گمان میکند که برای وضو مباح ساخته اند خوردن از آن جایز باشد و نزدیک امام فضلی عکس این ست یعنی اگر برای خوردن ست
وضو جایز بود و اگر برای وضو ست خوردن روا نباشد پس هر تقدیر نزدیک وی تیمم روا نبود مسئله اگر آب برآوردن آب
چون دلو و مانند آن موجود نباشد تیمم جایز بود مسئله اگر خوف فوت نماز عید باشد رواست که تیمم کرده در نماز شروع بکند
و اگر در نماز عید وضو شکست و خوف آنست که اگر وضو میکند نماز فوت خواهد شد نزدیک امام رواست که تیمم کرده
بر همان تحریمه بنا کند بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان تیمم کرده از سر شروع نماید و اگر تیمم شروع کرده بود و در نماز
تیمم شکست بالاتفاق روا باشد که تیمم کرده بر تحریمه اول شروع نماید مسئله اگر خوف فوت نماز جنازه باشد رواست
مر غیر ولی را که با وجود آب به تیمم نماز خواند مسئله روا نیست تیمم از برای خوف فوت نماز جمعه و نماز وقتی زیرا که بدل
جمعه ظهر ست و بدل وقتی قضا مسئله دو ضربه در تیمم فرض ست یکی برای مسح روی و یکی از برای مسح هر دو دست تا آرنج
بدانکه ترتیب در تیمم نزدیک امام شرط نیست اما استیعاب شرط ست و علیه الفتوی پس اگر در عضوی از اعضای تیمم
بر اندکی مسح نشود تیمم روا نبود و طریق احسن در مسح هر دو دست آنست که بوسطی و بنصر و خنصر دست چپ و بخنصری

از کف آن دست بر ظاهر دست راست از سر انگشتان تا آرنج مسح کند بعد از آن بانگشت شهادت و انگشت زائد آرنج تا
سر انگشتان بر باطن آن مسح نماید و همچنین بدست راست بر ظاهر و باطن دست چپ مسح کند بعد از آن اگر در میان انگشتان شیار
رسیده باشد واجب است که خلال انگشتان کند پس برای خلال انگشتان بضربه سوم محتاج شود مسئله نزد یک طرفین روا است
تیمم بهر چه از جنس زمین بود و طاهر باشد چون خاک و ریگ و سنگ و کلوخ و سرمه و زرنیخ پس بطلاء و نقره روا نبود مگر آنکه
بخاک آمیخته باشد و نیز بگندم و جو روا نباشد مگر آنکه گرد آلوده بود و نیز بنفشه که در آن نجاست افتاده باشد روا نبود
هر چند اثر نجاست نمانده باشد اما بعد از زوال اثر نجاست نماز در آن زمین جائز بود و نیز نجاست جائز نباشد و نزد یک
امام ابو یوسف تیمم روا نبود مگر بخاک و ریگ و نزد یک امام شافعی جائز نبود مگر بخاک مسئله با وجود قدرت بر روی
زمین تیمم بغبار جائز نبود پس اگر شخص خانه را جاروب کرد یا دیوار زد نجاست یا گندم بجو و بر روی و هر چه دست وی غبار نشست
و بر آن دست مالید تیمم جائز باشد اما بمجرد نشستن غبار بی مالیدن دست تیمم روا نبود مسئله نیت در تیمم فرض است بخلاف امام زفر
پس اگر شخص را دو حدث باشد چون جنابت و موجب وضو نیت هر دو یک تیمم کافی باشد و اگر بنیت یک حدث تیمم کرد از حدث دوم
کفایت نکند مسئله اگر کافر بنیت اسلام تیمم کرد مسلمان شد روا نیست که بآن تیمم نماز گذارد زیرا که نزد یک طرفین در تیمم
شرط است که نیت بکند عبادت مقصوده را که بی طهارت درست نباشد بخلاف امام ابو یوسف که نزد یک او بآن تیمم نماز
روا بود زیرا که نزد یک او عبادت مقصوده شرط است اگر چه بی طهارت درست باشد پس اگر برای نماز جنازه و یا سجده تلاوت
تیمم کرد نماز بآن بالاتفاق روا بود و اگر برای مس مصحف یا دخول مسجد تیمم کرده است بالاتفاق نماز جنازه بآن جائز نباشد
زیرا که نماز جنازه و سجده تلاوت عبادت مقصوده است که بی طهارت درست نمیشود و مس مصحف و دخول مسجد عبادت
مقصوده نیست اما تیمم بنیت نماز آن مباح میکند مس مصحف و دخول مسجد را مسئله اگر کافری بی نیت وضو کرده بعد از آن
مسلمان شد روا است که بآن وضو نماز بخواند بخلاف امام شافعی که نزد یک او بوضو کافر نماز جائز نبود اگر چه بنیت کرده باشد زیرا که نیت
کافر معتبر نیست با آنکه در وضو فرض است نزد یک او و نزد یک ما نیت در وضو فرض نیست پس اگر با نیت وضو کرد بطریق
اولی جائز بود مسئله روا است تیمم در وقت نماز و پیش از وقت آن بخلاف امام شافعی که نزد یک او اگر پیش از وقت
تیمم کرده است روا نیست که در وقت بآن تیمم نماز بخواند زیرا که خاک نزد یک او خلف ضرور است مر آب را و نزد یک ما خلف مطلق است
و مقوی قول ما حدیث پیغمبر صلی الله علیه وسلم التراب طهور المسلم ولو الی عشر سنین مسئله اگر شخص از رفیق آب طلبید وی ندا و نماز

نماز آن شخص به تیمم روا باشد و اگر بعد از نماز داد آن نماز را اعاده نکند و در هدایه میگوید اگر پیش از طلب تیمم کرد نیز جایز نبود
و بروایت مبسوط جایز نباشد زیرا که طلب آن از رفیق واجب بود بنا بر آنکه آب در عزت بذل است مگر قول حسن بن زیاد
که نزدیک او در طلب حرج است زیرا که سوال ذل است و تیمم مشروع نشده است مگر از برای رفع حرج ما میگوییم در سوال
با محتاج الیه ذل نیست زیرا که پیغمبر صلی الله علیه و سلم بعض حوایج خود را از غیر خود طلب نموده است و در زیادات میگوید
شخصی به تیمم نماز میخواند در آن نماز با مردی آب دید و او را ظن شد یا شک شد که نخواهد داد نماز خود را تمام کند زیرا که شروع
نماز صحیح شده است پس به شک قطع نکند اما اگر خارج نماز آب دیده است و شک شده است که نخواهد داد رفیقش که پیش از سوال تیمم
نماز بخواند زیرا که قدرت و عجز مشکوک فیه است پس شروع به شک حلال نباشد و اگر در نماز با شخصی آب دید و ظن شد که نخواهد داد
نماز را قطع کرده از او آب بطلبد و نیز در زیادات است اگر در نماز آب دید و بعد از نماز از او طلب نمود و اگر داد نماز را اعاده کند
و اگر به بهای موافق داد و او را بر آن قدرت نیز اعاده بکند و اگر آبا کرد نماز تمام شود و اگر چه بعد از آبا داده باشد اما بعد از
دادن تیمم او خواهد شکست و اگر به تیمم نماز میخواند و در میان نماز با شخصی آب دید و با ظن آنکه خواهد داد نماز را تمام کرد و بعد از
فراغ از او آب طلب نمود و اگر داد نماز باطل میشود و اگر نداد نماز وی جایز باشد زیرا که ظاهر شد که ظن خطا بود مسئله یک تیمم بقدر
که بخواند از فرض و نفل روا بود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی بیک تیمم دو فرض جایز نباشد کذا فی الهدایه مسئله هر چه ناقض
وضوست ناقض تیمم است و نیز ناقض تیمم است قدرت او بر آبیکه کفایت کند مر طهارت او را پس اگر متیمم بقدر طهارت آب
یافت تیمم او باطل شود بعد از آن چون آب معدوم شود واجب است که تیمم را اعاده کند و اگر جنب تمام بدن خود را بشست
مگر پشت را و آب معدوم شد بعد از آن حدث رسید که موجب وضو باشد از برای هر دو حدث یک تیمم کرد بعد از آن آب
یافت که هر دو حدث را کفایت کند تیمم او در حق هر دو حدث باطل شود و اگر هیچ یکی را کفایت نمیکند تیمم هر دو حدث باقی است
و اگر کفایت میکند یک معین هم را بشوید در حق دیگر تیمم ثابت ماند و اگر کفایت میکند هر یکی را بی تعیین پشت را بشوید زیرا که جنابت
غلیظ تر است اما بعد از شستن پشت برای حدث وضو تیمم دو روایت است و اگر اول برای حدث وضو تیمم کرد بعد از آن پشت
پشت خود را نیز در اعاده تیمم حدث وضو دو روایت است و اگر آب را بوضو صرف کرد برای جنابت بالاتفاق تیمم دیگر کند اما اگر برای هر دو
حدث یک تیمم نکرد بلکه پیش از حدث وضو برای جنابت تیمم کرد چون حدث وضو رسید برای آن تیمم دیگر کرد بعد از آن بقدر هر دو
حدث آب یافت حکم این حکم وجوه مذکوره است و اگر برای آن تیمم دیگر نکرده است که آب بقدر هر دو حدث مذکور یافت حکم این

باک نباشد مسح روا بود مسئله اگر جورب از چرم یا از مانند آن باشد مسح بران جایز بود اگرچه بی موزه پوشیده باشد
واگر از کرباس یا از مانند آن باشد مسح بران روا نبود اگرچه بر موزه پوشیده باشد مگر آنکه تنگ باشد چنانکه
تری مسح از جورب گذشته بموزه برسد واگر جورب از چرم یا مانند چرم را بعد از حدث بالای موزه پوشید مسح
بران جایز نبود واگر پیش از حدث پوشیده است جایز بود اما اگر بر جورب مسح کرد بعد ازان آنرا از پای کشید
مسح را بر موزه اعاده کند واگر یک جورب را کشیده است بر موزه آن جورب و بر جورب موزه دیگر مسح کند کذا فی جامع الرموز
و نزد یک امام ابو یوسف جورب دیگر را نیز بکشد و بر هر دو موزه مسح کند واگر بر موزه دو مسح کرد بعد ازان یک را در کشید
واجب نیست که بر تهٔ دیگر مسح را اعاده کند بدانکه جورب آنست که از برای محافظت موزه آنرا بر موزه می پوشند
تا از آلای و نجاست وقایه شود مسئله اگر جورب سخت باشد که بی بستن بر ساق استاده ماند و زیر آن یا در زیر
و بالای آن چرم بود مسح بران جایز باشد واگر سخت باشد و در زیر آن چرم نبود نزد یک امام مسح بران جایز نبود
بخلاف صاحبین که نزد یک ایشان جایز بود و مرویست که امام نیز بقول صاحبین رجوع کرده است و بفتوی مسئله مسح بر موزه
وقتی جایز بود که بعد از پوشیدن موزه در وقت حدث وضو تمام باشد پس اگر وضو غیر مرتب کرد چنانچه اول هر دو
پای راشسته موزه پوشید بعد ازان باقی اعضای شسته بعد ازان حدث لاحق شد یا وضو مرتب کرد و پای
راست راشسته یک موزه پوشید بعد ازان پای چپ راشسته موزه دیگر پوشید بعد ازان حدث رسید در هر دو صورت
مسح بر موزه جایز بود زیرا که در وقت حدث وضو تمام بوده است اگرچه در وقت پوشیدن موزه وضو تمام نبود مسئله روا نیست
مسح بر دستار و کلاه و برقع و قفازه که آنرا بر دست می پوشند تا بچه گال بازو مانند آن در دست نخلد مسئله فرض
در مسح موزه مقدار سه انگشت دست است زیرا که مسح موزه پیغمبر صلی الله علیه وسلم مسه خط بوده است پس معلوم شد که با انگشتان
دست بود نه بکف دست و نیز معلوم شد که آنچه از مقدار سه انگشت زیاده بود فرض نباشد زیرا که آب مستعمل خواهد بود
و آنچه به آب مستعمل باشد آنرا در شرع اعتبار نیست پس فرض نباشد مسئله در مسح موزه غیر از مقدار سه انگشت فرض
نیست مسئله مدت مسح مر مقیم را از وقت حدث تا یک شب و یک روز است و مر مسافر را تا سه شب و سه روز بنا بر قول
پیغمبر صلی الله علیه وسلم یمسح المقیم یوما ولیلة والمسافر ثلثة ایام ولیالیها و چون پیش از حدث احتیاج بمسح نیست شروع
مدت مذکور از وقت حدث معتبر باشد مسئله هرچه ناقض وضو باشد ناقض مسح موزه بود و نیز بر آوردن یک

یک موزه ناقض مسح موزه باشد زیرا که چون بسبب کشیدن یک موزه شستن یکپای فرض شد شستن پای دیگر
نیز فرض باشد بنا بر آنکه جمع در میان غسل و مسح جایز نیست و نیز ناقض مسح باشد در آمدن آب در یک موزه اگر تمام پای
را شسته باشد و نزدیک ابو جعفر اگر بر اکثر پای آب رسیده شد نیز ناقض مسح بود **مسئله** چون مدت مقیم و مسافر
تمام شود شستن پای بروی واجب گردد پس اگر شخص وضو دارد و مدت مسح او تمام شد پا موزه از پای کشید واجب است
که هر دو پای بشوید و نمی تواند که نزدیک امام مالک شستن اعضای دیگر نیز بروی فرض باشد زیرا که نزدیک وی موالات در وضو
فرض است **مسئله** بیرون آمدن اکثر پاشنه بجانب ساق نزدیک امام خروج پای از موزه متحقق گردد پس مسح منتقض شود
و شستن هر دو پای واجب گردد بروایت قدوری بیرون آمدن اکثر پای خروج متحقق شود و در جامع الرموز می آرد این قول
که بقصد بر آوردن موزه را جنبانیده باشد اما اگر بسبب فراخی موزه یا جز آن اینقدر زائل شد بالاجماع ناقض
مسح نباشد کذا فی النهایه و غیرها **مسئله** اگر موزه پاره شد و مقدار سه انگشت سفر و از پای از زیر ساق ظاهر گشت
مسح بر آن جایز نباشد و در کمتر از آن جایز بود اما اگر پاره بدی طویلست که سه انگشت در آن می در آید لیکن قدر سه انگشت جا ظاهر نمیشود
مسح جایز نباشد و اگر پاره بدی متصل است اما در وقت رفتن مقدار سه انگشت ظاهر میشود مسح جایز نباشد و آنچه ساخته شود
از ریسمان و مانند آن که از زیر شتالنگ مشقوق باشد اگر بعد از بستن شق را مقدار سه انگشت از کعب ظاهر نمیشود مسح
بر آن جایز باشد و اگر مقدار مذکور ظاهر میشود مسح جایز نباشد **مسئله** اگر یک موزه از چند جا پاره شده است و از هر جا
اندکی از پای ظاهر میشود اما چون جمع کرده شود مقدار سه انگشت میرسد مسح جایز نباشد و اگر مقدار سه انگشت نمیرسد
یا پاره بدی در دو موزه باشد و جمع کردن بمقدار سه انگشت میرسد جایز بود **مسئله** اگر مقیم بر موزه مسح کرد و پیش
از گذشتن یکشبانه روز مسافر شد مدت سفر را تمام کند و اگر مسافر پیش از یکشبانه روز مقیم گشت مدت اقامت را
تمام نماید و اگر مسافر بعد از یکشبانه روز مقیم شده است یا مقیم مسافر گشته است موزه را از پای بر آرد **فصل در مسح**
جبیره **مسئله** مسح بر جبیره جایز بود و اگر چه در وقت حدث بسته باشد و کشادن جبیره مسح را باطل نمیکند
مگر آنکه جراحت به شده باشد بدانکه مسح اگر ضرر میکند ترک آن جایز باشد و اگر ضرر نمیکند مأخوذ آنست که ترک
مسح جایز نبود و بدانکه مسح بر جبیره وقتی جایز بود که بر مسح عضو قدرت نباشد چنانچه بر غسل آن قدرت ندارد
چنانکه رسیدن آب مسح بر عضوی مضر باشد یا کشادن جبیره ضرر میکند اما اگر بر مسح عضو قدرت باشد

جایز نیست که بر جبیره مسح کند **مسئله** اگر در اعضای وضو گفته باشد و متوضی از شستن آن عاجز شود واجب است
که بر شقاق آب را جاری کند و اگر از جریان آب نیز عاجز آید بر شقاق مسح کند و اگر از مسح نیز عاجز شود گرد شقاق را
بشوید و شقاق را بگذارد **مسئله** اگر شخص در دست شقاق دارد و بسبب آن از وضو کردن عاجز باشد جایز است
که از غیر خود استعانت کند و اگر از غیر استعانت نکرد و به تیمم نماز خواند جایز بود بخلاف صاحبیه که نزدیک ایشان جایز نباشد
مسئله اگر بر شقاق دارو نهاد و بالای دارو آب روان کرد وضو جایز بود و اگر چه دارو از شقاق بیفتد مگر آنکه موضع شقاق
بسته شده باشد پس واجب شود که آن موضع را بشوید **مسئله** اگر رگ کشاد و بر سر جراحت خرقه نهاد و بالای آن عصابه بست
نزدیک بعضی واجب است که بر خرقه مسح کند پس اگر بر عصابه مسح کرد روا نباشد و نزدیک بعضی اگر بستن عصابه بر اعضا
غیر ممکن باشد مسح بر عصابه جایز نبود و اگر ممکن باشد جایز بود و نزدیک بعضی اگر گشادن عصابه و شستن زیر آن
بجراحت ضرر میکند مسح بر عصابه جایز باشد و اگر ضرر نمیکند جایز نباشد پس عصابه را بگشاید و زیر آن را تا موضع جراحت
بشوید بعد از آن عصابه را به بندد و بر موضع جراحت مسح کند و همین حکم است در خرقه که از موضع جراحت زیاده باشد
لیکن عامه مشایخ بر آنند که بر عصابه مقتصر مسح روا بود و اگر در میان فوکره عصابه چیزی از بدن ظاهر باشد مسح بر آن
جایز بود هو الاصح زیرا که اگر آن را بشوید غالب است که عصابه تر شود و تری آن بجراحت نفوذ کند **مسئله** در مسح جبیره
و عصابه بروایت حسن استیعاب شرط باشد و نزدیک بعضی شرط نبود پس اگر بر اکثر آن مسح کرد کفایت کند تمام را مسح
کردن **مسئله** اگر بر عصابه یا جبیره مسح کرد و بعد از آن آن را دور کرده باز بست اگر بخواهد مسح را نیز اعاده کند و اگر اعاده نکرد
هم جایز باشد و اگر بجای آن عصابه دیگر بسته باشد بهتر است که مسح را اعاده کند **مسئله** اگر بر عصابه یا جبیره یکبار
مسح کرد کافی بود زیرا که شرط نیست که سه بار مسح کند هو الاصح **باب الحیض والنفاس** سه خون خاصه زنان است
یکی حیض دوم استحاضه سوم نفاس **مسئله** حیض نوعی است که از رحم دختر نه سال یا زیاده از آن پیش از سن ایاس بمرض
ظاهر شود پس خونی که از رحم نباشد یا از رحم بمرض باشد یا بی مرض پیش از نه سال یا در سن ایاس ظاهر شود
حیض نبود و اگر خون دختر نه سال همیشه جاری شود بعض آن از حیض باشد و بعض دیگر از حیض نبود زیرا که بعض
بمقتضای طبیعه خواهد بود و بعض بسبب مرض **مسئله** اصح آنست که وقت حیض تا سن ایاس باشد و اکثر مشایخ
سن ایاس را به شصت سال تقدیر کرده اند و مشایخ بخارا و خوارزم پنجاه و پنج سال تقدیر نموده اند پس

پس خونی که بعد این مدت ظاهر شود باعتبار ظاهر مذهب حیض نبود اما مختار آنست که اگر خون سیاه یا سخت سرخ
باشد حیض بود پس اگر پیش از تمام اعتداد یا شهره ظاهر شود عدت با شهر را باطل کند و اگر بعد از اعتداد یا شهر ظاهر شود باطل
نکند و اگر رنگ زرد یا سبز را یا خاک رنگ را در عدت و یا استحاضه باشد **مسئله** اقل مدت حیض سه شبانه روز است و اکثر آن ده شبانه روز
و نزدیک امام ابو یوسف اقل حیض دو روز و اکثر سه روز است و نزدیک امام شافعی اقل آن یک شبانه روز است و اکثر آن
پانزده شبانه روز دلیل ما قول پیغمبر است علیه السلام اقل الحیض الجاریة البکر والثیب ثلاثة ایام ولیالیها واکثره عشرة ایام
بدانکه شروع حیض از وقت برآمدن خون است در فرج خارج زن پس اگر زنی در فرج داخل کرسف نهاده باشد و آن کرسف
از برآمدن خون در فرج مانع بود حیض متحقق نشود مگر آنکه خون در فرج خارج برآید یا کرسف را از فرج داخل برآورد و سر آن
سرخ شده باشد و همین حکم است در خون استحاضه و نفاس و بول زن در انتقاض وضو و همین حکم است در بول مرد که پنبه در
احلیل خود نهاده باشد و قلفه در حکم فرج خارج است **مسئله** بکر را در ایام حیض کرسف نهادن مستحب باشد و ثیبه را در ایام حیض
مستحب بود و موضع نهادن کرسف محل بکارت است و اگر در فرج داخل نهاده مکروه باشد **مسئله** اگر زنی پیش از
حیض در اول شب کرسف نهاد و بعد از صبح بر آن اثر خون دید از وقت دیدن حکم بحیض او کرده شود و اگر زن
حائض در اول شب کرسف نهاد و بعد از صبح آنرا سفید یافت حکم کرده شود بطهارت او از وقتیکه نهاده است **مسئله**
چون در میان دو خون طهر متخلل واقع شود و اگر در مدت حیض بود داخل حیض باشد و همین حکم است اگر در آن مدت در ای سیاه
رنگی دیگر ظاهر شود بدانکه اگر آن طهر کم از سه روز باشد بالاتفاق در حکم خون متوالی بود و اگر سه روز یا زیاده از سه روز باشد
نزدیک امام ابو یوسف و در آخر قول امام اعظم نیز در حکم خون متوالی باشد اگرچه زیاده از ده روز بود پس بر این
قول شروع حیض و ختم آن و طهر جایز باشد و گفته اند که فتوی بر همین قول است از برای سهولت بر مفتی و مستفتی
و در روایت امام محمد از امام اعظم اگر در ده روز است در حکم خون متوالی بود و در روایت ابن مبارک از امام اعظم با آنکه
در ده روز بود بشرط است در متوالی بودن که خون نصاب باشد و نزدیک امام محمد با آنکه در ده روز بود و خون نصاب باشد
شرط است که طهر مذکور مساوی هر دو خون بود یا کمتر از آن پس اگر یافته شود در بین دو ده روز طهر دیگر که غالب باشد
بر هر دو خون که محیط وی اند لیکن باعتبار خون حکمی مغلوب بود پس خون حکمی را خون اعتبار باید نمود تا این طهر
نیز حیض شود مگر بقول ابو سهل خواه مقدم باشد بر خون حکمی خواه مؤخر از آن و نزدیک حسن بن زیاد اگر طهر متخلل

سه روز یا زیاده از سه روز باشد حاصل بود بدانکه این جمله شش قول اند و بسیاری از متقدمین و متاخرین فتوی داده اند
بقول امام محمد بیان میکنیم برای تو مثالی را که جامع جمیع اقوال باشد مثلا اگر زنی بالغه را اول مرتبه یکروز خون دید و چهارده روز طهر
باز یکروز خون دید و باز هشت روز طهر دید باز یکروز خون دید و باز هفت روز طهر دید باز دو روز خون دید و سه روز طهر
باز یکروز خون دید و دو روز طهر باز یکروز خون دید جمله چهل و پنج روز شد بالتصویر خ ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط خ ط ط ط
ط ط خ ط ط ط ط ط ط ط ط ط خ ط ط ط خ ط ط ط خ ط ط ط خ بروایت امام ابو یوسف و عشره از آن حیض باشد عشره اولی
که اول آن خون است و دهم آن طهر و عشره چهارم که هر دو جانب آن طهر است و بروایت امام محمد یک عشره از آن حیض باشد
که آن بعد طهر چهارده روز است و بروایت ابن مبارک یک عشره حیض باشد که بعد طهر هشت روز است و نزدیک امام محمد یک عشره
حیض است که بعد طهر هفت روز است و نزدیک ابو سهیل شش روز اول از این عشره حیض باشد و نزدیک حسن چهار روز اخیره حیض بود
و باورای هر حکم باعتبار آن حکم استحاضه باشد پس هر قول که طهر ناقص فاصل باشد اگر یکی از دو طرف آن خون نصاب بود
همچون خون حیض باشد و اگر هر دو طرف نصاب بود اول حیض باشد و اگر هیچ یکی نصاب نبود تمام استحاضه باشد **فصل**
در الوان حیض مسئله بدانکه سرخی و سیاهی بالاجماع حیض باشد و زردی قوی در مذهب اصح حیض بود
و سبزی و زردی و تیرگی و خاک رنگ نزدیک ما حیض باشد مسئله زن حائض نماز نگذارد و روزه ندارد زیرا که حیض منع
میکند وجوب نماز را و صحت ادای آنرا و صحت ادای روزه را پس چون پاک شود روزه را قضا کند زیرا که حیض وجوب
آنرا منع نکرده است مسئله اگر زنی را در آخر وقت نماز حیض آید نماز از ذمه او ساقط شود و اگر بعد ده روز در آخر وقت
پاک شد نماز بروی واجب گردد اگرچه از وقت یک لمحه باقیمانده باشد و اگر در کم از ده روز پاک شده است نماز بروی واجب
نمی شود مگر آنکه از آخر وقت حیض تا آخر وقت نماز مقدار غسل و تحریمه از وقت باقی مانده باشد مسئله اگر زنی را که
روزه دارد حیض آید روزه او باطل شود اگرچه در آخر روز آمده باشد پس اگر روزه واجب باشد قضای آن لازم شود و اگر
نفل بود قضا واجب نیاید یا اگر در نماز نفل حیض آید قضای آن واجب شود مسئله اگر حائض در ماه رمضان دو روز پاک
شد روزه آن روز کافی نبود با آنکه چیزی نخورده باشد اما امساک در آن روز بروی واجب شود و اگر در شب بعد ده روز پاک
شده باشد روزه روز آینده واجب شود اگرچه از شب یک لمحه مانده باشد و در کم از ده روز اگر از شب مقدار غسل باقیمانده باشد
روزه واجب شود اگرچه در شب غسل نکرده باشد مسئله حائض را جایز نیست که در مسجد در آید و جایز نیست که طواف

شرح وقایه فارسی

طواف کعبه کند برای آنکه طواف او در مسجد باشد و با وجود آن اگر طواف فرض کرد از احرام بیرون آید و نیز جایز نیست
ملامست او از ناف تا زانوی او و روا نیست تفخیذ او و ما قبل او و ملامست بالای ناف و زیر زانو او روا بود کذا فی
جامع الرموز نزدیک امام محمد ملامست تمام بدن او در ای موضع فرج باشد مسئله روا نیست حائض را که قرآن بخواند چنانچه روا نیست
جنب را و نفسا را اگرچه کم از یک آیت باشد و هو المختار این نزدیک کرخی است و نزدیک طحاوی اگر کم از یک آیت بخواند
روا بود اما اگر بقصد قرائت از برای شکر نعمت الحمد لله رب العالمین گفت الباس مسئله زن حائض را هجی قرآن
جائز بود و زن معلمه را اگر حیض آمد نزدیک کرخی یکان یکان کلمه تعلیم کند و بعد هر کلمه توقف نماید و نزدیک طحاوی نصف نصف
آیت تعلیم کند و بعد هر نصف توقف بکند مسئله حائض را و جنب او و نفسا را نزدیک بعض خواندن دعا قنوت مکروه بود
و بروایت محیط مکروه نبود و خواندن دیگر ادعیه و اذکار مکروه نباشد اما بخواندن توریت و انجیل مکروه باشد مسئله
محدث را جایز نیست که بقصد قرائت قرآن بخواند اما مساس قرآن هیچ یکی را از حائض و جنب و نفسا و محدث جایز نباشد
مگر بغلافی که از قرآن جدا باشد اما کتابت و مصحف اگر مکتوب بر اساس نشود نزدیک امام ابو یوسف جایز باشد و نزدیک امام محمد
جائز نباشد مسئله بی طهارت مس مصحف به آستین مکروه باشد مسئله در مس درهمها که در آن آیتی از قرآن بود بی طهارت
مکروه باشد و بصره روا بود مسئله اگر زنی بعد از اکثر حیض یا بعد از اکثر نفاس پاک شد پیش از آنکه غسل کند وطی با وی جایز باشد
اما اگر در کم از اکثر حیض یا نفاس پاک شده است وطی آن جایز نبود مگر آنکه از آخر وقت نماز مقدار غسل و تحریمه بگذرد اگرچه
غسل نکرده باشد زیرا که بدان مقدار نماز بر وی فرض شود و چون نماز بر وی فرض شد در حق حلال شدن وطی وقت مقدار
غسل را بمنزله غسل اعتبار کنند کذا فی الهدایه و در بحر آن است که چون زنی پیش از عادت پاک شود و غسل بکند تا آنکه
مدت عادت او تمام نشود وطی با وی مکروه باشد زیرا که عادت نفاست است که چون عود کند مسئله اگر زنی حائض در کمتر
از ده روز پاک شد واجب است که تا آخر وقت نماز غسل را تاخیر کند چون خوف فوت نماز نشود غسل بکند و نماز
بگذارد مسئله اگر زنی بر سر عادت خود پاک شد یا از عادت خود تجاوز کرد تا پاک گشت یا اول مرتبه او را حیض
آمده است در هر سه صورت تا آخر وقت مستحب او را استحباب است که در غسل کردن تاخیر کند و اگر زنی خون بیند و در کم از سه روز
پاک شد تا آخر وقت تاخیر کند چون خوف فوت نماز نشود وضو بکند و نماز بگذارد اما اگر درین صورتها در میان ده روز خون
عود کند طهارت وی باطل شود مبتدا باشد یا معتاده بود مسئله اگر زنی بده روز یا زیاده از آن پاک شد از روز

حکم کرده شود بطهارت آن و غسل بر وی واجب شود **مسئله** اگر زنی را عادت است که هر ماه تا ده روز یکروز خون می بیند
و یکروز پاک میماند پس وقتیکه خون بیند نماز را و روزه را ترک کند چون روز دوم پاک شود وضو میکند و نماز بگذارد و باز روز
سوم نماز و روزه را ترک کند باز روز چهارم غسل کند و نماز بگذارد و همچنین تا ده روز **مسئله** اقل طهر پانزده روز است و اکثر آنرا
حدی نیست بلکه از برای نصب عادت زن بعضی علما را در تقدیر آن اختلاف است اصح آنست که شش ماه است مگر یکساعت زیرا که در عادت
طهر غیر حامله کمتر نمیباشد و اقل مدت حمل شش ماه است پس طهر غیر حامله باید که چیزی از آن کمتر باشد پس یکساعت را که اقل
از مراتب ماه است از آن کم نمودیم صورت آن چنین باشد زنی را که اول بار حیض آمده است ده روز خون دید و شش ماه طهر بعد از آن خون او
همیشه بود آن زن عدت خود را تمام بکند بنوزده ماه و سه ساعت کم زیرا که عدت زن سه حیض و سه طهر تمام میشود و در صورت مذکوره حیض او
ده روز است و طهر او شش ماه یکساعت کم **مسئله** اگر خون زن از اقل حیض که سه روز است کمتر باشد یا اکثر آن که ده روز است
زیاده شود یا از اکثر نفاس که چهل روز است بالا رود استحاضه باشد همچنین خونیکه از عادت زن که در حیض است زیاده شود و از
عشره تجاوز کند یا از عادت وی که در نفاس است بگذرد و از اربعین بالا رود استحاضه باشد **مسئله** اگر زنی را اول مرتبه حیض آمده
و از ده روز تجاوز کرد و همیشه جاری شد در هر ماه ده روز حیض باشد و باقی استحاضه بود و همچنین اگر در نفاس اول از اربعین تجاوز
کند و همیشه جاری شود در هر ولد تا چهل روز نفاس باشد و باقی استحاضه بود **مسئله** اگر زنی حامله خون بیند یا در وقت ولادت
پیش از برآمدن مولود از خون ظاهر شد استحاضه بود **مسئله** نماز و روزه با خون استحاضه روا بود و طی جایز باشد **مسئله** اگر خون
استحاضه یا خون بینی و یا سلس بول یا حدث دیگر در یک وقت تمام از اوقات نماز فرض فرصت نماز آن وقت ندارد صاحب
آن حدث معذور گردد پس از برای وقت هر فرض وضو کند و هر چه بخواهد از فرض و نفل در آن وقت با آن وضو بگذارد و بخلاف
امام شافعی که نزدیک وی از برای هر فرض وضو جدا کند و نوافل را تبعیت آن بخواند در برهان شرح مواهب الرحمن است
که در آغاز عذر شرط است که عذر در یکوقت تمام معذور را فرصت ندهد که وی وضو کرده نماز تواند خواند و در بقای عذر موجود
شدن عذر در هر وقت یکبار کفایت کند و در زوال عذر شرط است که در یکوقت تمام عذر ظاهر نشود و نیز در آن است که مستحاضه را
در شستن جامه از برای هر نماز اختلاف است بقول محمد بن مقاتل واجب است که برای هر نماز بشوید بقول ابن سلمه واجب نیست و نیز در آن است
که اگر مبطون بحالی باشد که چون در زیر او جامه اندازند زود نجس شود بقول ابو القاسم جایز است که بهمون حال نماز بخواند و نیز در آن است
که در نوازل می آرد کسیکه جراحت وی سائل باشد بر جراحت خرقه بست و آن خرقه زیاده از قدر درم بخون آلوده شد

وبهمان نماز خواند اگر بحالی باشد که اگر می شست پیش از آنکه از نماز فارغ شود باز نجس میشد جایز نیست که نشوید و اگر
جایز نیست هو المختار و نیز دران است که کسیکه دنبلها دارد و بسبب سیلان بعضی معذور شده است چون از بعضی دیگر چیزی سایل شود
وضو بشکند زیرا که انحدث جدید است و نیز دران است کسی که سبب او چشم اشک روان باشد و بر ظن وی غالب بود که جدید است
برای هر وقت او را بوضو کردن امر کرده **مسئله** خروج وقت ناقض است مر وضو معذور را بخلاف امام ابو یوسف امام زفر
زیرا که نزدیک امام زفر دخول وقت ناقض است نه خروج آن و نزدیک امام ابو یوسف خروج و دخول هر دو ناقض است پس کسیکه
پیش از زوال وضو کرده است تا آخر وقت ظهر نماز وی بآن وضو روا باشد بخلاف امام ابو یوسف و زفر زیرا که دخول وقت یافته شده است
نه خروج آن **مسئله** اگر معذور در وقت نماز فجر وضو کرد جایز نیست که بآن وضو بعد طلوع آفتاب نماز بخواند بنا بر رایحه خروج
وقت که آن ناقض وضو است بقول شیخین بخلاف امام زفر که نزدیک وی جایز است بنا بر آنکه ناقض وضو بقول وی دخول
وقت است نه خروج **فصل فی النفاس** **مسئله** نفاس خونی است که بعد از ولد ظاهر شود اقل آنرا حد معین نیست و اکثر آن
چهل روز است و بقول امام شافعی اکثر نفاس شصت روز است **مسئله** اگر زنی در کم از شش ماه ولد دوم آورد نفاس
وی از ولد اول باشد و بقول امام محمد از ولد دوم بود و انقضای عدت بالاجماع از آخر باشد و آن هر دو ولد را توامین گویند **مسئله**
چون بچه در کم از اقل مدت حمل از شکم مادر یافتند آنرا سقط گویند اگر بعض خلقت او چون موی و ناخن و جز آن ظاهر شده است
مادر او نفساء باشد و از عدت بیرون آید و اگر طلاق او معلق بولادت واقع شود و اگر مادر او کنیز است ام ولد گردد

باب الانجاس

مسئله اگر بدن مصلی یا جامه یا مکان او بنجاست مرئی ناپاک شود چون بآب یا بهر سیالی
که پاک باشد چنانکه سرکه و گلاب چنین آنرا زائل کنند پاک شود اگرچه اثری که زوال آن شاق باشد باقی ماند **مسئله** آنچه بنجس
غیر مرئی ناپاک شود به سه بار شستن و هر بار افشاندن پاک گردد بشرط آنکه در سوم بار بقدر قوت در افشردن مبالغه نماید
و آنچه افشردن آن ممکن نباشد به سه بار شستن و هر بار خشک کردن پاک شود بدانکه مراد از خشک کردن آنست که آب
آن از قطره باز ماند و تری بر طرف شود کذا فی جامع الرموز و نیز مذکور است که اگر بدن را سه بار متوالی شست پاک گردد زیرا که توالی
در غسل بدن بمنزله افشردن باشد **مسئله** اگر موزه بنجاست تند از ناپاک شد چون خشک شود جاذبه زمین پاک گردد
و بقول امام ابو یوسف اگر در مالیدن مبالغه کند چنانکه اثر نجاست نماند در تر آن نیز پاک شود و به یفتی **مسئله** اگر موزه
به نجاست غیر تند از ناپاک شود چون بول آدمی بی شستن پاک نگردد **مسئله** اگر چیزی بنجس ناپاک شد شستن پاک شود

واگر مخرج منی پاک باشد چنانکه بول از مخرج نجاست نکرده باشد یا بعد از بول استنجا با آب کرده باشد چون منی خشک شود بمالیدن
نیز پاک گردد جامه باشد یا بدن بود و هو الظاهر الروایة و بروایت حسن بن بمالیدن پاک نشود مسئله اگر شمشیر یا کارد و مانند
مثل آن نجاست ناپاک شده بشستن پاک شود و نیز بمالیدن بر زمین یا بخرقه پاک گردد کذا فی جامع الرموز مسئله اگر بساط
ناپاک شود و شستن بآب ممکن نباشد شوار بود چون یکشب بر آب جاری بماند پاک گردد چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله
چون نجس ناپاک خشک شود و اثر نجاست نماند نماز بر آن جایز بود لیکن تیمم بر آن جایز نبود مسئله اگر خشت مفروش خانه
قصبی و درخت گنبد که آنرا قطع نکرده اند ناپاک شد چون خشک شود و اثر نجاست نماند پاک گردد هو المختار و آنچه از زمین
منقطع است بی شستن پاک نگردد **فصل در تقسیم نجاست و بیان قدر عفو آن** مسئله بول آدمی
و خون و شراب و پس افگنده ماکیان و بول حمار و گربه و موش و سرگین سمور چون اسپ و اشتر و سرگین گاو نجاست
غلیظه است قدر یکدرم از آن عفو باشد مسئله بول اسپ و بول دواب که خورد و آن حلال و پس افگنده پرندهای که
خوردن آن حلال نیست نجاست خفیفه است آلودگی بآن کم از ربع جامه عفو باشد مسئله اگر زیاده از قدر درم نجاست
غلیظه و بقدر ربع جامه نجاست خفیفه ناپاک شود پاک کردن آن فرض است و بقول بعضی مراد از ربع جامه ربع ادنی جامه است
که نماز در آن جایز بود و بقول بعضی ربع موضع نجس است چون دامن و آستین و امام ابو یوسف ربع جامه را واجب و بقدر
کرده است مسئله در نجاست تقدیر معتبر وزن درم است و در غیر تقدیر مساحت آن که مقدار کف دست باشد از داخل مفاصل
انگشتان دست مسئله خون ماهی نجس نیست زیرا که بعد از خشک شدن سپید میشود و خون سیاه میگردد و کذا فی
حاشیه الچلپی است مسئله لعاب اشتر و حمار مشکوک است پس شی پاک بآن نجس نشود زیرا که طهارت آن بیشک
زائل نمیشود مسئله اگر از باد یا جز آن رشاشهای بول چون سر سوزن بر جامه و بر بدن یا جامه مصلی رسید شستن
آن واجب نشود زیرا که احتراز از آن دشوار باشد چنانکه در حاشیه چلپی است و در جامع الرموز میگوید اگر آن رشاشها
نمودار میشود و بجمع کردن از قدر درم زیاده میگردد شستن آن واجب شود و نیز در آنست که این در غیر آن است
اما اگر در آب بقدر سر سوزن رشه بول افتد آب را نجس گرداند هو الاصح مسئله اگر آب بر نجاست گذشت نجس نشود
و اگر نجاست بر آب گذشته آب را نجس سازد مسئله خاکستر نجس نجس نباشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی
نجس باشد مسئله اگر در از گوش و مانند آن در نمکدان افتاد و نمک شد پاک شود و حلال گردد مسئله اگر سمور جامه نجس شود

ومضرب باشد نماز بر آن جایز بود اگرچه اطراف آنرا دوخته باشد و بقول حلوانی اگر اطراف آنرا دوخته باشد نزدیک
امام ابو یوسف نماز جایز نباشد کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر یکجانب بساط نجس باشد بر جانب دیگر نماز روا بود و بقول بعضی اگر بساط
کلان باشد چنانکه بر داشتن یکجانب آن جانب دیگر نجس نشود جایز بود و در خلاف آن جایز نبود **مسئله** اگر جامه پاک را بر جامه نجس که تر بود
پیچیدند و رطوبت آن در جامه پاک ظاهر شد نماز بر آن جایز بود مگر آنکه رطوبت آن بحدی رسد که بفشردن از آن آب متقاطر شود یعنی قطرات
خورد از جامه ظاهر شوند اگرچه قوت سیلان نداشته باشند و بگذاشتن معدوم شوند کذا فی البرهان **مسئله** اگر جامه تر را بر زمین خشک
که آنرا بسرگین گل کرده باشند انداخته بر آن نماز خواند جایز باشد **مسئله** اگر طرفی از جامه که پلید شده بود فراموش شد بر طرف دیگر را
از آن بی تحری بشست نماز بدان جایز بود زیرا که در شستن طرف جامه تحری شرط نیست **مسئله** اگر در وقت ابیدن جمع خیاکان
یا گاوان در گندم شاشیدند چون آنرا قسمت کنند یا چیزی از آن بکسی بخشند تمام پاک شود زیرا که معلوم نیست که نجاست
در کدام جانب باشد چون احتمال طهارت در هر دو طرف شد بنا بر ضرورت این احتمال معتبر باشد **مسئله** استنجا کردن از آنچه از پیش
یا از پس برآید بسنگ یا بکلوخ یا بمانند آن بقدر که پاک شود سنت است و در آن عدد مسنون نیست بخلاف امام شافعی که نزدیک وی سه عدد
سنت است **مسئله** در ایام گرما به سنگ اول و سوم ادبار کند و به سنگ دوم اقبال نماید و در ایام سرما به سنگ اول و سوم اقبال کند و به سنگ
دوم ادبار نماید زیرا که مبالغه در پاکی در آنست و ابلغ آنست که به سنگ اول اقبال کند و آنکه در گرما ادبار گفت بنا بر آن گفت در
ایام گرما خصیتین آویزان میباشند پس در اقبال احتمال تلویث آن خواهد بود و زن همیشه بسنگ اول ادبار کند تا فرج او ملوث نشود
چه در حق او گرما و سرما برابر باشد **مسئله** استنجا بآب بعد از استنجا بسنگ یا مانند آن ادب است و چون خواهد که استنجا بآب کند اول
هر دو دست بشوید بعد از آن مخرج را بمبالغه بشوید و باطن یک انگشت یا دو انگشت یا سه انگشت آنرا بشوید و شستن آن
بسر انگشتان روا نبود و چون فارغ شود نیز هر دو دست بشوید و اگر نجاست از مخرج خود قدر درم تجاوز کرده باشد شستن آن
فرض شود نزد شیخین و بقول امام محمد اگر با مخرج زیاده از قدر درم شود شستن آن نیز فرض باشد **مسئله** باستخوان و سرگین
و بدست راست استنجا روا نبود **مسئله** روی بقبله آوردن و پشت بجانب آن کردن در قدم جا کرده بود در صحرا بود یا در
آبادانی باشد بخلاف امام شافعی که نزدیک او در آبادانی روا بود

کتاب الصلوة

مسئله اول وقت نماز فجر از صبح
غریض بود تا طلوع آفتاب و اول وقت ظهر از زوال آفتاب باشد تا رسیدن سایه هر چیزی دو چندان بجز سوای سایه که
در وقت زوال بود و بقول صاحبین و امام شافعی و بیک روایت از امام تا رسیدن سایه هر چیزی یکچندان آن چیز

سوای سایه که در وقت زوال باشد و طریق شناختن سایه زوال آنست که زمین را برابر کنند چنانکه هیچ جانب آن بلند و پست نباشد تا اگر بر آن آب ریزند بهر جانب یکسان جاری شود بعد از آن بر آن زمین دایره کشند و آنرا دایره هندیه نامند زیرا که علمای هند آنرا وضع نموده اند و در وسط حقیقی آن دایره چوبی بقدر ربع قطر دایره که بسیار پر و باریک باشد استاده کنند چنانچه سر آن با سر نقطه از محیط دایره متساوی باشد و آن چوب را مقیاس گویند و شک نیست که در اول روز سایه مقیاس بیرون دایره خواهد بود و هر چند که آفتاب بالا تر رود سایه مقیاس کمتر گردد تا آنکه در دایره داخل شود پس در موضع دخول علامتی باید گذاشت چون در نصف نهار یک حدی رسیده بعد از زوال زیاده شود و از دایره بیرون آید بر موضع خروج نیز علامتی باید نهاد و از وسط قوس دایره که در میان هر دو علامت مختلف راست تا مرکز دایره باید کشید همین خط منصف نهار باشد هر گاه که سایه مقیاس برین خط رسد نصف نهار معلوم شود و سایه این وقت سایه نصف نهار باشد و همین سایه را سایه اصلی گویند و این سایه در هر ماه متفاوت باشد چون سایه مقیاس ازین خط زائل شود اول وقت ظهر در آید و در آخر آن در روایت چنانکه مذکور شد و اول وقت عصر از آخر وقت ظهر باشد بر هر دو قول تا غروب آفتاب بود و اول وقت مغرب از غروب آفتاب بود تا غروب شفق و شفق بقول صاحبیه سرخی است و بقول امام سپیدی که بعد از سرخی باشد و فتوی بر قول صاحبیه است و اول وقت عشا از غروب شفق باشد و اول وقت وتر از بعد ادای عشا بود و آخر هر دو تا صبح صادق باشد

مسئله وقت مستحب در نماز فجر اسفار است یعنی در روشنائی صبح نماز گذاردن چنانکه بهل آیت یا زیاده از آن در وقت نرسد و باز اگر فساد وضو ظاهر شود اعاده آنقدر در وقت ممکن باشد **مسئله** در ایام گرما تاخیر ظهر مستحب است و در ایام سرما تعجیل آن **مسئله** در نماز عصر در گرما و سرما تا آنکه تغیر آفتاب نشود تاخیر مستحب است و در عشا تا ثلث شب در وتر تا آخر شب مگر آنکه توفیق بیداری شدن نداشته باشد و در مغرب تعجیل مستحب است **مسئله** در روز ابر در نماز عصر و عشا تعجیل مستحب است و در غیر آن هر دو تاخیر **مسئله** در وقت طلوع آفتاب و قیام آن و در وقت غروب سجده کردن و نماز جنازه خواندن جایز نباشد مگر ادای عصر که آن در وقت غروب بود چنانکه تحقیق این در ترجمه مذکور است **مسئله** چون امام برای خطبه جمعه بر آید نفل و نماز فوتی و نماز جنازه و سجده تلاوت در آن وقت مکروه باشد **مسئله** بعد طلوع صبح در ای سنت فجر نفل مکروه باشد و در میان عصر و مغرب نفل مکروه بود بخلاف فوتی و نماز جنازه و سجده تلاوت که در آن هر دو وقت مکروه نباشد **مسئله** دو نماز را در یک وقت جمع نمودن روا نبود مگر حاجیان را در روز جمع عصر در وقت ظهر و مغرب در وقت عشا روا باشد چنانچه در باب حج بیان کرده شود **مسئله**

شرح وقایه

اگر زنی در وقت عصر یا عشا از حیض پاک شود غیر آن عصر یا عشا بر وی لازم نشود و بخلاف امام شافعی که نزدیک وی
عصر با ظهر و عشا با مغرب لازم آید زیرا که نزدیک وی ظهر را با عصر یکوقت است و مغرب را با عشا وقت دیگر از آن که در مغرب
نزدیک وی جایز بود **مسئله** اگر از وقت مقدار تحریمه باقی مانده بود که کودک بالغ گشت یا کافر مسلمان شد قضا آن وقت بر
لازم شود بخلاف امام زفر و اگر زنی در آن وقت از حیض پاک گشت بر وی قضای آن لازم نیاید بخلاف امام شافعی

باب الاذان **مسئله** اذان از برای فرایض پنج و جمعه سنت و از برای نوافل و پیش از وقت سنت است پس اگر پیش
از وقت گفته شد در وقت اعاده کنند تا سنت ادا شود مگر نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی که اذان فجر نزدیک ایشان
در نصف آخر از شب ادا شود و نیز سنت است بعد از وقت برای ادا اما اذانی که گفته شود بعد از وقت برای قضای آن مسنون است
مسئله موذن باید که عالم اوقات باشد تا ثواب موذنان دریابد و قادر باشد بر آنکه اذان را در وقت آن بگوید که اذانی ایشان
و نیز در آنست که مستحب است که موذن صالح باشد و متقی بود و عالم سنت باشد بقول النبی صلعم لیؤذن لکم خیارکم **مسئله**
موذن در وقت اذان گفتن مستقبل قبله شود و هر دو انگشت شهادت را در هر دو گوش کند و بترتیل اذان گوید یعنی کلمات اذان را
از یکدیگر قطع کند با هم متصل و در هم نگوید **مسئله** در اذان لحن نکند یعنی در حروف آن و در حرکات و سکنات آن از برای تحسین صوت
کم و زیاده نگوید اما مجرد تحسین صوت که در آن تغییر و تبدیل نباشد مستحسن بود **مسئله** در اذان ترجیع نکند بخلاف امام شافعی که
نزدیک وی ترجیع کند ترجیع آنست که هر دو شهادت را چهار چهار بار بگوید اول هر دو را دو بار پست بعد از آن هر دو را دو بار
بلند کند اذانی جامع الرموز **مسئله** چون موذن بحیعلتین رسد روی خود را در جانب راست و چپ چنانکه معهود است بگرداند و اگر داند
که بانقدر اعلام حاصل نخواهد شد در جانب راست رود و سر خود را از دریچه برآورده حی علی الصلوة بگوید باز در جانب چپ رفته سر را
از دریچه برآورده حی علی الفلاح بخواند چنانکه در ترجمه مفصل مذکور شده است **مسئله** بعد از فلاح فجر دو بار الصلوة خیر
من النوم بگوید **مسئله** اقامت را مثل اذان گوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اقامت کلمه یکی یکی بار بگوید مگر
قد قامت الصلوة را **مسئله** اقامت را بسرعت بگوید یعنی کلمات آن را متصل با یکدیگر قطع نکند کذا فی جامع الرموز و بعد فلاح
دو بار قد قامت الصلوة زیاده کند **مسئله** در وقت گفتن اذان و اقامت سخن دیگر نگوید و بغیر آن تکلم نکند **مسئله** اگر بعد از اذان تثویب کرد
پاک شد و متاخران تثویب را مستحسن داشته اند و آن اعلام بعد اعلام است **مسئله** در میان اذان و اقامت تثویب نکند مگر در وقت فجر
کذا هنا متصل اذان و اقامت گوید **مسئله** برای قضای فایته اذان و اقامت هر دو بگوید و اگر فوایت بسیار باشد برای

اول هر دو بگوید و برای هر واحد از دو اقامت اکتفا کرد جایز بود مسئله اذان محدث جایز باشد و اقامت او مکروه بود
و اگر محدث با جنب اذان و اقامت گفته اذان جنب را اعاده کنند زیرا که تکرار اذان برای غایبان مفید باشد بنا بر آنکه احتمال است
که بعض ایشان نشنیده باشند بخلاف اقامت که آن برای اعلام حاضران است مسئله اذان زن و مست و مجنون مکروه است
و مستحب است اعاده آن مسئله اگر مسافر یا کسیکه در مسجد بجماعت نماز میگذارد و اذان و اقامت را ترک کند مکروه باشد اما اگر
مسافری با اقامت اکتفا نمود جایز بود مسئله اگر مسافر یا کسیکه در شهر در خانه خود نماز میگذارد و اذان و اقامت هر دو را
ترک نمود بقول ابن مسعود اگر در مسجد محله او اذان و اقامت گفته باشند جایز بود اما در دیهات اگر در مسجد اذان و اقامت گفته باشند
حکم مصلی در خانه شهر بود و اگر نه حکم وی مسافر باشد مسئله چون مکبر اقامت حی علی الصلوة گوید امام و قوم همه برای نماز
استاده شوند و چون بقد قامت الصلوة رسد امام در نماز شروع کند باب شروط الصلوة یکی از شرائط نماز
پاکی تن است از نجاست حقیقی و حکمی دوم پاکی جامه سوم پاکی جای نماز چهارم ستر عورت پنجم استقبال قبله ششم نیت
بدل که فلان نماز میگذارد مسئله عورت مرد زیر ناف تا زیر زانو است و عورت هر کنیزک مثل عورت مرد است مگر شکم و پشت
او نیز عورت است و عورت حر تمام تن است مگر روی و هر دو کف دست و هر دو قدم او عورت نیست مسئله کشف ربع
هر عضوی که عورت است منع میکند جواز نماز را چون ربع شکم یا ساق یا ران یا دبر یا ذکر یا خصیتین یا موی تن بدانکه
سر عضو است و موی سر عضو دیگر عضو است و خصیتین عضو دیگر است مسئله هر که جامه پاک ندارد و نزدیک نجاست نماز یابد با جامه
ناپاک نماز بگذارد و آنرا اعاده نکند مسئله اگر برهنه نماز خواند و ربع جامه او پاک است نمازش روا نبود اما اگر کمتر از ربع پاک است
افضل آنست که نماز را با جامه بخواند و اگر برهنه خواند جایز بود مسئله هر که جامه مستحب است که نماز را نشسته باشارت بخواند
اگر استاده برکوع و سجود خواند جایز بود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر استقبال قبله خائف باشد بهر جهت که تواند روی
آرد و نماز بگذارد مسئله هر که را در قبله اشتباه شد و کسی نیست که از او بپرسد بتحری نماز بخواند و اگر بعد از فراغ خطا ظاهر شد
اعاده نکند و اگر در میان نماز علم بخطا شد بارای دیگر گشت بگرد و نماز را تمام کند مسئله کسی را که قبله مشتبه شد
و بی تحری نماز خواند روا نبود اگرچه جانب قبله خوانده باشد زیرا که قبله را جهت تحری دی است مسئله اگر در شب تاریک
قومی تحری نماز با جماعت خواندند و هر واحد بجانب تحری خود روی آورد و هیچکدام از حال امام واقف نیست نماز همه
جایز بود مگر نماز کسی که در میان نماز معلوم کند حال امام را و با وجود آن با امام مخالفت کند یا کسیکه از امام مقدم

مقدم باشد یعنی ظن شود او را که از امام مقدم بوده است کذا فی جامع الرموز **مسئله** میان نیت و تحریمه بحرکت یا فعل
باشد چون کلام و جز آن فصل نکند بدانکه نیت بدل است چنانکه مذکور شد و بدل و مبدل هر دو فصل **مسئله** در نماز فرض بعضی
فرض و در نیت شرط است و در نوافل و سنت و تراویح نیت مطلق نماز کافی است و در مقتدی را نیت نماز امام و نیت اقتدا
بآن فرض است **باب صفة الصلوة** **مسئله** یکی از فرایض نماز تکبیر تحریمه است یعنی الله اکبر گفتن یا چیزی که
قائم مقام آن است بدانکه تحریمه نزدیک ما شرط نماز است لقوله تعالی وذکر اسم ربه فصلی و نزدیک امام شافعی
رکن است دوم دست برداشتن در تحریمه سنت است دوم قیام سوم قرائت چهارم رکوع پنجم سجود و پیشانی و بینی و بقدر ایک
امام بی عذر بینی کفایت کند بخلاف صاحبین فتوی بر قول صاحبین است ششم قعده اخیره بقدر تشهد هفتم خروج بصنع خویش
دیگر از واجبات نماز قرائت فاتحه است دوم ضم سوره سوم رعایت ترتیب در فعل مکرر بخلاف تکبیر تحریمه و قعده اخیره
که آن در نماز مکرر نیست و ترتیب درین هر دو فرض است چهارم قعده اولی پنجم تشهد در هر دو قعده اما در اخیره
آنست که قعده اولی سنت است و دوم واجب است در هدایه خواندن تشهد در قعده اولی سنت است و در دوم واجب است
لیکن مصنف این روایت را نیاورده بنا بر آنکه قول پیغمبر علیه السلام برای ابن مسعود رضی خوان التحیات قعده واجب میکند
فرق در قرائت تشهد در قعده اولی و دوم بلکه واجب میکند در هر دو چون هر که تشهد در قعده اولی واجب شد قعده
اولی نیز واجب باشد نه سنت ششم لفظ سلام بخلاف امام شافعی که نزدیک وی لفظ سلام فرض است هفتم قنوت
و هشتم تکبیرات هر دو عید نهم تعیین قرائت در دو رکعت اولی دهم تعدیل ارکان و طمانینت در رکوع و جلسه بخلاف
امام ابو یوسف و امام شافعی که نزدیک ایشان تعدیل فرض است بدانکه مراد از تعدیل آرام گرفتن است در رکوع و سجود
مقدار یک تسبیح و مراد از طمانینت آرامیدن جوارح و مفاصل است یازدهم بلند خواندن در جای بلند خواندن و آهسته خواندن
در جای آهسته خواندن **مسئله** غیر از فرض و واجب سنت است یا مندوب هر که خواهد که در نماز شروع کند هر دو دست بردارد
و انگشتان را بحال خود گذارد و بهر دو نرمه گوش را بسپاس کند و تکبیر گوید و در تکبیر هر دو دست را
تا هر دو کتف بردارد **مسئله** اگر بجای الله اکبر الله اجل یا الله اعظم یا الرحمن اکبر یا لا اله الا الله گفت روا بود **مسئله** اگر
تکبیر بفارسی گفت یا قرائت بعذر بفارسی خواند یا ذبح کرد و تسمیه بفارسی گفت جائز بود و اگر بجای تحریمه اللهم اغفر لی
گفت روا نبود و در نماز نه و زاید کذا فی الهدایه زیرا که بجای تکبیر ذکری که بر مجرد تعظیم الله تعالی دلالت کند جایز

است و آنکه مخلوط بدعا باشد جایز نیست مسئله بعد از تکبیر هر دو دست زیر ناف به بندد و دست راست را بر دست چپ
نهد و در قنوت و در نماز جنازه نیز چنان بکند و در قومه و تکبیرات عیدین ارسال نماید بدانکه و هر قیام که در مسنون است باید
به بندد و قیامیکه در آن مسنون نیست ارسال کند مسئله بعد از دست بستن ثنا گوید سبحانک اللهم و بحمدک و تبارک اسمک
و تعالی جدک و لا اله غیرک بخواند و توجیه بگوید یعنی انی وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض تا آخر آیت بعد از تحریمه
بخواند مسئله بعد از ثنا تعوذ گوید بدانکه تعوذ تابع قراءت است نه تابع ثنا پس مسبوق پیش از قراءت خود تعوذ بخواند
و موتم را چون قراءت نیست تعوذ نخواند بتبعیت کسیکه تعوذ را تابع ثنا گفته است و چون تکبیرات عیدین بعد از ثناست
باید که تعوذ بعد از تکبیرات باشد یا بقراءت متصل شود مسئله بعد از تعوذ تسمیه گوید و میان سوره و فاتحه تسمیه بخواند مسئله
ثنا و تعوذ و تسمیه را آهسته گوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی تسمیه را بلند خواند زیرا که تسمیه آیتی از فاتحه است نزدیک
او ما میگوییم احادیث صحاح وارد اند در آنکه پیغمبر خدا صلوات الله و سلامه علیه و خلفاء راشدین افتتاح بالحمد لله رب العالمین
کرده اند مسئله بعد از تسمیه فاتحه و سوره بخواند و بعد ولا الضالین آهسته آمین گوید و موتم در نمازهای جهریه آمین گفتن
با امام متابعت کند بعد از آن تکبیر گویان برکوع رود و در رکوع هر دو دست بر هر دو زانو اعتماد کند و انگشتان هر دو دست را
وا اعتماد کشاده دارد و پشت را راست کند و سر را برابر پشت دارد و سه مرتبه یا زیاده از آن تسبیح گوید بعد از آن سمع الله لمن حمده
گویان سر از رکوع بردارد و متوجه ربنا لک الحمد گوید و منفرد هر دو را جمع کند چون راست ایستاده شد تکبیر گویان بسجده
رود اول هر دو زانو بر زمین نهد بعد از آن هر دو دست بعد از آن روی را در میان دو کف دست خود نهد چنانکه هر دو
دست بمقابل هر دو گوش او باشد و در سجده انگشتان هر دو دست را ضم کند و هر دو بازو را از شکم دور دارد و شکم را
از ران دور دارد و انگشتان دست و پای را جانب قبله کند و سه بار یا زیاده از آن در سجده تسبیح گوید مسئله اگر بیخ
دستار یا بر ثوب متصل سجده کرد جایز بود و اگر بر چیزی که حجم آن را می یابد و جبهه بر آن قرار میگیرد سجده کردن روا
باشد و اگر جبهه قرار نمیگیرد روا نباشد مسئله اگر برای ازدحام خلق بر پشت کسیکه در نماز او شریک است سجده کرد جایز بود
و بر پشت غیر آن در نماز شبهه بیرون نماز روا نبود مسئله زن در سجود شکم را با ران متصل سازد مسئله بعد از سجده تکبیر
گویان سر بردارد و دست بنشیند باز تکبیر گویان بسجده رود و درین سجده نیز سه بار یا زیاده از آن تسبیح گوید باز تکبیر گویان
سر از سجده بردارد باز هر دو دست بعد از آن هر دو زانو را بردارد و قعده نکند و بر زمین اعتماد نماید و راست ایستاده شود

شود بخلاف امام شافعی که وی قعده را سنت میگوید و جلسه استراحت می نامد **مسئله** رکعت دوم مثل رکعت اول
کند مگر آنکه ثنای و تعوذ در آن نگوید و دست نبرد و چون رکعت دوم را تمام کند پای چپ بگستراند و بر آن بنشیند و پای راست
را استاده دارد و انگشتان پای راست را بجانب قبله کند و هر دو دست را بر هر دو ران نهد و انگشتان هر دو دست را
جانب قبله متوجه دارد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی تخصر و نصر عقد کند و بوسطی و ابهام حلقه نماید چون بحد الشهادتین رسد سبابه
اشارت کند چنانچه از بعضی علما نیز منقول است و تشهد ابن مسعود بخواند و در قعده اولی بر آن زیاده نکند و در نماز فرض در
دو رکعت اخیر و در فرض مغرب در یک رکعت اخیر فاتحه بخواند و بدان بسنده کند و اگر به تسبیح بسنده گیرد یا خاموش ماند جایز باشد
و اول افضل بود چون رکعات تمام کرد چون نشستن اول ننشیند بخلاف امام شافعی که نزدیک وی در قعده اخیره تورک سنت
و زن در هر دو قعده تورک کند یعنی بر سرین چپ بنشیند هر دو پای را بجانب راست برآرد **مسئله** در قعده اخیره بعد تشهد
مذکور درود و دعاهای ماثوره یا مشابه قرآن بخواند و از دعاهای که مشابه بکلام الناس باشد احتراز کند پس استعاذه از هر دو عذاب
کند از خدا تعالی بخواهد چون از دعیه فارغ شود بجانب راست به نیت کسیکه در آن جانب باشد از آدمی و فرشته
سلام گوید بعد از آن بجانب چپ به نیت کسیکه در آن جانب بود و سلام دهد و هم در جانب امام نیز کند و اگر مقتدی امام باشد
در هر دو جانب نیت امام کند و امام در هر دو سلام نیت کند و بقول بعضی امام نیت کسی نکند زیرا که اشاره وی کافی است
و بقول بعضی به نیت سلام اول بسنده نماید **فصل فی القراءة** **مسئله** در نماز جمعه و نماز فجر و در دو رکعت اول
از مغرب و عشا امام جهر خواند خواه ادا کند خواه قضا گذارد و منفرد در ادای فجر باشد و در قضا واجب است که تخفیه بخواند
مسئله ادنی جهر اسماع غیر خود است و ادنی مخافت اسماع نفس خود و هو الصحیح بخلاف کسیکه گفته است ادنی جهر اسماع
نفس خود است و ادنی مخافت تصحیح حروف **مسئله** هر چه تعلق بنطق دارد چون طلاق و اعتاق و استثنا و جز آن ادنی مخافت
در آن اسماع نفس است تا اگر شخصی طلاق داد یا آزاد کرد بر وجهی که تصحیح حروف نمود و نفس او نشنید طلاق واقع نشود
و آزاد نگردد و اگر طلاق بلن و ان شاء الله تعالی گفت بر وجهی که نفس او نشنید طلاق واقع شود و استثنا جایز نباشد
مسئله اگر در دو رکعت اول عشا سوره ترک کرد و در دو رکعت اخیر با فاتحه ضم کند و اگر امام است هر دو جهر خواند و اگر
فاتحه دو رکعت اول را ترک کرده است و در دو رکعت اخیر قضا نکند زیرا که در آن فاتحه خواهد خواند پس اگر قضا کند یک رکعت
تکرار فاتحه لازم آید و آن مشروع نیست **مسئله** فرض از قراءة مقدار یک آیت خرد است هر که بهمان اکتفا کند گنهگار شود

زیرا که ترک واجب کرده باشد **مسئله** قرائت مسنون در سفر که بسرعت باشد فاتحه است و هر سوره که بخواند و در سفر امن در فجر
فاتحه است و مثل سوره بروج و انشقت و در حضر در فجر و ظهر طوال مفصل مستحسن است و در عصر و عشا اوساط مفصل
و در مغرب قصار آن بدانکه طوال مفصل از سوره حجرات است تا سوره بروج و اوساط آن از سوره بروج است
تا سوره لم یکن و از لم یکن تا آخر قرآن قصار مفصل است و اگر ضرورت باشد بقدر حال مستحسن بود **مسئله** تعیین سوره
در نماز بر وجهی که غیر آن را از قرآن نخواند مکروه باشد **مسئله** مؤتم در نماز خاموش باشد و بشنود و اگرچه امام آیت ترغیب یا ترهیب
بخواند قال الله تعالی اذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا وقال علیه السلام اذا کبر الامام کبروا واذا قرأ فانصتوا وقال علیه السلام
من کان له امام فقراءة الامام قراءة له وقال علیه السلام ما لی انازع فی القرآن و آنکه مؤتم بخواند و امام بشنود خلاف
موضع باشد زیرا که وضع آنست که امام بخواند و مؤتم بشنود و چنانکه در حاشیه چلپی است **مسئله** مردم در وقت خطبه خواندن
امام خاموش باشند و بشنوند اگرچه امام در خطبه بر نبی علیه السلام صلوة گوید مگر آنکه آیت صلوا علیه وسلموا بخواند از آن خفیه در وی
بفرستد **فصل در جماعت** **مسئله** جماعت سنت مؤکد است قریب بواجب لقوله علیه السلام الجماعة من سنن
الهدی لا یتخلف عنها الا منافق و بقول بعضی واجب است که ثبوت آن بسنت مؤکد است لهذا آنرا سنت گویند و نزدیک
امام شافعی فرض کفایت است و نزدیک بعضی اصحاب امام شافعی و نزدیک کرخی و طحاوی و احمد بن حنبل فرض
عین است چنانکه در حاشیه چلپی است **مسئله** اولی بامامت کسی بود که از دیگران در احکام نماز عالم تر باشد چون در احکام
مذکور هم برابر باشند کسیکه قرائت او اصح باشد اولی بود و اگر در قراءة نیز برابر اند پرهیزگارتر از دیگران اولی بود بعد از آن کلان تر
از دیگران اولی باشد **مسئله** امامت بنده و اعرابی و فاسق و اعمی و مبتدع و ولد الزنا جایز بود و مکروه باشد **مسئله**
جماعت زنان که امام ایشان مرد باشد مکروه بود و اگر با وجود کراهت جماعت کردند زنی که امام شود باید که برابر همه
استاده شود مثل امام مردان پیش نرود **مسئله** زن جوان را بهر پنج نماز بجماعت مردان حاضر شدن مکروه بود و پیرزن را
در ظهر و عصر مکروه باشد و در دیگر نمازها جایز بود **مسئله** اقتدا متوضی با متیمم جایز باشد زیرا که تیمم طهارت مطلق است
یعنی مقید بوقتی از اوقات نیست و چون آب موجود نباشد نزدیک ما جنس زمین خلف آب باشد **مسئله** اقتدا
کسیکه پای راشسته است با کسیکه بر موزه مسح کرده است روا بود زیرا که موزه از سرایت حدث بپا مانع باشد
و آنچه بر موزه است به مسح پاک شود **مسئله** جایز نیست که استاده یا نشسته اقتدا کند بنا بر فعل

رسول صلی الله علیه وسلم و اصحاب او در آخرین نماز آن سرور علیه السلام چنانکه در حاشیه چلپی ست **مسئله** اقتدا
موی با موی و متنفل با مفترض روا بود و اقتدا مرد با زن و کودک جایز نباشد زیرا که تاخیر زنان بنص ثابت شده است
و کودک متنفل ست **مسئله** اقتدا طاهر با معذور و قاری با امی و ساتر با برهنه و غیر موی با موی و مفترض با متنفل روا نبود
زیرا که بنای قوی با ضعیف جایز نباشد **مسئله** اقتدا مفترض با مفترض فرض دیگر روا نبود زیرا که اقتدا شرکت ست در آن
باتحاد یکدیگر باشد **مسئله** امام قرائت دراز نخواند چه بسیار ست که در قوم اهل حوائج و ضعفا باشند و نیز قرائت رکعت
اول را بر رکعت دوم دراز نکند مگر در نماز فجر **مسئله** اگر مقتدی یکی باشد امام او را در جانب راست برابر خود استاده کند و اگر
زیاده بود خود پیش رود و مقدم استاده شود **مسئله** اگر در نماز امام فساد ظاهر شد مقتدیان نماز را نیز اعاده کنند زیرا که نماز
امام متضمن نماز مقتدی بود پس فساد نماز امام مستلزم فساد نماز مقتدی باشد **مسئله** در عقب امام اول مردان استاده شوند
بعد از آن کودکان بعد از آن خناثان بعد از آن زنان **مسئله** اگر زن در پهلوی مردی حائل با امام اقتدا کند و زن
محل شهوت باشد نماز هر دو شریک بود و امام نیت امامت زنان کرده باشد نماز مرد فاسد شد و اگر امام نیت امامت زنان
نکرده است نماز زن باطل گردد و اگر در پهلوی مرد اقتدا نکرده است بیک روایت نماز وی جائز بود اگرچه امام نیت امامت زنان
نکرده باشد و بیک روایت جواز آن موقوف بر نیت امام باشد **مسئله** اگر قاری با امی اقتدا کرد یا امی را خلیفه گرفت نماز هم
فاسد شود اگرچه در دو رکعت اخیر خلیفه گرفته باشد زیرا که در هر رکعت از نماز قراءة فرض ست لقوله علیه السلام لا صلوة الا بالقراءة
لیکن قراءة تحقیقی باشد یا تقدیری بود و در رکعت اخیر اگر تحقیقی نیست تقدیری ست لقوله علیه السلام قراءة الاولیین قراءة
الاخرین و از امی هر دو قسم قراءة مفقود ست پس نماز وی از برای قدرت بر قراءة بسبب وجود قاری فاسد باشد و چون نماز
امام فاسد شود نماز مقتدیان نیز فاسد گردد چنانکه تحقیق این در حاشیه چلپی ست **باب الحدث فی الصلوة** اگر
مصلی را بی قصد در نماز حدث رسید جایز نیست که وضو کرده بر همان نماز بنا کند لیکن استیناف افضل بود اگرچه بعد
از قعده حدث رسید بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان بعد از قعده نماز تمام شود و نزدیک امام شافعی اگر در نماز حدث
رسید نماز باطل گردد **مسئله** اگر امام را حدث رسید خلیفه گیرد و خود وضو کرده در جای وضو یا در جای نماز خود نماز را
تمام کند مگر آنکه خلیفه از نماز فارغ نشده باشد آنزمان خلف خلیفه نماز را تمام نماید و اگر مقتدی را حدث رسید همین
حکم ست یعنی پیش از فراغ امام عقب در جای خود نماز را تمام کند و بعد از فراغ امام چون منفرد وی را خیار باشد

در جامی وضو نماز را تمام کند یا در پای نماز خود تمام نماید مسئله اگر شخصی در نماز دیوانه شد یا بیهوش گشت یا خواب کرد چنانکه
ناقض وضو نباشد و محتلم گردید یا قهقهه خندید یا دانسته حدث کرد یا بر جامه یا بر بدن او زیاده از قدر درم نجاست افتاد یا از جراحت او
خون جاری شد یا گمان آنکه حدث رسید از مسجد بیرون رود و معلوم شد که طاهر بود یا در خارج مسجد بگمان حدث از صفها
بیرون رفت و حدث نبود نماز را از سر گیرد زیرا که این حوادث بنا بر قلت وقوع نماز باطل شود و آنکه در حدیث است که من قاء او رعف
فی صلوته فلینصرف ولیتوضأ ولیبن علی صلوته ما لم یتکلم در حق حدث نیست که وقوع آن اکثر باشد و اگر از مسجد بیرون آمده است
یا در خارج مسجد از صفوف بیرون نرفته است بر همان نماز بنا کند مسئله اگر بعد از تشهد دانسته حدث کرد یا بقصد
سخن گفت یا دیگر منافی نماز از وی بقصد شد نماز تمام شود زیرا که خروج بصنعه از وی حاصل آمد مسئله اگر تیمم
بعد از تشهد بواسطه استعمال آب قدرت یافت یا ماسح بعمل آمد که از پای موزه کشید یا مدت موزه تمام شد یا ای قرارت یاد گرفت
یا برهنه جامه یافت یا موی بر رکوع و سجود قادر گشت یا صاحب ترتیب را نماز فائته یاد آمد یا امام قاری مرامی را خلیفه گرفت
یا در نماز فجر آفتاب برآمد یا در نماز جمعه وقت عصر داخل شد یا عذر معذور زائل گشت یا بعد از نیکو شدن جراحت چیره
افتاد درین دوازده صورت نزدیک امام نماز فاسد شود زیرا که خروج بصنعه نزدیک وی فرض است و آن موجود نشد و نزدیک
صاحبین تمام شد زیرا که خروج بصنعه نزدیک ایشان فرض نیست پس تمام کردن قعده از نماز فارغ شود مسئله اگر بعد از تشهد
امام قهقهه خندید یا بقصد حدث کرد نماز مسبوق باطل گردد زیرا که در میان نماز وی مفسد نماز واقع شد مسئله
اگر امام بعد از تشهد سخن کرد یا از مسجد برآمد نماز مسبوق جایز بود زیرا که سخن و برآمدن از مسجد متمم نماز امام است
نه مفسد آن چنانکه تحقیق این در ترجمه مذکور است مسئله اگر امام پیش از آنکه یجوز به الصلوة خوانده باشد در قرأة
بند شد روا است که خلیفه گیرد و اگر بعد از خواندن ما یجوز به الصلوة خلیفه گرفت نماز امام فاسد شود زیرا که خلیفه گرفتن عمل
کثیر است و بعد از خواندن بقدر جواز نماز آن ضرورت نیست مسئله اگر امام مسبوق را خلیفه گرفت و او باشد مسبوق
نماز امام را تمام کند بعد از آن مدرک را پیش کند و مدرک با قوم سلام گوید زیرا که اگر مسبوق سلام دهد نماز وی
و نماز امام اول اگر فارغ نشده باشد فاسد شود مسئله اگر در رکوع یا در سجده حدث رسید و وضو کرده بر همان نماز
بنا نمود واجب است که آن رکوع یا سجده را اعاده کند و اگر در رکوع و یا در سجده یاد آمد که در رکعت اول یک سجده
ترک شده است و در همان وقت آن را قضا کرد مستحب است که آن رکوع یا سجده را تنها اعاده کند مسئله

مسئله اگر امام را حدث رسید بهاوی یک مقتدی ست پس آنکه امام نیست خلافت وی کند مقتدی خلیفه شود زیرا که مقتدی
از برای تعیین ست و از انجا احتیاج به تعیین نیست پس اگر آن مقتدی زن باشد یا کودک بود بقول بعضی نماز امام
فاسد شود زیرا که زن یا کودک امام وی گردد و بقول بعضی نماز مقتدی فاسد شود زیرا که بی امام میماند و چون امام او را
خلیفه نکرده است و خود صلاحیت آن ندارد خلیفه نشود اگرچه تعیین ست بخلاف مرد که آن از برای تعیین و صلاحیت خلیفه شود

باب ما یفسد الصلوة وما یکره فیها

مسئله یکی از مفسدات نماز سخن گفتن ست اگرچه بسهو باشد یا در جواب
دوم سلام دانسته زیرا که سلام بسهو مفسد نماز نباشد بنا بر آنکه از جمله اذکار ست سوم جواب سلام بسهو یا بقصد
زیرا که جواب سلام از جنس کلام ست چهارم آه یا اوه یا اف گفتن پنجم گریستن با آواز بلند که بسبب درد یا مصیبت بود
بخلاف آنکه از ذکر جنت یا نار باشد ششم تنحنح بی عذر هفتم در جواب عطسه یرحمک الله گفتن و در جواب خبر ناخوش
انا لله وانا الیه راجعون و در جواب خبر خوش الحمد لله گفتن و در جواب خبر عجیب سبحان الله یا لا اله الا الله خواندن
هشتم فتح کردن قراءة غیر امام خود را یا فتح کردن قراءة امام خود را مفسد نماز نیست و بقول بعضی مشایخ اگر بعد
از خواندن امام خود یا بجوز به الصلوة یا بعد از انتقال کردن او بآیت دیگر فتح کرده است نماز فاتح فاسد شود
و اگر امام گرفت نماز وی نیز فاسد شود و بقول بعضی نماز هیچکدام فاسد نگردد و علیه الفتوی نهم از مصحف
خواندن دهم بر چیزی نجس سجده کردن یازدهم انچه از مردم توان خواست از خدا تعالی خواستن دوازدهم
خوردن یا پوشیدن سیزدهم عمل کثیر کردن بدانکه در عمل کثیر اختلاف بسیار ست نزدیک بعضی عمل کثیر آنست
که در کردن بسوی دو دست احتیاج افتد و نزدیک بعضی آنست که عامل آنرا ناظر در نماز نداند علیه عامة المشایخ
و نزدیک بعضی آنکه خود مصلی آن عمل را کثیر داند امام سرخسی گوید این بهتر ست اهم نزدیکتر ست زیرا که ابلاء فقیه ست
بر امر مبتلا به **مسئله** شخصی یک رکعت نماز گذارده بود و در رکعت دوم فی آنکه دست بردارد بتجدید تحریمه کرد اگر
در غیر آن نماز شروع کرده است رکعت اول را در حساب نیاورد و اگر در همان نماز شروع کرد [illegible]
در رکعت اول در حساب باشد **مسئله** عمل قلیل مفسد نماز نباشد و آن فعل کثیر ست [illegible]
مسئله اگر کسی بجائی در موضع سجود مصلی گذشت نماز مصلی فاسد نگردد و لیکن گذرنده [illegible]
در موضع سجود تفصیل ست در مسجد صغیر هر جا که باشد در حکم موضع سجود ست و در مسجد کبیر و در صحرا نزدیک بعضی

موضع سجود است که دران سجده میکند و نزدیک بعضی بر هر موضع که در وقت خضوع نظر افتد آنرا حکم موضع سجود است
پس اگر گذشت زیر دکانی که بالای آن شخص نماز میگذارد و بعضی اعضای این بار و بعضی فروتنی اعضای مصلی را
مقابل گشت بروایت ثانی بزه کار شود مگر آنکه در موضع سجود نگذشته باشد مسئله مصلی که در صحرا نماز میگذارد
مستحب است که نزدیک موضع سجود مقابله یکی از دو چشم خود سترة استاده کند طول آن یک گز باشد و سطبری آن
چون سطبری انگشت میانه بود جایز نیست که سترة را پیش خود بغلطاند یا بجای سترة بر زمین خط بکشد مسئله
اگر سترة در پیش نباشد و شخصی خواهد که در پیش وی شده بگذرد و یا خواهد که در میان سترة و مصلی روان شود جایز است
که مصلی او را به تسبیح یا باشارت منع کند و بهر دو روا باشد مسئله سترة امام مر مقتدی را کفایت کند اگرچه
مقتدی مسبوق باشد چنانکه در جامع الرموز است مسئله چون پیش مصلی راه نبود و ظن صدم مرور بار روا است
که سترة را ترک کند **فصل در مکروهات** مسئله یکی از مکروهات تبدل ثوب است و سدل و چادر آنست
که چادر را بر سر یا بر کتف اندازد و هر دو طرف آن را فرو گذارد و در قبا و مانند آن آنکه آنرا بر کتف اندازد و بی آنکه
هر دو دست را در آستین در آرد یا هر دو جانب آنرا ضم کند دوم جمع کردن اطراف جامه که بخاک یا مانند آن آلوده
نشود سوم بر بدن یا بجامه بازی کردن چهارم جمع کردن موی را بالای سر یا پیچیدن آنرا و در آوردن اطراف آنرا
در اصول آن پنجم بچیدن انگشتان را که آواز بر آید ششم دیدن بجانب راست و چپ یا میلان سر اگر
بگوشه چشم دیدن مکروه خود هفتم دور کردن سنگریزه که یکبار برای سجده هشتم دست بر زنگاه نهادن نهم اندام شکستن دهم
مانند سگ نشستن چنانکه بر هر دو سرین بنشیند و هر دو زانو را ایستاده کند یازدهم در سجده بازو گستردن دوازدهم بی عذر
چهار زانو نشستن سیزدهم استادن امام تنها در محراب مسجد یا بالای صفه دکان یا بر زمین چهاردهم استادن مصلی عقب صفیکه
دران فرجه باشد پانزدهم بودن صورت حیوان بالای سر مصلی یا در پیش او یا در برابر او اگر در عقب مصلی یا در زیر پای او باشد مکروه
نبود زیرا که درین اهانت صورت است شانزدهم برای سستی و کاهلی بر تهه سر نماز خواندن اگر برای خضوع و فروتنی خواند
مکروه نبود هفدهم در جاهای بذله نماز خواندن که بآن جاها مهار و مجلس بزرگان نزد هیجدهم برای دور کردن خاک
بر پیشانی مسح کردن نوزدهم جانب آسمان دیدن بستم بر هیچ ستاره سجده کردن بیست و یکم آیات و تسبیحات را بدست شمردن
مسئله پوشیدن جامه که دران صورت حیوان باشد مکروه بود مسئله مکروه است وطی کردن بالای مسجد و بول کردن در مسجد

در بدن بران مکروه است نشستن در مسجد را مسئله در مسجد نقش کردن بنگ یا بچوب یا بآب طلا مکروه نبود مسئله استادن
امام در مسجد و سجده کردن در محراب آن مکروه نباشد مسئله نماز گزاردن عقب پشت شخصی که نشسته سخن میکند مکروه نبود مسئله نماز گزاردن
بر بساطی که دران صورت حیوان بود مکروه نباشد مگر آنکه سجده بر صورت افتد و صورت صغیر که نظر را از بعد ظاهر نشود مکروه نباشد
و نیز صورتیکه سر آنرا محو کرده باشند و صورت غیر پایدار مکروه نبود مسئله کشتن مار و کژدم در نماز مکروه نباشد مسئله بول کردن
بر خانه که دران برای نماز جای ساخته اند و آنرا محراب نمودند مکروه نبود زیرا که آن جای را حکم مسجد نیست **باب صلوة الوتر**
والنوافل مسئله نزدیک امام وتر واجب است و نزدیک صاحبین و امام شافعی سنت است مسئله وتر سه رکعت است
بیک سلام و نزدیک امام شافعی بدو سلام و در یک قول او یک رکعت است بیک سلام مسئله در هر سه رکعت وتر
سوره را با فاتحه ضم کند و همیشه در رکعت سوم پیش از رکوع تکبیر گوید و دست بردارد و قنوت بخواند و در غیر
وتر نخواند بخلاف امام شافعی که نزدیک او بعد از رکوع در نصف آخر از ماه رمضان قنوت خواند و در غیر ماه رمضان
در وتر نخواند و در فجر بعد از رکوع رکعت دوم همیشه خواند مسئله در قنوت وتر با امام شافعی متابعت کند و در فجر
با وی قنوت نخواند و اصح آنست که تا آنکه امام از خواندن قنوت فارغ شود استاده ماند بقول بعضی منتظر سجده نشیند
مسئله پیش از فجر بعد از ظهر و بعد از مغرب و بعد از عشاء دو رکعت سنت است و پیش از ظهر و پیش از جمعه و بعد از
جمعه چهار رکعت نیز سنت است بیک سلام مسئله پیش از عصر و پیش از عشاء و بعد از عشاء چهار رکعت مستحب است مسئله
نوافل روز زیاده از چهار رکعت بیک سلام مکروه است و نوافل شب زیاده از هشت رکعت بیک سلام و چهار رکعت بیک سلام
در روز و شب افضل است مسئله در دو رکعت فرض و جمیع رکعات وتر نوافل قراءة فرض است مسئله لازم است اتمام نفلی که شروع
دران کرده است بقصد اگرچه در وقت طلوع آفتاب و غروب آن باشد نه آنکه دران شروع کرده است بظن چنانکه گمان برد که نماز
ظهر گزارده است پس شروع کرد دران بعد از آن یاد آورد که ظهر کرده است پس این نماز که دران شروع کرده است نفل شد که اتمام آن
لازم نیست اگر نقض کند مسئله قضا کند دو رکعت اگر چهار رکعت نفل شروع کرده شفعه اول یا ثانی فساد کند زیرا که اگر
در شفعه اول فساد شده است شفعه ثانی بی شروع واجب نشود و اگر در شفعه ثانی فساد شده است قضا شفعه
اول که آنرا ادا نموده است لازم نیاید زیرا که هر شفعه از نفل جدا است و نزدیک امام ابو یوسف چهار رکعت قضا
کند زیرا که معتبر نزدیک وی نیت است کذا فی جامع الرموز و نیز دران است که اگر در نیت تعیین رکعات نکرده است

باتفاق دو رکعت قضا کند مسئله اگر چهار رکعت نفل را نیت کرده بود و در شفعه اول یا در شفعه ثانی یا در یک رکعت
از شفعه اول یا در یک رکعت از شفعه ثانی قرائت ترک کرد درین هر چهار صورت بالاجماع قضای دو رکعت لازم آید
و اگر در هر دو شفعه یا در شفعه اول و در یک رکعت از شفعه ثانی قراءة نخواند درین دو صورت نزدیک طرفین قضای دو رکعت
واجب نشود زیرا که ترک قراءة در شفعه اول تحریمه باطل شد پس قضای شفعه ثانی لازم نیاید بنا بر آنکه دران شروع صحیح نشده است
و نزدیک امام ابو یوسف قضای چهار رکعت واجب شود زیرا که ترک قراءة نزدیک وی تحریمه باطل نگردد پس شروع در شفعه
ثانی صحیح باشد و ترک قراءة قضای آن لازم آید و اگر در یک رکعت از شفعه اول و در تمام شفعه ثانی یا در یک رکعت از شفعه
ثانی قراءة نخواند درین دو صورت نزدیک شیخین قضای چهار رکعت لازم آید زیرا که ترک قراءة در یک رکعت از شفعه اول
نزدیک ایشان تحریمه باطل نشود و بقول امام محمد قضای دو رکعت واجب شود زیرا که نزدیک وی ترک قراءة در یک رکعت
نیز تحریمه باطل شود مسئله اگر در چهار رکعت نفل شروع کرده بود و بعد از تشهد شفعه اول نقض کرد قضای شفعه ثانی
لازم نیاید زیرا که دران شروع نکرده است مسئله اگر در چهار رکعت نفل قعده اولی را نشست بقیاس فرض شفعه اول
فاسد نشود و قضای آن لازم نیاید اگرچه در نفل قیاس آن بود که فاسد شود و قضای آن لازم آید مسئله
جایز است که نفل را نشسته خواند اگرچه قدرت بر قیام داشته باشد و اگر استاده شروع کرد مکروه است که بی عذر
بنشیند مسئله جایز است که نماز نفل را بیرون شهر در حالت سواری در غیر جانب قبله گزارد و برکوع و سجود اشارت
کند زیرا که پیغمبر خدای صلوات الله و سلامه علیه بیرون شهر چنین گذارده است و چون فعل آنسرور علیه السلام مخالف
قیاس بود بر مورد آن اقتصار نمود مسئله اگر در حالت سواری در نماز نفل شروع کرد و بعد از آن فرود آمد جایز است
که بهمان شروع تمام کند و در عکس این نماز فاسد شود زیرا که در صورت اول باشارت واجب شده بود بر رکوع و سجود
و ادا میکند پس ادای ناقص بکامل باشد و آن روا است و در صورت عکس ادای کامل بناقص می شود و آن جایز
نیست **فصل در قیام ماه رمضان** مسئله در ماه رمضان بعد از عشاء و پیش از وتر بیست رکعت
تراویح بده سلام سنت است و بعد هر ترویحه بقدر ترویحه بنشیند و توقف کند بدانکه ترویحه چهار رکعت است و هر ترویحه را دو
سلام است و یک جلسه بقدر چهار رکعت بعد آن مسئله یک ختم در تراویح سنت است برای کسل قوم آنرا ترک نباید کرد
مسئله در غیر ماه رمضان وتر را بجماعت نگذارد در جامع الرموز می آرد در غیر ماه رمضان وتر را بجماعت

بجماعت گذاردن مکروه است و در ماه رمضان جایز است اگرچه تراویح را بجماعت نگذارده باشد یا با امام دیگر گذارده باشد
یا اگر فرض را با امام نگذارده است در نزد بادی اقتدی نکند اما صحیح آنست که در هر حال اقتدی درست باشد کما فی المنیة
بدانکه تراویح سنت موکده است زیرا که خلفاء الراشدین بران مواظبت نموده اند و رسول علیه السلام در ترک مواظبت
عذر خوف فرضیت فرموده است **فصل** در نماز کسوف و خسوف و استسقا کسوف گرفتن آفتاب را گویند
خسوف گرفتن ماهتاب را و استسقا طلب باران را **مسئله** چون آفتاب گرفته شود امام جمعه با مردم بی اذان و اقامت
بی خطبه دو رکعت نفل با طول قراءة بخواند و قراءة را در ان جهر نکند و در هر رکعت یک رکوع کند بخلاف امام شافعی
نزدیک وی در هر رکعت دو رکوع آرد و بعد از فراغ تا کشادن آفتاب دعا بخواند و اگر امام جمعه حاضر نباشد هر واحد نماز
در مسجد تنها بخواند **مسئله** نماز خسوف چون نماز کسوف باشد مگر آنکه در آن جماعت نبود **مسئله** چون امساک باران
شود در نزدیک امام خلیفه یا نایب او با مردم شهر بخروج شتابند تمام پیاده در صحرا روند از خدای تعالی باران بخواهند و دعا بنوره
بخوانند بی آنکه قلب رداء کنند و پیش از بر آمدن کس بقدر حال خود صدقه بر آرند و اگر هر کدام تنها نماز خوانند جایز بود و نزدیک صاحبین
امام با قوم دو رکعت نماز نفل بجماعت بخواند و قراءة جهر کند و بعد از نماز بر زمین استاده مستقبل مردم دو خطبه بخواند و قوم تمام روی
به قبله بنشینند و همچنین تا سه روز متوالی کند کذا فی جامع الرموز و باید که در وقت استسقا ذمی حاضر نباشد زیرا که آن وقت طلب
رحمت است و اینان هدف غضب الهی اند **باب ادراک الفریضة** **مسئله** شخصی در نماز فجر یا مغرب تنها شروع کرده بود
که اقامت گفتند قطع کند و بجماعت بگذارد اگرچه یک رکعت گذارده باشد زیرا که اگر رکعت دوم را ضم کند در فجر نماز وی
تمام شود و در مغرب اکثر را گذارده باشد و الاکثر حکم الکل پس جماعت از وی فوت شود یا بعد غروب پیش از فرض
دو رکعت نفل گذارده باشد و آن مکروه است نزدیک ما **مسئله** شخصی در فرض چهارگانه تنها شروع کرده بود
که همان فرض را اقامت گفتند و بشکند و اقتدا بکند دیگر آنکه رکعت اول را مسجده مقید کرده باشد پس رکعت دوم را نیز بادی
یار کند تا دو رکعت نفل شود بعد از آن قطع کرده بجماعت ملحق شود بدانکه در قطع اگرچه ابطال عمل است و خدای تعالی
فرموده است ولا تبطلوا اعمالکم اما ابطال که برای کمال عمل بود در حقیقت ابطال نیست پس داخل این حکم نباشد **مسئله**
اگر در نماز چهارگانه سه رکعت تنها گذارده بود که اقامت گفتند رکعت چهارم را نیز بگذارد و بعد از آن نیت نفل با امام اقتدا کند
مگر در نماز عصر که نفل بعد آن مکروه باشد **مسئله** اگر در مسجد بانگ نماز گفتند مکروه است که پیش از نماز از مسجد برآید مگر آنکه

نماز گذارده باشد یا مقیم جماعت دیگر بود چنانکه موذن با امام مسجد دیگر یا کسی بود که بی او در مسجد دیگر مردم گرد جمع شوند یا متفرق
گردند **مسئله** اگر در وقت ظهر یا عشا در مسجد اقامت گفتند مکروه است که پیش از نماز از مسجد برآید اگرچه نماز خود گذارده باشد زیرا که
ثواب نفل و فضیلت جماعت خواهد یافت مگر آنکه مقیم جماعت دیگر بود و فرض نگذارده باشد زیرا که جماعت دیگر را در خلل خواهد انداخت
بی آنکه ثواب نفل و فضیلت جماعت یابد **مسئله** کسیکه نماز فجر یا عصر یا مغرب گذارده است مکروه نیست که از مسجد برآید اگرچه آن وقت
آن وقت گفته باشند زیرا که نفل در آن وقت مکروه است و سه رکعت نفل مشروع نیست **مسئله** کسیکه می ترسد که اگر سنت فجر را بگذارد
نماز فجر بجماعت نخواهد رسید سنت را ترک کند مگر آنکه بداند که یک رکعت بجماعت خواهد یافت **مسئله** اگر سنت فجر فوت شد قضا نکند
مگر آنکه با فرض فوت شده باشد و نزدیک امام محمد تا زوال آفتاب قضا کند اگرچه بی فرض فوت شود و بدانکه اگر سنت فجر با فرض فوت شود
تا زوال هر دو را قضا کند و بقول صحیح بعد از زوال نیز هر دو را قضا کند زیرا که چون شب تعریس پیغمبر علیه السلام نماز فجر فوت شده بود
سنت را پیش از زوال قضا کرد و فرض را با اذان و اقامت و جهر قراءة بجماعت قضا نمود پس از آنجا قیاس کردیم بقضای
دیگر مکتوبات زیرا که این فعل پیغمبر علیه السلام محمول است اما چون سنت فجر از باقی سنتها اکد است از قضای آن قضای باقی
سنتها لازم نیاید و از قضای آن به تبعیت فرض قضای آن بی تبعیت فرض ثابت نشود لیکن چون قضای به تبعیت فرض پیش از زوال
ثابت شد قضای آن به تبعیت فرض بعد از زوال لازم آید زیرا که اختصاص به تبعیت پیش از زوال معنی ندارد **مسئله** چون برای
ظهر اقامت گفتند سنت را ترک کند و با امام ملحق شود اگرچه بداند که بعد ادای سنت بجماعت خواهد رسید و پیش از دو رکعت که بعد
از ظهر است قضا بگذارد **مسئله** غیر از سنت فجر و ظهر هیچ سنت را قضا نکند اگرچه با فرض فوت شده باشد **مسئله** اگر سوگند کند
که نماز ظهر را بجماعت بگذارد و یک رکعت از جماعت یافت حانث شود و ثواب جماعت یابد **مسئله** کسیکه بعد از فراغ امام از جماعت
به مسجد درآمد و خواست که فرض خود را تنها ادا کند نزدیک کرخی و بعضی دیگر سنت نخواند زیرا که سنت وقتی سنت است که فرض را
بجماعت گذارده باشد و گفته است حسن بن زیاد کسیکه فرض را در خانه خود بگذارد جایز است که سنت بخواند و لیکن اصح آنست که سنت
نیز نخواند زیرا که رسول هم سنت نماز را ترک نکرده اند اگرچه جماعت فوت شده باشد اما اگر وقت تنگ باشد چنانکه می ترسد که اگر
سنت ادا میکنم فرض فوت خواهد شد سنت را ترک کند و بفرض ابتدا نماید **مسئله** اگر شخص در حالت رکوع امام تحریمه بست
و پیش از آنکه برکوع رود امام از رکوع برخاست آن رکعت را با امام حساب نکند و نزدیک امام زفر حساب کند **مسئله** اگر شخص
پیش از امام برکوع رفت هنوز در رکوع بود که امام بر رکوع رسید نماز وی جایز بود بخلاف امام زفر که نزد وی

جایز نباشد زیرا که آنچه پیش از امام آورده است فاسده است پس چیزی را که بر آن بنا کرده است نیز فاسد بود و بنا بر آنکه
بنا بر فاسد فاسد باشد ما می گوئیم چون در یک چیز با امام موافقت کرد بسنده باشد زیرا که برای صحت نماز مشارکت در یک
چیز کفایت کند **باب قضاء الفوائت مسئله** اگر از شخصی نمازهای یکشبانه روز که پنج فرض و یک وتر است
تمام فوت شد فرض است که به ترتیب قضا کند و اگر بعضی فوائت با وقتی جمع شود میان آن نیز ترتیب فرض باشد **مسئله**
هر که یاد دارد که وتر نگذارده است نزدیک امام فجر او جایز نباشد مگر آنکه اول وتر را قضا کند و نزدیک صاحبین جایز بود اگرچه
وتر را قضا نگذارده باشد زیرا که نزدیک امام وتر واجب است و نزدیک صاحبین سنت کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر ظاهر شد
که فرض عشا را بی وضو گذارده است و سنت و وتر را با وضو نزدیک امام سنت را با فرض اعاده کند زیرا که سنت تابع فرض است بخلاف وتر
که آن صلوة مستقله است نزدیک او و چون ادا کرده است وتر را بزعم آنکه عشا را با وضو گذارده است ترتیب ساقط شد زیرا که بین
ادای وتر یاد ندارد که عشا بر ذمه من است و نزدیک صاحبین وتر را نیز با فرض اعاده کند بنا بر آنکه وتر نزدیک ایشان صلوة مستقله نیست
مسئله ساقط کننده ترتیب نزدیک ما سه چیز است یکی تنگی وقت پس اگر وقت تنگ باشد که قضای و ادای هر دو گنجایش ندارد
هر قدر را که وقت وفا کند با وقتی که قضا نماید چنانکه اگر عشا با وتر فوت شود و از وقت فجر زیاده از قدر پنج رکعت باقی نماند
نزدیک امام وتر را قضا کند و فجر را ادا خواند و اگر ظهر و عصر فوت شود و از وقت مغرب زیاده از قدر هفت رکعت باقی نمانده باشد
ظهر را با مغرب قضا نماید دوم فراموشی چنانکه در حین ادای وقتی فائته هرگز یاد نیاید سوم فوت شدن شش نماز اگرچه قدیمه موجود یا بعد اکثر
کم شده باشند پس اگر از شخصی شش نماز یا زیاده از آن فوت شود جایز است که وقتی را با یاد آن ادا نماید اگرچه وقت وسیع باشد باز اگر فرض
دیگر از و فوت شود یا یاد آن در وقت وسیع نیز وقتی جایز بود زیرا که بسبب نمازهای قدیم که بر ذمه این است ترتیب از ذمه این ساقط شده است
اگرچه بعضی آنرا گذارده باشد چنانکه اگر شش نماز کمتر مانده باشد مگر آنکه تمام فوائت را قضا بخواند و بقول بعضی اگر شش نماز کمتر ماند ترتیب
باز می گردد و امام سرخسی اول را اختیار نموده است و صاحب محیط بر همین فتوی داده است **مسئله** اگر شخصی را یک نماز فوت شد
و با یاد آن پنج نماز را ادا کرد همه فاسد شود زیرا که ترتیب واجب بود لیکن نزدیک محمد فساد آن بر چیزی موقوف نبود و هو القیاس
و نزدیک امام بر قضای فائته موقوف باشد پس اگر ششم را نیز با یاد آن ادا کرد همه صحیح شود و اگر فائته را قضا نمود و صفت فرضیت آن
پنج باطل گردد زیرا که از بطلان فرضیت بطلان اصل نماز لازم نمی آید و نزدیک امام محمد اصل نماز باطل شود و آنکه نزدیک امام فساد موقوف باشد
بنا بر آنکه اگر موقوف نبود رعایت ترتیب در کثیر لازم آید و آن باطل است **باب سجود السهو مسئله** اگر یک رکن را

باب سجود سهو

شرح نقایه فارسی

بر رکن دیگر بسهو مقدم کرد چون رکوع قبل قراءة یا در رکن بسهو تاخیر نمود چون تاخیر از قیام رکعت سوم بزیادتی بر تشهد اول است
از امام که اگر بر تشهد اول یکحرف زیاده کرد سجده سهو واجب شود و بقول بعضی آنکه خواندن بسم الله الرحمن الرحیم سجده سهو لازم نیاید
لیکن معتبر آنست که بتاخیر مقداری که دران یک رکن ادا توان کرد سجده سهو واجب باشد یک رکن را بسهو مکرر کند چون دو رکوع
در یک رکعت یا واجبی بسهو تغییر داد چون جهر قراءة در نماز خفیه در جامع الرموزی آرد این مثال ترک واجب است تغییر واجب است
که تکبیرات عیدین از قدر واجب کم و زیاده کند یا قراءة را در رکوع و یا در سجود خواند یا واجبی را بسهو ترک نمود چون ترک قعده اولی سجده سهو
واجب شود مسئله بسهو تشهد بر پنج یکی سجده سهو واجب نیاید بسهو امام بر امام و مقتدی سجده سهو واجب شود و در حاشیه چلپی میگوید
چون امام سجده سهو کند مقتدی بادای آن متابعت نماید و اگر امام سجده نکند مقتدی نیز نکند مسئله مسبوق در سجده سهو با امام متابعت کند
بعد از آن آنچه از نماز با امام نیافته باشد آنرا بخواند مسئله هر که قعده اولی را فراموش کرد تا آنکه نزدیک بقعده آخر نشیند و سجده سهو نکند
و اگر نزدیک بقیام ایستاده شود و در آخر نماز سجده سهو آرد و اگر از قعده اخیره بسهو برخاست پیش از آنکه سجده کند بنشیند و بعد تشهد
سجده سهو کند و اگر رکعت پنجم را بسجده مقید کرد فرض وی نفل شود پس اگر بخواهد رکعت ششم را نیز بان یار کند اگرچه واجب
نیست زیرا که نفل را که بقصد شروع نکرده است اتمام آن واجب نگردد مسئله اگر در قعده اخیره تشهد خواند بعد از آن بسهو
برخاست تا آنکه رکعت پنجم را سجده نکرده است بنشیند و سلام دهد و اگر سجده کرد فرض وی تمام شود پس رکعت ششم را
نیز بان ضم کند تا هر دو رکعت نفل شود و بعد از تشهد سجده سهو آرد زیرا که اگر رکعت ششم را ضم نکند و بعد رکعت پنجم سجده سهو آرد
بر وجه مسنون واقع نشود و اگر سجده سهو را ترک کند ترک واجب لازم آید و این دو رکعت نفل را بجای سنت ظهر اعتبار نکند زیرا که
رسول علیه السلام در سنت ظهر تحریمه جدا موالیت کرده است و هر که درین دو رکعت با امام اقتدا کند دو رکعت بر وی واجب شود زیرا که
بقصد شروع کرده است پس اگر بشکند قضای آن لازم آید و نزدیک امام محمد هر که درین دو رکعت با امام ملحق شود شش رکعت بیارد
و اگر شکست هیچ لازم نیاید مسئله اگر در دو رکعت نفل سهو افتاد سجده سهو کند و بعد از سجده سهو نفل دیگر بران بنا کند تا سجده سهو
در میان نماز واقع نشود و اگر بنا کرد جایز بود مسئله اگر شخصی را در نماز سهو افتاد و در آخر نماز به نیت سجده سهو سلام داد
گر بعد از سلام سجده سهو کرد بدان سلام از نماز بیرون آید و هر که با وی بعد از سلام اقتدا کرده باشد اقتدای وی جایز بود و اگر
وی بعد از سلام خنده قهقهه کرد وضوی وی بشکست زیرا که در میان نماز خندیده است و اگر مسافر بعد از سلام نیت اقامت
کرد دو گانی او چهار گانی گردد و اگر بعد سلام سجده سهو کرد از نماز بیرون آید و اقتدا مذکور صحیح نشود و وضو نشکند و دو گانی

و دو گانی چهار گانی نگردد **مسئله** اگر در نماز سهو افتاد و بعد از تشهد اخیر نیت قطع سلام داد جایز است که سجده کند
زیرا که نیت قطع اینجا باطل بود و تحریمه اول باقی باشد چون در نماز شک افتاد که چند رکعت گذارده است اگر اول مرتبه شک
افتاده است نماز را از سر گیرد و اگر بسیاری افتد تحری کند و بر تحری بنا نماید زیرا که در استیناف حرج باشد اگر تحری هیچ جانب
روشن نشود اقل را اعتبار کند و در جائیکه آنرا آخر نماز خود گمان میکند بنشیند چنانکه شک افتاد که سه رکعت گذارده است یا چهار رکعت
بعد از سه رکعت بنشیند و تشهد خوانده برخیزد و رکعت چهارم کند زیرا که می تواند که آخر نماز بعد از سه رکعت باشد پس اگر نشیند
نماز فاسد شود زیرا که قعده اخیر فرض است **باب صلوة المریض** **مسئله** اگر شخصی بسبب مرض او یستاوان نتواند یا بر او
در نماز حادث شده باشد یا پیش از نماز نشیند و بر رکوع و سجود نماز بخواند و اگر رکوع و سجود نیز نمی تواند کرد نشسته باشارت نماز بخواند
و اشارت سجود را از اشارت رکوع فرو تر کند و مناسب است که چیزی بلند پیش خود بدارد تا سجده بر آن آرد و اگر نشستن نیز متعذر شود
پشت بغلطد و هر دو پا بجانب قبله کند و باشارت نماز بخواند و یا بر پهلو بغلطد چنانکه روی بجانب قبله شود و باشارت نماز بخواند
و اول اولی باشد و اگر اشارت نیز متعذر گردد نماز را تاخیر کند بچشم یا بر و یا بدل اشارت نکند **مسئله** اگر رکوع و سجود متعذر شود و قیام
و قعود متعذر نباشد نشسته باشارت نماز بخواند و اگر استاده خواند نیز جایز بود لیکن نشسته خواندن افضل باشد زیرا که مقصود
از نماز سجده است بنابر آنکه در آن نهایت تعظیم است و قعود از قیام بسجده نزدیکتر است **مسئله** مریض باشارت نماز
میگذارد و در اثنای نماز صحت یافت از سر بگیرد و اگر نشسته برکوع و سجود نماز می خواند و در میان نماز بر قیام قادر گشت استاده شود
و باقی نماز را استاده گذارد **مسئله** اگر در کشتی روان بیعذر نشسته نماز خواند جایز بود و در کشتی بسته بیعذر نشسته خواندن جایز
نباشد **مسئله** اگر شخصی یک شبانروز تمام دیوانه شد یا بیهوش ماند واجب است که نمازهای آن روز را قضا گذارد و اگر یک ساعت
بر آن زیاده گذشت قضای ماضی لازم نیاید و بقول امام محمد پانج نماز قضا لازم شود و چون شش نماز را استیناف کرد قضا
ساقط گردد **باب سجود التلاوة** **مسئله** سجده تلاوت یک سجده است بشرط نماز میان دو تکبیر یکی آنکه تکبیر دست
بردارد و یکی آنکه در آخر سجده تشهد بخواند یا سلام و بعد از تسبیح سجده تلاوت چون تسبیح سجده نماز باشد **مسئله** بخواندن
آیت سجده و شنیدن آن اگرچه بی قصد شنیده باشد سجده تلاوت واجب شود **مسئله** سجده تلاوت در قرآن نزدیک چهارده است
یکی در آخر سوره اعراف دوم در سوره رعد سوم در سوره نحل چهارم در سوره بنی اسرائیل پنجم در سوره مریم ششم سجده اول
در سوره حج بخلاف امام شافعی که نزدیک او سجده ثانی نیز است از سوره حج و آن قول الله تعالی است ارکعوا و اسجدوا

تمام کند زیرا که به تبعیت امام فرض وی چهارگانی شود و بعد از وقت اقتدا جایز نباشد زیرا که چون وقت گذشت
فرض مسافر تغیر نشود **مسئله** اگر مقیم با مسافر اقتدا کرد مسافر قصر کند و مقیم تمام گذارد و چون مسافر از نماز خود فارغ
شود مستحب است که مر مقتدیان خود را که مقیم باشند بگوید نماز خود را تمام کنید که من مسافرم **مسئله** وطن اصلی
مثل خود یعنی بوطن اصلی باطل شود اگرچه در آن دو وطن مسافت سفر نباشد چنانکه اگر شخصی با اهل و عیال خود
از وطن اصلی بشهری دیگر انتقال کرد و آنرا وطن اصلی و مسکن خود گرفت چون در وطن اول در آید بی نیت اقامت
مقیم نشود اما به سفر و به وطن اقامت وطن اصلی باطل نگردد چنانکه اگر شخصی از وطن اصلی خود مسافر شد یا در شهری
دیگر به نیت پانزده روز اقامت نمود چون باز بوطن اصلی رود بمجرد دخول مقیم شود **مسئله** وطن اقامت مثل خود
یعنی بوطن اقامت و بسفر و بوطن اصلی باطل شود چنانکه اگر شخصی از وطن اقامت به نیت سفر برآید یا در شهر یا در قریه
دیگر به نیت پانزده روز اقامت نمود اگرچه در میان وطن اقامت و آن شهر یا قریه مسافت سفر نباشد یا بوطن اصلی
خود انتقال کرد وطن اقامت باطل شود چون باز در آن وطن به نیت سفر رود بی نیت اقامت پانزده روز مقیم نشود **مسئله**
اگر مسافر نماز سفر را در حضر قضا میکند قصر کند و اگر فائته حضر را در سفر قضا میکند تمام کند **باب صلوة الجمعه مسئله** در وجوب
جمعه هشت چیز شرط است یکی اقامت مصر دوم صحت سوم آزادی چهارم ذکوره پنجم عقل ششم بلوغ هفتم سلامتی
چشم هشتم سلامتی پای چنانکه در رفتن مشقت نباشد کذا فی جامع الرموز اما اگر کسی که در وی این شروط موجود نباشد
در نماز جمعه حاضر شود و با امام اقتدا نماید از نماز فرض وی محسوب شود اگرچه بر وی واجب نشده بود **مسئله** در ادای
جمعه شش چیز شرط است یکی مصر یا فنای مصر فقها را در تفسیر مصر اختلاف است نزدیک بعضی موضعی است که در وی امیر بود و قاضی
باشد که احکام شرع را نافذ کند و اقامت حدود نماید و بقول بعضی موضعی است که چون اهل آن موضع که بر ایشان
جمعه فرض است در اکبر مساجد آن موضع جمع شوند نگنجند کذا فی حاشیه الحلبی است و مختار مصنف تفسیر ثانی است
بنا بر آنکه در احکام شرع خصوصا در اقامت حدود شتی ظاهر شده است و فنای مصر موضعی است که برای مصالح مصر
متصل مصر باشد چون موضع تاختن سپاه و جمع شدن لشکر و برآمدن برای تیر اندازی و دفن کردن موتی و گذاردن
نماز جنازه و مانند آن دوم سلطان یا نائب او که سلطان امر جمعه را بوی سپرده باشد سوم وقت ظهر چهارم خطبه در
وقت جمعه پیش از نماز و آن نزدیک امام بقدر یک تسبیح است و نزدیک صاحبین ذکر طویل است که آنرا در عرف

عرف خطبه گویند و نزدیک امام شافعی دو خطبه است که هر واحد مشتمل بر تحمید و صلوة و وصیت به تقوی باشد و اول مشتمل بود
بر قراءة آیتی از قرآن و ثانی بر دعا مگر آنکه مومنان چنانکه معهود است و این نزدیک ما سنت است پنجم جماعت که حد اقل امام
سه مرد باشد پس اگر پیش از آنکه امام سجده کند مقتدیان گریختند امام در ظهر شروع کند مگر آنکه بعد از سجده گریخته باشند یا سه مرد
باقی مانده باشند ششم اذن عام **مسئله** جایز است که خلیفه یا امیر حاج در موسم حج در منا نماز جمعه بخواند و امیر موسم را جایز
نبود و در عرفات هیچ یکی را جایز نباشد **مسئله** اگر مسافر یا مریض یا بنده در جمعه امام شود جایز باشد بخلاف امام ظهر
که نزدیک وی جایز نبود زیرا که بر ایشان جمعه فرض نیست ما می گوییم بعد از آن که حاضر شدند و گذاردند فرض اول ادا شود
مسئله اگر معذور یا محبوس روز جمعه در شهر ظهر را بجماعت گذارد مکروه بود زیرا که جمعه جامع جماعت است پس غیر از یک جماعت
دران جایز نبود و از آن است که نزدیک امام ابو یوسف در یک شهر دو جا جمعه جایز نیست مگر آنکه شهر را دو جانب باشد که هر جانب
آن بمنزل شهر بود چون بغداد و نزدیک امام محمد در یک شهر دو جامع یا سه جامع جایز بود اگرچه آن شهر را دو جانب نباشد گفته است
مفتی الثقلین که قول صحیح از امام اعظم و امام محمد آنست که در یک شهر در مواضع کثیر جایز بود کذا فی حاشیة الحلبی بدانکه چون در جمعه
ظهر معذور بجماعت مکروه باشد ظهر غیر معذور بطریق اولی مکروه بود **مسئله** اگر غیر معذور در روز جمعه نماز ظهر را در خانه گذارده باشد
پیش از آنکه امام از نماز فارغ شود سعی کرد که بجمعه برسد نزدیک امام ظهر باطل شود اگرچه جمعه را نیابد و نزدیک صاحبین باطل نشود
مگر آنکه جمعه را بیابد **مسئله** هر که بر وی جمعه فرض باشد واجب است که بشنیدن اذان اول بیع را و آنچه از اعمال دنیا از سیر و
نماز مانع باشد ترک کند و برای جمعه سعی نماید کذا فی جامع الرموز **مسئله** چون امام بر منبر سوار شود نماز گذاردن و سخن کردن
بر مردم حرام شود کذا فی حاشیة الحلبی و در جامع الرموز میگوید چون امام از مکان خود برای خطبه بیرون آید بر مردم نماز و کلام
حرام گردد مگر وقتیکه خطبه اتمام کند **مسئله** چون امام برای خواندن خطبه بر منبر سوار شود باید که ظاهر باشد و بر سر قوم بنشیند
و قوم بجانب امام رو آرند و در جامع الرموز میگوید حسن است که بجانب قبله رو آرند و موذن مقابل امام استاده اذان دوم بگوید
از آن امام بالای منبر استاده دو خطبه بخواند و در میان هر دو خطبه بجلسه فرق کند چون امام از خطبه فارغ شود موذن اقامت
بگوید بعد از آن امام با قوم دو رکعت فرض جمعه ادا کند **باب العیدین** **مسئله** در روز فطر مستحب است
که پیش از نماز چیزی بخورد و مسواک کند و غسل نماید و خوشبوی بمالد و خوب ترین جامهای خود بپوشد و صدقه
فطر ادا کرده بجانب مصلی برآید و در راه تکبیر بلند نگوید و اگر آهسته گفت روا باشد و پیش از نماز عید نماز نفل نخواند

مسئله نماز عید بروایت امام بشرایط نماز جمعه واجب شود هو الاصح مگر آنکه خطبه در نماز عید شرط نباشد آنکه امام محمد
گفته است که چون دو عید در یک روز جمع شود اول سنت باشد و ثانی واجب بود بنابر آنست که وجوب آن بسنت ثابت
شده است **مسئله** اول وقت نماز عید از بلند شدن آفتاب باشد و آخر آن تا زوال آفتاب بود **مسئله** نماز عید
دو رکعت است چون امام تحریمه بست در رکعت اول بعد از ثنا سه تکبیر گوید بعد آن فاتحه و سوره جهر آنخواند و تکبیر گویان
برکوع رود و باز در رکعت دوم ابتدا بقراءة کند بعد از آن سه تکبیر گوید باز تکبیر گویان برکوع رود و در تکبیرات زوائد دست
بر دارد و ارسال کند کما فی صفة الصلوة و میان دو تکبیر بقدر سه تسبیح فصل نماید چنانکه در کافی است و قوم در تکبیرات
با امام متابعت کنند **مسئله** چون امام از نماز عید فطر فارغ شود دو خطبه بخواند و در هر دو حکام فطر بیان کند **مسئله** اگر
کسی در نماز عید با امام نرسید قضا نکند **مسئله** اگر در روز فطر بسبب عذر نماز نگذارند روز دوم گذارند و اگر در روز دوم نیز عذر شد
روز سوم جایز نباشد **مسئله** عید اضحی در احکام چون عید فطر است لیکن در عید اضحی تا گذاردن نماز امساک مستحب باشد اگرچه
خوردن مکروه نبود و هو المختار و در راه عید اضحی تکبیر بلند گوید و امام در خطبه آن تکبیرات تشریق و احکام اضحیه را تعلیم کند و گذاردن
نماز عید اضحی تا ایام تشریق جایز بود و بعد از آن جایز نباشد **مسئله** آنکه در بعضی مردم در روز عرفه بمشابهت واقفان عرفات
جمع شوند هیچ نیست یعنی از جنس هر چیزی که بران ثواب مرتب شود زیرا که وقوف در عرفات عبادت است و در غیر آن معلوم
نیست که عبادت باشد **مسئله** تکبیرات تشریق از فجر عرفه تا عصر عید بعد هر فرض که بجماعت مستحب گذارند هر مقیم مصر
و هر زنی که بمرد اقتدا کرده باشد و مسافر که بمقیم اقتدا کرده باشد واجب شود و بقول صاحبین از فجر عرفه تا عصر آخر ایام تشریق
واجب شود و بدلیل **مسئله** موتم تکبیر را فرو نگذارد اگرچه امام فرو گذاشته باشد و تکبیرات اینست الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله
والله اکبر الله اکبر و لله الحمد **باب صلوة الخوف مسئله** چون خوف دشمن یا درندگان سخت شود باید که امام قوم را
دو طائفه کند یک طایفه را بجانب دشمن استاده کند و با طایفه دوم اگر مسافر باشد یک رکعت بخواند و اگر مقیم باشد
دو رکعت ادا کند بعد از آن این طایفه بجانب دشمن رود و آن طایفه در باقی نماز با امام شریک شود و چون امام سلام دهد
طایفه دوم مقابل دشمن شود و طایفه اول آمده باقی نماز خود را بی قراءة تمام کند بعد از آن طایفه اول بجانب دشمن
رود و طایفه دوم بیاید و نماز خود را با قراءة تمام نماید و در نماز مغرب امام با طائفه اول دو رکعت بخواند و با طائفه دوم
یک رکعت و حکم نماز فجر چون حکم نماز مسافر باشد و چون خوف سخت تر شود و مردم از توجه بقبله عاجز شوند

هر کدام تنها در سواری بهر جانب که تواند باشارت بخواند **مسئله** بقتال کردن و مشی نمودن و سوار شدن نماز
فاسد شود **باب الجنایز** جنایز جمع جنازه است و جنازه بفتح جیم میت را گویند و بکسر جیم سریر را گویند کذا فی حاشیة الحلبی
مسئله چون شخصی نزدیک بموت شود سنت است که روی او بجانب قبله کنند و او را بر پهلوی راست بغلطانند تا پایش
بجانب قبله باشد و ثانی مختار است و کلمه شهادت تلقین کنند و در جامع الرموز می آرد کلمه شهادت را نزدیک وی بلند گویند چنانکه وی
بشنود و او را امر بگفتن آن نکنند چه در آن خوف ابا باشد و چون بمیرد زنخدان او را به بندد چنانکه دهن وی بسته شود و چشمان
او را بپوشند **مسئله** تخت میت یعنی آنکه میت را بر آن غسل دهند و بقول بعضی آنکه او را بر آن بر بندند و کفن او را پیش
از آنکه او را در آن بپیچند سه بار یا پنج بار یا هفت بار بخوشبوی کنند یعنی مجمر را گرد آن بگردانند و از آن زیاده نکنند کذا فی جامع الرموز
و در برهان می آرد در سه وقت نزدیک میت خوشبوی بسوزند یکی در وقت بر آمدن روح او و دوم در وقتیکه او را غسل دهند
سوم در وقتیکه او را کفن پوشانند و جایز نیست که مجمر را همراه میت بدفن برند یا در قبر او خوشبوی بسوزند **مسئله** چون مرد را برای
غسل بر تخته آورند جامها را از تن وی بکنند و عورت او را بپوشند اول وضو بکنانند و مضمضه و استنشاق نیارند و نزدیک امام شافعی
مضمضه و استنشاق نیز بیارند و به آبی که برگ کنار یا با شنان جوشیده باشند غسل دهند و اگر برگ کنار و شنان نباشد آب خالص
غسل دهند و سر و ریش او را بخطمی یعنی بگل خیر و بشویند طریق غسل آنست که اول میت را به پهلوی چپ بغلطانند و بر پهلوی
راست آب بریزند چنانکه آب تا تخت او برسد و زیر میت شسته شود و بعد از آن او را به پهلوی راست بغلطانند و همچنان
آب بریزند و آنکه غلطانیدن بر پهلوی چپ را مقدم کرد بنا بر آنکه بدایت غسل از پهلوی راست شود و بعد از آن میت را
بنشانند و شکم وی را نرمی دست مسح کنند و اگر چیزی از شکم بر آید آنرا بشویند و غسل او را اعاده نکنند بعد از آن بدن میت را
بجامه خشک کنند **مسئله** ناخن میت نگیرند و موی وی را شانه نکنند و نزدیک امام شافعی ناخن بگیرند و موی را شانه کنند
مسئله بر سر و ریش میت حنوط یعنی خوشبو مرکب کذا فی جامع الرموز و بر مساجد کافور بمالند **فصل در تکفین میت** **مسئله**
سنت کفن مردان سه جامه است ازار و پیراهن و لفافه اما ازار و لفافه از سر تا قدم باشد و پیراهن از گردن تا قدم بود
و در پیراهن جیب و آستین نکنند و تریزه ندوزند و متاخران دستار را مستحب داشته اند **مسئله** سنت کفن زنان
پنج جامه است ازار و پیراهن و دامنی و لفافه و سینه بند و در حاشیه چلپی است که طول دامنی دو گز باشد و عرض آن
بقدریکه سر آنرا بپوشند و طول سینه بند سه گز باشد و عرض آن از بغل زن تا زانو بود **مسئله** کفن کفایت برای مردان

دو جامه است ازار و لفافه و برای زنان سه جامه ازار و لفافه و دامنی **مسئله** طریق پوشانیدن کفن آنست که اول بر جنازه
میت لفافه بگسترانند و بالای آن ازار اندازند بعد ازان اگر میت مرد است پیراهن پوشانیده بالای ازار خوابانند و اول
از جانب چپ ازار را بپیچند بعد ازان از جانب راست بعد ازان لفافه را نیز آنچنان بپیچند و اگر زن است بعد از پوشانیدن
پیراهن موهای سر او گیسو سازند از هر دو طرف بالای سینه بر پیراهن اندازند و بالای پیراهن دامنی پوشانند بعد از ان ازار
و لفافه را بطریق مذکور بپیچند و بالای آن سینه بند بپیچند کذا فهم من جامع الرموز بعد ازان اگر خوف انتشار کفن باشد کفن را
از جانب سر و پا به بندند کذا فی البرهان **فصل در نماز جنازه** **مسئله** نماز جنازه فرض کفایت است یعنی اگر بعضی مردم گذارند
دیگران ساقط شود و اگر کسی نگذارد همه گنهگار گردند **مسئله** نماز جنازه چهار تکبیر است یکی تحریمه و سه دیگر در تحریمه دست
بردارند بعد ازان ثنا گویند و در سه دیگر دست نبردارد و بعد از تکبیر دوم درود فرستند و بعد از تکبیر سوم دعا بخوانند بعد از تکبیر
چهارم سلام دهند **مسئله** در نماز جنازه قراءة نبود و تشهد نباشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی بعد از تحریمه ثنا و بعد از
ثنا فاتحه بخواند **مسئله** برای کودک اگر پسر است بعد از تکبیر سوم این دعا بخواند اللهم اجعله لنا فرطا و اللهم اجعله لنا ذخرا و اجرا
و اجعله لنا شافعا و مشفعا و اگر دختر است چنین گوید اللهم اجعلها لنا فرطا و اجعلها لنا ذخرا و اجرا و اجعلها لنا شافعة و مشفعة
و بر بالغان چنین گوید اللهم اغفر لحینا و میتنا و شاهدنا و غائبنا و صغیرنا و کبیرنا و ذکرنا و انثانا اللهم من احییته
منا فاحیه علی الاسلام و من توفیته منا فتوفه علی الایمان **مسئله** امام در نماز جنازه مقابله سینه میت استاده شود
زیرا که سینه محل نور ایمان است **مسئله** سزاوار بامامت سلطان است و اگر حاضر نباشد قاضی است و اگر قاضی حاضر نباشد امام
محله است و اگر حاضر نباشد ولی میت است بترتیب عصبات و اگر باذن ولی دیگری امامت کرد جایز بود و اگر بی اذن کرد
ولی تواند که اعاده کند و اگر ولی امامت کرد غیر ولی را جایز نیست که اعاده کند **مسئله** اگر میت پیش از آنکه بر وی نماز گذارند
دفن کردند جایز است که بر قبر وی نماز گذارند مگر آنکه ظن شود که اما سیده و ریزیده باشد تا سه روز آنرا مقدر کرده اند **مسئله**
در حالت سواری نماز جنازه روا نبود زیرا که هر چند بظاهر دعاست و ارکان نماز دران موجود نیست اما در حق تحریمه نماز است
پس بی ضرورت ترک قیام دران جایز نباشد **مسئله** نماز جنازه در مسجد جماعت مکروه بود مگر آنکه میت در خارج مسجد باشد
زیرا که چون میت داخل مسجد باشد احتمال است که مسجد آلوده شود و بقول بعضی اگرچه میت خارج مسجد بود نماز جنازه در
مسجد مکروه باشد زیرا که بنای مسجد از برای پنج نماز است **مسئله** چون بچه زاد و بمیرد اگر بعد از زادن گریسته باشد

باشد او را نام نهند و غسل دهند و کفن پوشانند و بر وی نماز گذارند و اگر بعد از زائیدن نگریسته است غسل داده و در
جامه پیچیده دفن کنند و بر وی نماز نگذارند و هو المختار و در تسمیه وی اختلاف است لیکن مختار آنست که نام نهند کما فی حاشیة الحلبی
مسئله اگر کودک از دار حرب بدست آید و کسی از ما در و پدر وی همراه نیست به تبعیت دار اسلام مسلمان شود و اگر با وی مادر
و پدر هست با یکی از ایشان چون یکی مسلمان شود وی نیز به تبعیت آن مسلمان گردد و اگر وی تنها اسلام آورد اگر عاقل است
اسلام وی مقبول باشد پس در هر سه صورت چون وی بمیرد بر وی نماز گذارند **مسئله** چون کافر بمیرد و اگر ولی وی مسلمان
است او را چون شستن نجاسات بشوید یعنی ابتدا بوضو قیام نکند و بخرقه پیچیده در خاک تنگ بیندازند **مسئله** سنت است
که جنازه را چهار کس برداشتند آنگه بنهی تو مقدم جنازه را بعد از آن موخر آنرا بر کتف راست خود باز مقدم جنازه را
بعد از آن موخر آنرا بر کتف چپ خود و جنازه را بسرعت ببرند بی پویه **مسئله** مستحب است که روندگان با جنازه در راه
عقب جنازه روند و مکروه است که پیش از نهادن جنازه بنشینند **مسئله** در قبر لحد کنند و میت را از جانب قبله در لحد فرود
آرند و در وقت نهادن واضع بگوید بسم الله و علی ملة رسول الله و روی میت را جانب قبله کنند و گره ها که برای خوف
انتشار کفن بود بگشایند بعد از آن بخشت خام یا بقصب لحد را بپوشند و قبر زن را در وقت دفن کردن بجامه پرده کنند
چون سر لحد را پوشیدند قبر را بخاک پر کنند و مقدار یک وجب یا چیزی زیاده از زمین بلند سازند و مربع نکنند و لا تجصیص
از عالمگیری **باب الشهید** **مسئله** شهید کسی است که طاهر باشد و بالغ بود و بچیزی تیز او را بظلم کشته باشند و بکشتن وی مال واجب
نشده باشد یا مرده را مجروح یافته باشند یا مشرکان یا اهل بغی یا قطاع طریق او را کشته باشد اگرچه مجروح نشده باشد پس
جنب و حائض و نفساء و کودک شهید نباشد و کسی را که بچیزی ثقیل کشته باشند شهید نشود مگر مقتول مشرکان یا اهل بغی و
قطاع طریق که مقتول ایشان بهر طریق که کشته باشند شهید است و بکشتن بحد و قصاص شهید نگردد و کسیکه بسبب قتل آن
قاتل دیه واجب شده باشد شهید نبود اما اگر پدر پسر خود را بشیء تیز بظلم بکشد بر پدر مال واجب شود و پسر شهید باشد
زیرا که مال بر پدر از برای زجر و عبرت واجب شده باشد نه از برای قتل پسر و نزدیک صاحبین بکشتن بچیزی ثقیل قصاص
واجب شود و مقتول شهید باشد **مسئله** چیزیکه خاص میت نیست چون پوستین و قبا و کلاه و سلاح و موزه از شهید جدا کنند و آنچه
از جنس کفن باشد زیاده کنند و آنچه زاید بود کم کنند چنانکه از کفن مسنون کم و زیاده نشود **مسئله** شهید را غسل ندهند
و نماز جنازه را بر وی خوانده با خون او را دفن کنند و کودک و جنب و حائض و نفساء را غسل دهند **مسئله** شخصی را در شهر مقتول یافتند

وقاتل او معلوم نیست اگر در جائی است که بر اهل آن دیت قسامت لازم شود او را غسل دهند بشی تیر کشته شهید یا بجرآن
و اگر در جائی است که بر اهل قسامت واجب نیاید چون شارع عام و مسجد جامع او را غسل ندهند زیرا که شهید است مگر آنکه بچیزی
تیر او را کشته باشند چه نزدیک امام شهید نیست پس او را غسل دهند اگرچه بعصای کبیر کشته باشند و
نزدیک صاحبین اگر معلوم شود که بعصا کشته اند شهید باشد پس نزدیک ایشان او را غسل ندهند و اگر معلوم شود که
بعصا کشته اند شهید نبود پس بالاتفاق او را غسل دهند زیرا که نفس قتل واجب کرده است دیه را و عدم وجوب
دیه بعارضه جهل قاتل مقتول را شهید نمی گرداند و اگر هیچ معلوم نشود که بچه چیز کشته اند واجب است که او را
غسل دهند زیرا که معلوم نیست که نفس این قتل چه چیز را واجب کرده است و آنچه بالفعل واجب است دیت است
پس همان معتبر باشد **مسئله** کسیکه در معرکه مجروح شد بعد از آن خواب کرد یا چیزی خورد یا نوشید یا او را علاج
کردند یا از معرکه زنده آنجا بردند یا تمام یک وقت نماز با قوت ادای نماز با قدرت عاقل ماند چنانکه در حاشیه چلپی است
یا بچیزی وصیت کرد در همه صورتها او را غسل دهند و نزدیک امام محمد بمجرد وصیت غسل ندهند **مسئله** اگر باغی
یا قطاع طریق کشته شد او را غسل دهند و بر جنازه او نماز نگذارند **باب الصلوة فی الکعبة** **مسئله** درون کعبه نماز گذاردن
از فرض و نفل همه جایز است و نیز در آن جماعه روا است اگرچه پشت مقتدی بجانب پشت امام باشد اما اگر پشت
مقتدی بجانب روی امام باشد روا نبود زیرا که بر امام مقدم خواهد شد و آن جایز نیست **مسئله** از برای تعظیم کعبه
نماز بر بام آن مکروه بود و نزدیک امام شافعی درون کعبه بر بام آن نماز روا نبود مگر آنکه مقابل مصلی از دیوار کعبه
مقدار چوب پیشین بالان شتر بلند باشد **مسئله** اگر مقتدیان در حرم با امام اقتدا کردند چنانکه گرد کعبه احاطه
نمودند هر که در جانب امام از امام بکعبه نزدیکتر باشد نماز وی روا نبود زیرا که از امام مقدم شود و در سه جانب دیگر
هر چند از امام بکعبه نزدیکتر باشد نماز وی روا بود زیرا که از امام مقدم نشده است **کتاب الزکوة** **مسئله** در طلا و
نقره و در سوائم و در اموال تجارت اگر در تصرف مالک باشد و مالک آزاد و مکلف بود بگذشتن یکسال زکوة
واجب شود مگر آنکه بقدر نصاب نباشد یا زاید از حاجت اصلی نبود زیرا که آنچه بآن حاجت اصلی است در آن
زکوة واجب نشود چون غله برای خوردن و جامه ها پوشیدنی و درخت خانه و دواب سواری و بندگان خدمت و
سلاح استعمال و آلات حرفت و کتب اهل کتب را **مسئله** بر مکاتب زکوة واجب نشود زیرا که مال مکاتب

مالک وی نیست اگرچه او را تصرف در آن جایز است مسئله بر قرضدار بقدر وی زکوة واجب نبود مگر آنکه قرض
حق تعالی باشد چون نذر و کفارت یا زکوة پس برین تقدیر اگر مال وی بقدر نصاب باشد یا زیاده از آن
بر تمام سال زکوة واجب شود زیرا که مر وجوب زکوة را فراغ از دین قرض شرط نیست مسئله در مال ضمار یعنی
در مالیکه از مالک غایب است و امید حصول آن نیست زکوة واجب نشود چون مال مفقود و ساقط در بحر و مغصوب
که بر آن گواه نباشد و مدفون در صحرا که مکان آن فراموش شده باشد و مال قرض که قرضدار بعد از سالها پیش
قومی بآن اقرار کند و مالی که ظالم آنرا بظلم گرفته باشد و بعد از سالهای بمالک آن برسد زیرا که در مال ضمار
ملک تصرف نمی ماند و ملک ذات بیملک تصرف در وجوب زکوة نفع نمیکند و نزدیک امام شافعی در مال ضمار بعد
از رسیدن بمالک آن هم زکوة سالهای گذشته واجب نشود مسئله مالی قرض که قرضدار آن بر آن مقر است اگرچه
مفلس بود یا قاضی با فلاس او را حکم کرده باشد یا قرضدار منکر است و مالک بر آن گواهان دارد یا قاضی بر آن واقف
باشد چون آنمال بمالک آن برسد زکوة سالهای گذشته واجب شود مسئله اگر چیزی برای تجارت خرید بعد از آن
نیت خدمت کرد در آن زکوة واجب نشود اگرچه باز نیت تجارت کرده باشد اما اگر او را بفروشد در بهای آن زکوة
لازم شود مسئله اگر شخصی مالی را که در راه طلا و نقره و دراهم سوائم باشد بملک اختیاری مالک شود چون
بیع و هبه و وصیت و نکاح و خلع و صلح از خون و در وقت مالک شدن نیت تجارت کند نزدیک امام ابو یوسف
در همه آن زکوة واجب شود و نزدیک امام محمد در آنچه بیع مالک شود زکوة لازم گردد و نزدیک بعضی خلاف در صاحب
بر عکس مذکور است اما اگر بعد از مالک شدن نیت تجارت کند یا بملک غیر اختیاری مالک شود چنانکه بارث
مالک گردد زکوة لازم نشود اگرچه در وقت مالک شدن نیت تجارت کرده باشد مسئله اگر شخصی هزار
مال را بفقرا اختیار میکند و در وقت دادن یا در وقت جدا کردن نیت زکوة میکند زکوة [illegible] مسئله
اگر شخصی تمام مال خود را بفقرا تصدق کرد زکوة از ذمه وی ساقط گردد اگرچه نیت ادای زکوة تصدق
کرده باشد و اگر بعض مال را بی نیت تصدق کرده است نزدیک امام محمد آنچه تصدق کرده است زکوة آن
ساقط شود و نزدیک امام ابو یوسف چیزی را که خیرات کرده است زکوة آن نیز بر ذمه وی باقی [illegible]
اگر شخصی دو صد درم دارد بعد از گذشتن سال تمام یک صد [illegible] زکوة [illegible] نزدیک امام

محمد زکوة آن صد درم که آنرا اخراج کرده است از ذمه وی ساقط شود و نزدیک امام ابو یوسف واجب است
که زکوة دو صد را ازین صد که باقی مانده است ادا نماید **باب الزکوة الانعام مسئله** نصاب شتر پنج است و نصاب
بقر سی و نصاب غنم چهل پس هر چه ازین اموالی بقدر نصاب رسد اگر سایم باشد بعد از سال در آن زکوة
واجب شود چنانکه مذکور شود و سایم آنست که در اکثر سال بچراگاه رود **مسئله** در پنج شتر گوسفندی باشند
یا عربی یک بز واجب شود و در ده دو بز و در پانزده سه بز و در بیست چهار بز و در بیست پنج بنت مخاض واجب شود
یعنی بچه شتر که یکسال بر وی گذشته باشد و در سی و شش بنت لبون یعنی بچه شتر که بر آن دو سال گذشته باشد
و در چهل و شش حقه یعنی بچه شتر که بر وی سه سال گذشته باشد و در شصت و یک شتر چهار ساله واجب گردد
و در هفتاد و شش دو بنت لبون و در نود و یک تا یکصد و بیست دو حقه لازم شود باز در هر پنج یک بز دیگر لازم آید
و در یکصد و چهل و پنج یک بنت مخاض و دو حقه واجب گردد و در یکصد و پنجاه سه حقه باز از سر گرفته شود
پس در هر پنج یک بز دیگر واجب شود و در بیست و پنج بنت مخاض و در سی و شش بنت لبون و در چهل و شش
که جمله یکصد و نود و شش شود تا دویست چهار حقه واجب گردد و باز همیشه از سر بگیرد چنانکه بعد از یکصد و پنجاه گفته شد
و بعد هر پنجاه یک حقه زیاده کند **مسئله** در سی بقر باشد یا جاموش یک تبیعه واجب شود یعنی بچه گاو یا جاموش
که بر آن یک سال گذشته باشد و در چهل یک مسنه واجب گردد یعنی بچه مذکور که بر آن دو سال گذشته باشد و آنچه
زیاده شود تا شصت آنرا حساب کنند و در شصت دو چند سی واجب گردد باز در هر سی یک تبیعه و در هر چهل
و یک مسن لازم شود و در شصت دو تبیعه و در هفتاد یک تبیعه و یک مسنه و در هشتاد دو مسنه و در نود سه تبیعه
و در صد دو تبیعه و یک مسنه و در یک صد و ده یک تبیعه و دو مسنه و در یک صد و بیست چهار تبیعه یا سه مسنه
همچنین الی غیر النهایة **مسئله** در چهل میش باشد یا بز بود یکی از جنس آن واجب شود باز در یکصد و بیست و
یک دو از جنس آن باز در دو صد و یک سه از جنس آن باز در چهار صد چهار از جنس آن لازم شود باز
در هر صد یک زیاده کند **مسئله** در اشتر و خر هر قدر که باشد زکوة لازم نشود مگر آنکه برای تجارت باشند
مسئله در حوامل و حوامل و آنکه علف در خانه خورند زکوة لازم نشود **مسئله** در بره گوسفند و بچه شتر و گوساله هر قدر که
باشد زکوة لازم نیاید مگر به تبیعت کبیر زیرا که اگر در چهل بره گوسفند یا پنج بچه شتر یا در سی گوساله یا بچه جاموش یکی کبیر باشد

بهیمت آن نصاب ثابت شود چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله در اسپان ترکه با آن مادیان نبود زکوة لازم نشود
و نیز در مادیان که با آن نر نباشد بیک روایت زکوة لازم نیاید مسئله در خیل اسپان که نر و مادیان باهم
مختلط باشند و هم سائم بوند از هر اسپ یک دینار یا ربع عشر قیمت آن لازم شود و بقول بعضی این اختیار از اسپان عرب است
زیرا که قیمت آن قریب بایکدیگر باشد کذا فی حاشیه الچلپی و نیز در آنست که زکوة مذکور در اسپان مختلط نزد یک امام است
و نزد یک صاحبین در اسپان زکوة واجب نشود و مختلط باشند یا منفرد بوند و فتوی بر قول صاحبین است و بقول بعضی نزد یک
امام مر اسپان را نصاب نیست و بقول بعضی نصاب هست اما در تعیین عدد نصاب اختلاف است و بقول ابو جعفر طحاوی
نصاب آن پنج است پس اگر کم از پنج باشد زکوة واجب نشود و بقول بعضی سه است و بقول زیلعی دو مختلط مسئله
آنچه از زکوة و کفارت و عشر و نذر واجب شده باشد اگر در بدل آن قیمت آن بدهد روا باشد مسئله بر مصدق
واجب است که وسط بگیرد چنانکه نه نیک فربه باشد و نه نیک نزار و اگر وسط نیابد بگیرد ادنی را یا زیادتی یا اعلی را
و رد بکند زیادتی را مسئله آنچه در میان سال زیاده شود باصل نصاب ملحق گردد چنانکه مر شخصی را که در اول سال دو صد
درم باشد و در میان سال صد دیگر حاصل شود و در آخر سال اگر سه صد باقی مانده است از همه زکوة لازم آید اگرچه
بر این صد تمام سال نگذشته باشد زیرا که این صد با آن دو صد ملحق شود مسئله وجوب زکوة به نصاب متعلق شود
و آنچه عفو است آنرا اعتبار نباشد چنانکه اگر شخصی مالک سی و پنج شتر شود واجب بر او بنت مخاض است که در بیست و
پنج شتر بوده است پس اگر ده شتر از آن بعد از یک سال هلاک شود واجب بحال خود ماند مسئله اگر بعد از
یکسال تمام نصاب هلاک شود آنچه واجب شده بود ساقط گردد و اگر بعض نصاب هلاک شود بحال قدر از زکوة
ساقط گردد مسئله آنچه از جنس نصاب هلاک شود اول آنرا بعفو صرف کنند بعد از آن بنصابی که متصل
عفو است بعد از آن بنصابی متصل آن نصاب است همین طریق تا آنکه تمام شود چنانکه اگر از شصت شاة بیست شاة
هلاک شود یا از شش شتر یک شتر هلاک گردد یک شاة که بر چهل شاة و بر پنج شتر واجب بود بحال خود واجب ماند
همچنان اگر پانزده شتر از چهل شتر هلاک گردد چهار را بعفو صرف کنند و یازده را بسی و شش که متصل آنست باقی ماند
بیست و پنج که واجب در آن بنت مخاض است و اگر از چهل شتر بیست شتر هلاک شود و چهار را بعفو صرف کنند و
یازده را بسی و شش و پنج را به بیست و پنج باقی بماند بیست شتر که واجب در آن چهار شاة است همچنین اگر هلاک شد

هیچ پنج باقی میماند پانزده که واجب دران سه شاه است و اگر هلاک شود سی باقی میماند ده که واجب دران
دو شاه است و اگر هلاک شود سی پنج باقی میماند پنج و واجب دران یک شاه است و همچنین مذکور شد و فیکه گوسفند
بقر و غنم و جنس آن سائم باشند و معنی سائم مذکور شده است مسئله اگر باغیان یا سلاطین این زمانه زکوة اموال
را بجهت خارج زمین را یا خراج آنرا یا زکوة اموال تجارت را گرفته در مصرف آن خرج نمودند روا باشد بر آنکه مصرف
خراج مقاتله اند و ایشان نیز از مقاتله اند بنابر آنکه با کفار محاربه میکنند و زکوة مذکور را در مصرف زکوة صرف کرده اند
پس بر خداوندان اموال اعاده آن لازم نیاید و اگر زکوة را در مصرف زکوة صرف نکرده اند بر خداوندان اموال
واجب است که زکوة اموال را بستحقان آن در خفیه اعاده کنند و به یقین دانکه بعضی علما گفت اند که اعاده
واجب نشود زیرا که چون ایشان بر مسلمانان مسلط شده اند حکم ایشان حکم امام باشد و لهذا تفویض قضا و اقامت جمعه
و اعیاد از ایشان جایز بود و جوابش آنست که نصب قضات و اقامت جمعه آنچه از شعار اسلام است ضروریست
و آنچه بضرورت ثابت شود بقدر ضرورت جایز باشد و زکوة برخلاف آنست زیرا که اصل در زکوة آنست که
بخفیه دهد لقوله تعالی وان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم و آنکه بعضی فضلا گفته اند چون خداوندان اموال
زکوة اموال را به نیت صدقه دادند زکوة بباغیان و سلاطین این زمان دادند از ذمه ایشان ساقط شود و اعاده
آن لازم نیاید زیرا که باغیان و سلاطین این زمان بسبب حقوق مردم که بر ایشان است فقرا اند شیخ ابو منصور
ماتریدی این را قبول ندارد و میگوید که اعلام مصدق علیه در ادای زکوة ضروریست و زکوة چون صلوة عبادت
محضه است پس بی نیت خالص نیت خالصا لله تعالی ادا نشود و در این صورت نیت خالص موجود نیست و در هدایه
میگوید مصرف زکوة فقرا اند و باغیان و سلاطین این زمانه بفقرا صرف نمی کنند پس اگر ایشان از خداوندان
اموال زکوة را بظلم گرفتند خداوندان اموال در خفیه بفقرا اعاده کنند و نیز دران است که اگر در وقت گرفتن
از ایشان بظلم به نیت ادای زکوة و دفع صدقه داده اند از ذمه ایشان ساقط شود زیرا که باغیان و سلاطین
ظالم بسبب حقوق مردم که بر ایشان است فقیر اند والاول احوط احتیاط تر بدانکه از روایت ثانی معلوم نمی شود
مگر سقوط زکوة از ظلوم برای شفقت بر وی و دفع حرج از وی و آنکه نظام الدین بلخی که از علما سرات
بود باین روایت تمسک کرده بوالیان هراة بگرفتن عشر و زکوة فتوی داده است و گرفتن آنرا صفت

بصفت معلومه بر ایشان فرض گردانیده است و منکر آنرا بکفر حکم نموده محض خطا است زیرا که روایت هدایه را هرگز بر آن
دلالت نیست و صفت معلومه که مذکور شد آنرا در ترجمه بیان نموده اند **مسئله** در اموال کودک تغلبی است زکوة واجب
نشود و در اموال زن تغلبی واجب شود زیرا که تغلبی قومی است از مشرکان عرب چون حضرت عمر رضی الله تعالی عنه از ایشان
جزیه طلب کرد ایشان از آن ابا آوردند و گفتند ما از زکوة مسلمانان دو چند میدهیم اما جزیه نمیدهیم حضرت عمر رضی الله تعالی
عنه بهمان صلح کرد و گفت همین جزیه شما است شما هر چه بنامید پس چون بر دو چندان زکوة مسلمانان صلح شد از کودکان ایشان
نباید گرفت چنانکه از کودکان مسلمانان نمیگیرند و از زنان ایشان باید گرفت چنانکه از زنان مسلمانان نمیگیرند **مسئله** مالک
نصاب را جایز است که پیش از گذشتن سال زکوة یک سال را زیاده از آن ادا کند زیرا که مال نامی سبب است مر وجوب
زکوة را و گذشتن حال شرط وجوب ادا زکوة است پس چون سبب وجوب یافته شود ادای زکوة صحیح باشد و اگرچه وجوب ادا نشده
باشد و نیز مالک یک نصاب را جایز است که زکوة چند نصاب ادا کند چنانکه صاحب دویست درم را جایز است که زکوة زیاده از دویست
درم را ادا نماید بعد از آن اگر مالک آن قدر زیاده شود چنان که ادا کرده بود کفایت کند اما هر که مالک نصاب نیست ادا زکوة از وی جایز
نبود یعنی اگر بعد ادا کردن مالک نصاب شود آن ادا کفایت نکند و زکوة این نصاب از ذمه وی ساقط نگردد مگر آنکه از سر نو ادا کند
مسئله نصاب زر بیست مثقال است و نصاب نقره دویست درم که ده درم از آن هفت مثقال باشد چنانکه از ده جز مثقال یک درم
هفت جو شود و آنست که این وزن را وزن سبعه گویند پس یک درم نصف مثقال و خمس مثقال باشد و مثقال بیست قیراط است
و درم چهارده قیراط است و قیراط پنج جو است **مسئله** در زر و نقره معمول باشد یا غیر معمول چون بقدر نصاب رسد ربع عشر
واجب شود و همچنان در کالای تجارت که قیمت آن نصاب زر یا نقره باشد به قیمتی که مر فقرا را انفع بود یعنی اگر قیمت آن
بدرم انفع است مر فقرا را بدرم قیمت کنند و اگر بدینار انفع است بدینار قیمت نمایند بعد از آن در خمس که از نصاب زیاده
شود ربع عشر واجب گردد زیرا که در کمتر از خمس نصاب کسر لازم آید و در کسور نزدیک ما زکوة واجب نشود پس چون بر دویست
درم چهل درم زیاده شود یک درم در زکوة زیاده گردد و اگر هشتاد زیاده شود دو درم زیاده گردد و همچنان در هر چهل یک درم زیاده شود
و آنچه کمتر باشد عفو بود **مسئله** اگر در دراهم نقره غالب است اعتبار مر نقره راست و اگر غش غالب است آن دراهم
را قیمت کنند اگر بنصاب رسد زکوة واجب شود **مسئله** اگر در میان سال در نصاب نقصان شود آنرا اعتبار نبود
زیرا که معتبر اول سال و آخر سال است چنانکه اگر مر شخصی را در اول سال بیست دینار یا دویست درم باشد بعد از آن در میان سال

ازان کمتر شود و یا در آخر سال نصاب کامل گردد زکوة تمام سال واجب شود **مسئله** نقره را نزدیک امام باز بیست چهار
کنند و نزدیک صاحبین باجزا ضم نمایند چنانکه اگر شخصی را ده دینار بود و نود درم که قیمت آن نود درم ده دینار باشد
نزدیک امام زکوة واجب شود و نزدیک صاحبین واجب نشود و اگر ده دینار و صد درم باشد باتفاق زکوة واجب
گردد و بدانکه نزدیک صاحبین چون قیمت نصاب زر را با قیمت نصاب نقره ضم کرده یک نصاب کامل شد پس زکوة واجب شود
و نزدیک امام چون قیمت صد درم و ده دینار بود و یا زیاده ازان نصاب زر ثابت شود و اگر کمتر ازو دینار بود قیمت ده دینار
یا زیاده از صد درم خواهد بود پس نصاب نقره موجود گردد پس بهر تقدیر نزدیک امام نیز زکوة واجب شود **باب العاشر**
عاشر کسی است که حاکم برای گرفتن صدقه تجار بر راه گذر تجار نشاند **مسئله** اگر تاجری به عاشر گفت که تمام سال
بر من نگذشته است یا گفت از قرض فارغ نیستم یا زکوة غیر سوائم دعوی کرد که در شهر بفقرا ادا کرده ام عاشر قول وی را
بی سوگند قبول نکند و در زکوة سوائم به سوگند نیز قبول نکند زیرا که جایز نیست که زکوة سوائم بفقرا دهد بلکه بر سلطان است که
از و زکوة گرفته بمصرف زکوة صرف نماید و اگر دعوی کرد که زکوة این سال را بعاشر دیگر ادا کرده ام اگر آن عاشر ازان
سال عاشر بوده است نیز قبول وی را به سوگند قبول کنند بی آنکه ازان عاشر از وی برائت طلب نمایند **مسئله** هر چه
قول مسلم را در ان بسوگند قبول کنند قول ذمی را نیز در ان بسوگند قبول نمایند اما قول حربی را قبول نکنند مگر در کنیزک وی
که گفت این کنیزک ام ولد من است پس اگر در حربی در کنیزکی که با وی همراه است دعوی کرد که این کنیزک ام ولد منی عاشر
قول وی را قبول دارد و از وی از زکوة آن کنیزک که چیزی نگیرد اگر تاجر مسلم است عاشر از مال وی ربع عشر
بگیرد و اگر ذمی است نصف عشر و اگر حربی است و مال وی بقدر نصاب است و معلوم نیست که حربیان از تاجرها
چه میگیرند عشر بگیرد و اگر قدر گرفتن حربیان معلوم باشد عاشر ما نیز از حربی بهمان قدر بگیرد که ایشان از تاجرها
میگیرند مگر آنکه حربیان از تاجرها تمام مال می گرفته باشند پس عاشر ما از تاجر ایشان تمام نگیرد بلکه بگیرد
عشر مال او را و اگر حربیان از تاجرها هیچ نمیگیرند عاشر ما نیز از تاجر ایشان هیچ نگیرد **مسئله** اگر مالی
که با حربی است بقدر نصاب نباشد از وی چیزی نگیرند اگرچه اقرار بکند که در خانه من بقدر نصاب است
مسئله چون از حربی عشر گرفتند و پیش از گذشتن سال باز بر عاشر گذر کرد اگر از دار الحرب آمده است باز عشر
بگیرند و اگر از دار اسلام بدار حرب رجوع کرده است هیچ نگیرند **مسئله** در خمر ذمی نزدیک امام عشر است و در خمر

هیچ نیست اگرچه بادی هر دو باشد یا یکی از آن هر دو بخلاف امام شافعی که نزدیک وی در هیچ کدام عشر نیست و نزدیک
امام زفر در هر دو عشر است و نزدیک امام ابو یوسف اگر بادی هر دو است در هر دو عشر است زیرا که خیز را چون
با خمر باشد در حق عشر تابع خمر میکند و اگر یکی از آن هر دو است در خمر عشر است و در خیز هیچ نیست زیرا که خیز
از ذوات قیم نیست پس گرفتن قیمت آن چون گرفتن عین آن باشد و خمر از ذوات امثال است پس گرفتن
قیمت آن چون گرفتن عین آن نخواهد بود **مسئله** اگر با شخصی مال مضاربت باشد جایز نیست عاشر را که از آن
مال از وی چیزی طلب کند زیرا که آن مال نزد وی امانت است بگر آنکه در مال مضاربت حصه آن شخص
بقدر نصاب رسد پس بقدر حصه آن بر وی زکوة واجب شود کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر با بنده مادون
مال تجارت باشد و وی مدیون بود عاشر را جایز نیست که از مال وی زکوة بگیرد و اگر مدیون نباشد و مولای وی
با وی همراه نبود نیز از مال وی زکوة بگیرند زیرا که کسب وی ملک مولای وی است اما اگر مولای وی همراه وی
بود عاشر از مال وی زکوة بگیرد **باب الرکاز** **مسئله** رکاز مال را گویند که زیر زمین بود مخلوق باشد یا
موضوع و معدن آنکه در همان زمین مخلوق بود و گنج آنکه در زمین موضوع باشد **مسئله** در معدن زر یا مانند آن
در زمین خراجی باشد یا عشری خمس لازم شود و آنچه باقی ماند مر مالک زمین راست و اگر آن زمین را مالک نباشد باقی وی یابنده راست
مسئله اگر در خانه کسی معدن بر آمد در آن هیچ لازم نشود و در زمین دور روایت است بروایت اصل هیچ لازم نشود
و بروایت جامع الصغیر خمس لازم گردد کذا فی جامع الرموز **مسئله** در مروارید زکوة واجب نشود زیرا که مروارید بقول
بعضی یاران ربیع است که در صدف افتد و بقول بعضی صدف حیوانی است که مروارید در آن خلق میشود و در آن
هر دو زکوة نیست کذا فی حاشیة الچلپی **مسئله** در عنبر زکوة لازم نشود زیرا که عنبر بقول بعضی سرگین دابه بحری است و بقول
بعضی در بحر چون گیاه در بر میروید و در این هر دو زکوة نیست چنانکه در حاشیه چلپی است و نیز در آنست که حکیم طوسی در رساله خود آورده است
که در دریا چشمه است که از آن مثل قیر عنبر می برآید و نیز در فیروزه و جز آن از جواهر که در جبل یافته شود زکوة لازم نشود
بخلاف آنچه از جواهر که از خزانه کفار بغلبه بدست آمده باشد در آن خمس واجب شود کذا فی حاشیة الچلپی **مسئله**
کنزی که در آن سکه اسلام باشد حکم لقطه دارد و آنکه در آن سکه کفر بود از آن خمس لازم شود و باقی مالک خطه راست
که در اول فتح اسلام مالک خطه شده است و اگر مالک خطه نباشد یعنی در اول فتح اسلام آن خطه را ملک کسی

نکرده باشد باقی مر یابنده راست **مسئله** اگر شخصی به امان در دار الحرب رفت و در صحرا از دار الحرب رکاز یافت تمام آن
مر همان مستامن را باشد و اگر در خانهٔ حربی یافت تمام مر صاحب خانه را بود و اگر در زمین دار الحرب که ملک کسی نباشد
رکاز متاع یافت از آن خمس بگیرند باقی مر یابنده را بود **باب الزکوة الخارج** **مسئله** در شهد زمین عشری
و در شهد جبل و در میوهٔ جبل و در آنچه از زمین برآید و آنرا آب روان و یا از آب باران آب داده باشند نزدیک امام
عشر لازم شود پیش از آنکه اجرت در دیدن کشت و جز آن برآورده باشند و اگر چه به پنج اوسق نرسد و تا یکسال
نه ایستد و نزدیک صاحبین و امام شافعی در کم از پنج اوسق هیچ لازم نیاید و وسق شصت صاع است و صاع هشت رطل است
و در آنچه یکسال نه ایستد چون خضراوات مانند سیب و غیره نزدیک ایشان صدقه واجب نگردد و نزدیک امام واجب است
که مالک خضراوات صدقهٔ خضراوات را بفقرا دهد نه آنکه از و سلطان بگیرد **مسئله** در حطب و غیر آن چون نی و گیاه
صدقه واجب نشود **مسئله** هر چه از زمین برآید و آنرا بدلو یا بدولاب آب داده باشند در آن نصف عشر واجب شود پیش
از آنکه مؤنت زرع چون اجرت حصاد و جز آن برآورده باشند **مسئله** در خارج از زمین عشری تغلبی خمس لازم شود
اگر چه تغلبی مسلمان شود یا آن زمین را ذمی یا مسلم خریده باشد مرد و زن و خرد و بزرگ در این حکم برابر است زیرا که
عشر است در خارج از زمین اطفال با پس و چندان باشد در خارج از زمین اطفال تغلبی و نزدیک امام ابو یوسف
چون تغلبی مسلمان شود و در خارج از زمین وی عشر لازم شود **مسئله** اگر زمین عشری مسلم را ذمی خرید خراجی شود
و اگر بعد از آن مسلم آنرا از و به شفعه گرفت یا بسبب فساد بیع بر بایع آن رد شد باز عشری گردد **مسئله** اگر ذمی خانهٔ
خود را باغ ساخت خراجی شود و اگر مسلم خانهٔ خود را باغ کرد حکم آن حکم آب آن بود یعنی اگر آب آن آب خراجی خراج است
خراجی شود و اگر آب آن آب عشر است عشری گردد **مسئله** آب آسمان و چاه و چشمه عشریست و جویهای اهل عجم
چون نهر یزدجرد و مانند آن خراجی است و سیحون و جیحون و دجله و فرات نزدیک امام ابو یوسف خراجی است و نزدیک
امام محمد عشری است **مسئله** در چشمهٔ قیر و نفط که در زمین عشری یا خراجی بود هیچ لازم نشود الا در زمین خراجی اگر
در گرد چشمه زمین لایق زراعت باشد در آن خراج لازم شود **باب المصارف** **مسئله** مالک نصاب را
جایز است که زکوة مال خود را در جمیع مصارف زکوة صرف کند یا در بعض آن صرف نماید و نزدیک امام شافعی
واجب است که در جمیع صرف کند و از هر مصرف سه کس را دهد زیرا که اقل جمع سه است **مسئله** جمیع انواع صدقات

مصارف زکوة هفت است یکی فقیر که در ملک او بقدر نصاب نباشد دوم مسکین که در ملک وی هیچ نباشد سوم جامع
صدقات او را بقدر عمل وی و ابو دچهارم مکاتب زیرا که در خلاص کردن رقبه وی ازمال زکوة مدد کردن جایز است
پنجم مدیون که زیاده از قرض خود مالک نصاب نباشد ششم فی سبیل الله نزدیک امام ابو یوسف مراد از آن وامانده
غزا است و نزدیک امام محمد وامانده از حج هفتم ابن سبیل که مال وی در سفر همراه وی نباشد مسئله جایز نیست که از مال زکوة
مسجد بنا کنند یا میت کفن دهند یا قرض میت ادا کنند یا از مال زکوة غلام یا کنیزک خریده آزاد گردانند زیرا که در مال زکوة
واجب است که بیکی از مستحقان زکوة تملیک کند و در صورتهای مذکور تملیک بمستحقان نمی شود مسئله جایز نیست که
مال زکوة را باصل خود یا بفرع خود بدهد و اصل و فرع قریب باشد یا بعید بود و نیز جایز نیست که زوج بزوجه خود دهد یا زوجه
بزوج خود دهد یا مولی به بنده خود دهد و نیز جایز نیست که زکوة بدهد بغلامی که بعض آن آزاد باشد مسئله جایز نیست
که زکوة را بغنی دهد یا بطفلی غنی یا به بنده غنی که مکاتب نباشد و نیز جایز نیست زکوة دادن به بنی هاشم که آل علی
و آل عباس و آل جعفر و آل عقیل و آل حارث ابن مطلب است و نه به بندگان ایشان اگرچه آزاد باشند مسئله بذمی
زکوة دادن روا نبود و اگر ورای زکوة صدقه دیگر داد روا باشد مسئله اگر مالک نصاب شخصی را زکوة داد بگمان آنکه
مصرف زکوة است بعد از آن ظاهر شد که بنده یا مکاتب او است اعاده کند و اگر ظاهر شد که پدر یا پسر او است یا ظاهر شد
که غنی است یا ذمی است یا هاشمی است یا بنده هاشمی است اعاده نکند و نزدیک امام ابو یوسف اعاده کند مسئله
مستحب است زکوة دادن بقدریکه از سوال یک روز بی نیاز کند و بیک کس دویست درم دادن مکروه بود مگر آنکه مدیون
باشد مسئله مکروه است که مال زکوة را بشهر دیگر فرستند مگر بقریبان خود یا بکسانیکه از اهل شهر وی محتاج تر باشند

باب الصدقة الفطر

مسئله صدقه فطر از گندم یا آرد گندم یا ملتقان گندم یا از مویز نصف صاع است و از خرما
یا جو یک صاع و این صاع نزدیک امام صاع عراقی است که هشت رطل است که بوزن چهار من باشد هر من چهل سیر است و در هر سیر چهار نیم
مثقال است پس یک من یکصد و هشتاد مثقال باشد و وزن مثقال در کتاب الصرف معلوم گردد و نزدیک امام شافعی
صدقه فطر از گندم یک صاع جایز نیست که پنج رطل است مسئله اگر در صدقه فطر در من گندم دادن بی آنکه کیل گندم روا باشد و نزدیک
امام محمد بی کیل روا نبود مسئله در صدقه فطر گندم دادن مستحب است و چنانکه بشیار بگندم بخرند و نزدیک امام ابو یوسف
در همه چادر اهم مستحب است مسئله آزاد مسلم که مالک نصاب بود بر وی صدقه فطر واجب شود اگرچه نصاب

وی تا می نصاب نباشد و چنانکه سالی تمام بروی نگذشته باشد یا خانه بود فاضل از سکونت وی که قیمت آن بقدر نصاب
باشد اگرچه بر نرخ شهر نبود و آنچه بدان صدقه فطر واجب شود مر آن زکوة بدان ثابت گردد یعنی مالک آن نصاب
زکوة گرفتن حرام بود مسئله صدقه فطر واجب می شود از نفس خود و از طفل خود که فقیر باشد و از بنده خود
اگرچه کافر بود یا مدبر یا ام ولد باشد مگر آنکه مکاتب بود بر آن تجارت باشد و واجب نمی شود از زوجه خود و ولد کبیر خود
و از طفل خود که غنی باشد مگر از مال طفل و واجب نمی شود از بنده خود که گریخته باشد مگر بعد از عود او مسئله در عبید
مشترکه نزدیک امام صدقه فطر واجب نشود و نزدیک صاحبین واجب شود و در عبد مشترکه بالاتفاق واجب نشود
پس اگر سه بنده در دو کس مشترک باشند نزدیک امام هیچ کدام صدقه واجب نشود و نزدیک صاحبین بر هر یک صدقه
یک بنده واجب شود کذا فی حاشیه الحلبی مسئله اگر بنده را بشرط خیار فروختند صدقه فطر بر کسی واجب شود که در وقت
طلوع فجر عید بنده در ملک وی باشد پس اگر بیع رد شد بر بایع واجب شود و اگر به مشتری واجب گردد کذا فی حاشیه الحلبی
مسئله هر که پیش از طلوع فجر عید مسلمان شد یا متولد شد بر وی صدقه فطر واجب شود و آنکه در شب عید بمرد
یا در روز عید بعد از طلوع فجر مسلمان شد یا متولد گشت بر وی واجب نگردد زیرا که سبب وجوب طلوع فجر است
نزدیک ما و آنرا نیافت و نزدیک امام شافعی هر که در شب مسلمان شود یا متولد گردد بر وی صدقه واجب نشود زیرا که
نزدیک وی سبب وجوب صدقه غروب آفتاب است از آخر صوم رمضان و وی آنرا نیافته است و هر که در آن بمیرد
بر وی واجب شود زیرا که سبب وجوب را یافته است مسئله اگر صدقه فطر را پیش از روز عید داده باشد اگرچه پیش از ماه
رمضان داده باشد و بقول بعضی در آن اختلاف است چنانکه در ترجمه از حاشیه حلبی نقل کردم مسئله تعجیل صدقه فطر
مستحب است و اگر تاخیر کرد ساقط نگردد کتاب الصوم مسئله صوم آنست که از صبح تا مغرب بنیت روزه از خوردن
و نوشیدن و جماع کردن پرهیز کند مسئله صوم آنست فرض است باید که در آن ماه ادا کند و اگر عذر باشد در ماه دیگر قضا بدارد
لقوله تعالی کتب علیکم الصیام و بر فرضیت آن اجماع منعقد است و لهذا منکر آن کافر می شود و صوم نذر واجب است زیرا که
ثبوت آن بنص قطعی نیست بنا بر آنکه قوله تعالی ولیوفوا نذورهم مخصوص البعض است زیرا که نذر بمعصیت و نذر بطاعات عذر بعیادت مریض
و نذر بصلوة جنازه ازین حکم مخصوص است چنانچه ترجمه این را تحقیق نموده ام و صوم کفارت مثل صوم نذر است و آنچه
بران است هر آنچه است و این مضمون بدایه است و آنچه شارح بهدایه بحث کرده است نیز در ترجمه مسطور است مسئله

وقت نیت صوم رمضان و صوم نذر معین در مذهب اصح از غروب آفتاب روز سابق تا ضحوهٔ کبری روز صوم است
پس اگر در ضحوهٔ کبری نیت کرد روا نباشد زیرا که شرط است که در اکثر روز نیت موجود شود و آن وقتی است که
پیش از ضحوهٔ کبری باشد و مراد از ضحوهٔ کبری نصف نهار شرعی است و نهار شرعی از صبح صادق تا غروب آفتاب
بروایت قدوری نیت روزهٔ مذکور تا زوال آفتاب جایز است و اول اصح است مسئله جایز است صوم
رمضان و نذر معین به نیت صوم مطلق و به نیت صوم نفل و نیز جایز است صوم رمضان به نیت
واجب دیگر مگر در سفر یا مرض که در سفر و مرض واقع می شود و از همان واجب بخلاف صوم نفل و نذر معین
که آن نیت واجب دیگر ادا نمی شود بلکه واقع می شود از واجبی که آن را نیت کرده است مسئله جایز است روزه
نفل به نیت صوم نفل و به نیت صوم مطلق و وقت نیت روزهٔ نفل قبل زوال آفتاب است مسئله شرط است در صوم
قضا و صوم کفارت و صوم نذر مطلق که در شب نیت کند و تعیین نماید که قضا را یا کفارت را یا نذر را نیت میکنم
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر در شب شک یعنی شب سلخ شعبان که شب سیم باشد ابر یا غبار شد چنانکه در هلال شک
افتاد نیت روزه غیر از نفل مکروه بود و اگر از واجب دیگر نیت کرد و در مضانیه آن روز ظاهر نشد در مذهب اصح
همان واجب ادا شود اگرچه مکروه باشد و بقول بعضی نفل ادا شود زیرا که غیر از نفل در آن روز منهی عنه است
و اگر ظاهر شد رمضانیه آن روز آن روزه از رمضان بود زیرا که روزهٔ ماه رمضان به نیت واجب دیگر ادا می شود
مسئله اگر روز شک بصوم معتاد او موافق افتاد روزهٔ نفل بالاجماع در آن روز مستحب بود و اگر نه مردم خواص
چون قاضی و مفتی روزهٔ نفل بدارند و غیر از ایشان بعد از زوال افطار کنند و در جامع الرموز آورده که مراد از خواص
علماء اند کذا فی التمرتاشی باک نیست که نیت روزه را می دانند چنانکه بی قضیه رمضان نیت کنند کذا فی النهایة مسئله اگر
در شب شک چنان نیت کرد که اگر فردا از رمضان بود روزهٔ رمضان خواهم داشت و اگر نه روزهٔ نخواهم داشت
روزهٔ او روا نبود مسئله مکروه است که چنان نیت کند که اگر فردا از رمضان است روزهٔ من از رمضان باشد و اگر نه
واجب دیگر باشد یا گفت و گرنه از نفل بود اما اگر رمضانیه فردا ظاهر شد روزه از رمضان بود زیرا که مطلق نیت روزه
موجود است و در صوم رمضان همان کفایت کند و اگر ظاهر نشد در هر دو صورت روزهٔ نفل جایز باشد زیرا که مطلق نیت
در هر دو صورت موجود است در روزهٔ نفل همان کفایت کند و در صورت اول در واجب دیگر مترددست و به تردد

واجب ادا نشود **مسئله** هر که تنها هلال رمضان دید روزه بدارد اگرچه قول او را رد کرده باشند و هر که تنها هلال شوال
دیده است نیز روزه بدارد زیرا که در هلال فطر گواهی یک کس معتبر نیست اگر کسی ازین هر دو افطار کرد قضا بدارد لیکن کفارت لازم
نشود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی کفارت نیز لازم شود **مسئله** روزه ابر و غبار از برای صوم بی دعوی و بی لفظ شهد گواهی
یک کس عدل معتبر باشد اگرچه بنده باشد یا زن باشد یا محدود فی القذف بود که تائب شده باشد **مسئله** از برای فطر
شرط است که در روز ابر و غبار دو مرد یا یک مرد و دو زن بلفظ اشهد گواهی بدهند بی آنکه کسی دعوی کند **مسئله** اگر در آسمان
ابر و غبار نباشد شرط است که جمعی عظیم گواهی دهند چنانکه بخبر ایشان یقین شود و عقل بجمع بودن ایشان بر کذب حکم
کند بهلال فطر بود یا هلال صوم باشد **مسئله** اگر روز ابر بگواهی دو عدل رمضانیت رمضان ظاهر شد چنانکه بر آن
گواهی سی روز روزه داشتند روز سیم تا ابر شد حلال است که بی رویت هلال افطار کنند اگر بگواهی یک عدل رمضانیت
ظاهر شده است بی رویت هلال افطار حلال نبود زیرا که بگواهی یک عدل فطر ثابت نمی شود و بقول امام محمد بتبعیت صوم
فطر نیز ثابت شود پس بی رویت هلال افطار حلال بود زیرا که بسا چیزیست که به تبعیت ثابت می شوند و باصالت
ثابت نمی شوند **مسئله** در احکام مذکور اضحی همچو فطر است پس لفظ شهادت و تعداد شاهدان در اضحی نیز شرط
باشد کذا فی حاشیة الحلبی **باب ما یوجب الفساد** **مسئله** یعنی در بیان آنچه بفساد کردن روزه
واجب شود چون قضا و کفارت **مسئله** هر که در ماه رمضان بعذر دانسته در روز در قبل یا دبر جماع کرد یا
جماع کنانید یا آنچه غذا یا دوا شود بخورد یا بنوشید یا خون کشید بگمان آنکه روزه فاسد شد افطار کرد روزه قضا بدارد
و کفارت دهد و کفارت روزه چون کفارت ظهار باشد یعنی برده آزاد کند و اگر نتواند دو ماه متوالی روزه دارد
و اگر نتواند شصت مسکین را طعام دهد هر سر را نیم صاع از گندم یا یک صاع از جو **مسئله** اگر در غیر ماه رمضان
دانسته روزه فاسد کرد یا در ماه رمضان نادانسته افطار کرد یا بخطا آب فرو رفت چنانکه در وقت مضمضه در حلق
داخل شد یا باکراه افطار نمود یا حقنه کرد یا در بینی دارو انداخت چنانکه تا استخوان بینی رسید یا در گوش دارو انداخت
یا در جراحت سر دارو کرد چنانکه بدماغ رسید یا در جراحت شکم دارو انداخت چنانکه بشکم در آمد یا سنگریزه
را فرو برد یا بزور قی کرد چنانکه به پر دهن رسید یا بگمان شب بعد از دمیدن صبح صادق طعام
سحر خورد یا پیش از غروب بگمان غروب افطار کرد یا بفراموشی خورد بگمان آنکه افطار شد دانسته خورد یا زنی

باز نی روزه دار را در خواب جمع کرده شد یا در تمام رمضان نیت روزه یا نیت افطار نکرد یا نیت صبح کرد در روز
پیش از نیت بخورد در همه این صورتها بی کفارت قضا لازم شود **مسئله** اگر بفراموشی طعام خورد یا آب نوشید یا جماع کرد
یا در روز محتلم شد یا بجنابت زنی یا امردی بشهوت نگاه کرد چنانکه انزال شد یا روغن بالید یا سرمه انداخت یا غیبت کرد یا قی پری دهن
از خود آمد یا قی قلیل بزور کرد یا با جنابت صبح کرد یا در سوراخ ذکر روغن انداخت یا در گوش آب در آمد یا در حلق غبار یا دود
یا مگس در آمد در همه این صورتها روزه باقی است پس پیش از وقت افطار نکند **مسئله** اگر باران یا برف در حلق رفت بمذهب
صحیح روزه فاسد شود **مسئله** اگر به بهیمه یا میت یا در غیر فرج چنانکه در ران یا در دست وطی کرد یا بوسه گرفت یا
مساس کرد در همه این صورتها اگر انزال شد روزه فاسد شود و قضا لازم آید بغیر کفاره **مسئله** اگر گوشت را که در دندانها
مانده بود فرو برد روزه فاسد شود و قضا لازم آید مگر آنکه از نخود کمتر باشد اگر بدست یا بخلال یا بنوک زبان از دهن بیرون
آورده فرو برده است در کمتر از نخود نیز قضا لازم شود **مسئله** اگر یک دانه کنجد را در دست کرده فرو برد روزه فاسد
شود و اگر خائید هیچ لازم نیاید زیرا که در دهن ناچیز می گردد **مسئله** اگر قی کثیر فرو رفت یا آنرا فرو برد روزه فاسد شود
و در قلیل بهر دو حال فاسد نشود و نزدیک امام محمد بفرو بردن فاسد می شود و بفرو رفتن فاسد نمی شود قلیل باشد
یا کثیر بود پس اگر کثیر را فرو برد باتفاق فاسد شود و اگر قلیل فرو رفت باتفاق فاسد نشود و اگر قلیل را فرو برد نزدیک
امام ابو یوسف روزه فاسد نشود و نزدیک امام محمد فاسد شود و اگر کثیر فرو رفت نزدیک امام محمد روزه فاسد شود و
نزدیک امام ابی یوسف فاسد نشود زیرا که معتبر نزدیک امام ابو یوسف کثرت است و نزدیک امام محمد صنع فعل خود **مسئله** روزه
را آشامیدن مکروه بود تعداً باشد یا دوا بود و نیز غایه دن مکروه باشد مگر طعام کودک که در وقت ضرورت بود و نیز مکروه است
بوسه گرفتن اگر از وقاع و انزال ایمن نباشد کذا فی جامع الرموز **مسئله** روزه دار را سرمه کردن و بیلیدن روغن بالیدن و مسواک
کردن اگرچه بعد از زوال بود مکروه نباشد و بقول امام شافعی مسواک کردن بعد از زوال مکروه بود زیرا که بوی دهن را دوست میکند
ما میگوییم که بوی دهن که آن نزدیک خدای تعالی از مشک خوشبوتر است بمسواک کردن زائل نشود **مسئله**
شیخ فانی که از روزه داشتن عاجز بود افطار کند و بدله هر روزه مقدار صدقه فطر یک مسکین را طعام دهد چون
قادر شود قضا بدارد **مسئله** زن باردار و زن شیرده که بر نفس خود یا بر نفس ولد خود خوف دارد جایز است که افطار
کند قضا بدارد و بقول بعضی شیرده را افطار وقتی جایز است که بشیر دادن خود را اجیر گرفته باشد

اما والده را جایز نیست که افطار کند زیرا که شیر دادن بر وی واجب نیست مگر آنکه متعین بود چنانکه غیر آن نباشد
یا غیر آن شیر ندهند یا بچه شیر غیر نخورد و شافعی میگوید اگر جواز افطار شیر دهد برای آنست که شیر دادن بر وی واجب است پس اگر
پیش از رمضان گرفته دادن خود را اجیر گرفته است جایز باشد و در رمضان جایز نباشد که اجیر شود زیرا که اجیر شدن
بر وی واجب نیست مگر آنکه خود وی واقع آن باشد **مسئله** مریض که از زیادتی مرض می ترسد روا افطار روا بود مسافر را
جایز است که در سفر افطار کند اما اگر در سفر مشقت نباشد مستحب است که روزه بدارد **مسئله** اگر مسافر در سفر یا مریض
در مرض بمرد فدیه آنچه در سفر یا در مرض افطار کرده بود واجب نشود **مسئله** چون مریض بعد از صحت یا مسافر بعد از اقامت
بقدر آنچه در سفر و مرض افطار کرده بود بعد رمضان زنده ماند و قضا نکرد بعد از آن بمرد اگر وصیت کرده است بر وارث
او واجب است که آنچه فوت شده است از ثلث مال او آنرا فدیه دهد و اگر نه بقدریکه بعد از رمضان بصحت یا باقامت
زنده مانده است چنانکه ده روز مثلاً فوت شده بود و بعد از صحت و یا باقامت پنج روز بعد از رمضان زنده ماند و قضا
نکرد فدیه همان پنج روز از ثلث مال میت واجب شود و در جامع الرموز می آرد که هر که روزه و نماز قضا باشد اگر مال دارد
واجب است بر وی که در وقت مردن وصیت کند کذا فی المینه و غیرها **مسئله** فدیه یک نماز چون فدیه یک روزه است
هو الصحیح و بقول بعضی فدیه نمازهای یک روز چون فدیه روزه یک روز است **مسئله** هر که از وی روزه های رمضان
فوت شد مختار است که متصل قضا کند یا منفصل و اگر پیش از آنکه بقضای سابق توفیق یابد رمضان دیگر آید
اول این رمضان را ادا کند بعد از آن بی فدیه آنرا قضا نماید و نزدیک امام شافعی فدیه نیز واجب شود **مسئله** جایز
نیست که ولی میت از جانب میت روزه دارد و یا نماز گذارد **مسئله** شروع کردن در روزه نفل تمام
آن لازم شود اگر بعد از شروع شکست قضای آن واجب آید **مسئله** در تمام سال پنج روز روزه داشتن ممنوع است
روز عید فطر و روز عید اضحی و سه روز متصل بعد عید اضحی که آنرا ایام تشریق گویند هر که درین پنج روز روزه شروع کند
اتمام آن بر وی لازم نشود بعد آن قضا بدارد **مسئله** هر که در روزه نفل شروع کرد جایز نیست که بی عذر افطار کند زیرا که
در افطار بی عذر ابطال عمل است و به یک روایت جایز است زیرا که قضا خلف این افطار است **مسئله** بعذر ضیافت جایز است که روزه
افطار کند مضیف بود یا ضیف باشد **مسئله** اگر در ماه رمضان کودکی در بعض روز بالغ شد یا کافر اسلام آورد یا بعض
پاک گردید یا مسافر مقیم گشت واجب است بر وی که در باقی روز از برای حرمت رمضان امساک کند و بر کودکی که بالغ نشده

شده است و کافری که مسلمان گشته است اگر افطار کردند قضا لازم نیاید اگرچه بعد از نیت افطار کرده باشند زیرا که در
اول روز اهل روزه نبوده اند که ادای واجب شود و با افطار کردن قضا لازم آید **مسئله** اگر مسافری در رمضان در روز
پیش از نصف نهار شرعی نیت اقامت کرد اگر افطار نکرده است واجب است بر وی که نیت روزه کند اگر مقیم در ماه رمضان
در روز مسافر شد اتمام آن روز بر وی واجب گردد و با افطار کردن بر هیچ یکی از ایشان کفارت لازم نیاید **مسئله** اگر شخصی
در ماه رمضان بیهوش شد چنانکه چند روز بیهوش ماند غیر از روز اول همه روزها را قضا کند مگر آنکه یاد داشته باشد
که در روز اول نیت نکرده بود زیرا که ظاهر از حال مسلم این است که نیت کرده باشد و بعد از علم بعدم نیت در روز
اول یا در شب آن روز آن را نیز قضا کند **مسئله** اگر شخصی در تمام ماه رمضان مجنون ماند بر وی قضا لازم نشود اگر در
بعضی آن به شعور آمد آنچه بعد از بلوغ گذشته است واجب است که آن را قضا کند پیش از بلوغ مجنون شده باشد
یا بعد از بلوغ کذا فی ظاهر الروایة زیرا که چون جنون مستغرق تمام ماه رمضان باشد روزه ساقط شود و اگر نه ساقط
نمی شود و نزدیک امام محمد اگر پیش از بلوغ مجنون شده است روزه واجب نمی شود اگرچه جنون مستغرق تمام ماه رمضان
نباشد زیرا که چون در وقت کودکی جنون عارض شد برای منع روزه با وجود ضعف کفایت کند بنا بر آنکه جنونی
که در کودکی عارض شود مانع صوم باشد نه رافع آن بخلاف جنونی که بعد از بلوغ عارض شده باشد آن بی استغراق
روزه را منع نمیکند زیرا که رافع صوم است نه مانع آن و رافع چون قوی نباشد روزه را منع نمیکند **مسئله** اگر شخصی نذر کرد در
روزهای عید یا در ایام تشریق روزه دارد یا نذر کرد که تمام سال روزه گیرد نذر وی صحیح باشد و در روزهای عید و در ایام
تشریق افطار کند روزه داشتن در این پنج روز ممنوع است بعد از آن بجای آن قضا بدهد و اگر در همان روزها روزه داشت
روا باشد و هیچ از قضا و کفارت لازم نیاید بدانکه علما در نذر و شروع فرق کرده اند زیرا که در روزهای منهی عنه
شروع در روزه کردن گناه است و نذر کردن روزه بر آن روزها را گناه نیست پس شروع در روزه آن روز روزه
لازم نشود و به نذر کردن نذر لازم گردد **مسئله** اگر شخصی بزبان گفت لله علی صوم یوم کذا و در دل هیچ نیت نکرد یا
نیت کرد محض نذر را یا نیت کرد که نذر باشد و یمین نباشد در هر سه صورت نذر لازم شود و اگر نیت کرد که یمین باشد
و نذر نباشد یمین لازم گردد و با افطار کردن کفارت یمین واجب شود و اگر نیت کرد هر دو را یا نیت کرد محض
یمین را هر دو لازم شود پس اگر افطار کند برای نذر قضا لازم شود برای یمین کفارت واجب گردد نزدیک

امام ابو یوسف در نیت هر دو نذر را یکی شود و در نیت یمین محض یمین جواب گردد **مسئله** شش روزه شوال را متفرق
داشتن از کراهت بعید بود و از مشابه بصناری دور باشد **باب الاعتکاف** **مسئله** اعتکاف سنت
موکده است و آن عبارت است از آنکه روزه دارد در مسجد جماعت بنیت اعتکاف درنگ کند و اقل آن یک شبانه روز
است پس هر که بعد شروع پیش از تمام شدن یک شبانه روز قطع کند قضا آن بروی لازم شود و نزدیک امام محمد
هیچ لازم نیاید زیرا که نزدیک او اقل اعتکاف یک ساعت است و آن باندک درنگ حاصل شود **مسئله** هر که معتکف
شد از مسجد نه برآید مگر برای حاجت انسانی یا از برای نماز جمعه در وقت زوال یا در وقتیکه چهار رکعت یا شش رکعت
پیش از نماز جمعه تواند گذارد و از برای تحیت مسجد و چهار از سنت جمعه و بعد جمعه نزدیک امام چهار رکعت است و
نزدیک صاحبین شش رکعت **مسئله** اگر در مسجد جمعه بعد از ادای فرض و نفل درنگ کند اعتکاف فاسد گردد
مسئله اگر معتکف بعذر یک ساعت از مسجد برآمد اعتکاف فاسد شود **مسئله** معتکف را جایز است که در مسجد بخورد
و بنوشد و بخواند و غیر از تجارت بسبب حاجت خرید کند و فروشد بلی آنکه بیع را در مسجد حاضر کند کذا فی جامع الرموز
و غیر معتکف را هیچ یک ازین چیزها جایز نیست **مسئله** معتکف در مسجد خاموش نباشد و بجز خیر سخن نکند یعنی سخت
نگوید که در آن گناه گار شود کذا فی جامع الرموز **مسئله** وطی اعتکاف را باطل نمی کند اگرچه حرام است چنانکه
در حاشیه چلپی **مسئله** زن در مسجد خانه خود اعتکاف نشیند **مسئله** هر که بر خود اعتکاف چند روز را نذر کند
با شبهای آن روزها متوالی بروی اعتکاف واجب شود اگرچه متوالی را در نذر شرط کرده باشد چه اگر
اعتکاف دو روز را نذر کرد و شب آن دو روز نیز به ترتیب لازم شود و در جامع الرموز میگوید مراد از شبها
شبهائی است که پیش از روزها باشد **مسئله** در صحت اعتکاف نیت روزها کفایت کند و اعتکاف شبها
بتبعیت روزها لازم گردد کذا فی الهدایه و در جامع الرموز است اگر نیت شبها کرد روزها آن در آن داخل
شود زیرا که هر واحد از روز و شب متبع یکدیگر است **مسئله** صحیح است اگر نیت روز بی شب یعنی اگر در نذر
ایام یا ایام نیت کرد روزها بی شب لازم می شود اعتکاف روزها بی شب کذا فی من جامع الرموز
کتاب الحج **مسئله** حج فریضه است منکر آن کافر شود **مسئله** حج فریضه است بر آزاد مسلم که مکلف

مکلف باشد و صحیح و بینا بود و زاد و راحله زیاده از حاجت اصلی و نفقه عیال تا باز آمدن داشته باشد و در راه غالب
امن و سلامت بود و اگر غالب خلاف آن باشد فرض نشود چنانکه در حاشیه چلپی **مسئله** زنیکه دور از مکه در حد سفر باشد
بی زوج یا محرم که هادی برای حج رود بر وی حج فرض نشود و جوان باشد یا پیر بود چنانکه در حاشیه چلپی است اگرچه شرایط
مردان داشته باشد **مسئله** اگر شرایط وجوب حج موجود شد در تمام عمر یکبار حج فرض شود بقول امام ابو یوسف
بالفور فرض شود و به قول امام محمد بتراخی فرض گردد چنانکه اگر در سال آینده کرد نزدیک امام ابو یوسف بسبب تاخیر گنهگار
شود و نزدیک امام محمد گنهگار نشود اگرچه قضا نمی شود بقول هر دو **مسئله** اگر نابالغ احرام بست بعد از آن بالغ شد باید
احرام فرض سبب او انشود زیرا که از برای عدم اهلیت احرام وی لازم نشده بود مگر آنکه بعد از بلوغ از سر نو احرام بندد و باقی احکام
وقوف و جز آن بجا آرد **مسئله** اگر بنده احرام بست بعد از آن آزاد شد فرض سبب او انشود اگرچه بعد از آزاد شدن از سر
احرام بسته باشد زیرا که در وقت احرام اهل احرام بود پس شروع کردن بر ذمه وی لازم شود و خروج از آن بسبب اتمام آن
ممکن نباشد و شروع در دیگری بی اتمام اول جایز نبود **مسئله** حج سه چیز فرض است یکی احرام دوم وقوف بعرفه
سوم طواف زیارت و واجب پنج چیز است یکی آنکه وقوف مزدلفه دوم سعی میان صفا و مروه سوم رمی جمار چهارم طواف
صدر مر آفاقی را یعنی کسی را که خارج از مواقیت است پنجم سر تراشیدن و باقی سنت است یا ادب است **مسئله** ماه حج شوال
و ذی القعده و عشره ذی الحجه است و اگر پیش از این احرام بست مکروه باشد **مسئله** عمره سنت موکده است و آن عبارت
است از طواف خانه کعبه و سعی میان صفا و مروه بی وقوف بعرفات **مسئله** عمره در تمام سال جایز است هر قدر که بیارد
مگر پنج روز که در آن عمره آوردن مکروه است روز عرفه و چهار روز متصل که بعد آنست **مسئله** میقات مدنی یعنی موضع
احرام اهل مدینه ذو حلیفه است و میقات عراقی ذات عرق و میقات شامی جحفه و میقات نجدی قرن و میقات
یمن یلملم در ترجمه این مواقیت را نیک تحقیق نموده ام **مسئله** هر که در آمدن مکه را قصد کرده است احرام بست که بی احرام
از مواقیت تجاوز کند و اگر پیش از رسیدن بمواقیت احرام بست روا باشد اگرچه از خانه خود بسته باشد
مسئله هر که داخل مواقیت سکونت دارد جایز است اول او را که برای حاجتی و برای احکام حج بی احرام در مکه
در آید و برای احکام حج او را نیز دخول مکه بی احرام جایز نیست **مسئله** میقات کسیکه داخل مواقیت است خارج
از مکه زمین حل است و میقات کسیکه ساکن مکه است برای حج حرم است و برای عمره حل زیرا که حل در عرفات است

وعرفات در حل پس احرام آن از حرم باشد و عمره در حرم است پس احرام آن از حل بود تا یک گونه سفر متحقق شود مسئله
هر که خواهد احرام حج بندد اول وضو کند و غسل مستحب است و میزره پاک در زیر بندد بی آنکه بالای آن ریسمان بندد زیرا که آن
مکروه است کذا فی جامع الرموز و چادر پاک بالا بگیرد و خوشبوی بمالد و در جای احرام دو گانه نفل ادا کند اگر اراده حج افراد
کرده است چنین گوید اللهم ارید الحج فیسره لی و تقبله منی بعد از آن بنیت حج تلبیه بگوید و آن اینست لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک
لک لبیک ان الحمد والنعمة لک والملک لا شریک لک و ازین کلمات کم نکند و اگر زیاده کرد روا باشد مسئله هر که بنیت
حج تلبیه گفت محرم شود و چون محرم شد از رفث و الفسوق و الجدال پرهیز کند رفث چون جماع و کلام فاحش و ذکر جماع
در حضور زنان و فسوق معاصی و خروج از حد و شرع و جدال شدت با رفیق یا جنگ با شرکان در تقدیم و تاخیر وقت حج
مسئله محرم را جایز نیست که صید بری را شکار کند یا بجانب آن اشارة نماید یا بران دلالت کند و نیز جایز نیست که خوشبوی
بمالد یا ناخن بگیرد یا سر و روی بپوشد یا سر و ریش با نطلی بشوید یا ریش را قطع کند یا موی سر را بتراشد یا از باقی بدن موی بگیرد
یا پیراهن یا سراویل یا قبا را بطریق مقنعه بپوشد یا دستار بر دو یا کلاه بر سر نهد یا موزه بپوشد یا جامه که از پنبه خوشبوی
رنگ کرده باشند بپوشد مگر آنکه بوی خوش آن دور شده باشد و اگر صید بحری را شکار کرد روا بود مسئله محرم را جایز نیست
که بجامه رود و در سایه نشیند و همیان بکمر بندد مسئله سنت است که محرم تلبیه بسیار گوید هر گاه از نماز فارغ شود و در جامع الرموز
می آرد اگرچه نماز نفل باشد هذا ظاهر الروایة و بقول ابو جعفر تلبیه بعد از نماز وقت سنت است نه بعد غیر آن اگرچه نافله
باشد کذا فی شرح الطحاوی یا بر بلندی سوار شود یا در پستی فرود آید یا بسواران ملاقات کند و در جامع الرموز میگوید چون
بعضی حجاج با بعضی حجاج ملاقات کنند تلبیه گویند و اگرچه پیاده باشند یا سحر گاه بیدار شوند مسئله چون محرم در مکه
داخل شود اول بمسجد حرام رود چون کعبه را ببیند تکبیر و تهلیل گوید و بحجر اسود روی آورد و چون نزدیک بحجر اسود شود باز
تکبیر و تهلیل گوید و در تکبیر هر دو دست چون تکبیر نماز بردارد و استلام حجر اسود نماید یعنی آنرا بدست یا بوسه یا بکف مساس
کند و آنرا ببوسد اگر بسبب انبوهی مردم در ان ایذای مسلمانان و اندیشه از عصا و جز آن در دست وی باشد بآن مساس
کند و آن را ببوسد و اگر از ان نیز عاجز شود مستقبل حجر اسود ایستاده تکبیر و تهلیل و تحمید بگوید و بر نبی علیه السلام درود بفرستد
بعد از ان طواف قدوم کند و این طواف سنت است مر آفاقی را نه مر مکی را مسئله طواف از حجر اسود بجانب
ملتزم شروع کند و چادر را زیر بغل بدست راست در آورده هر دو طرف آنرا بر کتف چپ بیندازد و هفت بار از

از بیرون حطیم طواف کند از حجر اسود تا حجر اسود یکبار شود و در سه بار اول رمل کند یعنی تیز رود و هر دو کتف خود را در
رفتن بجنبانند چنانکه مبارزان در میان دو صف می جنبانند و هر مرتبه که بحجر اسود آید آنچه از استقبال و استلام که اول
مرتبه کرده بود باز کند و مستحب است که هر بار که بر رکن یمانی آید آنرا بوسه دهد چون هفت مرتبه تمام شود حجر اسود را
ببوسد و در مقام ابراهیم یا جای دیگر از مسجد حرام دو رکعت نماز که بعد از هفت شوط واجب است بگذارد و چون ازین یک دور فارغ
شود بر حجر اسود بوسه دهد و بر صفا برود و بالای صفا روی بکعبه کرده تکبیر و تهلیل بگوید و بر نبی علیه السلام درود
بفرستد و هر دو دست برداشته از خدای تعالی حاجت خواهد از آنجا بر مروه رود و در اثنای راه میان میلین از آنچه بعرفت تیز رفت و آنچه
بر صفا کرده بود بر مروه کند همچنین هفت بار بگردد و از صفا شروع کند و بر مروه ختم نماید و هر بار در رفتن و آمدن در میان دو میل
تیز رود و بعد از آن در مکه باحرام سکونت کند و طواف نفل هر قدر که بخواهد میکرده باشد **مسئله** هفتم ذی الحجه امام یک خطبه بخواند
چنانکه در میان خطبه بنشیند و احکام حج را چون خروج بمنا و جمع در ظهر و عصر در عرفات و نزول از عرفات و خطبه بمردم
تعلیم کند و باز هشتم ذی الحجه در عرفات دو خطبه بخواند باز یازدهم در منا یک خطبه بخواند **مسئله** هشتم ذی الحجه که روز ترویه
است پگاه از مکه بجانب منا بر آید و شب در منا باشد و نماز فجر روز عرفه را در منا گذارده بعرفات رود و غیر از بطن عرفه هر جا که
خواهد در عرفات بایستد چه در ای آن همه موقف است بعد از زوال امام دو خطبه مثل خطبه جمعه بخواند و در آن احکام حج
را چون وقوف بعرفات و وقوف مزدلفه و رمی جمار و نحر و حلق و طواف زیارت تعلیم کند و ظهر و عصر را در وقت ظهر
بیک اذان و دو اقامت با قوم ادا نماید **مسئله** هر که در یکی از نماز ظهر و عصر محرم نباشد با امام شریک عصر رسد جایز
نباشد مگر در وقت عصر زیرا که ادای عصر را در وقت ظهر احرام و جماعت است **مسئله** سنت است که بعد از جمع میان
ظهر و عصر غسل کرده در عرفات حاضر شود و در جامع الرموز از خزانة المفتین روایت می کند که پیش از جمع غسل کند
مسئله امام نزدیک جبل رحمه بر ناقه سوار شود و مستقبل قبله بحجر تمام حاجیت خواهد و احکام حج را بمردم تعلیم کند و مردم
عقب امام قریب او مستقبل قبله وقوف کنند و بر مقوله امام گوش دارند و چون آفتاب غروب شود امام با قوم
بجانب مزدلفه روان شود و غیر از وادی محسر تمام مزدلفه موقف است و امام نزدیک جبل مشعر فرود آید و مغرب
و عشا را در وقت عشا بیک اذان و یک اقامت ادا کند **مسئله** هر که نماز مغرب را در عرفات یا در راه مزدلفه
خوانده باشد در مزدلفه اعاده کند و اگر فجر اعاده نکرد و بعد از طلوع فجر اعاده جایز نباشد زیرا که حکم بعدم جواز

از برای دریافتن فضیلت جمع بود و بعد از طلوع فجر جمع ممکن نیست پس اعاده روا نبود **مسئله** امام مزدلفه فجر یوم نحر را
در عکس بخواند و بعد از نماز توقف کند که آن واجب است تا آنکه نیک روشن شود و در آن حمد و صلوة و تهلیل و تکبیر
بخواند کذا فی جامع الرموز و دست برداشته از خدای تعالی حاجت بخواهد بعد از آن قدم منا بیایند و از بطن وادی هفت سنگریزه
را بر جمره عقبه بیندازد و بهر انداختن تکبیر گوید و با دل انداختن تلبیه ساقط شود **مسئله** چون روز جمرة العقبه
سنگریزه انداخت و برای دعا توقف نکند و برود بمنزل خود و اگر بخواهد بعد از آن ذبح کند زیرا که صبح افراد ذبح واجب
نیست بعد از آن قصر کند و حلق افضل بود **مسئله** چون قصر کرد هر چه با حرام حرام شده بود حلال شود مگر نساء بعد از آن
همان روز یا در روز دوم یا در روز سوم که هر سه ایام نحر است طواف زیارت کند یعنی هفت بار گرد کعبه بگردد چنانکه در طواف
قدوم مذکور شد و اگر در طواف قدوم رمل و سعی کرده است در طواف زیارت نکند افضل است که طواف زیارت را در اول روز
نحر کند و وقت آن از فجر اول روز نحر است که آن دهم ذی الحجه است **مسئله** چون از طواف زیارت فارغ شود نساء نیز
بر وی حلال گردد **مسئله** مکروه است که طواف زیارت را از ایام نحر تاخیر کند و باین تاخیر دم واجب شود **مسئله** بعد از
طواف شب در منا کند زیرا که در ایام نحر شب در غیر منا مکروه باشد کذا فی جامع الرموز **مسئله** روز دوم که یازدهم ذی الحجه
باشد بعد از زوال آفتاب در هر سه مکان رمی جمار کند و شروع بکند از آنکه در جانب مسجد خیف است بعد از آن جمره عقبه
که قریب آنست بعد از آن جمره عقبه که جمره سوم است و در هر مکان هفت سنگریزه بیندازد و بهر انداختن تکبیر گوید و در دو مکان
بعد از رمی آن مکان مقدار نیست آیه توقف کند و دست برداشته بعد حمد و صلوة از خدای تعالی حاجت خواهد کذا فی
جامع الرموز و بعد از رمی جمره عقبه که رمی سوم است توقف نکند یا روز سوم در وقت مذکور همان طریق در هر سه مکان
تا آخر شب رمی جمار کند کذا فی جامع الرموز **مسئله** مستحب است که روز چهارم نیز در منا باشد و بعد از زوال در هر مکان بطریق
مذکور رمی کند و درین روز پیش از زوال نیز جایز باشد و اگر پیش از طلوع از منا بر آید رمی این روز واجب نشود
و اگر تا طلوع فجر توقف کرد رمی واجب شود **مسئله** رمی جمار در سواری جایز بود و در دو مکان اول که جمره اولی
و جمره وسطی است مستحب است که در وقت رمی جمار پیاده باشد **مسئله** مکروه است که اسباب خود را بمکه فرستد
و خود بر آید رمی جمار در منا باشد **مسئله** چون از رمی فارغ شده از منا بمکه رود و در محصب فرود آید بعد از آن
بمکه در آید **مسئله** هر که خواهد بمکه در آمده بوطن خود برود واجب است بر وی که بی رمل و سعی طواف صدر بکند

آنکه آنرا طواف وداع گویند و در جامع الرموز میگوید اگر بعد ازین طواف تا نماز عشا در مکه ماند نزدیک امام مستحب است که
طواف دیگر کند و اگر پیش از زوال روز دهم ذی الحجه که روز نحر است طواف صدر ساقط شود و بعد از زوال نزدیک
طرفین ساقط نشود و نزدیک امام ابو یوسف اگر پیش از شروع در طواف صدر در مکه مقیم شد طواف صدر ساقط شود و نیز بر آنست
که اگر بر نفس خود قدرت دارد که افعال نیک چون طواف و نماز و صدقه خواهم کرد از افعال بد چون شعر خوانی و کلام عشق
و لایعنی اجتناب خواهم نمود بالاجماع افضل است که در مکه اقامت کند و اگر قدرت بر آن ندارد اقامت در آن مکروه باشد زیرا که در
حدیث است ان الحسنة فیها یضاعف کالسیئة الی مائة الف مسئله چون از هفت شوط طواف صدر فارغ شود دو رکعت نماز که
بعد هر طواف واجب است در مسجد حرام ادا کند بعد از آن مستحب است که بآب زمزم رود و از آن سیر بخورد و بر روی و سر و بدن
بدن بریزد زیرا که بر آن هر درد دوا است کذا فی جامع الرموز بعد از آن بر آستانه کعبه بوسه دهد و روی و سینه خود را ساعتی
بر ملتزم نهد که در میان حجر اسود و باب است و ساعتی بتار کعبه چنگ زند و آنرا محکم بگیرد چنانکه بنده خواهد من بوی بزرگوار
را بعد عجز و نیاز بجهت استعانت بر امر دشوار میگیرد و بجهد تمام حاجت خواهد و بر فراق کعبه زار بگرید و بجانب پشت از
مسجد بیرون شود تا آنکه از مسجد برآید جانب کعبه پشت نکند مسئله هر که پیش از آنکه در مکه درآید بعرفات حاضر شد و وقوف
بعرفات نمود طواف قدوم از وی ساقط شود و بر وی هیچ لازم نیاید زیرا که بترک سنت چیزی لازم نمی شود مسئله
هر که بعد از زوال روز عرفه تا طلوع فجر عید ساعتی در عرفات حاضر شد یا در میان عرفات شده براه رفت و خبر دار نشد که
این عرفات است چنانکه عرفات را میدانست یا در خواب بود یا بیهوش بود بهر تقدیر حج وی تمام شود و هر که هیچ وقت در
عرفات حاضر نشد حج وی فوت شود پس بطواف و سعی از احرام برآید و سال آینده آنرا قضا کند مسئله زن در احکام حج
مثل مرد است مگر آنکه سر خود را برهنه نکند اما جایز است که بر روی خود چیزی بیاویزد چنانکه از روی وی جدا باشد و تلبیه
بلند نگوید و میان دو میل سعی نکند و سر خود را حلق نکند و بقصر ربع سر کفایت کند و افضل است که تمام سر را قصر
کند کذا فی جامع الرموز و جامه دوخته بپوشد و در انبوهی مردان نزدیک حجر اسود نرود مسئله حیض زن احکام حج را
منع نمیکند مگر طواف را زیرا که طواف در مسجد باشد و زن حایض را در مسجد درآمدن جایز نیست مسئله اگر بعد از دو
رکن حج که وقوف بعرفه و طواف زیارت است حیض آمد طواف صدر که آن طواف وداع است ساقط شود
مسئله اگر به نیت حج در گردن بدنه نعل یا نذر یا جز آن قلاده انداخت یا بدنه تمتع به نیت احرام روان شد

محرم شود چنانکه بتلبیه محرم گردد مسئله اگر اشعار کرد یعنی کوهان بدنه را بشگافت تا بداند که هدیه است یا بر پشت بدنه حل
انداخت یا بگردن شاة قلاده آویخت محرم نشود و نیز اگر بدنه را پیش فرستاد بعد از آن خود متوجه شد محرم نگردد مگر آنکه بدنه
ملحق شد مسئله بدنه نزدیک است از شتر باشد یا از بقر بود و نزدیک شاخی بدنه نمی باشد مگر از شتر باب القران و التمتع
مسئله قران از تمتع افضل و تمتع از افراد مسئله قران آنست که از میقات برای حج و عمره تلبیه الهند بگوید و دو رکعت نماز
که برای احرام می گذارند بعد از آن بگوید اللهم انی ارید الحج والعمرة فیسرهما لی وتقبلهما منی و هفت شوط طواف عمره کند و سه
شوط اول رمل کند و بعد طواف سعی کند و بعد سعی حلق نکند بعد از آن بطریق مذکور حج کند و مکروه است که دو طواف
کند بعد از آن دو سعی کند یعنی اگر چهارده شوط طواف کند هفت برای عمره و هفت برای طواف قدوم بعد از آن هر دو سعی
کند مکروه بود زیرا که طواف قدوم بر سعی عمره مقدم کرده باشد مسئله بقارن واجب است که بعد از رمی یوم نحر ذبح
کند و اگر از ذبح عاجز آمد سه روز روزه دارد که آخر آن عرفه باشد و بعد از ایام تشریق هر جا که خواهد هفت روز دیگر روزه دارد
و اگر سه روز اول از وقوف شد دم متعین شود مسئله اگر پیش از عمره وقوف بعرفات کرد عمره باطل شود و قضاء آن
لازم آید و برای ترک عمره دم واجب گردد و دم قران ساقط شود مسئله تمتع آنست که در اشهر حج از میقات
احرام عمره بندد و طواف و سعی کند و حلق یا قصر نماید و در اول شرط از طواف عمره تلبیه را ترک آرد و در روز ترویه
احرام حج کند و پیش از روز ترویه افضل باشد و مانند حج افراد حج نماید مگر آنکه در طواف زیارت رمل کند و بعد از آن
سعی نماید زیرا که این اول طواف حج است بخلاف مفرد بالحج که وی در طواف قدوم رمل و سعی کرده است و
اگر بعد از احرام بحج طواف و سعی کرده بعرفات رفته است در طواف زیارت رمل و سعی نکند زیرا که یکبار کرده است
مسئله برای شکرانه تمتع ذبح کند و اضحیه بجای آن کفایت نکند و اگر از ذبح عاجز آمد مثل قران روزه دارد و سه روز
اول را بعد از احرام عمره بدارد پیش از احرام جایز نباشد مسئله سه روز تمتع و قران که پیش از حج است وقت آن اشهر حج است
بشرطانکه محرم بود لیکن تاخیر افضلست چنانکه آخر آن عرفه باشد مسئله مر متمتع را افضل است که سوق هدی بعد از احرام
کند از آنکه سوق هدی بتقلید نماید کذا فی حاشیة الجلبی و سوق هدی از قود آن اولی بود و تقلید آن بتحلیل اولی باشد
و بدانکه محرم را از تلبیه یا تقلید چاره نبود مسئله مکروه است اشعار که آن پاره کردن کوهان بدنه است از جانب یسار آن
اقرب بصواب است از آنکه در جانب یمین باشد چنانکه در ترجمه این را مفصل ذکر کرده ام مسئله متمتع که سوق

سوق هدی کرده است پیش از حج از عمره خود حلال نشود و در روز ترویه احرام بحج بندد و پیش از ترویه افضل
بود و در روز نحر حلق کند و بآن از هر دو احرام بیرون آید **مسئله** یکی حج افراد کند زیرا که قران و تمتع از وی جایز نباشد
مسئله هر که بی سوق هدی عمره کرده است اگر بعد از فراغ از عمره حلق یا قصر کرده بوطن خود رفت و باهل خود ملحق
شد تمتع وی باطل شود زیرا که تمتع آنست که عمره و حج را در یک سفر بکند چنانکه بعد از عمره بی احرام باهل خود ملحق
نشود و اما اگر با احرام باهل خود ملحق شد تمتع او باطل نگردد زیرا که چون بصفت احرام بوطن خود رفت گویا که
باهل خود ملحق نشده است و هر که بسوق هدی تمتع کرده است برفتن بوطن خود تمتع او باطل نگردد زیرا که باهل
خود ملحق نشود بنا بر آنکه او را از عمره خود حلال شدن جایز نباشد و از وطن خود باز بمکه رفتن بروی واجب
شود و چون بمکه رفته احرام حج بندد متمتع گردد **مسئله** اگر متمتع کم از چهار شوط از عمره پیش از اشهر حج کرد و
باقی در اشهر حج بجا آورد تمتع وی جایز بوده اگر چهار شوط پیش از اشهر حج کرده است تمتع وی روا نبود
زیرا که معتبر ادا افعال است پس اگر اکثر افعال در اشهر حج باشد متمتع نشود و اگر نه متمتع نشود بنا بر آنکه مر اکثر را
حکم کل است و احرام چون نزدیک ما شرط است تقدیم آن بر اشهر حج جایز باشد کذا فی الهدایه **مسئله**
اگر کوفی در اشهر حج از عمره خود حلال شده ببصره یا بمکه ساکن شد و حج کرد متمتع شود زیرا که سفر اول
منقطع نشده است **مسئله** اگر کوفی عمره خود را فاسد کرد چنانکه پیش از اتمام افعال عمره بزن خود جماع
نمود و بعد از آن افعال عمره را تمام کرد و رفته ببصره مقیم شد باز از بصره آمده عمره را قضا کرد و حج کرد متمتع نشود
زیرا که چون حکم سفر اول باقی ماند گویا که وی از مکه نه برآمده است و ساکن مکه را تمتع نباشد اما اگر رفته
باهل خود ملحق شد و از آنجا برگشته عمره و حج کرد متمتع شود زیرا که بملحق شدن باهل خود سفر اول تمام شده
است پس هر دو نسک مکه در یک سفر باشد **مسئله** هر که در اشهر حج عمره کرد و باز در همان سال حج کرد
هر کدام را فاسد کند و افعال آن را تمام بکند زیرا که برآمدن از عهده احرام بی کردن افعال آن ممکن نیست
و دم تمتع ساقط شود زیرا که در یک سفر بهر دو نسک منتفع نشده است **باب الجنایات** **مسئله** اگر محرم
عضوی را خوشبوئی مالید یا سر خود را بحنا خضاب کرد یا بر عضوی از اعضا روغن خوشبوی چون روغن بنفشه و
جز آن مالید دم واجب شود و در روغن زیت خالص یا کنجد خالص نزدیک امام دم لازم شود و نزدیک صاحبین

صدقه واجب گردد و نزدیک امام شافعی اگر آنرا در موی استعمال کرده است دم لازم شود و در غیر موی هیچ
لازم نیاید مسئله اگر جامه دوخته پوشید یا پوشید سر خود را تمام روز یا از ربع سر خود موی ستر دیا موضع جماعت
را یا یکی از دو بغل را یا از خود را حلق خود کرد یا موی عانه گرفت یا گرفت یک مجلس ناخن هر دو دست را یا هر دو پای
یا یک دست و یک پای را چنانکه در جامع الرموز است یا طواف قدوم را یا طواف صدر را جنابت کرد یا طواف زیارت را
بحدث کرد یا پیش از امام از عرفات برآمد یا کم از چهار شوط از طواف زیارت ترک نمود بدانکه ترک کردن چهار
شوط یا زیاده از آن از احرام نمی برآید تا آنکه ادا کند یا ترک کرد طواف صدر را یا چهار شوط را از طواف صدر یا
ترک کرد سعی را میان صفا و مروه یا ترک کرد وقوف مزدلفه را یا ترک کرد رمی هر چهار روز را یا رمی یکروز را یا ترک کرد
رمی اول را که آن رمی جمرة العقبه است در روز نحر یا چهار سنگریزه را از رمی اول یا حلق کرد برای حج یا عمره در زمین
حل زیرا که حلق مختص است بسنا و آن از حرم است یا قبله گرفت یا مس کرد بشهوت و انزال نشده باشد یا در حلق یا
در طواف زیارت از ایام نحر تاخیر کرد یا یک نسک را بر نسک دیگر تقدیم داد چنانکه حلق یا نحر قارن کرد پیش از رمی یا
حلق کرد پیش از ذبح در هر کدام از صورتها مذکوره یک دم واجب شود مسئله در حلق پیش از ذبح بر قارن دو دم
لازم آید یکی برای تقدیم حلق و دوم از برای تاخیر ذبح و نزدیک صاحبیه یکدم برای تقدیم حلق است واجب شود و
غیر آن لازم نیاید مسئله اگر محرم در کم از عضو خوشبوئی مالیده یا در کم از یکروز سر خود پوشیده یا در کم از یکروز جامه
دوخته پوشید یا کم از ربع سر خود تراشید یا از دست یا از یک پای کم از پنج ناخن برید یا پنج ناخن متفرق
برید یا طواف قدوم را یا طواف صدر را بی وضو کرد یا از طواف صدر سه شوط ترک نمود یا در یکی از جمارات رمی
نکرد یا سر کسی تراشید در یکی ازین صورتها نصف صاع از گندم صدقه بدهد مسئله اگر بعذر خوشبو مالید
یا ربع سر خود را تراشید ذبح کند یا شش مسکین را صاع طعام صدقه دهد یا سه روز روزه دارد مسئله اگر پیش
از وقوف فرض وطی کند اگرچه بفراموشی باشد حج فاسد باشد لیکن جمیع احکام آنرا بجا آرد و ذبح کند و در سال
آینده قضا نماید و در قضای زن خود را از خود جدا نسازد و نزدیک امام مالک برای قضا هر دو از خانه
جدا برآیند و نزدیک امام شافعی از مکان وطی جدا شوند مسئله اگر بعد از وقوف فرض وطی کرد حج درست
شود و بدنه لازم گردد و اگر بعد از حلق وسطی کرد شاة واجب شود مسئله اگر پیش از چهار شوط از طواف

عمره وطی کرد عمره فاسد شود و آنرا تمام کند و ذبح و قضا لازم آید و بعد از چهار شوط عمره تمام شود و ذبح لازم گردد مسئله
بکشتن محرم صید را یا بدلالت کردن وی بر او یا بار دیگر بر آن جزا صید لازم شود اگرچه صید درنده باشد یا مستأنس بود یا کبوتر
مسرول باشد یا محرم بخوردن آن مضطر بود بدانکه جزای صید قیمت صید باشد چنانکه در عدل رکان کشتن صید آنرا قیمت کنند و اگر در مکان کشتن
قیمت ندارد در مکانیکه قریب آن باشد که در آن قیمت باشد قیمت نماید همان قیمت جزای آن صید باشد لیکن در درنده از قیمت شاة زیاده
نکنند و جایز است که او را که بآن جزا هدی بخرد و آنرا در مکه ذبح کند یا طعام بخرد و آنرا بهر مسکین نصف صاع از گندم یا یک صاع از خرما یا جو
صدقه دهد و از این کم نکند یا بمقابله طعام هر مسکین روزه دارد و آنچه کم از طعام مسکین باقی ماند آنرا تصدق کند یا بمقابله آن روزه دارد
و نزدیک امام محمد و شافعی اگر صید را در صورت مثل باشد همان واجب شود پس در آهو و کفتار گوسفند واجب شود و در خرگوش
بزغاله و در موش دشتی بزغاله چهار ماهه و در شتر مرغ بدنه و در حمار وحشی گاو و در کبوتر گوسفند لازم آید مسئله
اگر محرم صید را مجروح کرد یا موی صید کند یا عضوی از وی جدا کرد آنچه از آن از قیمت صید کم شود بر محرم واجب گردد مسئله
اگر محرم پر یا باز و صید کند یا پای صید را قطع نمود قیمت صید واجب شود و اگر بیضه صید را شکست قیمت بیضه لازم آید و اگر از آن
بیضه بچه مرده بیرون آید قیمت بچه واجب شود و در جامع الرموز می آرد اگر میدانست که در آن بچه مرده است یا بیضه فاسد
بر آید هیچ لازم نیاید اگر میدانست که در آن بچه زنده است یا هیچ نمیدانست قیمت بچه واجب شود مسئله اگر غیر محرم صید حرم را
ذبح کرد قیمت صید واجب شود و اگر شیر آنرا دوشید قیمت شیر لازم آید و اگر گیاه یا درخت حرم را برید قیمت آن واجب گردد
مگر آنکه خشک شده باشد و اگر در ملک کسی باشد قیمت دیگر برای مالک لازم آید اگرچه خشک شده باشد و اگر از جنس خود
رو نباشد و در ملک کسی نبود هیچ لازم نشود زیرا که درختی که از جنس خود رو نباشد حرمت بآن تعلق نمی شود اگرچه خود
روئیده باشد مسئله در ذبح کردن و دوشیدن صید حرم و در بریدن گیاه و درخت حرم صوم کفایت کند مسئله جایز نیست
که گیاه حرم را بچرانند یا ببرند مگر اذخر را مسئله بکشتن بیش از پنج صدقه واجب شود اگرچه پرچه مان یا یک خرما بود و کذا فی جامع الرموز
مسئله بکشتن زاغ و موش خورد و زغن و کژدم و مار و موش و سگ گزنده و پشه و کیک و کنه و باخه و حیوانی که حمله کرده باشد
هیچ لازم نشود مسئله محرم را جایز است که گوسفند یا گاو یا شتر یا ماکیان خانگی را یا بط خانگی را ذبح کند مسئله اگر غیر محرم
بدلالت وی و امر محرم شکار کرده ذبح نمود خوردن محرم را روا بود مسئله هر که با صید در حرم در آمد محرم باشد یا غیر محرم
صید را رها کند و اگر آنرا فروخته است بیع آنرا نقض کند و بهای آنرا بمشتری داده آنرا از مشتری خلاص کنانند و اگر در دست

مشتری هلاک شده است جزا صید لازم شود مسئله هر که محرم شود و در خانه او صید باشد و چنین است که آنرا رها کند و اگر
باو در قفس باشد تا آنکه در خارج حرم است رها کردن آن واجب نیست زیرا که احرام مالکیت صید را و محافظت آنرا منع نمی کند لیکن چون
در حرم در آورد حرم بصید متعلق شود پس تعرض آن جایز نباشد مسئله اگر محرم صید محرم را از دست وی رها کرد و غیر محرم آنرا
گرفت رها کننده آنرا ضامن شود و اگر محرم گرفت هیچ لازم نیاید مسئله اگر محرم صید محرم را کشت بر هر واحد تمام قیمت واجب شود
و اقتدر قاتل رجوع نماید زیرا که قاتل آنرا از رها کردن منع کرده است و در حاشیه چلپی می آرد رجوع در کفارت بمال است
اما در کفارت بصوم رجوع نباشد مسئله هر چه بمفرد و آن یکدم است بر قارن بآن دو دم است یکی برای حج و یکی
برای عمره مگر تجاوز کردن از میقات بی احرام زیرا که واجب میقات یک احرام است پس بترک آن واجب نشود
مگر یکدم مسئله اگر دو محرم یک صید را کشتند دو قیمت واجب شود و اگر صید حرم را دو حلال کشتند یک قیمت واجب گردد
زیرا که در صورت اول جزا بفعل محرم است و فعل متعدد است پس جزا نیز متعدد باشد و در صورت ثانی جزای صید
حرم است و آن جزای محل است و محل واحد است پس جزا نیز واحد باشد مسئله خریدن و فروختن محرم صید حرم را
باطل باشد مسئله اگر محرم صید حرم را ذبح کرد حرام شود بعد از آن که چیزی از آن بخورد قیمت آنقدر را ضامن شود و
مستغفر باشد و اگر محرم دیگر خورد ضمان لازم نیاید لیکن استغفار کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی آهوی ماده حرم را
از حرم برآورد و آن در بیرون حرم بچه آورد و هر دو هلاک شدند جزا هر دو برابر آرند و واجب شود مگر آنکه پیش از زادن جزا
آنرا داده باشد مسئله اگر آفاقی بارادهٔ حج یا عمره بی احرام از میقات گذشت دم لازم شود اگرچه داخل میقات رفته
احرام بسته باشد و اگر پیش از آنکه داخل میقات احرام بندد برگشت و در میقات احرام بست بالاتفاق دم ساقط شود
و اگر بعد از احرام پیش از آنکه در اعمال حج شروع کند تلبیه گویان بمیقات رفت نزدیک امام دم ساقط شود و نزدیک
امام زفر ساقط نشود و نزدیک صاحبین اگر بی تلبیه رفت هم ساقط شود و اگر بعد از شروع کردن در اعمال
حج برای احرام بمیقات رفته است بالاتفاق دم ساقط نشود مسئله اگر یکی بارادهٔ حج بی احرام
از حرم برآید و در خارج حرم احرام بست بروی دم واجب شود و متمتع که از عمره فارغ شده در مکه
مقیم شده است در حکم مکی شده است زیرا که متمتع که از عمره فارغ شده در مکه سکونت کند مکی گردد و احرام مکی
از حرم است پس تجاوز کردن آن بی احرام دم لازم آید مسئله اگر کوفی برای حاجتی به بستان بنی عامر رفت

که آن موضعی است داخل میقات و خارج از حرم باهل آن ملحق شود و اهل آن را دخول مکه برای حاجت بی احرام روا بود پس
ویرا نیز روا باشد و اگر اراده حج کند میقات او چون بستانی بستان باشد و نیز زمین که در میان بستان و حرم است احرام
وی چون بستانی در آن جا جایز بود و هیچ لازم نیاید زیرا که احرام او از میقات خویش است مسئله هر که بی احرام در مکه
داخل شود حج یا عمره بر وی واجب گردد پس اگر در سال دخول حجی را که بر ذمه او واجب بود ادا کرد حج یا عمره که بر وی واجب
واجب شده است ساقط شود و اگر بعد از سال دخول کرد ساقط نشود مگر آنکه با احرام ایجاد آرد مسئله هر که از میقات
گذشته احرام بعمره بست آن را تمام نماید و باز قضا کند چون قضا کرد دم ساقط شود زیرا که چون در قضا از میقات احرام بست
حق میقات را ادا کرد مسئله اگر یکی احرام عمره بسته چهار شوط آن را ادا کرد بعد از آن احرام بحج بست احرام حج را ترک کند
دم و حج و عمره بر وی واجب گردد دم از برای ترک کردن احرام و حج و عمره از برای فوت کردن حج و نزدیک امام اگر
ادا کرد یک شوط عمره را نیز همین حکم است و نزدیک صاحبین اگر ادا کرده است یک شوط عمره را ترک بکند عمره را
و اگر هر دو را تمام کرد بالاتفاق روا بود و دم لازم شود زیرا که جمع میان حج و عمره در حق مکی منع است و منع از افعال
شرعیه واجب نکند مشروعیه را لیکن چون مرتکب شد چیزی را که منع بود دم لازم شود مسئله هر که احرام حج بست بحکام
آن را ادا نمود و باز در یوم نحر بر سال آینده احرام بحج بست اگر بعد از حلق بسته است بی دم حج واجب گردد و اگر پیش
از حلق بسته است حج و دم لازم شود بعد از آن بخیار است که در این سال حلق کند یا در سال آینده کذا فی حاشیة الحلبی مسئله
هر که احرام عمره بست و پیش از حلق احرام بسته است عمره دیگر را دم لازم شود زیرا که جمع کردن در دو احرام و عمره مکروه
است مسئله اگر آفاقی احرام بست بعد از آن احرام عمره بست هر دو لازم شود زیرا که آفاقی را جمع در هر دو جایز نیست پس
باین جمع قارن گردد اگرچه ترک سنت لازم آید زیرا که سنت در قران آنست که برای حج و عمره یک احرام بندد یا
احرام عمره را بر احرام حج مقدم کند کذا فی الهدایه و اگر بعد از احرام عمره و پیش از افعال آن وقوف بعرفات کرد
عمره باطل شود و به متوجه شدن بجانب عرفات باطل نگردد مسئله اگر آفاقی با احرام حج طواف قدوم کرد بعد
از آن احرام عمره بست و هر دو را تمام کرد جایز بود و دم لازم آید زیرا که افعال عمره را با افعال حج جمع کرده است
است که عمره را ترک کند و قضا نماید و دم ترک بدهد مسئله هر که حج کرده در روز نحر یا در سه روز بعد از آن احرام بعمره بست عمره
لازم شود و ترک آن واجب گردد و قضا با دم لازم آید و اگر ادا کرد روا بود و دم جمع لازم شود مسئله هر که

شرح وقایه فارسی

احرام بحج بسته است حج را فوت کرد بعد از آن احرام بحج دیگر بست یا احرام بعمره بست جواب است که احرام اخیر را
ترک کند و باتمام عمره حلال شود زیرا که هر که حج را فوت کند واجب است باتمام عمره حلال شود پس اگر احرام اخیر را
ترک نکند و در احرام حج جمع میان دو حج و در احرام عمره جمع میان دو عمره لازم آید و آن جایز نیست لیکن اخیر را قضا کند
زیرا که شروع آن صحیح شده است و دم واجب شود زیرا که پیش از وقت ترک کردن حلال شده است **باب**
الاحصار مسئله اگر محرم بسبب دشمن یا مرض در بند شد اگر مقصر در حج است یک دم بفرستد و اگر قارن است دو دم
نزدیک امام روز نحر را معین کند اگرچه پیش از یوم نحر باشد و نزدیک صاحبین اگر محرم بعمره است چنین کند و اگر محرم
بحج است ذبح پیش از یوم نحر روا باشد مسئله محصر را جایز نیست که در خارج حرم ذبح کند مسئله چون محصر ذبح کند
بی قصر و حلق حلال شود پس اگر از حج حلال شده است یکسر حج دیگر و عمره لازم آید و اگر عمره یک عمره و از قران یک حج
و دو عمره واجب گردد مسئله چون احصار زائل شود و در یافتن حج ممکن باشد برای حج متوجه شود و نزدیک امام
اگر در یافتن حج و هدی هر دو ممکن باشد متوجه شود و اگر نه جایز است که حلال شود زیرا که نزدیک امام ممکن است
که بی هدی حج را در یابد و نزدیک صاحبین هر کس حج را در یابد هدی را نیز خواهد یافت زیرا که ذبح کردن هدی نزدیک
ایشان پیش از روز نحر جایز نیست و نزدیک امام جایز است چنانکه گذشت مسئله اگر محرم را دشمن یا مرض از دور کن
حج که طواف زیارت و وقوف بعرفات است منع کرد محصر گردد و اگرچه در مکه بود و اگر از یکی منع کرد محصر نگردد **باب**
الحج عن الغیر مسئله هر که از حج کردن عاجز باشد جایز است که از دیگری حج بگنانند و اگر عجز وی تا موت او باقی
ماند و مامور به نیت وی حج گزارد حج فرض واقع شود مسئله اگر مامور و آمر بنیت هر دو یکسر حج گزارد از مامور واقع
شود و مال هر دو را مامور ضامن گردد و بعد از آن که ادا کرد جایز نیست که بنام یکی کند مسئله هر که یک حج
به نیت ابوین کرد بعد از آن بنام یکی گردانید اگر بثواب عمل خود احسان کرده است روا باشد مسئله دم احصار
بر آمر است اگر زنده است و در مال او است اگر مرده است و دم قران بر مامور است اگرچه عامر او را بقران
امر کرده باشد مسئله اگر مامور پیش از وقوف بعرفات جماع کرد نفقه آمر را ضامن شود و اگر بعد از وقوف
کرده است ضمان لازم نیاید مسئله شخصی وصیت کرده بود که از وی حج بگنانند و بعد از مردن وی وصی او
از وی حج گنانید و مامور در راه بمرد نزدیک امام از منزل موصی از ثلث باقی حج بگنانند زیرا که چون

چون مالی را وصی بمامور داده بود ضایع شد وصیت بوصی نافذ نشد پس آنچه باقیمانده است وصیت او را از ثلث
آن نافذ کنند و نزدیک امام ابو یوسف از ثلث جمیع مال نافذ کنند و نزدیک امام محمد اگر از مالی که بمامور داده بود چیزی باقیمانده
است که بآن حج توان کرد همان حج بکنانند و اگر نه وصیت باطل شود **فصل در هدی** **مسئله** هدی از سه نوع جایز باشد از شتر
و بقر و غنم **مسئله** تعریف هدی یعنی رفتن بارض عرفات واجب است و بقول بعضی تعریف بمعنی اشتهار است چون تقلید هدی واجب
نیست **مسئله** در هدی جایز نیست مگر چیزی که در اضحیه جایز است چنانکه در کتاب اضحیه معلوم شود **مسئله** از جنایت غنم و البقر
مگر در طواف فرض بجنایت دور دست بعد وقوف **مسئله** از هدی نفل و از هدی تمتع و از هدی قران صاحب هدی را خوردن روا بود و هر هدی
که غیر از این سه هدی باشد خوردن از آن او را روا نبود **مسئله** هدی تمتع و قران را در روز نحر ذبح کند و غیر آنرا هر گاه که
بخواهد لیکن ذبح کردن هیچ هدی را در خارج حرم روا نبود و تصدق آن بفقرا حرم مختص باشد **مسئله** جل هدی را و زمام
آنرا تصدق کند و اجرت ذبح را از هدی ندهد و بضرورت هیچ سوار نشود و شیر هدی را ندوشد چون شیر غلبه کند
و جاری شود آب سر در ابر پستان هدی نباشد که بند شود و بماند **مسئله** اگر هدی در راه نزدیک بهلاک شد یا بعیب فاحش عیب گشت
چنانکه از دنب یا گوش آن زیاده از ثلث بریده شد یا از چشم آن زیاده از ثلث کور گشت در هدی واجب آنرا بهدی دیگر
بدل کند و آن مراد را باشد هر چه داند بکند و در هدی نفل بعیب شدن هیچ لازم نیاید **مسئله** چون هدی نفل در راه قریب بهلاک شود
آنرا ذبح کند و قلاده آنرا بخون آن تر کرده بر کوهان آن زند تا علامت شود بر آنکه حق فقیر است غنی آنرا نخورد **فصلست**
وقوف **مسئله** چون حاجیان وقوف بعرفات کردند قومی گواهی دادند که بعد از روز عرفه وقوف کرده اند گواهی ایشان مقبول
نباشد زیرا که تدارک حج ممکن نیست و اگر مقبول باشد در مردم فتنه واقع بود و نیز اگر بیگاه روزی که مردم
آنرا روز ترویه گمان میکنند گواهی دادند که این روز عرفه است قبول کرده نشود زیرا که اجتماع مردم درین شب
دشوار است پس بقبول کردن شهادت فتنه واقع شود **مسئله** اگر مردم وقوف بعرفات کردند بعد از آن معلوم شد
که در حساب غلط کرده در روز ترویه وقوف کرده اند اگر تدارک وقوف ممکن باشد امام مردم را
بوقوف عرفات امر کند و اگر ممکن نباشد باعتبار آنکه تدارک آن ممکن نیست غلطی ایشان را اعتبار نبود حج تمام شود و باعتبار
آنکه جواز مقدم را در شرع نظیر جایز نیست حج صحیح نباشد و غلطی معتبر بود **مسئله** هر که روز دوم از ایام نحر جمرة الاولی را
ترک داد و در جمرة الوسطی و جمرة العقبه سنگریزه انداخت چون خواهد که سنگریزه جمرة الاولی را قضا کند احسن است که

هر دو اخیر را نیز اعاده کند و اگر بهمان اکتفا کرد جایز بود مسئله هر که نذر کرد که پیاده حج گذارد تا طواف زیارت
پیاده باشد بعد از آن اگر سوار شد روا بود مسئله اگر شخصی کنیزک محرمه خرید که باذن مالک خود احرام بسته است
جایز است که او را بجماع حلال کند و احسن آنست که بقصر موی یا بچیدن ناخن حلال کرده باو جماع کند و اگر بی اذن مولی
احرام بسته است آن احرام را اعتبار نباشد **کتاب النکاح** مسئله نکاح موضوع است از برای ملک متعه یعنی از برای حلیه انتفاع
مرد از زن بخلاف غیر آن چون بیع و هبه که آن برای ملک متعه موضوع نیست اگرچه بآن نیز ملک متعه ثابت شود مسئله
بارتباط ایجاب و قبول نکاح منعقد شود و باید که لفظ هر دو ماضی باشد چون زوجت و تزوجت یا یکی ماضی بود و دیگر
مستقبل باشد چون زوجتی و زوجت اگر عاقدین معنی الفاظ را ندانند بدانکه زوجتی توکیل است و زوجت در جواب آن
هم ایجاب است و هم قبول زیرا که در نکاح یک کس متکفل هر دو طرف میشود بخلاف بیع که در آن یک کس متکفل دو طرف
نمیشود بنابر آنکه در بیع حقوق عقد بسوی عاقدین راجع شود و در نکاح بسوی زوجین راجع گردد و اگر عاقدین غیر از ایشان
است سفیر محض بود مسئله اگر شخصی مر زنی را گفت خویشتن را بفلان بدادی وی جواب گفت داد بعد از آن
مر مرد را گفت پذیرفتی وی گفت پذیرفت نکاح منعقد شود چنانکه اگر گفت مر بائع را که فروختی وی گفت فروخت
بعد از آن گفت مر مشتری را که خریدی وی گفت خریدم بیع منعقد گردد مسئله اگر زنی و مردی بحضور گواهان گفتند
زوجتک و شوهرتک نکاح منعقد نشود مسئله نکاح جایز است بلفظ نکاح و تزویج و هبه و تملیک و صدقه و بیع و شرا نه بلفظ
اجاره و اعاره و وصیت مسئله شرط است در جواز عقد نکاح که هر واحد لفظ یکدیگر را بشنود و نیز شرط است که عقد
نکاح بحضور دو مرد حر یا یک مرد حر و دو زن حره منعقد شود و نزد یک امام شافعی بحضور دو مرد آزاد نکاح منعقد نشود
و نیز شرط است که گواهان عاقل و بالغ باشند و مسلم بوند و لفظ هر دو عاقد را در یک وقت بشنوند پس اگر
متفرق شنیدند چنانکه هر دو عاقد بحضور یک گواه عقد بستند چون وی غائب شد بحضور دیگر بستند نکاح منعقد
نشود مسئله حضور دو فاسق یا دو محدود در قذف یا دو نابینا نکاح روا بود و نیز روا بود بحضور دو ابن زوج یا زوجه
یا بحضور دو ابن که یکی ابن زوج باشد و یکی ابن زوجه بود یا هر دو ابن آن هر دو بوند چنانکه در میان زوج و زوجه
فرقت واقع شود چنانکه در حاشیه ایجلی است لیکن اگر قریب گواهان دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت
نشود چنانکه اگر بحضور دو ابن زوج نکاح کرده باشند چون زوج دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت

ثابت نشود همچنین اگر بحضور دو ابن زوجه نکاح بستند چون زوجه دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت نشود مسئله
نکاح مسلم با ذمیه که کتابیه باشد بحضور دو ذمی روا بود لیکن اگر مسلم منکر شود بگواهی دو ذمی نکاح ثابت نشود چه گواهی
کافر بر ضرر مسلم مقبول نیست اما اگر مسلم دعوی نکاح کند بگواهی ایشان مقبول باشد چه گواهی کافر بر نفع مسلم مقبول
بود مسئله اگر پدر مر دیگر را برای نکاح صغیره خود امر کرد و وی اورا بحضور یک کس بشخصی تزویج نمود نکاح روا نبود و اگر در وقت
نکاح پدر نیز حاضر باشد روا بود زیرا که چون پدر حاضر باشد عبارت وکیل بسوی پدر راجع شود و وکیل و آن کس دیگر
هر دو گواه شوند مسئله اگر پدر دختر بالغه خود را بحضور یک کس بشخصی تزویج کرد نکاح روا نبود و اگر در وقت نکاح دختر
حاضر باشد روا بود زیرا که چون بالغه حاضر باشد عبارت پدر سوی وی راجع گردد گویا که وی خود عقد کرده است پس بدین روا نکس
دیگر هر دو گواه باشند فصل در محرمات مسئله حرام است بر مرد اصل او و فرع او و خواهر او و دختر خواهر او
و دختر برادر و عمه او و خاله او و دختر موطوءه او و مادر منکوحه او اگرچه موطوءه نباشد و زوجه اصل او و فرع او
همه این از روی رضاع بدانکه رضاع بر قسم شامل است چند قسم را چنانکه دختر خواهر مثلا شامل است دختر رضاعی خواهر
را و دختر نسبی مر خواهر رضاعی را و دختر رضاعی مر خواهر رضاعی را مسئله حرام است بر مرد فرع مزینه او و ممسوسه او که بشهوت
باشد و ماسه او که بشهوت بود کذا فی جامع الرموز بدانکه مراد از مس بشهوت نزدیک بعضی شهوت قلب است و التذاذ
بآن و در زنان نیست مگر همین و در مردان نزدیک بعضی انتشار آلت است باز یادتی انتشار هو الصحیح مسئله حرام است
بر مرد فرع منظوره او که بفرج داخل او بشهوت نظر کرده باشد مسئله حرام است مرد را اصول موطوءه او و ممسوسه
او و منظوره او و مس آن بالنظر بفرج داخل آن بشهوت کرده باشد مسئله دختر نه ساله گاه مشتهاة باشد و گاه
نباشد این اختلاف بعظم جسد است و بصغر آن اما کم از نه ساله فتوی آنست که مشتهاة نباشد مسئله جمع کردن
دو خواهر در نکاح یکی در حرام است و نیز حرام است که در عدة طلاق یک خواهر یکی خواهر را نکاح کند اگرچه طلاق بائن باشد و نیز
حرام است وطی کردن دو خواهر را بملک یمین و نیز حرام است جمع کردن در وطی بنکاح یا بملک یمینی میان دو زنی که هر کدام
ایشان را اگر مرد فرض کنیم دیگری بر وی حرام باشد مسئله اگر خواهر کنیزک خود را که موطوءه اوست نکاح کرد هیچکدام
را وطی نکند تا یکی را بر خود حرام نگرداند بدانکه بآزاد کردن یا بفروختن کل یا بعض کنیزک یا بتزویج کردن آن را بشخصی
کنیزک بر وی حرام شود پس خواهر وی که آن را نکاح کرده است بر وی حلال گردد مسئله اگر شخصی دو خواهر را بر دو عقد

تزویج کرد و معلوم نیست که اول کدام است تزویج کرده است میان ایشان تفریق کند و نصف مهر یکی برای هر دو خواهر باشد
زیرا که نکاح اخیر باطل است بآن مهر ثابت نشود و اول را پیش از وطی جدا کرده اند پس برای وی نصف مهر باشد
و چون معلوم نیست که اول کدام است آن نصف را در میان هر دو قسمت کنند و اگر هر دو را بیک عقد تزویج کرده است
نکاح باطل شود و هیچ لازم نیاید **مسئله** جمع کردن میان زن و دختر زوج آن زن که از زن دیگر باشد حرام نیست زیرا که اگر
زن را مرد فرض کنیم دختر زوج بر وی حرام نمیشود بنا بر آنکه میان ایشان قرابتی نخواهد بود اگرچه بفرض کردن دختر را
پسر زوج زن بر وی حرام می شود زیرا که پسر زوج زن بر زن حرام است **مسئله** جایز است نکاح کردن کافره را
که کتابیه باشد و حسابیه را که کتابیه بود و عابده کواکب نباشد **مسئله** محرم و محرمه را جایز است که خود را تزویج کند
مسئله آزاد را جایز است که کنیزک مسلمه را یا کتابیه را نکاح کند اگرچه با طول حره باشد یعنی بر مهر و نفقه حره قدرت داشته
باشد و نزدیک امام شافعی جایز نیست که کتابیه را نکاح کند اگرچه بی طول حره باشد زیرا که قول الله تعالی من فتیاتکم المؤمنات
بمفهوم مخالف منع میکند جواز نکاح کتابیه را و با طول حره نزدیک وی جایز نیست که آزاد کنیزک را نکاح کند اگرچه مسلمه باشد
زیرا که قول الله تعالی و من لم یستطع منکم طولا دلالت میکند بر آنکه با وجود طول حره نکاح کنیزک روا نبود ما میگوییم که اصل در شرع
حل است چون شارع حکم طول حره را در حکم نکاح کتابیه را بیان نفرمود پس آن حل اصلی باشد یا آنکه مفهوم مخالف نزدیک ما معتبر
نیست **مسئله** هر که در نکاح او کنیزک باشد جایز است که با وجود آن حره را نکاح کند بخلاف اگر حره در نکاح او بود یا در عدت او باشد
اگرچه عدت از طلاق بائن بود جایز نیست که کنیزک نکاح کند **مسئله** آزاد را جایز است که چهار زن را نکاح کند و هر چهار را
در تصرف خود آرد حره باشند یا مملوک بوند و زیاده از چهار روا نبود و بنده را زیاده از دو زن روا نباشد **مسئله**
جایز است نکاح کردن زنی که حامل است از زنا و لیکن وطی او جایز نیست تا آنکه از حمل خلاص شود **مسئله** جایز است
نکاح کردن کنیزک را که مولاه سید خود است و او را جبر نیست بر زوج استبرا آن نیز جایز است نکاح کردن موطوءه بزنا او را زوج
استبرا آن واجب نیست **مسئله** اگر دو زن را بیک عقد نکاح کرد و یکی از آن هر دو بر نکاح حرام است نکاح دیگر جایز باشد **مسئله**
جایز نیست نکاح سید با کنیزک خود و نکاح بنده با خاتون خود و نکاح مسلم با مجوسیه یا وثنیه و نکاح آزاد با پنجم در عدت
چهارم و نکاح بنده با سوم در عدت دوم **مسئله** جایز نیست نکاح زن حامله که نسب حمل او ثابت باشد اگرچه ام ولد بود یا از بندگان
دار حرب بود **مسئله** نکاح متعه و نکاح موقت روا نبود و در صورت متعه آنکه مردی بزنی بگوید اعتقد

اینقدر مدت با این قدر مال بتو تمتع می گیرم و وی قبول کند و صورت موقت آنکه مردی زنی را در مدت معین بقدری
از مال بحضور دو کس نکاح کند کذا فی حاشیه الچلپی **باب الولی والکفو** مسئله اگر زن آزاد که مکلفه بود یعنی
عاقله و بالغه باشد بحضور ولی با غیر کفو نکاح کند روا بود و ولی مر اجازت است که از قاضی فسخ بکند و بر روایت
حسن و بیک روایت امام ابو یوسف نکاح روا نباشد و علیه فتوی قاضیخان و نزدیک امام محمد بر اجازت ولی موقوف
باشد و نزدیک امام مالک و امام شافعی بعبارت زنان نکاح روا نبود مسئله ولی را جایز نیست که بالغه را بی رضای وی
تزویج کند اگرچه بالغه بکر باشد زیرا که نزدیک ما نابر بالغه جبر نبود اگرچه بکر باشد و نزدیک امام شافعی بر ثیبه جبر نباشد
اگرچه نابالغه بود پس بکر را اگر صغیره باشد بالاتفاق جبر روا بود و بالغه که ثیبه بود بالاتفاق جبر جایز نباشد
بدانکه نزدیک ما ولی را جایز است که برای نکاح جبر کند و نزدیک امام شافعی جایز نیست مگر پدر را و جد را مسئله
اگر یک بالغه را خبر نکاح وی کرده اند یا ولی وی طلب کرد و اذن نکاح وی را و در هر دو صورت زوج را معین
ساختند و وی خاموش ماند یا بخندید یا اشک روان کرد اذن ثابت شود مگر آنکه بهزل خندیده باشد یا آواز گریه
باشد زیرا که بخندیدن بهزل و بگریستن با آواز اذن ثابت نشود کذا فی جامع الرموز و صحیح آنست که در ثبوت اذن مذکور
ذکر مهر شرط نبود و در جامع الرموز می گوید که این وقتیست که مزوج پدر یا پدر کلان باشد و غیر آن شرط است که مهر مذکور
باشد مسئله اگر غیر ولی اقرب از بکر بالغه برای تزویج او دستوری خواست تا آنکه بزبان نگوید اذن ثابت نشود
و در ثیبه اگر طالب اذن ولی اقرب باشد بی گفتن بزبان اذن ثابت نشود کذا فی جامع الرموز و بروایت کرخی
در حضور اجنبی سکوت وی نیز رضا بود کذا فی الشرح مسئله زنی که بکارت وی بجستن یا بحیض یا بجراحت یا بکلان
یا بزنا زائل شود و حق ثبوت اذن حکم بکر دارد یعنی سکوت او رضا باشد مسئله اگر مردی بر بکر بالغه دعوی کرد
که چون خبر نکاح من بتو رسید تو سکوت کردی و گفت من آن خبر را رد کرده ام قول زن معتبر بود مگر آنکه مرد بر سکوت
وی گواه بیارد و اگر مرد گواه ندارد نزدیک امام بر زن سوگند لازم نیاید زیرا که نزدیک ایشان در نکاح
سوگند نیست مسئله ولی را جایز است که صغیر خود را بکسی تزویج کند اگرچه صغیره ثیبه باشد
و نزدیک امام شافعی در ثیبه روا نبود زیرا که بر ولی وی بر ثیبه جبر نیست و اگر ولی غیر پدر یا جد بود و صغیر و صغیره را
جایز است که چون بالغ شوند یا بعد از بلوغ ایشان را علم بنکاح خود شود نکاح را فسخ کنند و نزدیک امام شافعی

غیر از پدر و جد را جایز نیست که صغیره و صغیر را تزویج کند چنانچه در ترجمه تحقیق آن کرده ام مسئله در وقت بلوغ یا
در وقت علم بنکاح سکوت بکر رضا باشد تا آخر مجلس او را خیار نبود اگرچه از خیار خود جاهل باشد زیرا که جهل وی عذر نیست
بخلاف کنیزکی که در نکاح کسی چون آزاد شود او را خیار است که نکاح را فسخ کند و اگر از خیار خود جاهل بود جهل وی
عذر باشد زیرا که کنیزک از خدمت مالک فارغ نیست که طلب علم نماید بخلاف آزاد که وی فارغ است
و طلب علم فریضه است لقوله علیه السلام طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة و به تقصیر عذر نمی شود و گفته نشده
که کلام مادر وقت بلوغ است و بکر را پیش از بلوغ تکلیف باحکام شرع نیست بنا بر آنکه گوییم که چون کودک مراهق شود
یعنی قریب ببلوغ رسد بر وی واجب می شود که احکام شرع از ایمان و جز آن بیاموزد یا بر ولی واجب میگردد
که او را بیاموزاند چه وی را مهمل گذاشتن لایق نیست قال علیه السلام مروا صبیانکم بالصلوة اذا بلغوا سبعا و اضربوهم
علیها اذا بلغوا عشرا مسئله خیار کودک که بالغ شود و خیار تثیبه که بالغه گردد بی رضا صریح یا دلالت بر آن ساقط
نشود و باستادن از مجلس باطل نگردد و رضا صریح آنکه بگوید راضی شدم و دلالت بر آن آنکه روی می بوسید یا
مساس کند یا بزن مهر بدهد یا زن مهر زوج قبول کند مسئله چون صغیر و صغیره بالغ شوند برای فسخ کردن نکاح
حکم قاضی شرط است زیرا که در فسخ نکاح لازم کردن ضرر است بر زوج و آن بی حکم قاضی ممکن نیست بخلاف کنیزکی که آزاد شود
برای فسخ کردن نکاح وی حکم قاضی شرط نیست زیرا که منع میکند زیادتی ملک را بر خود بنا بر آنکه زوج وی
پیش از آزاد شدن مالک و طلاق بود اکنون مالک سه طلاق می شود برای منع کردن ضرر را از خود حکم قاضی
در کار نیست کذا فی الهدایة مسئله اگر یکی از صغیر و صغیره که غیر از پدر و یا جد او را با غیر کفو تزویج کرده باشند
پیش از بلوغ بمرد دیگر او را وارث میشود مگر آنکه پیش از مردن او قاضی بتفریق نکاح وی حکم کرده باشد زیرا که
پیش از تفریق قاضی نکاح وی صحیح بود مسئله ولایت نکاح صغیر و صغیره مر عصبه راست که بنفسه باشد
یعنی مردی بود که بی توسط زن بوی نسبت داشته باشد بخلاف عصبه بالغیر و عصبه مع الغیر که ایشان را ولایت
تزویج نیست چنانکه دختر مجنونه است و او را بر آن مجنون ولایت تزویج نیست و همچنین خواهر مجنونه یا دختر و عصبه
مجنونه است و او را بدان ولایت تزویج نیست مسئله ولایت عصبه که آزاد باشد و مسلم و مکلف بود در تزویج
ولد مسلم بر ترتیب ارث است یعنی اول خبر است هر چند پایین رود و اگر نباشد اصل است هر چند

هر چند بالا رود و اگر نباشد جزء اصل قریب است چون برادر و اگر نباشد جزء او هر چند پایان رود و اگر نباشد
جزء اصل بعید است چون اولاد جد است و اگر نباشد جزء او الاقرب فالاقرب بعد از آن اعتبار مرقوت و قرابت
راست پس اعیانی بر علاتی مقدم باشد مراد از اعیانی برادر حقیقی است و از علاتی برادر پدری کذا فی حاشیه الحلبی
مسئله در کافر مسلم را ولایت نباشد اگرچه مسلم عصبه او بود چنانکه در مسلم کافر را ولایت نبود اگرچه کافر عصبه او باشد
مسئله اگر از عصبه کسی نباشد ولایت تزویج مر مادر را بود و اگر مادر نباشد مر ذو رحم را باشد یعنی قریب را بود که غیر ایشان
است که مذکور شده اند الاقرب فالاقرب و اگر خویشان کسی نباشد ولایت تزویج مر مولای موالات را باشد
یعنی کسی را بود که با وی عهد کرده است که اگر از من جنایت شود ارث جنایت من بر تو باشد و اگر من بمیرم
ارث من ترا باشد و اگر مولای موالات نباشد ولایت تزویج مر سلطان راست و اگر نباشد مر قاضی راست
که سلطان در منشور او تزویج صغار نوشته باشد مسئله ولی ما بعد را جایز است که در غیبت منقطعه ولی اقرب
تزویج صغار نماید بدانکه در غیبت منقطعه علما را اختلاف است بقول بعضی تا سه سال که باکه در آن مدت انتظار
ولی اقرب نکند و علیه الاکثر و نزدیک بعضی از متاخران مدت سفر است مسئله ولایت تزویج زن مجنونه
مر پدر راست اگر پدر موجود باشد زیرا که این در عصبه از پدر مقدم است چنانکه مذکور شد مسئله کفایت در نکاح
اهل عرب آزادی و نسب باشد یعنی قریش کفو قریش بود و عرب که غیر قریش اند کفو عرب غیر قریش باشند
بدانکه هر که از اولاد نضر بن کنانه است و هر که بالای نضر است قریش نیست و آنکه کفاءت نسب خاص
بعرب شد بنابر آنکه غیر عرب انساب خود را ضایع کرده اند پس کفاءت ایشان با اسلام بود یعنی هر که پدر و پدر کلان
وی مسلم است کفو باشد مر کسی را که چند کس وی مسلم است و هر که خود مسلمان شده است کفو نیست مر کسی که پدر
کلان وی مسلمان شده است و نیز کفاءت غیر عرب از روی آزادی بود یعنی بنده و معتق کفو نیست مر حره را و هر که پدر وی
آزاد شده است کفو نیست مر کسی را که پدر و پدر کلان وی آزاد است و نیز از روی صلاح و تقوی بود یعنی فاسق
اگرچه معلن باشد کفو نیست دختر مرد صالح را و بقول بعضی اگر نباشد کفو است و در حاشیه چلپی می آرد
این وقتی است که دختر مرد صالح صالحه بود بخلاف اگر فاسقه بود پس فاسق کفو وی باشد کما اشار الیه الشارح
و نیز از روی مال بود یعنی هر که وقت تزویج از مهر معجل و نفقه عاجز باشد کفو نیست مر هیچ

زن را اگرچه فقیره بود و هر که در وقت تزویج بر مهر و نفقه قادر باشد کفو است مرزنی را که خداوند اموال عظیمه بود و هو الصحیح
زیرا که مال آینده و رونده است پس زیادتی را از قدر واجب اعتبار نباشد و نیز معتبر است از روی پیشه یعنی بافنده و حجام
و کناس و دباغ کفو نیست مر عطار یا بزاز یا صراف را یعنی مسئله اگر زنی مکلفه آزاد بکمتر از مهر مثل بکفو خود نکاح
کرد ولی او را جایز است که برای فسخ نکاح بقاضی مرافعه کند تا وی در مهر زیادتی کند یا قاضی در میان ایشان تفریق
نماید **فصل در نکاح فضولی** مسئله نکاح فضولی موقوف است بر اجازت کسیکه از جانب وی فضولی
است یعنی اگر شخصی زنی را یا مردی را بی اذن وی تزویج کرد بر اجازت وی موقوف باشد و همچنین اگر دو فضولی
دو زن و مرد بی اذن ایشان نکاح کردن بر اجازت ایشان موقوف بود مسئله یک کس که از هیچ جانب
فضولی نباشد هر دو طرف نکاح را متولی می شود یعنی مالک می شود ایجاب زن و قبول را و در کار نیست
که هر دو تکلم کند زیرا که گفتن وی که فلان زن را بفلان مرد تزویج کردم کافی است یعنی احتیاج نیست که بعد از آن بگوید
که قبول کردم و آنکه یک کس متولی میشود و هر چند قسم است یکی آنکه اصیل و ولی باشد چنانکه ابن عم بنت عم را که صغیره بود
با خود تزویج کند دوم آنکه اصیل و وکیل باشد چنانکه زنی مردی را وکیل کرد که وی او را با خود تزویج کند سوم آنکه
از هر دو جانب ولی باشد چنانکه بنت صغیره خود را با ابن برادر خود که صغیر بود یا ابن صغیر خود را با بنت برادر خود
که صغیره باشد تزویج نماید چهارم آنکه از هر دو طرف وکیل باشد چنانکه زنی شخصی را برای نکاح خود وکیل کند و مردی
همان شخص را برای نکاح خود وکیل سازد پنجم آنکه ولی و وکیل باشد چنانکه ابن عم بنت عم خود را که صغیره است با کسی
که او را برای نکاح خود وکیل کرده است تزویج کند کذا فی جامع الرموز مسئله جایز نیست که یک فضولی از هر دو
جانب متولی شود خواه از هر دو جانب متولی شود خواه از هر دو جانب فضولی باشد خواه از یک جانب
فضولی بود چنانکه اصیل بود و فضولی باشد یا ولی و فضولی بود یا وکیل و فضولی باشد مسئله هر که شخصی را
برای نکاح خود بزنی غیر معین وکیل کرد و او را بمنکوحه شخصی تزویج نمود روا باشد مسئله اگر پدر یا پدر کلان
وقتیکه پدر باشد صغیر یا صغیره را بغیر فاحش یا بغیر کفو تزویج کرد نزدیک امام روا نباشد پس بعد بلوغ ایشان را
حق فسخ نماند و نزدیک صاحبین روا بود کذا فی الهدایه و اگر غیر پدر یا پدر کلان شخصی دیگر از اولیا تزویج کرده است
بعد بلوغ بالاتفاق ایشان را حق فسخ باشد مسئله اگر شخصی مردی را امر کرد که برای وی یک زن تزویج کند

کند او برای وی دو زن بیک عقد تزویج کرد نکاح هر دو روا نبود و اگر بدو عقد تزویج کرده است اول جایز بود و دو
ثانی جایز نباشد **باب المهر** مسئله اقل مهر نزدیک امام شافعی هر چه صالح بود بهاء بودن را صالح
بود مهر بودن را اگرچه کم از ده درم باشد مسئله اگر کم از ده درم مهر بست ده درم واجب شود و اگر ده درم یا زیاده از آن
مهر بست بعد از وطی یا بعد از مردن یکی از زوج و زوجه تمام مسمی واجب گردد و اگر پیش از وطی و پیش از خلوت صحیحه
طلاق داد نصف آن لازم آید مسئله اگر در عقد نکاح مهر را ذکر نکرده اند یا شرط کردند که مهر نباشد کذا فی جامع الرموز
یا شراب یا خوک را مهر بستند یا خم معین را مهر بستند و گفتند که این پر از سرکه است و آن پر از شراب بود یا شخصی
معین را مهر ساختند و گفته اند که این بنده است و آن آزاد بود یا جامه یا دابه غیر معین را بیان جنس آن مهر نمودند
یا بمقابله تعلیم قرآن یا بمقابله آنکه یک سال زوج آزاد خدمت زوجه کند نکاح بستند یا معاوضه کردند تزویج دختر
یا خواهر یکی را با تزویج دختر یا خواهر دیگر در همه این صورتها نکاح روا بود و بعد از وطی یا خلوت یا بعد از مردن یکی
از زوج و زوجه مهر مثل واجب شود و اگر پیش از وطی یا خلوت طلاق داد متعه واجب شود یعنی سه جامه پیراهن
و دامنی و چادر لازم گردد که قیمت آن از نصف مهر مثل زیاده نباشد و از پنج درم کم نبود و نزدیک امام کرخی
بحال زن اعتبار کنند و آنکه زوج آزاد گفت بنا بر آنکه اگر زوج بنده باشد و نکاح بمقابله خدمت بود همان
خدمت واجب شود مسئله مفوضه را یعنی زنی را که بی ذکر مهر یا بشرط نفی مهر او را تزویج کرده بر مقداری راضی
شده اند بوطی کردن یا بمردن زوج آن همان مقدار واجب شود و اگر پیش از وطی طلاق داد متعه لازم آید و
نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی نصف آن مقدار لازم گردد مسئله اگر زوج بر مهر مسمی چیزی افزود گرد
بر ذمه زوج واجب شود و بطلاق پیش از وطی زیادتی ساقط گردد مسئله زوجه را جایز است که بعض مهر را یا کل
آن را از ذمه زوج ساقط کند و اگر در صورتی که زوج بر مسمی زیاده کرده باشد زیادتی را ساقط کرد هم روا بود مسئله
خلوتی که بی مانع باشد واجب میکند مهر را بدانکه مانع از وطی سه قسم است یکی حسی چون مرض یکی از زوج
و زوجه کذا فی جامع الرموز دوم شرعی چون روزه ماه رمضان و احرام حج سوم طبعی چون حیض و نفاس
بدانکه مراد از خلوت آنست که زوج و زوجه در مکانی جمع شوند و با ایشان هیچ عاقل شاهد و هیچ یکی
بی اذن ایشان بر ایشان مطلع نتواند شد یا بسبب تاریکی کسی بر حال ایشان واقف نشود و زوج

بداند که این زوجه من است اگرچه زوج مجبوب باشد یا خصی باشد یا روزه دار باشد بر روزه قضا فی الاصح یا بر روزه
نذر بیک روایت بدانکه مجبوب آلت و خصیتین بریده را گویند کذا فی حاشیة الحلبی و خصی آنکه بر زن قدرت نداشته باشد
و خصی آنکه خصیتین او برآورده باشند کذا فی جامع الرموز مسئله بار روزه ماه رمضان که قضا نباشد کذا فی جامع الرموز
و باحرام فرض یا نفل و با حیض و نفاس خلوت ثابت نشود و نماز مثل روزه است یعنی نماز فرض خلوت ثابت نشود
و با نماز نفل ثابت شود و عدت در همه صورتها برای احتیاط واجب شد و اگرچه مانع از وطی چون مرض و جز آن موجود باشد
مسئله زنی را که پیش از وطی طلاق داده است و مهر مسمی ندارد و بر آن وی بر زوج متعه واجب شود و مر غیر آن را
متعه مستحب باشد مگر آنکه مهر وی مسمی بود و پیش از وطی او را طلاق داده باشد حاصل آنکه اگر بعد از وطی طلاق داده است
بر وی متعه مستحب بود مهر وی مسمی باشد یا نباشد زیرا که بعد از سپردن او منعقد و علیه از زوج او را بسبب طلاق
و وحشت انداخته است پس مستحب است که داده شود او را چیزی که از واجب زیاده باشد و واجب صورت تسمیه
مسمی است و غیر آن مهر مثل و اگر پیش از وطی طلاق داده است در صورت تسمیه مسمی است متعه مستحب باشد
زیرا که بی تسلیم بضعه نصف مسمی را خواهد گرفت پس چیزی دیگر برای وی مستحب نیست و در صورت غیر تسمیه متعه واجب
شود زیرا که زن چیزی را نگرفته است پس طلب بضع بی بدل نباشد مسئله اگر زنی هزار دینار را که مهر وی بود از زوج
گرفته باز بر زوج بخشید و زوج او را پیش از وطی طلاق داد پانصد دینار از زن دیگر گیرد زیرا که قبض کرده است
تمام مسمی را و واجب نشده است بر زوج مگر نصف آن پس پانصد را بر زوج رد بکند و اگر پیش از گرفتن کل یا بعضی
تمام را بخشید یا باقی را ساقط کرد بعد از آن زوج پیش از وطی طلاق داد هیچ چیز بر زن رجوع نکند زیرا که زن در
صورتی که تمام را بخشید از زوج چیزی نگرفته است که رد بکند و در صورتیکه باقی را ساقط کرد زیاده از حق
خود نگرفته است که رد نماید و اگر مهر زن متاع باشد و زن آنرا از زوج گرفته باز بر زوج هبه نماید و زوج او را
پیش از وطی طلاق دهد بر زن هیچ لازم نیاید زیرا که چون زن آنرا بر زوج واپس داد قبض وی نماند بنا بر آنکه متاع
معین را واپس داده است بخلاف در صورت درم و دینار که آن متعین نمی شود مسئله اگر شخصی زنی را بهزار درم نکاح
کرد بر این شرط که او را از شهر نیشابور یا بر این شرط که بر وی زن دیگر نخواهد یا شرط کرد که اگر از شهر نیشابور است و اگر
برآرد دو هزار و از شهر نیشابور آورد و زن دیگر نخواست هزار درم برای زن بر زوج لازم شود و در عکس آن

آن در صورت اول باتفاق مهر مثل واجب شود و در صورت سوم نزدیک امام مهر مثل واجب گردد زیرا که شرط
اول صحیح است و ثانی فاسد اما در صورتیکه شرط کرده است اگر برآورد دو هزار است و از شهر برآورد مهر مثل از دو هزار
زیاده ندهد و از یکهزار کم نکند زیرا که هر دو متفق اند که مهر از دو هزار زیاده نباشد و از یکهزار کم نشود و نزدیک صاحبین اگر
از شهر برآورد و شرط کرده است که اگر برآورد دو هزار است دو هزار لازم شود زیرا که هر دو شرط صحیح است و نزدیک امام در هر حال
مهر مثل واجب گردد زیرا که نزدیک وی هر دو شرط فاسد است مسئله اگر شخصی غیر را نکاح کرد بمقابله این غلام
یا آن غلام و قیمت یکی هزار است و قیمت دیگر دو هزار و مهر مثل هزار و پانصد است مثلاً مهر مثل واجب شود و اگر مهر مثل
هزار است یا کم از هزار غلامی که قیمت آن هزار است واجب شود و اگر مهر مثل دو هزار است یا زیاده از آن غلامی که
قیمت آن دو هزار است لازم آید و اگر زوج پیش از وطی او را طلاق داد نصف غلامی که قیمت آن کمتر باشد نزدیک
همه لازم شود مسئله اگر زنی را بمقابله باغ و غلام معین نکاح کرد و یکی از ایشان آزاد بود همان یک غلام مهر شود
و اگر قیمت آن باغ ده درم کم باشد ده درم را تمام کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر در نکاح بکارت را شرط
کردند و زوج او را ثیب یافت تمام مهر واجب شود مسئله اگر اسب را یا جامه هر دو را مهر بستند و صفت آنرا بیان نکردند
یا کیل یا موزون را مهر ساختند و صفت آنرا بیان کردند بی آنکه صفت آنرا بیان نمایند و بود وسطی میانه یا قیمت آن
واجب شود و در کیل و موزون اگر وصف آنرا نیز بیان کرده است همان وصف لازم آید مسئله در نکاح فاسد بی وطی
هیچ واجب نشود اگرچه خلوت کرده باشد و بعد از وطی نسب ثابت شود و مهر مثل لازم آید اگرچه مسمی
زیاده از مهر مثل باشد اما اگر مسمی کم از مهر مثل باشد همان مسمی واجب شود و مدت ثبوت نسب نزدیک امام محمد
از وقت دخول تا وقت وضع ششماه بود و در کمتر از آن نسب ثابت نشود و نزدیک شیخین از وقت نکاح تا
وقت وضع ششماه معتبر باشد و در کمتر از آن نسب ثابت نشود چنانکه در نکاح صحیح ثابت نگردد مسئله مهر مثل
هر زن آنست که مهر باشد مر مثل او را که از قوم پدر او بود چون خواهر و عمه در سال عمر و در حسن و مال و عقل
و دیانت و صلاح و شهر و زمانه و بکارت و ثیابت در وقت نکاح مثل او باشد و اگر از قوم پدر او بدین صفات
یافته نشود از مردم بیگانه درین صفات مثل او باشد و مادر و خاله در حکم بیگانه است مگر آنکه از قوم پدر او
چنانکه دختر عم پدر او بود مسئله ولی زن را جایز است که در مهر او از جانب زوج ضامن شود اگرچه زن

صغیره باشد و زن را اختیار است که از زوج طلب کند یا از ضامن او و ولی زن است طالب نباید و اگر ولی او اگر در بزرگ
رجوع کند مگر آنکه بی امر زوج ضامن شده باشد و گفته نشود که اگر ولی صغیره ضامن شود باید که یک کس هم مطالب
باشد هم مطالب بود زیرا که میگوییم که حقوق عقد در نکاح بجانب اصل راجع شود و ولی سفیر محض باشد بخلاف بیع
که حقوق عقد آنجا بسوی عاقدین راجع شود مسئله زن را جایز است که پیش از گرفتن مهر معجل اگر در بین ست یا
پیش از گرفتن آنچه مثل او را در عرف از قدر مسمی معجل شود زوج را از وطی منع کند و همراه وی بسفر نرود اگرچه
پیش از منع زوج با وی برضای وی خلوت و وطی کرده باشد و نزدیک صاحبین بعد از وطی یا خلوت برضای
وی او را حق منع نباشد زیرا که چون زوج معقود علیه را برضای وی قبض نمود بدین او را بان حق استرداد نماند و
نزدیک امام بر وطی معقود علیه است پس تسلیم بعض واجب نکند تسلیم باقی را مسئله اگر زن پیش از گرفتن مهر معجل
یا مهر مثل مهر معجل زوج را از وطی منع کرد یا با وی بسفر نرفت نفقه آن از زوج ساقط نشود مسئله زن را جایز است
که پیش از گرفتن مهر معجل یا مثل مهر معجل بی اذن زوج بسفر رود یا برای کاری یا برای زیارت اهل خود بی اذن از خانه برآید
و بعد از گرفتن بود مسئله در صورتی که مهر معجل و موجل را بیان نکرده باشند زن را برای گرفتن کل ولایت
منع نبود و هو المختار زیرا که متاخران بنابر متعارف همین را اختیار کرده اند اگرچه اصل مذهب آنست
که برای گرفتن کل ولایت منع باشد زیرا که مهر عوض بضع است پس مادام که تمام عوض را قبض نکند تسلیم بضع
واجب نشود مسئله اگر تمام مهر موجل باشد زن را ولایت منع نماند زیرا که حق زن ساقط شود مسئله اگر زوج
مهر معجل را یا مثل آن را بزن ادا کرد جایز است که او را بسفر برد و کذا فی ظاهر الروایة و بقول بعضی جایز نیست
و به افتی الفقیه ابو اللیث و در کم از مدت سفر جایز بود مسئله اگر میان زن و شوی در نفس و مهر
اختلاف واقع شد چنانکه یکی گفت مهر مذکور نشده است و دیگر گفت این قدر مذکور شده است هر که گواه
آورد قول وی معتبر باشد و اگر هیچ کدام گواه نیاورد و نزدیک صاحبین بر منکر سوگند بود و اگر از سوگند نکول
آورد قول وی معتبر باشد و اگر هیچ کدام گواه نیاورد و نزدیک امام باید که بی سوگند مهر مثل واجب
باشد زیرا که نزدیک وی در نکاح سوگند نبود مسئله اگر با وجود نکاح در قدر مهر اختلاف واقع شد چنانکه زوج
گفت مهر صد درم است و زن گفت دویست درم است هر که گواه آورد قول وی معتبر باشد و اگر هر دو

وذلک جایز فی زمننا لفساد
علیها خلافا لما سوا و لیست
او طلاقت قبل ادمات
اند جاوان کما انکر ابو حنیفة
بین ثم اسلما او اسلم
احد هما قبل التفرق فلها
ذلک وان کان بعد التفرق
فلا نصف المهر و مهر المثل
وعند ابی یوسف مهر المثل
فی الوجهین وهو قول
الائمة الثلاثة فی الطلاق

هر دو گواه آورده اند مهر مثل موافق زوج است یا کمتر از آن گواهان زوجه معتبر باشد و اگر مهر مثل موافق زوجه است
یا زیاده از آن گواهان زوجه معتبر باشند زیرا که گواهان ثابت می کنند خلاف ظاهر را و ظاهر نکاح است که بمهر مثل
باشد پس هر که دعوی خلاف مهر مثل میکند گواهان وی اقوی بود و اگر هیچ یکی گواه نیاورد هر که مهر مثل شاهد است
قول وی با سوگند معتبر باشد و اگر مهر مثل در میان دعوی زن و شوی باشد چنانکه زن دعوی کرده بود دو صد درم
و شوی گفته بود صد درم و مهر مثل صد و پنجاه درم باشد هر که گواه آورد قول وی معتبر بود و اگر هر دو گواه آوردند مهر
مثل لازم شود و اگر هیچ کدام گواه ندارد بر هر دو سوگند آید هر که سوگند خورد قول وی معتبر بود و اگر هر دو سوگند خوردند
مهر مثل لازم گردد مسئله اگر شوی زن را پیش از وطی طلاق داد بعد از آن در قدر مهر اختلاف واقع شد هر که گواه آورد
قول وی معتبر بود و اگر هر دو گواه آوردند متعه مثل موافق مرد است گواهان زن را اعتبار بود و اگر متعه مثل موافق
زن است گواهان مرد را اعتبار باشد و اگر متعه مثل از دعوی زن کم است و از دعوی مرد زیاده هر که سوگند خورد
قول وی معتبر بود و اگر هر دو سوگند خوردند متعه مثل واجب شود و نیز اگر هیچ کدام گواه ندارد متعه مثل حکم کنند
مسئله اگر بعد از مردن یکی از زن و شوی در اصل مهر یا در قدر آن اختلاف واقع شد حکم آن چون حکم در حالت
حیات ایشان باشد چنانکه مذکور شد مسئله اگر بعد از مردن زن و شوی میان وارثان ایشان در قدر مهر اختلاف
واقع شد قول وارثان شوی را اعتبار کنند و اگر در اصل مهر اختلاف باشد نزدیک امام هیچ لازم نیاید نزدیک
صاحبین مهر مثل واجب شود و بقیه مسئله اگر زوج چیزی را بزن فرستاد بعد از آن اختلاف شد زوجه گفت
هدیه است و زوج گفت مهر است قول زوج را بسوگند اعتبار کنند کذا فی جامع الرموز مگر در چیزی که آنرا ذخیره نمیتوانند کرد
یا برای خوردن ساخته باشند و در عادت ذخیره نکنند چون نان و گوشت و بعضی میوه ها کذا فی حاشیة الچلپی فصل
در نکاح اهل ذمی مسئله اگر ذمی ذمیه را بر میته یا بر غیر مهر نکاح کرد یا حربی حربیه را در دار حرب بدان نکاح
نمود و آن در دین ایشان جایز بود نزدیک امام بر زوج هیچ لازم نشود اگرچه زوج او را وطی کرده باشد
یا پیش از وطی طلاق داده باشد یا زوج مرده باشد و نزدیک صاحبین بر ذمی بعد از وطی
یا مردن زوج مهر مثل واجب شود و بطلاق پیش از وطی متعه لازم گردد و نزدیک امام زفر در هر سه
نیز مهر مثل واجب شود کذا فی الهدایة مسئله اگر ذمی ذمیه را بخمر معین یا بخنزیر معین نکاح کرد بعد از آن

بهر دو مسلمان شدند یا یکی از ایشان مسلمان شد بر زوج همان معین لازم شود و در خمر غیر معین قیمت آن لازم گردد
در خنزیر غیر معین مهر مثل واجب شود زیرا که خمر نزد یک ایشان چون سرکه نزد یک ما مثلی ست و گرفتن خمر حلال
نیست پس برای اعراض از خمر قیمت آن واجب شود و خنزیر نزد یک ایشان چون شاة نزد یک ما از ذوات القیمه
ست پس برای اعراض از خنزیر مهر مثل لازم گردد زیرا که گرفتن قیمت خنزیر اعراض از خنزیر نباشد باب النکاح
الرقیق والکافر مسئله اگر داه یا غلام با مکاتب یا مدبر یا ام ولد بی اذن سید نکاح کرد بر اذن وی موقوف
باشد اگر اذن کرد روا بود و اگر نه باطل گردد مسئله اگر غلام باذن سید نکاح کرد مهر زن بر غلام باشد و
جایز ست که برای ادای مهر او را بفروشد مگر آنکه مکاتب باشد یا مدبر بود و ایشان بسعی ادا کنند مسئله اگر بنده
بی اذن مولا نکاح کرد بعد از آن مولا گفت منکوحه را طلاق رجعی بده اجازت ثابت نشود و نکاح روا بود زیرا که
طلاق رجعی بی جواز نکاح معین ندارد و اگر گفت طلاق بده اجازت نبود زیرا که لائق غلام متمرد آنست که
طلاق معین بود باشد اگرچه معین قبول نیز احتمال دارد و اگر گفت چه اکنون نکاح باطل شود زیرا که این گفتن احتمال
قبول ندارد مسئله اگر مولی بنده را بنکاح اذن نمود و وی زنی را نکاح کرده وطی کرد مهر آن وی را بفروشند
اگرچه بنکاح فاسد کرده باشد و پیش از وطی در نکاح فاسد مهر واجب نشود و اگر بار دیگر همان زن نکاح صحیح
کرد یا بنکاح صحیح زن دیگر خواست بر اجازت مولی موقوف بود زیرا که اجازت اول بنکاح فاسد تمام شده است
مسئله اگر بنده ماذون مدیون شده بعد از آن مولی برای وی زنی خواست نکاح روا بود و زن با قرضداران
دیگر بقدر مهر مثل خود شریک باشد و زیادت از آن لازم نشود پس اگر بنده را بفروشند زن موافق مهر مثل
خود را از بهای وی بگیرد و اگر مسمی کم از مهر مثل باشد بقدر مسمی حصه را از بهای وی ملک کند مسئله اگر مولی
کنیزک خود را بشخصی زنی داد کنیز از ملک وی بر آید پس جایز ست که او را خدمت فرماید و بیتوتت آن بر
مولی واجب نشود اگرچه بر زوج بی بیتوتت نفقه لازم می آید و پیش از بیتوتت هرگاه که زوج وقت یابد
او را وطی کند و مراد از بیتوتت آنکس ست که در منزل خود برای وی جای معین کند چنانکه زوج را کسی
از آمدن در آنجا منع نکند و کنیزک را خدمت نفرماید و مولی را جایز ست که از بیتوتت رجوع کند و بعد
از رجوع نفقه از زوج ساقط شود و اگر بی طلب مولی کنیزک خدمت می کند بیتوتت باطل نشود و نفقه آن

آن از زوج ساقط نگردد مسئله مولی را جایز است که بی اذن او کنیزک و غلام خود ایشان را بکسی تزویج کند مسئله اگر
زنی آزاد پیش از آنکه زوج او را وطی کند خود را بکشت تمام مهر زوج لازم شود و اگر مولی کنیزک پیش از آنکه زوج
کنیزک او را وطی کند کنیزک را بکشت بر زوج هیچ لازم نیاید زیرا که چون مولی خواسته است که پیش از سپردن
کنیزک معقود علیه را بزوج خود مهر را از زوج بگیرد مولی را از مهر محروم کند بخلاف صورت اول زیرا که زن بی آنکه
از زوج چیزی بخواهد جان خود را بر باد داده است و اگر بعد از وطی کردن زوج کنیزک مولی کنیزک را کشته است بر زوج
نیز مهر واجب شود مسئله زوج کنیزک را جایز نیست که بی اذن سید او عزل کند زیرا که عزل منع از ولد است و
ولد کنیزک ملک سید است مسئله اگر کنیزک یا مکاتبه در نکاح شخصی باشد و مولی او را آزاد کند اختیار است ایشان
را که نکاح را جایز دارند و یا فسخ کنند ناکح آزاد بود یا بنده باشد زیرا که اعتبار طلاق نزدیک ما بزنان است یعنی
اگر زن آزاد باشد زوج او مالک سه طلاق بود اگرچه بنده باشد و اگر زن کنیزک بود زوج او مالک دو طلاق
باشد اگرچه آزاد بود زوج ایشان که پیش از آزاد شدن ایشان مالک دو طلاق بود بعد آزاد شدن مالک سه
طلاق خواهد شد پس ایشان را جایز است که زیادتی قید را از خود منع کنند مسئله اگر زوج بنده باشد چون
ایشان آزاد شدند عار است ایشان را که فراش می شوند و نزد امام شافعی اگر زوج آزاد باشد ایشان را
خیار نیست که نکاح را فسخ کنند زیرا که اعتبار طلاق نزدیک ایشان بمردان است پس علت فسخ موجود نباشد
مسئله اگر کنیزک بی اذن سید خود بشخصی نکاح کرد بعد از آن سید او را آزاد نمود نکاح روا بود خیار نمی ماند زیرا که کنیزک
خود راضی شده است و اگر پیش از آزاد کردن سید زوج او را وطی کرده است مهر او مر سید او را بود اگرچه از مهر مثل
زیاده باشد و اگر بعد از آزاد کردن وطی کرده است مهر مر همون کنیزک را باشد مسئله اگر مردی کنیزک ولد خود را
وطی کرد و چون کنیزک آبستن شد دعوی کرد نسب ولد از النسب ثابت شود و کنیزک ام ولد او گردد و قیمت آن بر وی
لازم آید زیرا که دلیل قول رسول علیه السلام انت و مالک لابیک پدر را جایز است که در مال ولد خود بقدر
حاجت مالک شود و پس پیش از وطی کردن کنیزک ملک پدر گردد تا وطی حرام نشود و مهر لازم نیاید و قیمت مولود واجب گردد
مسئله بعد از مردن پدر جد صحیح را حکم پدر باشد و اگر پدر کافر باشد در حکم مرده بود پس جد را که مسلم باشد جایز است
که بعد از وطی کنیزک ولد ابن خود را دعوی نسب مولود آن کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی کنیزک خود را به پدر

خود بزنی داد نکاح روا بود و مهر کنیز یک بدر واجب شود و کنیز که ام ولد آن نگردد و قیمت آن لازم نیاید و مولود بقرابت
برادری آزاد شود مسئله اگر زن غلام آزاد باشد و سید غلام را بگوید که زوج ما را بهزار درم از جانب ما آزاد کن سید
چنان کند که غلام از جانب زن آزاد شود و نکاح فاسد گردد زیرا که غلام اول در ملک زن می درآید بعد از آن آزاد
میگردد و پس ولاء غلام زن را باشد و اگر بنیت کفارت گفته است از کفارت واقع شود و اگر بگوید از جانب من
آزاد کن و بدل آن را ذکر نکند و سید آزاد کند نزدیک طرفین نکاح فاسد نشود و ولاء مر سید را باشد و نزدیک امام ابو یوسف
اینجا نیز نکاح فاسد شود و ولای زن را باشد زیرا که اینجا ملک زن بهبه ثابت شود و اگرچه قبض نبود زیرا که هبه اینجا
از قبض مستغنی باشد جواب این در ترجمه مذکور است مسئله اگر ذمی ذمیه را بی شهود نکاح کرد یا در عدت کافر
تزویج نمود و آن در دین ایشان جایز است بعد از آن هر دو مسلمان شدند نکاح باقی باشد و اگر محرم خود را چون
دختر یا خواهر را تزویج کرده است بعد از آن هر دو اسلام آوردند تفریق کرده شود اگرچه در دین ایشان جایز بوده است
مسئله اگر یکی از زوج یا زوجه مسلمان باشد و دیگر کتابی بود ولد صغیر ایشان به تبعیه مسلمان شود و همچنین اگر هر دو کافر باشند
بعد از آن یکی از ایشان اسلام آورد ولد مذکور به تبعیه آن مسلمان گردد و اگر ولد صغیر میان مجوسی و کتابی بود و کتابی باشد
زیرا که ولد صغیر از مادر و پدر تابع می شود کسی را که در دین بهتر باشد مسئله اگر یکی از زوجین مسلمان شد قاضی بر دیگر
اسلام عرض کند اگر دیگر نیز اسلام آورد نکاح اول ثابت ماند و اگر پیش از عرض اسلام مسلمان شد همین حکم دارد
مسئله اگر بعد از عرض اسلام مسلمان نشد قاضی میان ایشان تفریق کند و اگر عرض اسلام بر زوج بود تفریق قاضی
طلاق باشد و اگر بر زن بود طلاق نبود زیرا که از زن طلاق نباشد بدانکه زوج مجوسی بود یا کتابی باشد بعد از
اسلام زن عرض اسلام بر وی لازم بود بخلاف زن اگر کتابیه باشد لازم نیست که بعد از اسلام زوج بر وی اسلام عرض
کنند زیرا که مسلم را کتابیه جایز بود مسئله اگر زوج مسلمان شد و زن بعد از عرض اسلام مسلمان نشد بزوج مهر لازم
نشود مگر آنکه زن موطوءه او بود و موطوءه را تمام مهر واجب شود کذا فی جامع الرموز و اگر زن مسلمان شد و زوج اسلام
نیاورد در موطوءه تمام واجب شود و در غیر موطوءه نصف آن لازم آید زیرا که چون زوج بعد از عرض اسلام مسلمان نشد
تفریق اینجا طلاق باشد و در طلاق پیش از وطی نصف مهر لازم گردد مسئله اگر مرد حربی یکی از زوجین اسلام
آورد پیش از اسلام دیگر یا سه حیض یا سه ماه نگذرد فرقت واقع نشود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوجه

زوج کتابیه مسلمان شود کتابیه مجوسیه را باشد مسئله اگر یکی از زوجین که هر دو کافر بودند از دار حرب بدار اسلام
آمد در میان ایشان فرقت واقع شود اگرچه در بند آمده باشد و بآن فرقت عدت لازم نشود دیگر آنکه زنیکه
در دار اسلام آمده است حامله بود پس پیش از وضع حمل تزویج او برای احتیاط روا نبود مسئله اگر یکی از زوجین
والعیاذ بالله بی حکم قاضی نکاح طرف شود اگرچه زن موطوءه زوج باشد و نزدیک امام محمد اگر از زوج مرتد
شده است طلاق واقع شود و نزدیک مشایخ بلخ و سمرقند و نزدیک حاکم شهید اگر زن مرتد شده است
نکاح فاسد نشود و قاضی او را برای اسلام آوردن در بند دارد تا باب معصیت مفتوح شود زیرا که اگر چنین نباشد
بسیار زنان برغبت شوی دیگر مرتد شوند و از آن شوی اولا اعراض نمایند و بقول عامه علماء بخارا نکاح
فاسد شود و او را بنکاح با زوج اول جبر کنند و بفتوی اهل خوارزم هر قاضی را جایز است که میان ایشان بهر
قلیل اگرچه یک دینار باشد بی رضاء زوجه نکاح کند کذا فی حاشیة الحلبی مسئله اگر یکی از زوجین مرتد شده
زن موطوءه زوج است بر زوج تمام مهر لازم شود و اگرچه زن مرتد شده باشد و اگر زن موطوءه زوج نیست و زوج
مرتد شده است نصف مهر بر زوج لازم شود و اگر زن مرتد شده غیر از مسکنی از مهر و نفقه هیچ لازم نیاید
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زن و شوی هر دو در یک وقت مرتد شدند و باز در یک وقت اسلام آوردند
نکاح فاسد نشود و اگر یکی پیش از دیگری مرتد شد یا اسلام آورد نکاح فاسد شود باب القسم مسئله
در جامع الرموز می آرد مراد از قسم قسمت کردن زوج است ماکول را و مشروب را و ملبوس را و بیتوتت را در میان
زنان خود مسئله بر زوج واجب است که از زنان خود در بکر و ثیب و جدیده و قدیمه و معتقده و مسلمه
کتابیه قسمت برابر کند مگر در مجامعت وطی واجب نیست که قسمت برابر کند کذا فی جامع الرموز و نیز در آن است
که اگر قاضی زوج را امر بقسمت کرد و زوج خلاف آن نمود چون زن بقاضی مرافعه کند قاضی زوج را عقوبت
نماید و از سر نو بقسمت امر فرماید اگرچه پیش از خصومت یا بعد از خصومت تا مدتی با یکی از زنان خود مانده باشد
در تقدیم قسمت و در ابتدا در آن اختیار بر زوج را باشد مسئله کنیزک اگرچه مکاتبه یا مدبره بود
یا ام ولد باشد و در قسمت بیتوتت با حره برابری نکند بلکه از او در آن نصف حره باشد لیکن در ماکول و
مشروب و ملبوس برابر بود کذا فی جامع الرموز و نیز در آنست که اگر شخصی را یک زن باشد برای وی

وذکره مع ترجمة
لیتخاصم الی الاقتصاص طلبین
والاولی للاقتصاص طلبین
الزوجة ولیس الی بوجه
الحق وکذا الاستاذ
والصبی الحر وکذا بالعکس
ولا جبر علی الاسلام
عند الحسن بغیر الاب

۹۷

وفی الظهیریة
او لیس شاة وکذا لو
غلطا ملیین اراده
الاخر مسلمة بتحقیق
الاختیار وان اختصمت
فی نفقة وتعتد لا لام
بالکبیرة ان امرتها
والصغیرة نصف
زوج جبر علی بالکبیرة
ان طلبت بالنکاح

و بنوبت تقدیر نبود و اگر با وجود آن سیر تنها نیز باشد از چهار روز یک روز برای زن بود و در سه روز باقی از
نزد هر کس که واند باشد مسئله در سفر قسمت واجب بود از جمله زنان با هر که خواهد سفر کند و قرعه اولی بود و یعنی بر کاغذ اسم سفر جفر
بنویسد و آنرا بچیزی یا بچیزی دیگر بپیچد و شوهر کودکی را امر کند که بدست هر کدام یکی بدهد و قرعه هر که اسم سفر بر آید با وی سفر کند
هر کدام آن زن رد نشود مسئله اگر یکی از زنان نوبت خود بدیگری بخشد روا باشد و رجوع از آن جایز بود کذا فی کتاب الرضاع مسئله
مراد از رضاع خوردن کودک است شیر زنی را در مدت رضاع کذا فی جامع الرموز مسئله مدت رضاع نزد یک امام دو سال است
و نزد یک صاحبین دو سال و نزد یک امام زفر سه سال است و بقول بعضی پانزده سال است و بقول بعضی چهل سال و بقول
بعضی تمام عمر است کذا فی جامع الرموز مسئله اگر کودکی در مدت رضاع شیر زنی را خورد چنانکه بشکم وی رسید اگرچه بقطره
باشد رضاع ثابت شود کذا فی جامع الرموز مسئله هر که بسبب نسب حرام شود بسبب رضاع حرام گردد مگر مادر رضاعی و خواهر
یا برادر نسبی او و مادر نسبی مر خواهر یا برادر رضاعی را و مادر رضاعی مر خواهر یا برادر رضاعی او خواهر رضاعی مر ولد نسبی
یا رضاعی او خواهر نسبی مر ولد رضاعی را و جده رضاعی مر ولد نسبی یا رضاعی را و جده نسبی مر ولد رضاعی او مادر رضاعی
مر عم یا عمه یا خال یا خاله رضاعی را چنانکه در ترجمه مفصل مذکور است بدانکه حرام می شود برضاع شیر ده و زوج او که شیر آن
از آن است با قوم هر دو بر شیر خوار چنانکه حرام می شود از نسب و حرام می شود فروع شیر خوار و زوجان بر آن هر دو
ضابطه آن این است مسئله از جانب شیر ده همه خویش شوند و از جانب شیر خوار زوجان و فروع یعنی شیر خوار
و شوهرش یا فرزندان و پدران و مادران و برادران و خواهران ایشان خویش شیر خوار شوند و شیر خوار با زنش یا شوهرش یا فرزندان خود
خویش شیر دهنده و شوهرش گردد مسئله حلال است خواهر رضاعی مر برادر نسبی را یا رضاعی را و خواهر نسبی مر برادر رضاعی
را چنانکه حلال است از روی نسب خواهر مادری مر برادر پدری خود را کذا فی جامع الرموز مسئله اگر دو کس در مدت
رضاع از پستان یک زن شیر خورند حرمت رضاع ثابت شود و اگر از پستان یک بهیمه خورند چون گوسپند و شتر و گاو
و جز آن حرمت رضاع لازم نیاید مسئله اگر شیر زنی را با آب یا با ارد یا با شیر زن دیگر یا با شیر بهیمه خلط کردند هر چه غالب
باشد آنرا اعتبار کنند پس اگر رنگ و مزه شیر آن زن را تغیر داد بخوردن آن در میان آن زن و در میان خورنده
رضاع ثابت نشود کذا فی حاشیة الجلبی و نیز در انست بر روایت امام محمد و امام زفر از ابو حنیفه که اگر شیر زنی
را خلط کردند بخوردن آن در مدت رضاع از هر دو زن حرمت رضاع ثابت شود و اگر چه شیر یکی بر شیر دیگر

دیگر غالب بود و هو اظهر و احوط کذا فی غایة السروجی گفته است در زیلعی اگر هر دو شیر برابر باشد برای احتیاط از هر دو زن
رضاع ثابت نشود زیرا که هیچکدام بر دیگر غالب نشده است مسئله اگر شیر زن را بطعام خلط کردند بخوردن آن رضاع ثابت
نشود اگرچه شیر از طعام غالب باشد زیرا که اصل غذا الطعام است کذا فی حاشیة الچلپی و در جامع الرموز می آرد بقول صاحبین
اگر طعام غیر مطبوخ باشد و شیر غالب بود رضاع ثابت شود مسئله اگر در پستان مردی شیر برآمد و آن شخصی در مدت
رضاع خورد رضاع ثابت نشود مسئله اگر شخصی را در مدت رضاع بشیر زنی حقنه کردند رضاع ثابت نشود مسئله
اگر از پستان بکر شیر برآمد بخوردن آن در مدت رضاع حرمت رضاع ثابت شود اما بر زوج آن بکر آن حرمت تجاوز نکند
پس اگر پیش از وطی زوج او را طلاق داد جایز است که دختر را که شیر وی خورده باشد با خود نکاح کند کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر زنی انبازخود را که در مدت رضاع بود شیر پستان خود داد چنانکه بشکم وی رسید هر دو زوج حرام شوند
و اگر شیر وی را وطی نکرده است برای او مهر نباشد و اگر وطی کرده است تمام مهر لازم شود اما نفقه نباشد کذا فی حاشیة الچلپی
و برای شیرخوار بر زوج انصاف مهر لازم شود و زوج بآن بر شیر وی رجوع کند مگر آنکه شیر وی بقصد فساد نکاح شیر داده باشد
چنانکه نکاح را باطل در امید انداز یا برای دفع گرسنگی شیر داد کذا فی الچلپی مسئله رضاع ثابت نشود مگر بشهادت دو مرد
یا یکمرد و دو زن کتاب الطلاق مسئله طلاق بر سه وجه است احسن و حسن و بدعی احسن آنست که یک طلاق
بدهد در طهری که در آن جماع نکرده است و بگذارد تا آنکه عدت وی تمام شود کذا فی الهدایه و حسن هر غیر موطوءه را یک
طلاق است اگرچه در حیض باشد و این وقتی است که با او خلوت نکرده باشد کذا فی جامع الرموز و موطوءه را سه طلاق است
در سه طهر یا در سه ماه که او را در این میان وطی نکرده باشد و آن سنی است و نزدیک امام مالک حسن داخل بدعی است کذا
فی الهدایه مسئله زن پیر را و صغیره را و حامله را عقب وطی طلاق دادن حلال است و بدعی دادن سه طلاق یا دو طلاق
است در یک طهر بی آنکه در میان آن رجوع کرده باشد یا دادن یک طلاق در طهر بعد از وطی یا دادن یک طلاق است
در حیض موطوءه و درین رجوع واجب بود زیرا که احتمال است که برای نفرت طلاق داده باشد بعد از آنکه پاک شود
اختیار است که طلاق بدهد زیرا که بعد از رجوع در حیض طهری که بعد الحیض است نزدیک امام محل طلاق سنی
گردد مسئله شخصی مر زن خود را که موطوءه او است بی نیت گفت ترا سه طلاق سنی است اگر او را حیض می آید هر
طهر یک طلاق واقع شود و اگر نه یک طلاق بالفعل واقع شود بعد از آن در هر ماه یک طلاق واقع شود تا سه طلاق

تمام شود زیرا که واقع کرده است طلاق سنی را و طلاق سنی نمی باشد که در هر طهر یک طلاق باو در هر ماه یک طلاق و اگر زن
او موطوءه نباشد یک طلاق بالفعل واقع شود و همین از زوج جدا گردد زیرا که غیر موطوءه را عدت نبود کذا فی حاشیة الحلبی
و اگر گفت ترا سه طلاق سنی است نیت کرد سه طلاق بالفعل را نیت صحیح بود و سه طلاق بالفعل واقع شود بخلاف
امام شافعی که نزد یک او نیست جمع بدعی است جواب آن با تحقیق دیگر در ترجمه مذکور است مسئله اگر از زوج عاقل و بالغ طلاق واقع
شود اگرچه بنده باشد یا مست بود و بیک قول از امام شافعی طلاق مست واقع نشود کذا فی حاشیة الحلبی مسئله طلاق کتابی
یا اشارت واقع شود بخلاف طلاق کودک دیوانه و بخلاف طلاق خواهیده و طلاق خواجه بر زن غلام خود را که طلاق ایشان
واقع نشود مسئله اگر زن آزاد باشد زوج او مالک سه طلاق باشد اگرچه بنده بود و اگر زن کنیزک بود زوج او مالک دو طلاق
باشد اگرچه آزاد بود زیرا که اعتبار طلاق نزد یک ما بزنانست بخلاف امام شافعی که نزد یک وی اعتبار طلاق بمردان است

باب الایقاع الطلاق

مسئله اگر شخصی زن خود را یکی از الفاظ طلاق که صریح برای طلاق اند طلاق داد یک
طلاق رجعی واقع شود اگرچه هیچ نیت نکرده باشد یا نیت کرده باشد طلاق بائن را یا نیت کرده باشد زیاده را از یک
طلاق رجعی بدانکه صریح الفاظ طلاق لفظی است که آنرا در غیر طلاق استعمال نکنند چون انت طالق و مطلقه به تشدید اللام
اما بسکون اللام در حکم کنایت است کذا فی جامع الرموز و طلاقتک مسئله اگر گفت انت الطلاق یا گفت انت طالق
الطلاق یا انت طالق طلاقا یا بزبان فارسی گفت تو طلاقی یا گفت تو طلاق طلاق کذا فی جامع الرموز و هیچ نیت نکرد
یا نیت کرد یک طلاق یا دو طلاق را یک طلاق رجعی واقع شود و در حره به نیت سه طلاق سه طلاق واقع شود و در کنیزک
دو طلاق بمنزله سه طلاق حره باشد زیرا که دو طلاق کنیزک چون سه طلاق در حره واحد اعتبار است پس سه نیت
با وجود واحد حقیقی که آنرا اعتبار نبود مسئله اگر اضافت کرد طلاق را بسوی تمام زن چنانکه گفت که ترا طلاق است
یا اضافت کرد بسوی جزوی که تعبیر کرده می شود بآن از کل آن چون رأس و رقبه و عنق و روح و بدن و جسد و
فرج یا بسوی جزوی که در تمام بدن شائع است چون نصف یا ثلث یا ربع یک طلاق واقع شود اما باضافت
کردن بسوی ید یا رجل طلاق واقع نشود و همچنین باضافت کردن بسوی ظهر و بطن هو الاظهر زیرا که در کلام عرب
باین الفاظ از تمام بدن تعبیر نمیکنند و نزد یک بعضی باضافت کردن طلاق را بسوی ظهر و بطن طلاق واقع شود مسئله
اگر گفت ترا نصف طلاق است یا گفت ثلث طلاق است یا گفت ترا یک طلاق است یا دو طلاق یا گفت انت

انچه میان یک طلاق تا دو طلاق است یک طلاق واقع شود و اگر گفت از یک طلاق تا سه طلاق یا گفت انچه میان
یک طلاق تا سه طلاق است دو طلاق واقع شود و اگر گفت نیم نصف است از دو طلاق سه طلاق واقع شود و اگر
گفت سه نصف است از یک طلاق دو طلاق واقع شود زیرا که از سه نصف طلاق یک و نیم شود و چون نیم
طلاق را کامل کنیم دو طلاق گردد بقول بعضی هر نصف را کامل کنند پس سه طلاق واقع شود مسئله
اگر گفت ترا یک طلاق است در دو طلاق یک طلاق واقع شود اگرچه نیت کرده باشد ضرب را یا هیچ
نیت نکرده باشد و اگر نیت کرده است که یک در دو طلاق است در موطوءه سه طلاق واقع شود و در غیر موطوءه
یک طلاق واقع شود چنانکه واقع می شود یک طلاق اگر گفت مر غیر موطوءه را ترا یک در دو طلاق است اما اگر
نیت کرده است که یک طلاق یا دو طلاق است سه طلاق واقع شود اگرچه زن غیر موطوءه باشد مسئله
اگر گفت ترا دو طلاق است در دو طلاق و نیت کرد ضرب را دو طلاق واقع شود مسئله اگر گفت ترا طلاق است
از اینجا تا شام مثلا یک طلاق رجعی واقع شود و نزد یک امام زفر یک طلاق بائن واقع شود کذا فی حاشیة الحموی
مسئله اگر گفت ترا طلاق است بمکه یا گفت ترا طلاق است در مکه یا گفت ترا طلاق است در خانه یک طلاق بائن
واقع شود مسئله اگر گفت وقتی که در مکه در آی ترا طلاق است یا گفت اگر در خانه در آمدی ترا طلاق است آن زن
طلاق واقع نشود مسئله اگر گفت فردا ترا طلاق است یا گفت در فردا ترا طلاق است در جزو اول از فردا طلاق واقع
شود و در ثانی نیست تعیین وقت چون ظهر یا عصر روا بود و در اول ثانی نیست او را قبول نکند زیرا که چون گفت فردا
ترا طلاق است باید که زن تمام روز موصوف بطلاق باشد پس در اول جزو فردا طلاق واقع شود و در ثانی باید
که در یک جزو از فردا طلاق واقع گردد و چون هیچ یک از اجزاء فردا اولی از دیگر نیست باید که در جزو اولی از فردا
طلاق واقع شود تا ترجیح بی مرجح لازم نیاید اما چون نیت جزو معین کرده همان نیت مرجح باشد مسئله اگر گفت ترا طلاق است
امروز فردا امروز طلاق واقع شود و اگر گفت ترا طلاق است فردا امروز فردا واقع شود زیرا که در صورت اول
امروز مقدم است و در صورت ثانی فردا و انچه مقدم باشد بان معتبر بود مسئله اگر گفت ترا طلاق است پیش از آنکه
ترا تزویج کنم یا گفت مرزنی را که امروز تزویج کرده است ترا طلاق است و بر تزویج واقع نشود و گفتن
لغو باشد زیرا که نسبت کرده است طلاق را بحالتی که آن محل طلاق نیست کذا فهم من الهدایه مسئله اگر گفت مرزنی

شرح وقایه فارسی

زیرا که پیش از دیروز در نکاح وی بود ترا طلاق است دیروز بالفعل طلاق واقع شود زیرا که بر واقع کردن طلاق زمان ماضی قدرت ندارد مسئله اگر گفت ترا طلاق است وقتیکه ترا طلاق ندهم بعد ازان بقدر طلاق دادن سکوت کرد طلاق واقع شود زیرا که در وقت سکوت طلاق نداد اگر میداد همان واقع میشد کذا فی الهدایه مسئله اگر گفت ترا طلاق است اگر ترا طلاق ندهم در آخر عمر یکی از زوج و زوجه طلاق واقع شود زیرا که در انوقت احتمال طلاق دادن نیست مسئله اگر گفت ترا طلاق است وقتیکه ترا طلاق ندهم یا گفت ترا سه طلاق است وقتیکه ترا طلاق ندهم بعد ازان بتفصیل گفت ترا طلاق است یک طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی بزن خود گفت امرک بیدک یوم یقدم زید یعنی روزی که زید بیاید ترا اختیار است در زید در شب آمد خیار ثابت نشود اگر گفت هر زنی را یوم اتزوجک انت طالق یعنی روزیکه ترا زوج کنم ترا طلاق است دور غب نزدیک کو طلاق واقع شود چنانکه در ترجمه آنرا بیان نموده ام مسئله اگر مردی زن خود را کنیزک شخصی بود گفت بعد ازانکه خواجه تو ترا آزاد کند ترا دو طلاق است چون خواجه او را آزاد کند دو طلاق واقع شود و زوج را رجوع جایز بود زیرا که بعد از آزاد شدن وی زوج وی مالک سه طلاق گردد مسئله اگر خواجه مر کنیزک خود را که در نکاح شخصی بود گفت که فردا تو آزادی و زوج او گفت فردا ترا دو طلاق است در اول جزء فردا کنیزک آزاد گردد و دو طلاق بر وی واقع شود و زوج را رجوع جایز نبود زیرا که طلاق و عتق در یک وقت واقع شده است و نزد یک امام محمد زوج او را رجوع روا بود زیرا که عتق در واقع شدن از طلاق تیز تر است بنا بر آنکه رجوع است بحالت اصلی خود و احسن المباحات است و طلاق بغض المباحات است و عدت وی برای احتیاط بالاتفاق عدت حره باشد که آن سه حیض یا سه ماه است کذا فی حاشیه الهدایه مسئله اگر زوج مر زوجه خود را بنیت طلاق گفت من از تو جدا ام یا گفت بر تو حرام ام یک طلاق باین واقع شود و بگفتن من از تو طالقم هیچ واقع نشود اگرچه بنیت طلاق گفته باشد و تیز هیچ واقع نشود بگفتن زوج ترا طلاق است یا بگفتن ترا طلاق است با موت من و بگفتن ترا طلاق است با موت تو مسئله اگر یکی از زوج و زوجه موکل یا بعض دیگر را مالک شود نکاح باطل گردد بی آنکه طلاق واقع شود زیرا که طلاق بی نکاح نمی شود و اینجا مالک رقبه نکاح نمانده است مسئله اگر زوج بباطن انگشتان اشارت کرد مر زوجه خود را گفت ترا اینقدر طلاق است بعدد انگشتان استاده طلاق واقع شود و اگر به پشت انگشتان اشارت کرده است بعدد انگشتان بسته طلاق واقع گردد زیرا که در اشارت بانگشتان استاده عادت است که باطن کف جانب مخاطب میباشد و در وقت شمردن بانگشتان باطن کف

کف بجانب خود بود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق بائن دوام یا گفت اشد الطلاق دادم یا گفت
افحش الطلاق دادم یا گفت اخبث الطلاق دادم یا گفت طلاق الشیطان یا طلاق بدعت دادم یا گفت مثل کوه یا
مثل هزار طلاق یا بقدر پری خانه طلاق دادم یا گفت طلاق شدید یا طویل یا عریض دادم یک طلاق بائن واقع شود
مگر آنکه در حرة نیت سه طلاق و در کنیزک نیت دو طلاق کرده باشد زیرا که در حرة به نیت سه سه طلاق واقع شود و در کنیزک
به نیت دو دو طلاق لازم گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را پیش از وطی گفت ترا سه طلاق است سه طلاق واقع شود اما اگر
سه بار گفت ترا طلاق طلاق طلاق باول یک طلاق واقع شود و زوجه مذکور بمان بعد اگر دو پیش و باقی را محل نماند چنان اگر
گفت ترا طلاق است یک یک یک طلاق واقع شود کما ذکر مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است یک
یا گفت ترا طلاق است دو یا گفت ترا طلاق است سه در اول یک طلاق واقع شود و در ثانی دو و در ثالث سه زیرا که
درین صورتها طلاق واقع نمی شود مگر بعددی که متصل طلاق باشد پس اگر پیش از آنکه یک یا دو یا سه بگوید زن بمرد هیچ
واقع نشود کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است یک که پیش از یک است یا گفت ترا طلاق است
یک که بعد از آن یک است در غیر موطوءه یک طلاق واقع شود و در موطوءه دو طلاق لازم گردد زیرا که در غیر موطوءه چون یک
طلاق واقع شود دیگر را محل نماند اما اگر گفت ترا یک طلاق است که قبل آن یک طلاق دیگر است یا گفت ترا طلاق است
بعد یک طلاق یا گفت ترا طلاق است یا یک طلاق یا گفت ترا طلاق است که بدان یک طلاق دیگر است در غیر موطوءه نیز
دو طلاق واقع شود زیرا که هر دو طلاق یکمرتبه واقع خواهد شد چنانکه در ترجمه آنرا تحقیق نموده ام مسئله اگر مردی مر زوجه
خود را گفت ترا یک طلاق است اگر در خانه در آئی چون زوجه در خانه در آید دو طلاق واقع شود اگرچه زوجه غیر موطوءه باشد
و اگر شرط را مقدم کرد چنانکه گفت اگر در خانه در آئی ترا یک طلاق نزد یک امام در غیر موطوءه یک طلاق واقع
شود چنانکه ثانی بواسطه اولی واقع خواهد شد چون اولی واقع شود ثانی را محل نماند و نزد یک صاحبین دو طلاق واقع شود

فصل فی الکنایات

مسئله کنایت طلاق لفظی است که موضوع برای طلاق نیست احتمال دارد طلاق
را و غیر طلاق را پس بآن طلاق واقع نشود مگر آنکه به نیت طلاق گفته باشد یا حال بران دلالت کند
چنانکه در مذاکره طلاق یا در حالت غضب بگوید کذا فی الهدایه و دربرهان می آرد اگر مردی بجانب زوجه خود
مکتوب فرستاد و دران نوشت که ای فلانه هرگاه که این مکتوب من بتو رسد ترا طلاق است طلاق واقع شود

واگر دعوی کرد که به نیت طلاق نوشته بودم قاضی آنرا قبول نکند زیرا که حال به طلاق دلالت کند مسئله بعضی
از الفاظ کنایه نیست اعتدی یعنی برخود بشمار و استبرا رحمک یعنی رحم خود را پاک بکن و انت واحدة یعنی تو منفرد
و انت بائن بتة یعنی هر سه تو جدا هستی و انت حرام یعنی تو حرامی و رسن تو بر پشت تست و باهل خود ملحق
شو و ترا باهل خود بخشیدم و ترا باهل تو گذاشتم و ترا جدا کردم و امر تو بدست تست و تو آزادی و دامنی بدوش خود را
مسافر ساز و بیرون آی و برو و برخیز و طلب کن زوج را در هر واحد از سه اول یعنی اعتدی و استبرا رحمک و انت
واحدة چون نیت طلاق گفته باشد یک طلاق رجعی واقع شود اگرچه بائن را یا سه طلاق نیت کرده باشد زیرا که رسول
علیه السلام بعد از طلاق با عتدی بسودة رضی الله تعالی عنها رجوع کرده است و استبرا رحمک اعتدی و انت
و واحدة را صفة بائن واقع نمی شود کذا فی جامع الرموز و در هر واحد از باقی الفاظ مذکوره به نیت یک بائن یا دو بائن
یک طلاق بائن واقع شود مگر به نیت سه در حرة و به نیت دو در امة که در حرة سه و در امة دو واقع شود کذا فی
حاشیة الحلبی مسئله اگر شخصی سه بار بر زن خود لفظ اعتدی گفت بعد از آن دعوی کرد که اول را نیت طلاق گفته بودم
و دو دیگر را به نیت حیض به سوگند تصدیق کنند و اگر گفت بار دوم و سوم هیچ نیت نکرده بودم سه طلاق واقع شود اما اگر هر سه
هیچ نیت نکرده باشد واقع نشود کذا فی الهدایه بدانکه الفاظ طلاق بائن هر سه قسم است بعضی احتمال میدارند رد قول
زن را در طلب کردن او و طلاق را مثل بیرون شو و برو و برخیز و بعضی احتمال میدارند دشنام را مثل انت خلیة
و برئیة و بتة و بائن یعنی هر سه اول تو آزاد ای یا دو معنی هر چهار ثانی الی احتمال میدارند نکاح او را و حسن او را مثل
و مروت او را نیکوکاری او مثل انت حرام احتمال میدارند غیر نکاح را و خوردنی را چون خمر و خنزیر و بعضی احتمال میدارند
رد او را و دشنام چون اعتدی و استبری رحمک انت واحدة و انت حرة و اختاری و امرک بیدک و رسنک
بر پشتک چنانکه معنی همه را در ترجمه بتفصیل بیان نموده ام پس در حالت رضا چنانکه زوج در غضب نبود و مذاکره طلاق
نباشد هیچ کدام از الفاظ اقسام مذکوره بی نیت طلاق واقع نشود و در حالت غضب الفاظ دو قسم اول
بی نیت موقوف بود و در مذکره طلاق الفاظ قسم اول موقوف بر نیت باشد باب التفویض
مسئله اگر شخص مر زوجه خود را گفت خود را طلاق بده یا به نیت طلاق گفته امر تو باختیار تو بدست تست و جمله
را در مجلس بسلم با آن اختیار هست که خود را طلاق دهد اگرچه مجلس دراز شود اما اگر بعد از علم زوجه بر خاست

یا کاری که سبب گردد در غیر آن شروع نمود مجلس مختلف شود و خیار باطل گردد و اگر استاده بود بعد از علم بنشست یا تکیه کرد یا پدر خود را برای مشورت طلب نمود یا برای گواه شدن گواهان را طلب کرد یا دابه که زوجه بر آن سوار بود بعد از علم بایستاد هیچ یکی ازین چیزها مجلس مختلف نشود و خیار باطل نگردد و کشتی زوجه را حکم خانه زوجه است و سیر دابه او را حکم سیر او است پس بر دان شدن کشتی مجلس مختلف نشود و بر دان شدن دابه مختلف شود مسئله اگر مردی بزن گفت تو مختاری و نیست که باین گفتن نیت سه طلاق کند پس اگر زوجه در جواب گفت نفس خود را اختیار کردم یا گفت اختیار میکنم یا گفت اختیار نفس خواهم کرد یک طلاق باین واقع شود بشرط آنکه یکی از زوج و زوجه لفظ نفس را ذکر کرده باشد مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت اختیار کن فرمود لا اختیار کردی زوجه در جواب گفت کردم یک طلاق باین واقع شود مسئله اگر زوج مر زوجه خود را سه بار گفت اختیاری اختیاری اختیاری زوجه در جواب گفت اختیار کردم اختیار کردم اختیار کردم با گفت اختیار کردم اولی را یا وسطی را یا اخیره را نزد یک امام سه طلاق واقع شود اگرچه نیت سه نگفته باشد زیرا که سه طلاق بی ترتیب در ملک زن جمع شده است پس چون در جواب یکی از الفاظ مذکوره گفت گویا که گفت اختیار کردم اما اگر در جواب گفت طلاق دادم من نفس خود را یا گفت اختیار کردم من نفس خود را بیک طلاق یک طلاق باین واقع شود و هو الاصح و بقول بعضی یک طلاق رجعی واقع شود زیرا که لفظ زوجه صریح است مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت در یک طلاق امر تو بدست تست یا گفت یک طلاق را اختیار کن و زوجه در جواب گفت نفس خود را اختیار کردم یک طلاق رجعی طلاق واقع شود و اگر گفت امر تو بدست تست و نیت سه طلاق کرد و زوجه در جواب گفت بیک طلاق نفس خود را اختیار کردم یا گفت اختیار کردم نفس خود را یکبر بنده سه طلاق واقع شود و اگر گفت نفس خود را یک طلاق دادم یا گفت بیک طلاق نفس خود را اختیار کردم یک طلاق باین واقع شود مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت امروز بعد فردا امر تو بدست تست شبی که در میان امروز و فردا است در خیار داخل نشود پس اگر در شب نفس خود را اختیار کرد طلاق واقع نشود و اگر زوجه امر امروز را رد کرد خیار بعد فردا باقی نماند و اگر گفت امروز فردا امر تو بدست تست شب در خیار داخل شود اگر زوجه امر امروز را رد کند خیار فردا باقی نماند زیرا که چون شب در خیار داخل باشد مجموع یک خیار گشت پس برد کردن بعض مجموع باطل شود بخلاف صورت اول که آنجا

ترجمه جوهرة نیرة فارسی

دو خیار است پس بزدیکی دیگر باش نکرد و مسئله زن مردی مرزنی خود را گفت نفس خود را طلاق بده هیچ نیست نکرد
یا نیست که یک طلاق را و زن در جواب گفت نفس خود را یک طلاق دادم یک طلاق رجعی واقع شود و اگر نیست
کرد سه طلاق را و زن نفس خود را سه طلاق داد سه طلاق واقع شود و اگر نیست کرد دو طلاق را و زن نفس خود را
دو طلاق داد یک طلاق واقع شود کذا فی جامع الرموز مگر آنکه زن کنیزک باشد زیرا که دو طلاق در کنیزک بمنزله
سه طلاق در آزاد که واحد در یکی اختیاری است مسئله اگر زوج گفت نفس خود را طلاق بده و زوجه جواب
گفت نفس خود را اختیار کردم یک طلاق رجعی واقع شود زیرا که مطلق طلاق امر کرده است و مطلق رجعی است و اگر در جواب
گفت نفس خود را اختیار کردم طلاق واقع نشود زیرا که اختیار از الفاظ طلاق نیست مسئله چون زوج بزوجه خود گفت
نفس خود را طلاق بده جایز نیست که از قول خود رجوع کند و بعد از اختیار مجلس زوجه را جایز نیست که خود را
طلاق دهد زیرا که قول زوج مقید بمجلس زوجه باشد اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ابتاع خود را طلاق بده یا مردی
را گفت زن ما را طلاق بده جایز است که پیش از دادن از قول خود رجوع کند و قول او مقید بمجلس مامور نشود
زیرا که توکیل است و توکیل رجوع را قبول کند و مقید بمجلس نباشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هرگاه که خواهی
نفس خود را طلاق بده یا مردی را گفت زن ما را طلاق بده جایز است که پیش از دادن از قول خود رجوع کند و قول او مقید بمجلس
مامور نشود زیرا که توکیل است و توکیل رجوع را قبول کند و مقید بمجلس نباشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هرگاه
که خواهی نفس خود را طلاق بده مقید بمجلس زوجه نشود هرگاه که زوجه نفس خود را طلاق دهد واقع شود مسئله
اگر مردی شخصی را گفت اگر بخواهی زن مرا طلاق بده جایز نیست که از قول خود رجوع کند و خیار آن شخص بمجلس
او مقید باشد پس اگر بعد از مجلس طلاق داد واقع نشود و دلیل آن در ترجمه مذکور است مسئله اگر شخصی
مر زوجه خود را گفت نفس خود را سه طلاق بده وی یک طلاق داد یک طلاق واقع شود و اگر گفت یک طلاق
بده و وی سه طلاق داد نزد یک امام هیچ واقع نشود و نزد یک صاحبین یک طلاق واقع شود مسئله اگر زوج مر زوجه
خود را گفت نفس خود را یک طلاق باین بده وی گفت خود را یک طلاق رجعی دادم طلاق باین واقع شود و اگر
گفت طلاق رجعی بده وی گفت طلاق باین دادم طلاق رجعی واقع شود زیرا که مخالفت زوجه نمود
مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر بخواهی نفس خود را سه طلاق بده وی خود را یک طلاق داد هیچ

هیچ واقع نشود زیرا که خواهش نفس سه طلاق باقیه نشده و اگر گفت اگر بخواهی نفس خود را یک طلاق بده روی خود را سه
طلاق داد نزدیک صاحبین یک طلاق واقع شود و نزدیک امام هیچ واقع نشود زیرا که مراد زوج یک طلاق قصد است
نه یک طلاق ضمنی مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است اگر بخواهی و زوجه در جواب گفت خواستم
زوج گفت خواستم هیچ واقع نشود اگرچه به نیت طلاق گفته باشد زیرا که زوج متعلق کرده بود طلاق را بخواهش زوجه
چون زوجه خواهش خود را بر خواهش زوج موقوف داشت معلوم شد که زوجه را خواهش نبود اما اگر زوج به نیت طلاق
گفت خواستم من طلاق ترا یا گفت خواستم من طلاق واقع شود زیرا که به نیت انشاء طلاق گفته است تفصیل
آن در ترجمه است و همچنین است هر تعلیقی که بعد دم باشد بخلاف اگر تعلیق طلاق بموجود بود چنانکه زوجه
در جواب زوج بگوید خواستم من اگر آسمان بر زمین باشد طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت ترا طلاق است هر وقتیکه بخواهی بر دگر دن زوجه دگر دن نشود زیرا که زوج او را مالک طلاق ساخته است
در هر وقتی که بخواهی پس پیش از خواستن ملک او نشود و پیش از ملک در واقع نبود و هر وقتیکه بخواهد یک طلاق
واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است در هر زمان هرگاه که بخواهی هر وقت که خود را
طلاق دهد یک طلاق واقع شود تا سه طلاق و جایز نیست که خود را سه طلاق یکبار دهد چنانکه جایز نیست بعد
از زوج دیگر خود را طلاق دهد مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است جائیکه بخواهی جایز است
که پیش از اختلاف مجلس خود را طلاق دهد یعنی بگوید خواستم و اگر بعد از اختلاف مجلس خود را طلاق داد واقع نشود
مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است هر طوری که بخواهی و زوجه در جواب گفت
یک طلاق باین خواستم یا گفت سه طلاق خواستم نزدیک امام همان واقع شود مگر آنکه زوج بگوید که من
خلاف آن را نیت کرده بودم پس طلاق رجعی واقع شود و نیز اگر زوجه هیچ نخواست طلاق رجعی باشد زیرا که
صفت طلاق را بزوجه سپرده است نه اصل آن را چنانکه در ترجمه آن را مفصل ذکر کرده ام و نزدیک صاحبین اگر
زوجه هیچ نخواست طلاق واقع نشود زیرا که نزدیک ایشان اصل طلاق نیز بزوجه مفوض است مسئله
اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هر قدر که خواهی خود را طلاق بده هر قدر که در آن مجلس خود را طلاق دهد
واقع شود و بر دگر دن زوجه امر زوج را یا باختلاف مجلس خیار باطل گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه

خود را گفت بده خود را از سه طلاق هر چه بخواهی نزد یک امام از کم از سه هر چه بخواهد واقع شود و نزد یک صاحبین اگر
سه طلاق خواست نیز واقع گردد **باب التحلف بالطلاق** **مسئله** اگر شخصی مر اجنبیه را گفت اگر بتو سخن کنم ترا
طلاق است بعد از ان او را نکاح کرده با وی سخن کرد طلاق واقع نشود زیرا که شرط صحت حلف ملک است یا اضافت
بسوی ملک و آن در وقت تعلیق موجود نیست اما اگر زوجه خود را گفت اگر بتو سخن کنم ترا طلاق است بسخن کردن
با وی طلاق واقع شود زیرا که در وقت تعلیق ملک موجود است و اگر گفت اگر بتو نکاح کنم ترا طلاق است بنکاح کردن با وی
او را طلاق واقع شود زیرا که طلاق را بسوی ملک اضافت کرده است یعنی بر ملک معلق نموده است نزد یک امام شافعی
بر اجنبیه طلاق واقع نشود **مسئله** اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر در خانه درائی یا وقتی که در خانه درائی یا هر گاه که در خانه
درائی ترا طلاق است بعد از در آمدن یک طلاق واقع شود بعد از ان شرط تمام گردد یعنی بدر آمدن دیگر طلاق واقع نشود
اما اگر گفت هر بار که در خانه در آئی ترا طلاق است هر بار که در خانه در آید طلاق واقع شود و بعد از سه طلاق شرط
تمام گردد پس اگر بعد از سه طلاق حلاله نموده باز او را تزویج نموده بدر آمدن در خانه طلاق واقع نشود بخلاف اگر گفت
هر باری که ترا تزویج کنم بر تو طلاق است شرط باطل نگردد اگرچه بعد از سه طلاق حلاله کرده او را تزویج نموده باشد **مسئله**
اگر زوجه خود را گفت اگر درین خانه درائی ترا طلاق است بعد از ان یک طلاق باین او را صاحب است و چون عدت
طلاق مذکور تمام شد او را باز در نکاح خود آورد و بعد از ان وی در ان خانه در آمد طلاق واقع شود زیرا که زوال
ملک یمین را باطل میکند کذا فهم من الحاشیة الچلپی **مسئله** اگر شرط موجود شود یمین باطل گردد و اگرچه شرط در غیر ملک موجود
شده باشد اما اگر در ملک موجود شود یمین باطل گردد و جزا لازم آید چنانکه در مسئله سابق گذشت در غیر ملک یمین باطل شود
بی آنکه جزا لازم آید چنانکه گفت مر زوجه خود را اگر در خانه درائی ترا طلاق است بعد از ان او را طلاق باین داد
و بعد از گذشتن عدت وی در خانه در آمد یمین ساقط گردد و جزا لازم نیاید زیرا که در وقت در آمدن در خانه زن
محل جزا نیست **مسئله** اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر درین خانه در آئی سه طلاق است پیش از در آمدن او یک
طلاق داد و چون عدت آن تمام شد زوجه در ان خانه در آمد بعد از ان وی او را تزویج کرد باز اگر در ان خانه
در آید طلاق واقع نشود زیرا که بدر آمدن پیش از تزویج یمین باطل شده است **مسئله** اگر در وجود شرط و عدم
ان میان زوج و زوجه اختلاف شد قول زوج معتبر بود مگر آنکه زوجه گواه بیارد و در شرطی که معلوم

که معلوم نمی شود مگر از زوجه و حق زوجه قبول زوجه معتبر باشد پس اگر زوج گفت اگر ترا حیض بیاید ترا و فلان زوجه
را طلاق است یا گفت اگر تو عذاب خدا را دوست داری ترا طلاق است و غلام آزاد است و زوجه گفت مرا حیض آمد و عذاب خدا را
دوست دارم همان زوجه را طلاق واقع شود و بر زوجه دیگر طلاق نیفتد و غلام آزاد نشود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر ترا
حیض آید ترا طلاق است چون او را حیض آید بعد از خون سوم روز اول روز طلاق واقع شود زیرا که بعد از دیدن خون سوم روز
معلوم خواهد شد که خون روز اول از حیض بوده و اگر گفت ترا طلاق است اگر ترا یک حیض بیاید بعد از پاک شدن طلاق
واقع شود زیرا که یک حیض بعد از پاک شدن از حیض باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر یک روز
روزه داری ترا طلاق است چون زوجه روزه دارد بعد از غروب آفتاب طلاق واقع شود زیرا که پیش از غروب آفتاب روزه
نباشد بخلاف اگر گفت اگر روزه داری ترا طلاق است چون روزه بدارد طلاق واقع شود اگرچه یک ساعت داشته باشد
مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر پسر زائیدی ترا یک طلاق است و اگر دختر زائیدی دو طلاق زوجه هر دو زائید
معلوم نیست که اول کدام زائیده است قاضی یک طلاق حکم کند و فیما بینه و بین الله دو طلاق واقع شود و بزائیدن ولد ثانی
عدت تمام گردد و میان طلاق دیگر واقع نشود زیرا که زائیدن شرط است مر وقوع طلاق را پس از وقوع طلاق مقدم باشد
مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر بزید و به بکر سخن کنی ترا طلاق است اگر ثانی در ملک باشد طلاق واقع شود
اگرچه اول در ملک نباشد چنانکه بعد از تعلیق او را طلاق دهد چون عدت طلاق تمام شود زوجه بزید سخن کند بعد از آن
دهی او را تزویج کند و بعد از تزویج دهی به بکر سخن کند و اگر ثانی در ملک نباشد طلاق واقع نشود اگرچه اول در
ملک باشد چنانکه بعد از تعلیق بزید سخن کند و بعد از آن زوج او را طلاق داد و چون عدت طلاق تمام شد به بکر سخن کند مسئله اگر شخصی
طلاق زوجه خود را بشرطی معلق گردد پیش از آنکه شرط موجود شود او را سه طلاق داد و بعد از حلاله باز او را تزویج نمود اگر
بیافتن شرط طلاق واقع نشود زیرا که تنجیز باطل میکند تعلیق را مسئله اگر شخصی سه طلاق زوجه خود را بوطی او معلق ساخت
بعد از آن حشفه را در فرج او داخل کرد چنانکه هر دو ختنه ملاقی شدند عقر واجب نشود اگرچه رنگ کرده باشد مگر آنکه
برآورده باز داخل کند آن زمان عقر واجب شود کذا فی الهدایه بدانکه عقر مهر مثل است و بقول بعضی اجرت وطی است
اگر زنا حلال باشد و همین حکم است اگر خواجه عتق کنیزک خود را بوطی او معلق کرده باوی دخول نمود یعنی بدرنگ کردن
عقر واجب نشود و اگر برآورده باز داخل کرد عقر لازم گردد کذا فی الهدایه و اگر طلاق رجعی زوجه بوطی او معلق کرد

شرح وقایه فارسی

بعد از دخول بدرنگ کردن رجوع نشود تا آنکه برآورده باز داخل نکند چون برآورده داخل کرد رجوع ثابت شود و عصر
لازم گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است انشاء الله تعالی طلاق نشود اگرچه پیش از گفتن انشاء الله
تعالی زوجه مرده باشد و اگر پیش از گفتن آن زوج بمرد طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا سه طلاق
است مگر دو یک طلاق واقع شود و اگر گفت ترا سه طلاق است مگر یک دو طلاق واقع شود باب طلاق المریض مسئله
هر که غالب حال او هلاک است بسبب مرض باشد یا جز آن چنانکه مریضی که برای حوائج خود بیرون خانه نمی تواند رفت اگرچه در خانه
بر آن قدرت داشته باشد و کسیکه از صف قتال برای قتال پیش شود و کسیکه او را برای کشتن برآرند چون همان
حالت بمیرد اگرچه بسبب دیگر مرده باشد و غیر از ثلث مال تصرف او روا نبود و زوجه او بسه طلاق او از ارث محروم نگردد و نزد
امام شافعی محروم گردد اما اگر یک طلاق یا دو طلاق داده است نزد یک وی محروم نشود اگرچه باین داده باشد زیرا که کنایت نزد یک
او حکم رجعی دارد اما اگر زوجه خود خلع نمود بالاتفاق آن زوجه از و وارث نشود اگرچه وی همان حال مرده باشد زیرا که زوجه چون
مال او طلاق گرفته است خود بفرقت راضی شده است مسئله اگر زوجه شخصی که غالب حال او هلاک است از وی طلاق رجعی طلب کرد
وی او را سه طلاق داد و همان حال بمرد نزد یک ما زوجه از و وارث شود و نیز وارث شود زنیکه زوج او را طلاق بائن داده و
پیش از گذشتن عدت این زوج خود را بوسه بشهوت داد زیرا که زوجه بطلاق بائن جدا شده است نه ببوسه این زوج خود
مسئله هر که غالب حال او هلاک است با زوجه خود لعان کرد و بسبب لعان در میان ایشان فرقت واقع شد و زوج همان
حال بمرد زوجه وارث شود زیرا که زوجه از برای ضرورت دفع عار لعان کرده است و نیز وارث شود اگر بسبب ایلاء میان
ایشان فرقت شده باشد چنانکه زوجی که غالب حال او هلاک است سوگند خورد تا چهار ماه با زوجه خود نزدیکی نکند و تا چهار
ماه با وی نزدیکی نکرد در میان ایشان فرقت شود و بعد از آن اگر زوج همان حال بمرد زوجه وارث گردد مسئله هر که بر زن
خانه برای حوائج برآید اگرچه نالان بود و هر که اسیر گرفته باشند و هر که در قلعه بند شود یا در صف قتال باشد یا برای قصاص
یا رجم او را در بند کرده باشند حکم آن هر واحد حکم صحیح بود پس اگر وی زوجه خود را طلاق بائن داد و بعد از مردن آن زوجه او را
نشود اگرچه وی در همان حال مرده باشد یا مقتول شده باشد مسئله هر که غالب حال او هلاک است با زوجه خلع نمود
یا زوجه خود را اختیار طلاق داد و زوجه نفس خود را اختیار کرد و یا زوجه را بامر زوجه سه طلاق داد زوجه او وارث نشود
اگرچه زوج همان حال مرده باشد و نیز وارث نمی شود اگر بی امر او وی را سه طلاق داد و بعد از صحت از آن حال

حال هلاک شد مسئله هر که غالب حال او هلاک است بزوجه خود گفت که صحت خود ترا سه طلاق داده بودم و عدت تو تمام شده است
و زوجه بر آن تصدیق کرد بعد از آن زوج اقرار کرد که از زوجه بر من قرض است یا چیزی وی را وصیت کرد و آنچه از میان ارث و اقرار
با وصیت کمتر باشد بقول همه برای زوجه لازم شود همچنان اگر زوجه ابا مر زوجه سه طلاق داد و بعد از آن برای وی بدین وصیت
اقرار کرد هر چه از ارث و دین و وصیت کمتر باشد بقول همه برای وی لازم شود مسئله هر که غالب حال او هلاک است در همان
حال سه طلاق زوجه خود را بشرطی معلق کرد که در وجود آن شرط زوجه را اختیار نیست چون گذشتن وقت و فعل اجنبی و
در همان حال بمرد زوجه وارث شود و اگر در حالت صحت سه طلاق او را همچنان شرط معلق کرده است وارث نشود مسئله
هر که غالب حال او هلاک است سه طلاق زوجه خود را بفعل خود معلق کرد زوجه او وارث شود اگرچه در حالت صحت تعلیق بآن
کرده باشد در آن فعل او را چاره بود چون سخن با اجنبی یا چاره نبود چون خوردن طعام و نماز فرض و سخن با زوجه و اگر بفعل زوجه
معلق کرد و تعلیق زوج و فعل زوجه در مرض زوج واقع شد در آن فعلی زوجه را چاره است چون سخن با اجنبی وارث نشود
و اگر از فعل او را چاره نباشد چون نماز فرض و خوردن طعام وارث شود و اگر تعلیق در صحت شده است و زوجه را از فعل
چاره است وارث نشود اما در فعلی که او را چاره نیست نزدیک شیخین وارث شود زیرا که از فعل او را ناگزیر است و
نزدیک امام محمد و امام زفر وارث نشود زیرا که تعلیق در صحت بوده است و زوجه بکردن فعل خود حق خود را خود باطل ساخته است
کذا فی الهدایه مسئله هر که زوجه خود را بتعلیق چیزی طلاق رجعی داد و پیش از گذشتن عدت بمرد زوجه او از و وارث شود
طلاق را در صحت خود داده باشد یا در مرض خود بطلب او داده باشد یا بی طلب او بفعل خود معلق کرده باشد یا
بفعل او از فعل او را چاره باشد یا نباشد زیرا که زوجیت باقی است کذا فی حاشیة الحلبی مسئله اگر زوج بعد از تمام
شدن عدت زوجه بمرد زوجه از و بالاتفاق وارث نشود اگرچه تعلیق و شرط در مرض زوج شده باشد باب الرجعة
مسئله هر که زوجه موطوءه خود را یک طلاق یا دو طلاق رجعی داد جایز است که پیش از گذشتن عدت با وی رجوع
کند و اگر زوجه کنیزک باشد بعد از دو طلاق با وی رجوع روا نبود مسئله در رجوع زوج رضا زوجه را اعتبار نبود پس با
آنکه زوجه ابا کند رجوع جایز باشد مسئله اگر گفت بتو رجوع کردم یا گفت بزن خود رجوع کردم رجوع ثابت شود و نیز
بوطی و بمس بشهوت رجوع ثابت گردد و نیز بنظر بشهوت بفرج داخل زوجه رجوع صحیح باشد و نزدیک امام شافعی بغیر از رجوع
کردن بزبان رجعت ثابت نشود مگر آنکه زوج را بر سخن قدرت نباشد کذا فی حاشیة الحلبی مسئله اگر رجعت بقول

باشد مستحب است که بر آن شاهد بگیرد و اما اگر بوی یا بنظر شهوت رجوع کرد بر آن شاهد نگیرد کذا فی جامع الرموز و در جامع الفتاوی
رجوع مقبول آنست که بحضور دو کس بگوید شما شاهد باشید که من بزن خود رجوع کردم و نیز سنت آنست که زوجه را جهت جبر وار
کند مسئله هر که زوجه خود را طلاق رجعی داد مستحب است که بسوی زوجه نیامده آنکار را اخبر نکند مگر آنکه بارادهٔ جهت رد مسئله
اگر زوج بعد از گذشتن عدت طلاق رجعی دعوی کرد که در عدت رجوع کرده ام زوجه او را تصدیق نمود رجعت
ثابت شود و اگر تکذیب کرد دعوی باطل باشد نزد یک امام زوجه سوگند بخورد که رجعت از جمله آنست که نزد یک امام
سوگند نیست چنانکه در آن در کتاب الدعوی حاصل مذکور شده کذا فی [illegible] مسئله اگر زوج مرزوجه خود را که در عدهٔ
طلاق رجعی است گفت بتو رجوع کردم و زوجه گفت در عدت نیست [illegible] احتمال آن باشد نزد یک امام رجوع
ثابت نشود و نزد یک صاحبین ثابت شود زیرا که چون [illegible] باقی باشد و همچنین اگر زوج
گفت بعد از گذشتن عدت طلاق رجعی [illegible] رجوع کرده ام و زوجه او را تصدیق کرد و
تکذیب نکند [illegible] نزد یک امام رجوع ثابت نشود [illegible] نزد یک صاحبین رجوع
ثابت شود [illegible] گفت من بتو رجوع
کردم و کنیزک گفت عدت من گذشته است زوج [illegible] مسئله زنی که در عدت است
حیض سوم او بعد از روز تمام شدن پاک شدن از عدت بیرون آید و اگر در کمتر از ده روز پاک شده است تا آنکه غسل
نکند یا وقت نماز فرض بر وی نگذرد یا تیمم کرده نماز نگذارد از عدت نمی آید زیرا که بغسل کردن یا تیمم نماز خواندن زن
پاک شده و بگذشتن وقت نماز در حکم پاک باشد زیرا که نماز از وقت بر او فرض گردد و بر غیر طاهر نماز فرض نشود و چون پاک
شد یا در حکم پاک گشت عدت تمام شود کذا فی [illegible] مسئله اگر زن معتده بعد از حیض سوم قبل از آن غسل کرد و یک
عضو از شستن فراموش شد رجوع شود و رجعت ثابت شود و در کمتر از آن ثابت نشود زیرا که کمتر از عضو اعتبار
نیست مسئله اگر شخص زوجه خود را طلاق رجعی داد و از وطی او انکار کرد و بعد از آن با وی رجوع کرد و زوجه بعد از طلاق در
کمتر از شش ماه فرزند آورد زوج صحیح باشد زیرا که معلوم شد که در وقت طلاق دادن زوجه حامله بود و بی وطی حامله نشود
پس زوج در انکار خود کاذب باشد لان الاصل [illegible] بعد از طلاق رجعی داد و از وطی انکار کرد بعد از آن
در ایام عدت با وی رجوع نمود صحیح بود زیرا که زوج بحکم شرع در انکار خود کاذب است کذا فی مسئله اگر بعد

بعد از خلوت زوجه خود را طلاق رجعی داد و از وطی انکار نمود بعد از آن با وی رجوع کرد رجوع صحیح نباشد مگر آنکه تکذیب شرعی
ظاهر شود چنانکه از وقت طلاق بیش از دو سال فرزند بیاورد زیرا که اکثر مدت حمل دو سال است مگر آنکه پیش از گذشتن
عدت اقرار کرده باشد تحقیق آن در ترجمه است و آنکه بخلوت هرگاه شود بنابر آنست که زوجه مقصود علیه ابوی سپرده است اگرچه وی
قبض نکرده باشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر زاییدی ترا طلاق است بزاییدن طلاق واقع شود و اگر بعد از شش ماه فرزند
دیگر بزاید رجعت ثابت گردد و اگر در کم از شش ماه فرزند آورد رجوع نباشد زیرا که این نیز بوطی اول بود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت هرگاه بزایی ترا طلاق است و زوجه بسه حمل متعاقب زاید سه طلاق واقع شود و بگزاییدن وطی ثانی و ثالث را در عدت ثانی و
ثالث رجعت ثابت شود کذا فی الهدایه و بعد از طلاق ثالث عدت وی تمام باشد مسئله مطلقه طلاق رجعی را جایز است
که در عدت زینت کند و خود را بیاراید تا زوج رجعت او نیت کند مسئله زوج را جایز نیست که زوجه را که در عدت طلاق
رجعی باشد با خود بسفر برد مگر آنکه رجعت با او گواه بگیرد مسئله زوج را جایز است که مطلقه طلاق رجعی در عدت او بوطی رجوع
کند و نزد یک امام شافعی وطی او جایز نبود تا آنکه بقول رجوع نکند مسئله زوج را جایز است که در کم از سه طلاق باین
و آزاد و در کم از دو باین در کنیزک در عدت بعد از عدت بمطلقه خود نکاح کند و بعد از سه طلاق در آزاد و دو طلاق در کنیزک
بی زوج دیگر اگرچه مراهق باشد بی وطی او بنکاح صحیح و بی گذشتن عدت طلاق یا موت نکاح بآن روا نبود پس اگر
زوج دوم پیش از وطی طلاق داد بر زوج اول حلال نباشد اگرچه بروایت سعید بن مسیب قاضی بحلیه آن حکم کرده
باشد زیرا که روایت او مخالف حدیث مشهور است که آن حدیث علیه است و در جامع الرموزی آورده که سعید بن مسیب قاضی
بحلیه آن حکم کرده باشد زیرا که روایت او مخالف حدیث مشهور است که آن حدیث علیه است و در جامع الرموزی آورده که سعید بن مسیب
از قول خود رجوع کرده است پس هر که بران عمل کند روسیاه کنند و بر آنند و هر که بفتوی وی دهد او را تعزیر کنند
و نیز گفته علیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین زیرا که مخالف اجماع است و آنکه در صدر الشهید نقل میکند اثری از آن در
مصنفات وی نیست مسئله کنیزک بعد از دو طلاق بوطی خواجه بر زوج حلال نشود مسئله اگر مردی مطلقه ثلث شخصی را
بشرط حلاله نکاح کند چنانکه بگوید تزویج می کنم ترا بنابر آنکه بر زوج اول ترا حلال گردانم مکروه بود لیکن زوجه بر زوج اول
حلال گردد همین حکم است اگر زن چنین گوید اما اگر بنیت حلاله نکاح کرد و بزبان آنرا ذکر نمود مکروه نباشد فاعل
آن ثواب یابد زیرا که قصد اصلاح میکند کذا فی حاشیة الحلبی مسئله زوج ثانی طلاق سابق را باطل گرداند سه
طلاق باشد یا کمتر از آن پس اگر زنی مطلقه بعد از زوج ثانی باز بر زوج اول آید باز وی در آزاد مالک

سه طلاق شود و در کنیزک مالک و طلاق گردد بخلاف امام محمد که نزدیک او دو طلاق در آزاد و یک طلاق در کنیزک باطل
نمی شود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر مطلقه بسه طلاق بعد از مدتی که احتمال حمل دارد گفت از حلالت فارغ شدم و زوج را بر صدق
او گمان غالب است نکاح آن بر وی حلال شود بدانکه بقول بعضی اول مدت حلالت سی و نه روز است زیرا که در حلالت
از سه حیض و دو طهر چاره نیست و اقل مدت حیض سه روز است و اقل مدت طهر پانزده روز **باب الایلاء**
مسئله و آن در شرع عبارت است از آنکه زوج سوگند بخورد که در مدت آن با زوجه خود وطی نکند مسئله مدت ایلاء
در آزاد چهار ماه است و در کنیزک دو ماه است پس اگر شوهر سوگند خورد که در کمتر ازین مدت با زوجه خود وطی نکند ایلاء نباشد
مسئله مردی بر زوجه خود گفت سوگند خدا بتو نزدیکی نخواهم کرد یا گفت سوگند خدا چهار ماه بتو نزدیکی نخواهم کرد یا گفت اگر بتو
نزدیکی کنم بر من حج است یا صوم است یا صدقه است یا گفت اگر بتو نزدیکی کنم ترا طلاق است یا غلام من آزاد است
در همه این صورتها ایلاء ثابت شود پس اگر در مدت ایلاء با وی نزدیکی کرد و سوگند بخدا کفارت لازم شود و در سوگند بحج
جزا واجب گردد اگر در آن مدت نزدیکی نکرد یک طلاق بائن واقع شود و در سوگند موقت یعنی آنکه در آن مدت معین
مذکور شده است سوگند ساقط شود پس اگر باز او را نکاح کرد تا چهار ماه با وی نزدیکی ننمود طلاق لازم نیاید و در سوگند
مؤبد یعنی آنکه در آن مدت معین مذکور نشده است سوگند ساقط نشود پس اگر بعد از نکاح باز چهار ماه با وی نزدیکی نکرد باز
طلاق واقع شود همین تا سه طلاق و اگر بعد از سه طلاق بعد از زوج دیگر باز او را نکاح کرد ایلاء ساقط شود و سوگند باقی ماند
پس اگر تا چهار ماه با وی نزدیکی نکرد طلاق واقع نشود زیرا که ایلاء نمانده است و اگر نزدیکی کرد حانث شود و کفارت
یا جزا لازم گردد زیرا که سوگند باقی است مگر در صورتیکه سوگند بطلاق باشد زیرا که تنجیز باطل میکند تعلیق را مسئله اگر شخصی
مر زوجه خود را گفت سوگند خدا بتو نزدیکی نکنم دو ماه دو ماه که بعد این دو ماه ایلاء ثابت شود و اگر سوگند خورد که دو ماه
بتو نزدیکی نخواهم کرد بعد از یک روز گفت سوگند خدا که دو ماه که بعد از دو ماه اول است بتو نزدیکی نکنم ایلاء نباشد زیرا که
در روز اول سوگند او بر دو ماه بود با آن ایلاء نشود و در روز دوم سوگند او بر چهار ماه است یکروز کم بنا بر آنکه اعتبار
کرده است در سوگند دو ماه که بعد از دو ماه اول است و از دو ماه اول یکروز گذشته است پس مجموع چهار ماه از وطی ممنوع شود
مگر یکروز که آن در سوگند ثانی داخل نیست پس مدت ایلاء تمام نشود کذا فهم من الکتب مسئله اگر مردی مر زوجه خود را
گفت سوگند خدا یکسال بتو نزدیکی نکنم مگر یکروز ایلاء نباشد زیرا که ایلاء وقتی شود که چهار ماه بی لازم شدن

شدن چیزی که زوج را امکان وطی نی وجه نباشد و آنجا ممکن است که بی آنکه چیزی لازم شود دیگر فرا او وطی کند اما اگر
دیگر فرا وطی کرد و بعد از وطی چهار ماه یا زیاده از آن از سال باقیماند ایلاء واقع شود زیرا که امکان وطی متحقق شد کذا فی الهدایه
مسئله اگر مردی که در بصره است گفت سوگند خدا را که کوفه ندرآیم و زوجه او در کوفه است ایلاء نبود زیرا که ممکن است که زوجه
را از کوفه برآورده وطی کند کذا فی الهدایه **مسئله** با زنی که او را طلاق رجعی داده است پیش از گذشتن عدت او ایلاء روا
بود و با مبانه و اجنبیه روا نبود پس اگر بعد از سوگند مبانه یا اجنبیه را نکاح کرد و بوطی آن حانث شود و کفارت یا جزا
لازم گردد و اگر تا چهار ماه وطی نکرد طلاق واقع نشود کذا فی حاشیة الحلبی و نیز در آن است که اگر عدت طلاق رجعی
پیش از مدت ایلاء تمام شد ایلاء ساقط شود زیرا که محل ایلاء نماند **مسئله** اگر شخصی با زن خود ایلاء کرد بسبب مرض یک
از زوجین یا بسبب صغر زوجه یا بسبب رتق او یا بسبب دور بودن زوجه بر راه چهار ماه از وطی او عاجز آید نزدیکی وی بقول
بود چنانکه بگوید با آن زوجه قربان کردم پس اگر بعد از گفتن او مدت ایلاء تمام شد طلاق واقع نشود زیرا که ایلاء نمانده است
اما اگر پیش از گذشتن مدت ایلاء بر وطی قادر شد نزدیکی او بوطی باشد **مسئله** اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت تو بر من حرام و نیت طلاق کرد یک طلاق بائن واقع شود و اگر نیت کرد ظهار را یا سه طلاق را یا کذب را
آنچه نیت کرده است همان باشد و اگر نیت کرد سوگند را یا هیچ نیت نکرد ایلاء بود و بقول بعضی اگر بزوجه خود گفت تو
بر من حرام یا گفت هر حلال بر وی حرام یا گفت هر چه بدست راست گیرم بر وی حرام بنا بر عرف بی نیت طلاق واقع
شود و به یفتی **باب الخلع** **مسئله** و آن عبارت است از ازاله عقد زوجیت بمقابله مالی که زوج از زوجه بگیرد کذا
فی جامع الرموز **مسئله** اگر در وقت حاجت یعنی در وقت جنگی که صلاح پذیر نباشد بچیزی که صلاحیت مهر دارد خلع کرد
باک نبود کذا فی جامع الرموز و یک طلاق بائن واقع شود و اگر جفا از جانب زوج بود گرفتن بدل خلع مکروه باشد
و اگر از جانب زوجه باشد گرفتن زیاده از آنچه از وی در مهر خود گرفته است مکروه باشد **مسئله** اگر زوج طلاق بمال
گفت و زوجه آنرا قبول نمود طلاق بائن واقع شود و مال بر زوجه لازم گردد و اگر بخمر یا بخنزیر طلاق گفت طلاق رجعی
واقع شود و بر زوجه هیچ لازم نیاید و اگر بخمر یا بخنزیر خلع کرد طلاق بائن لازم واقع شود و هیچ لازم نیاید **مسئله**
اگر زوجه مر زوج خود را گفت که بانچه در دست منست با من خلع بکن و زوج گفت کردم و در دست هیچ نبود یک طلاق
بائن واقع شود و بر زوجه هیچ لازم نیاید و اگر گفت بانچه از مال در دست من است یا گفت بانچه از دراهم در دست

من است با من خلع بکن و زوج در جواب گفت کردم و در دست هیچ نبود طلاق بائن واقع شود و در صورت اول آنچه زن گرفته
است و کند و در صورت ثانی سه درم و پس دهد مسئله اگر زنی بر بنده گریخته خود خلع کرد طلاق واقع شود و تسلیم بنده بر زن لازم
گردد و اگر بنده بدست نیاید قیمت آن لازم آید اگرچه خلع کرده باشد بر آن شرط که تحصیل و تسلیم بنده راضامن نباشد مسئله
اگر زنی زوج خود را گفت بهزار درم مرا سه طلاق بده و زوج یک طلاق داد یک طلاق بائن واقع شود و سهم حصه از هزار
درم بر زن لازم گردد زیرا که زوجه هزار درم را بمقابله سه طلاق کرده است پس اجزاء عوض بمقابله معوض منقسم شود
و اگر گفت بر هزار درم مرا سه طلاق بده و زوج یک طلاق داد نزد یک امام یک طلاق رجعی واقع شود و بر زوجه هیچ
لازم نیاید زیرا که زوجه سه طلاق را بشرط هزار درم طلب نموده است و اجزاء شرط بر اجزاء شرط منقسم نمیشود و نزد یک صاحبین یک
طلاق بائن واقع شود ثلث هزار چون صورت اول بر زوجه لازم گردد و دلیل ایشان با جواب نادر ترجمه مذکور شده است
مسئله اگر مرد مر زوجه خود را گفت بهزار درم خود را سه طلاق بده و زوجه خود را یک طلاق داد هیچ واقع نشود زیرا که
زوج بتفریق زوجه راضی نشده است مگر بهزار درم و زوجه آن را بزوج فسخ نموده است اما آنکه بگفتن زوجه مر زوج خود را که بهزار درم مرا
سه طلاق بده طلاق واقع شود چنانکه بالا مذکور شد بنا بر آن که چون زوجه بهزار درم بتفریق راضی شده است بیشتر آن
بطریق اولی راضی باشد مسئله اگر مرد مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است و بر تو هزار است نزد یک امام هیچ طلاق
واقع شود اگرچه زوجه قبول کرده باشد و همچنین اگر خواجه کنیزک خود را گفت تو آزادی و بر تو هزار است هیچ کنیزک آزاد
شود اگرچه قبول کرده باشد و نزد یک صاحبین اگر زوجه و کنیزک قبول کرده است بر زوجه هزار درم طلاق واقع شود و کنیزک
هزار درم آزاد گردد زیرا که زوج و خواجه هزار درم را شرط طلاق و آزادی ساخته اند پس بقبول کردن لازم شود و اگر
قبول نکردند هیچ لازم نیاید و نزد یک امام در قول هر واحد دو کلام است پس یک کلام بر کلام دیگر موقوف باشد
مسئله اگر زنی مر زوج خود را گفت باین قدر از مال خود را از تو خریدم یا گفت باین قدر از مال ما را بمن بفروش و پیش از آنکه
زوج قبول کند از قول خود برگشت جایز بود زیرا که خلع در حق وی معاوضه است پس رجوع از آن صحیح باشد و اگر زوج در
همان مجلس قبول کرد طلاق واقع شود و بدل واجب گردد و اگر بعد از اختلاف مجلس قبول کرد معتبر نباشد زیرا که قبول
زوج مقید بمجلس بود و اگر ایجاب از جانب زوج باشد جایز نیست که پیش از قبول زوجه از آن برگردد زیرا که خلع در حق وی
یمین است و رجوع از یمین روا نباشد و قبول زوجه مقید بمجلس نبود پس اگر بعد از اختلاف مجلس قبول کند

هم روا باشد و جانب بنده در عتاق چون جانب زوجه بود در طلاق پس اگر بنده بشرط قبول او بمال آزاد کرد
از جانب بنده معاوضه بود و از جانب مولی یمین باشد **مسئله** اگر زنی مر زوج خود را گفت بهزار درم با من خلع کن بشرط آنکه
مرا خیار باشد و زوج در همان مجلس قبول کرد یا مردی مر زوجه خود را گفت که باینقدر از مال با تو خلع کردم بدین شرط
که تا سه روز ترا خیار باشد و زوجه قبول نمود نزدیک امام جایز بود پس اگر در سه روز رد نکرد طلاق واقع شود و مال
واجب گردد و اگر رد کرد خیار باطل نشود و نزدیک صاحبین در خلع از هیچکدام شرط خیار روا نبود پس طلاق واقع شود
و مال واجب گردد چنانکه در ترجمه مفصل مذکور است **مسئله** اگر مردی مر زوجه خود را گفت دیروز بهزار درم ترا طلاق
دادم و تو قبول نکردی و زوجه گفت من قبول کردم قول زوج به سوگند معتبر بود و اگر بائع بمشتری گفت دیروز
این غلام را بهزار درم بتو فروختم و تو قبول نکردی و مشتری گفت قبول کردم قول مشتری معتبر باشد زیرا که گفتن
بایع فروختم اقرار است بقبول مشتری بنا بر آنکه فروختن بی قبول نمی باشد پس بعد از آن که گفت تو قبول نکردی
رجوع باشد از اقرار خود که آن معتبر نیست بخلاف خلع که آن در حق زوج یمین است و در یمین بدل لازم نبود پس بقول
زوجه اقرار نباشد و چون زوج منکر آنست و زوجه مدعی بر آن قول زوج به سوگند معتبر بود **مسئله** مبارات یکدیگر ساقط
میکند حقوق نکاح یکدیگر را چنانکه هر واحد مر دیگر را بگوید ترا بری ساختم کذا فی جامع الرموز و در برهان میگوید اگر یکی مر دیگری را گفت
ترا بری ساختم و دیگر قبول نمود نیز همین حکم دارد و نیز خلع ساقط میکند حقوق نکاح هر واحد را چنانکه اگر مهر زنی هزار
درم باشد و پیش از گرفتن مهر بصد درم بر زوج خود خلع کند بر زوج از مهر و نفقه هیچ لازم نیاید و اگر بعد از گرفتن مهر
بصد درم بزوج خلع نمود غیر از صد درم برای زوج هیچ نباشد اگرچه مهر بنده معین بود و در بست زوجه باشد کذا فی البرهان
و در جامع الرموز میگوید مختار آنست که آنچه زوجه از مهر خود گرفته است بعد خلع بزوج خود رد کند اما سکنی و نفقه عدت
و آنچه غیر از حقوق نکاح است چون مبارات و جز آن بخلع ساقط نشود بگرفتن عدت کذا اگر در خلع سقوط آنرا شرط کرده باشد
آن نیز ساقط شود **مسئله** اگر مردی دختر نابالغه خود را از مال وی بزوج او خلع نمود بر دختر هیچ لازم نشود و
مهر او ساقط نگردد و در صحیح روایتین طلاق باین واقع شود کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر مردی دختر نابالغه خود را
با زوج او خلع کرد و بدل خلع را ضامن شد خلع روا بود و بدل آن بر پدر لازم گردد و اگر زوج بدل آنرا بر زوجه بشرط
کرد و زوجه از اهل قبول است چنانکه میداند که خلع چه چیز است و نکاح چه چیز است و میان هر دو تمیز میکند

بقبول کردن وی طلاق واقع شود زیرا که شرط موجود شد و بدل واجب نگردد زیرا که صغیره هر چند از اهل قبول بود اما
اهل تعبیر است نباشد کذا فهم من الهدایه و نیز در هدایه است که اگر آن بدل را از جانب زوجه پدر وی قبول کرد در آن دو روایت
است بیک روایت طلاق واقع شود و بیک روایت واقع نشود و نیز در آنست که اگر پدر وی بمهر وی خلع کرد خود آنرا
ضامن نشد بر قبول زوجه موقوف بود و اگر زوجه قبول کرد طلاق واقع شود و مهر ساقط نگردد و اگر از جانب وی پدر وی قبول کرد
در آن دو روایت است و اگر پدر ضامن آن شد طلاق واقع شود و نصف مهر بر پدر وی لازم گردد و نیز در آنست که اگر
زن بالغه پیش از دخول بمهر خود خلع کرد بر وی هیچ لازم نیاید **باب الظهار مسئله** و آن در شرع عبارت
است از آنکه تشبیه بدهد زوج مسلم عاقل و بالغ مر زوجه خود را یا چیزی را که از زوجه بآن تعبیر کنند یا خبر شائع او را بعضوی
از اعضای محارم خود که او را نظر کردن بر آن حرام باشد اگرچه محارم رضاعی باشد کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر شخصی
مر زوجه خود را گفت تو بر من مثل پشت یا شکم مادر یا خواهر یا عمه منی یا گفت سر تو یا فرج تو مثل پشت یا شکم یا ران یا
فرج مادر یا خواهر یا عمه من است یا گفت نصف تو یا ثلث مثل آنست ظهار ثابت شود اگرچه به نیت ظهار نگفته باشد
و پیش از آنکه کفارت ادا کند وطی و دواعی وطی چون مس بشهوة و جز آن بآن زوجه حرام بود و اگر پیش از ادای
کفارت وطی کرد استغفار کند و بار دیگر وطی نکند تا آنکه کفارت ظهار را ادا نماید و بآن وطی حرام هیچ واجب نشود **مسئله**
اگر مردی با زوجه خود ظهار کرد تا زمانیکه قصد وطی آن نکند کفارت ظهار بر وی لازم نشود و اگر پیش از آنکه زوج قصد
وطی آن کند یکی از هر دو بمیرد کفارت لازم نیاید کذا فی جامع الرموز و نیز در آنست که اگر بعد از قصد وطی
خرم کرد که هرگز او را وطی نکند کفارت ساقط شود **مسئله** هر که مر زوجه خود را گفت تو بر من مثل مادر من و نیت کرامت
کرد کرامت بود و اگر بنیت ظهار کرد ظهار باشد و اگر به نیت طلاق گفته است یک طلاق بائن واقع شود و اگر هیچ
نیت نکرده است نزد یک امام و بیک روایت از امام ابو یوسف لغو بود کذا فی البرهان و نزد یک امام محمد ظهار باشد
کذا فی الهدایه و در جامع الرموز می آرد در یک روایت از امام ابو یوسف در حالت غضب ظهار بود و بیک روایت
نزد یک وی ایلا باشد و نیز در آنست که اگر گفت تو مثل مادر منی یا خواهر منی و نگفت بر من باتفاق لغو بود و نیز در آنست
که اگر مردی بزوجه خود گفت تو مادر منی یا خواهر منی یا دختر منی ظهار نبود و نیز در آنست که اگر بزوجه خود گفت اگر فلان
کار کردی تو مادر منی و وی آن کار کرد هیچ لازم نیاید اگرچه به نیت تحریم گفته باشد **مسئله** اگر شخصی مر زوجه

زوجه خود را گفت تو بر من حرامی مثل مادر من هرچه از طلاق و ظهار نیت کرده است همان باشد و اگر هیچ نیت
نکرده باشد نزدیک ابو یوسف ایلاء است و نزدیک امام محمد ظهار کذا فی الهدایه و اگر گفت تو بر من حرامی مثل پشت
مادر من ظهار بود اگرچه در نیت طلاق یا ایلاء کرده باشد **مسئله** ظهار واقع نشود مگر بزوجه خود پس اگر بکنیزک خود ظهار
کرد هیچ لازم نیاید و نیز اگر ظهار کرد بزنی که او را بی اذن او نکاح فضولی درخواسته است و بعد از ظهار آن زن
نکاح وی را با خود جایز داشته است ظهار واقع نشود **مسئله** هر که بزنان خود گفت شما بر من مثل پشت مادر منید
ظهار گردد و در حق هر واحد کفارت لازم شود **فصل در کفارت مسئله** کفارت ظهار آزاد کردن بنده است
به نیت کفارت که جنس منفعت وی رفته باشد اگرچه کافر بود غلام و کنیزک و صغیر و کبیر در این حکم برابر باشند
پس اگر بی نیت کفارت آزاد کرد از کفارت نبود اگرچه بعد از آن نیت کفارت کرده باشد کذا فی جامع الرموز
و نزدیک امام شافعی کافر روا نبود **مسئله** اگر بنده کر را که بلند شنود یا کور را که یک چشم باشد در کفارت آزاد کرد
جایز بود و آنکه هیچ نمی شنود و یا هر دو چشم کور باشد روا نبود زیرا که جنس منفعت وی رفته است **مسئله** بنده که
یکدست و یکپای وی را مختلف بریده اند جایز است که او را به نیت کفارت آزاد کند زیرا که جنس منفعت وی سلامت
است **مسئله** مکاتب را در کفارت آزاد کردن روا بود مگر آنکه چیزی را از بدل کفارت ادا کرده باشد **مسئله**
قریب خود را به نیت کفارت خریدن روا بود و بجبر خریدن آزاد شود و کفارت ساقط گردد **مسئله** آزاد کردن نصف
بنده را به نیت کفارت بعد از آن باقی آن را با آن نیت روا بود و کفارت ادا شود **مسئله** جایز نیست که دیوانه
لا یعقل را در کفارت آزاد کند اما آنکه گاه دیوانه شود و گاه هشیار گردد جایز است که او را در وقت هشیاری وی در
کفارت آزاد کند و نیز جایز نیست بنده را که هر دو دست او را یا هر دو انگشت دست او را یا هر دو پای او را بریده
باشند در کفارت آزاد کند و نیز جایز نیست بنده را که یکدست و یکپای او از یک جانب او بریده بود یا او را
سه انگشت از هر دو دست و سه انگشت ابریده باشند کذا فی جامع الرموز **مسئله** جایز نیست که مدبر را در کفارت
ظهار آزاد کند و نیز جایز نیست که نصف بنده مشترک را بعد از آن نصف باقی را بعد ضمان از آن آزاد نماید زیرا که
چون وی حصه خود را آزاد کرد در حصه شریک وی نقصان رفت بنابر آنکه دوام بندگی در آن متعذر است
کذا فی حاشیة الحلبی پس بآزاد کردن بنده ناقص کفارت ادا نشود و نزدیک صاحبین کفارت ادا شود مگر آنکه

شرح وقایه فارسی

مستحق فقیر باشد تفصیل آن در ترجمه است **مسئله** اگر نصف بنده خود را در کفارت ظهار آزاد کرد و بعد از وطی
نصف باقی آزاد نمود از کفارت آزاد نشود زیرا که در کفارت لازم است که آزاد کردن بنده پیش از مساس باشد
و نزد یک صاحبین از کفارت آزاد شود زیرا که نزد یک ایشان باز آزاد کردن بعضی کل آزاد گردد **مسئله** هر که بر آزاد کردن
بنده قدرت ندارد چنانکه سوای حاجت اصلی چون خانه بودنی و جامه پوشیدنی کذا فی جامع الرموز بهای بنده
او را قدرت نیست یا بنده بهم نمیرسد دو ماه متصل روزه دارد که در ان دو ماه رمضان و دو روز عید و سه روز تشریق
داخل نباشد و اگر در ان میان یک روزه افطار کرد اگرچه بقدر باشد یا در شبی دانسته با زوجه مظاهره وطی کرد
یا در روزی نادانسته با وی وطی نمود کفارت را از سر گیرد یعنی روزهای گذشته را در کفارت حساب نکند و نزد یک
امام ابو یوسف همون کفارت را تمام کند و لیل هر دو در ترجمه مذکور است و در جامع الرموز آورده اگر در اثنای
کفارت بروزه دو ماه تا غروب آفتاب آخرین روزه بر آزاد کردن بنده قادر شد عجز ثابت نشود **مسئله** هر کرا
استطاعت روزه دو ماه متصل نباشد وی یا نائب او شصت کس را که مستحق گرفتن زکوة باشند هر واحد را بقدر
صدقه فطر یعنی از گندم نصف صاع یا از جو یا از خرما یک صاع طعام دهد کذا فی جامع الرموز و اگر هر واحد را قیمت
صدقه فطر داد روا باشد و نزد یک امام شافعی روا نبود و اگر هر واحد را یکی دو وقت سیر کرد نیز کفارت ادا شود
اگرچه یکتر از ان سیر شده باشند و اگر هر واحد را یکمن گندم یا دو من خرما یا جو داد نیز روا بود و اگر یک کس را تا
دو ماه هر روز بقدر صدقه فطر داد یا آن قدر را قیمت داد یا هر روز دو وقت سیر کرد نیز جایز باشد کذا فی جامع الرموز
و اگر صدقه دو ماه را در یک روز بیک کس داد روا نبود مگر از همون روز **مسئله** اگر به نیت دو ظهار شصت کس را
طعام داد هر واحد را یک صاع از گندم نزد یک شیخین او ادا نشود مگر از یک ظهار و نزد یک امام محمد از هر دو ظهار جایز
باشد و اگر به نیت افطار و ظهار داده است باتفاق از هر دو روا بود زیرا که در صورت اختلاف نزد یک شیخین نیز نیت
عمل میکند چنانکه در ترجمه بتفصیل مذکور شده است **مسئله** اگر از دو ظهار چهار ماه روزه داشت یا یکصد و یک کس را طعام داد
یا دو بنده را آزاد کرد از هر دو ظهار کفارت ادا شود اگرچه هیچ یکی را بهیچ یکی معین نکرده باشد زیرا که در اتحاد جنس تعیین
واجب نبود **مسئله** اگر به نیت دو ظهار دو ماه روزه داشت یا یک بنده را آزاد کرد برای یکی معین کند و اگر به نیت
قتل و ظهار دو ماه روزه داشت یا یک بنده را آزاد کرد از هیچ کدام روا نبود و نزد یک امام زفر در هر دو صورت

صورت از هیچ کدام کفایت نکند و نزدیک امام شافعی در هر دو صورت برای یکی معین کند مسئله اگر بنده ظهار
کرد و ماه روزه دارد جایز نیست که خواجه او مال از و کفارت دهد زیرا که کفارت عبادت است پس بفعل دیگر ادا نشود

باب اللعان

و آن عبارتست از شهادتهای که موکد بسوگند باشند و مقرون بلعن و غضب بوند گذافی
حاشیه الچلپی مسئله هر که زوجه عفیفه خود را که متهم بزنا نیست دشنام بزنا داد یا بعد از یکماه روز ولادت وی
ولد او را گفت از من نیست و هر دو قابل شهادت اند و زوجه او را بموجب دشنام مطالبه کرد بر زوج لعان
واجب شود و اگر وی از لعان انکار کند او را حبس کند تا آنکه لعان کند یا تکذیب خود اقرار نماید و اگر تکذیب حفظ
اقرار کرد حد قذف لازم آید و اگر لعان کرد بر زوجه نیز لعان لازم گردد و اگر زوجه از لعان ابا آورد حبس کنند تا آنکه
لعان کند یا قول زوج را تصدیق نماید و اگر زوجه قول زوج را تصدیق کرد نسب ولد او ثابت نشود و بر زوجه زنا لازم
نیاید و اگر زوجه نیز لعان کرد قاضی میان ایشان تفریق کند و ولد را بزوجه سپارد و یک طلاق بائن واقع شود و اگر پیش
از تفریق قاضی یکی بمرد دیگر او را وارث شود کذا فی حاشیه الچلپی صورت لعان زوج آنست که چهار مرتبه زوج
بگوید اشهد بالله انی لمن الصادقین فیما رمیتها به من الزنا یعنی گواهی میدهم بخدای که من صادقم در آنچه نسبت کردم
زوجه را بزنا و مرتبه پنجم بگوید لعنة الله علیه ان کان من الکاذبین فیما رماها به من الزنا یعنی لعنت خدای بر زوج اگر در آنچه
بزوجه نسبت کرده است دروغ باشد و هر گفتن بجانب زوجه اشارت میکند و صورت لعان زوجه آنکه زوجه بگوید اشهد بالله
انه لمن الکاذبین فیما رماني به من الزنا یعنی گواهی میدهم بخدای که زوج کاذب است در آنچه نسبت کرده است بمن از زنا و
مرتبه پنجم بگوید غضب الله علیها ان کان من الصادقین فیما رماها به من الزنا یعنی غضب خدای بر زوجه اگر زوج صادق است در
آنچه نسبت کرده است بمن از زنا و در صورت لعان بنفی ولد بجای زنا نفی ولد بگوید و اگر هر دو دشنام داده است بهر دو
لعان کند مسئله اگر زوج بنده باشد یا کافر بود یا پیش ازین او را حد قذف زده باشند لعان ساقط شود و حد لازم
گردد زیرا که زوج از اهل شهادت نیست و اگر زوجه کنیزک بود یا کافره باشد یا او را حد قذف زده باشند یا صبیه
یا مجنونه یا زانیه بود از زوج حد و لعان هر دو ساقط گردد زیرا که زوجه عفیفه از اهل شهادت نیست مسئله اگر بعد
از لعان و تفریق قاضی زوج خود را دروغی ساخت نکاح زوجه بروی حلال شود و حد قذف بروی لازم
گردد زیرا که در میان ایشان لعان نماند و آنکه پیغمبر علیه السلام نهی فرموده است که المتلاعنان لا یجتمعان ابدا بر تقدیر

باقی ماندن لعان است مسئله اگر بعد از لعان و تفریق زوج شخصی او را دشنام داد و او را حد قذف زدند یا زوجه
بکسی زنا کرد و بر وی حد زنا زدند میان ایشان نکاح حلال بود زیرا که یکی از ایشان اهل شهادت نماند مسئله
اگر گنگ زوجه خود را باشارت قذف کرد لعان لازم نشود و حد قذف واجب گردد زیرا که لعان و حد نمی باشد مگر بقذف
صریح و قذف گنگ خالی از شبهه نیست کذا فی البرهان و فی شرح فخر الدین مسئله اگر زوج مر زوجه خود را گفت
که حمل تو از من نیست نزدیک امام لعان لازم نشود و نزدیک صاحبین اگر در کم از ششماه زاید لازم شود و لیکن در
ترجمه مذکور است اگر گفت تو زنا کرده و حمل تو از من نیست لعان واجب گردد و نسب ولد ثابت ماند زیرا که لعان
برای قطع نسب زنا است نه برای نفی حمل مسئله هر که بعد از زائیدن زوجه در ایام مبارک بادی یا در وقت خریدن اسباب
ولادت گفت این ولد از من نیست نسب ثابت نشود و لعان لازم آید و اگر بعد ازین بیت گفت نسب ثابت
شود و لعان واجب گردد بدانکه ایام مبارکبادی متعین نیست بیک روایت سه روز است و بیک روایت هفت
روز باعتبار عقیقه کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوجه شخصی بیک حمل دو ولد زاید و زوج وی گفت ولد اول از من
نیست و ثانی از من است حد قذف بر زوج واجب شود زیرا که بکذب خود اقرار نموده است بنابر آنکه چون میان ولادت
دو ولد ششماه نباشد هر دو از یک آب مخلوق بوده اگر گفت اول از من است و ثانی از من نیست لعان لازم آید
زیرا که قذف کرده است زوجه محصنه خود را و اگر بعد از آن گفت ثانی نیز از من است حد قذف واجب گردد
بر تقدیر نسب هر دو ولد از زوج ثابت شود زیرا که باقرار یکی اقرار دوم لازم آید بنابر آنکه هر دو از یک آب مخلوق اند
کما مر باب العنین مسئله عنین آن کسی است که بر زن قادر نباشد پس هر که بر یک زن از زنان خود قادر نباشد
در حق آن زن عنین بود اگرچه بر دیگران قادر باشد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر زوج عنین ظاهر شد چنانکه وی خود
اقرار کرد که بر زن خود قادر نشدم باید که قاضی وی را تا یکسال قمری مهلت دهد و هو الصحیح و بروایت حسن
یکسال شمسی مهلت دهد بدانکه سال شمسی سه صد و شصت و پنج روز است یا چیزی از روز ششم و سال قمری دوازده
ماه است که آن سه صد و پنجاه و چهار روز است یا چیزی از روز پنجم چنانکه تفصیل آن را در ترجمه ذکر نمودم مسئله اگر زوج
را که عنین است یکسال قاضی مهلت داد ماه رمضان را و ایام حیض زوجه را در حساب اعتبار کنند و ایام مرض یکی
را از آن هر دو اعتبار نکنند پس اگر درین تمام مدت هرگز زوج بر وی قادر نشد قاضی بطلب زوجه

میان ایشان تفریق کند و بعد از تفریق بر زوجه یک طلاق بائن واقع شود و اگر زوج با وی خلوت کرده است
تمام مهر لازم آید و عدت طلاق واجب گردد مسئله اگر میان زوج و زوجه اختلاف واقع شد چنانکه زوج گفت
که بر تو قادر شدم و زوجه آنرا انکار نمود و پیش از نکاح ثیبه بود یا بکر بود زنان بعد از مخالفت گواهی دهند که ثیبه است زوج
را سوگند دهد اگر سوگند خورد حق زوجه که طلب تفریق بود باطل شود و اگر از سوگند نکول کرد یا زنان گواهی دادند که
بکر است قاضی زوج را تا یکسال مهلت دهد و اگر بعد از مهلت نیز اختلاف افتاد همچنان باشد غیر از آنکه در آن مهلت
نبود پس اگر در اختلاف بعد از مهلت زوج از سوگند نکول کرد یا زنان بر بکارت زوجه گواهی دادند زوجه را اختیار
است که آن زوج را قبول کند یا نکند و اگر قبول کند حق زوجه که طلب تفریق بود باطل گردد مسئله خصی را در حق مهلت
حکم عنین است یعنی کسیکه خصیتین او را برآورده باشند در احکام مذکوره از سوگند و اقرار و مهلت مثل عنین بود کذا
فی جامع الرموز مسئله اگر زوج مجبوب ظاهر شد یعنی معلوم که مقطوع الآلت است زوجه از قاضی طلب کرد تفریق
را قاضی میان ایشان بالفعل تفریق کند زیرا که در مهلت او را فائده نبود بخلاف خصی که وطی از وی متوقع است مسئله
هیچ یکی را از زوج و زوجه بسبب عیب دیگر در طلب تفریق خیار نباشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی پنج عیب خیار
بود یکی جنون دوم جذام سوم برص چهارم قرن پنجم رتق معنی هر کدام را در ترجمه ذکر نمودم و نزدیک امام محمد در
سه اول اگر زوج را باشد زوجه را خیار بود و اگر زوجه را باشد زوج را خیار نبود زیرا که او را دفع ضرر خود بطلاق ممکن
است باب العدت مسئله هر که زوجه خود را بعد از خلوت طلاق رجعی یا بائن داد و زوجه آزاد است اگرچه کتابیه بود
اگر خداوند حیض است سه حیض عدة لازم شود و اگر خداوند حیض نیست چنانکه صغیره است یا کبیره است که بسال ایاس رسیده
است یا بسال بالغ شده است و او را حیض نیامده است سه ماه عدت واجب گردد مسئله اگر بسبب خیار بلوغ یا بسبب
مالک شدن احد الزوجین مر دیگر را یا بسبب تقبیل زوجه مر این زوج خود را بشهوت یا بسبب متبع شدن احد الزوجین
یا بسبب عدم کفاءت یا بچیزی دیگر بعد از خلوت نکاح فسخ شد و زوجه آزاد است و خداوند حیض سه حیض و در غیر آن
سه ماه عدت لازم آید بی آنکه طلاق واقع شود و معتبر در شرع عدت از وقت طلاق یا فسخ است نه از وقت خبر کذا فی
جامع الرموز و معتبر سه حیض کامل است پس اگر شخصی زوجه خود را گفت در وقت حیض او طلاق داد این حیض
عدت محسوب نشود زیرا که بعض آن پیش از طلاق گذشته است مسئله خواجه ام ولد خود را آزاد کرد یا خواجه بر ام ولد

باقیماند اگر خداوند حیض است سه حیض کامل عدة واجب شود و غیر آنرا سه ماه عدت لازم گردد مگر آنکه در نکاح شخصی
باشد یا در عدت شخصی بود زیرا که بسبب وج فراش خواجه زائل شود کذا فی جامع الرموز مسئله در وطی به شبهه چنانکه
پیش شخصی زنی را فرستادند که زوجه او نیست و وی او را نمی شناسد و به شبهه آنکه این زوجه من است با وی وطی کرد و در وطی
بنکاح فاسد چنانکه بنکاح متوقف وطی کرد و هر دو صورت بعد از فرقت یا موت زوج سه حیض عدت واجب شود و اگر خداوند
حیض نباشد سه ماه عدت لازم گردد مسئله عدت حرة برای موت زوج او چهار ماه و ده شبانروز است کذا فی البرهان
و نیز در آنست که مسلمه و کتابیه حائضه و غیر حائضه مدخوله بها و غیر مدخوله بها صغیره و کبیره در این حکم برابر است مسئله
عدت کنیزک که خداوند حیض باشد برای طلاق و فسخ دو حیض است و آنکه خداوند حیض نباشد عدتش نصف چیزی است که
در حرة راست یعنی برای طلاق و فسخ یک نیم ماه و برای موت دو ماه پنجروز مسئله عدة حامله حرة باشد یا کنیزک بود از
طلاق و فسخ و موت بوضع حمل است اگرچه زوج او کودک مرده باشد و نزد یک امام ابو یوسف و امام شافعی اگر زوج حامله
کودک مرده باشد عدت او عدت وفات باشد زیرا که عدت بوضع حمل از برای صیانت آبست و آن در ثابت النسب باشد
و از کودک نسب ثابت نشود ما میگوییم چون بر حامله عدت لازم آید بوضع حمل تمام شود اگرچه نسب حمل ثابت
نباشد زیرا که اولات الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن نص مطلق است اما اگر زوجه کودک بعد از ششماه از موت کودک
زائیده عدت او عدت موت باشد زیرا که معلوم نیست که در وقت مردن زوج حامله بود بدانکه بعد از مردن کودک از وی
نسب ثابت نشود اگرچه زوجه او بعد از موت در کم از ششماه زائیده باشد مسئله عدت زوجه فاریضی هر که در مرض
موت خود زوجه خود را طلاق داده است کذا فی جامع الرموز بر طلاق بائن ابعد الاجلین است یعنی اگر عدت طلاق بیشتر
تمام شود عدت موت را نیز تمام کند و اگر عدت موت بیشتر تمام شود عدت طلاق را نیز تمام گرداند و برای طلاق
رجعی عدت موت است مسئله اگر خواجه کنیزک خود را آزاد کرد و وی از زوج خود در عدت طلاق رجعی بود عدت حرة
تمام کند و اگر در عدت طلاق بائن یا در عدت موت بوده است عدت کنیزک را تمام گرداند زیرا که طلاق رجعی پیش از گذشتن عدت
حکم نکاح باقی باشد بخلاف طلاق بائن و موت که آنجا حکم نکاح منقطع شود کذا فی الهدایه مسئله اگر زنی آیسه
سه ماه عدت نشسته بعد از آن خون دید از سر نو حیض عدت کند زیرا که عدت بسه ماه مر آیسه است و وی چون خون
دید معلوم شد که آیسه نبود هکذا فی اکثر المعتبرات کذا فی حاشیه الچلپی و آنکه شارح گفته است که اگر پیش از تمام شدن

سه ماه خون دیده است حیض باشد و عدت ماه را باطل کند بنابر اختیار صدر الشهید است و صاحب هدایه همین را
اختیار کرده است لیکن مخالف اکثر معتبر آنست کذا فهم من جامع الرموز و غیره و بروایت ابو علی دقاق اگر زنی بعد از
حکم بایاس و خون دید حیض نبود و ایاس را باطل نگرداند و اگر بعد از سه ماه نکاح کرده باشد بدان خون آن نکاح فاسد
نشود زیرا که در وقت خون نیست و بنابر روایت اول آن نکاح فاسد شود کذا فی جامع الرموز مسئله زنی که بسن ایاس رسیده
است بحیض عدت نشست و بعد از گذشتن یک حیض یا دو حیض خون وی منقطع شد از سر سه ماه عدت کند و آنچه از
حیض و طهر گذشته است آنرا در حساب نیارد زیرا که طلاق گویا که از ابتدا ایاس واقع شده است کذا فی
جامع الرموز مسئله زنی در عدت بود شخصی بشبهه با وی وطی کرد برای این وطی عدت دیگر لازم شود و میان
هر دو عدت تداخل باشد چنانکه آنچه از عدت اول باقیمانده است از هر دو عدت محسوب بود و آنچه بعد از تمام شدن
عدت اول از عدت دوم باقیمانده است آنرا تمام کند مثلا اگر از عدت اول یک حیض باقیمانده است این حیض را
هر دو عدت شما کنند و برای عدت دوم دو حیض دیگر نشیند و اگر در ابتدا عدت وطی کرده است بیک
عدت هر دو عدت ساقط شود چه یک عدت بمنزله دو عدت گردد کذا فی حاشیة الجلبی نزدیک امام شافعی اگر وطی
بشبهه از زوج آن زن است که زن در عدت آن زوج بود در هر دو عدت تداخل شود اگر نه تداخل نشود مسئله طلاق
و موت حساب عدت از وقت طلاق و موت بود اگر زوجه را بآن علم نباشد پس اگر بعد از گذشتن عدت زوجه را
بآن علم شد از عدت فارغ شود و اگر پیش از تمام شدن علم شده است آنچه مانده است تمام کند مسئله
اگر زوجه گفت عدت من تمام شده است و زوج انکار نمود قول زوجه بسوگند معتبر بود مسئله اگر شخصی زوجه
خود را طلاق باین داد و پیش از آنکه عدت وی تمام شود او را نکاح کرد و پیش از وطی طلاق دیگر داد نزدیک شیخین
تمام مهر واجب شود و از سر عدت لازم گردد زیرا که اثر وطی نکاح اول که آن عدت است در نکاح ثانی باقی است
پس گویا که وطی در نکاح ثانی واقع شده است و نزدیک امام محمد نصف مهر لازم شود و همان عدت اول را
تمام کند و برای طلاق ثانی هیچ لازم نیاید زیرا که پیش از وطی طلاق داده است و نزدیک امام زفر هیچ لازم نیاید
زیرا که عدت اول به نکاح ثانی ساقط شده و بطلاق ثانی بنابر دلیل امام محمد عدت لازم نیامده است
مسئله اگر ذمی زوجه خود را که ذمیه است طلاق داد و نزدیک امام اگر اهل ذمه معتقد عدت نیستند عدت لازم نیاید

واگر معتقد اند و آنرا اعتبار میکنند عدت واجب شود و نزد یک صاحبین عدت لازم شود اگرچه معتقد ایشان نباشد اما اگر
حربی حربیه را طلاق داد باتفاق عدت لازم نیاید و اگر مسلم ذمیه کتابیه را طلاق داد عدت واجب شود و کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر ذمی منکوحه حربیه از دار حرب بدار اسلام آمد و قصد کرده است که باز بدار حرب رود بر وی عدت لازم نشود
مسلمان شده باشد یا کافر مانده باشد کذا فی جامع الرموز و نیز در آنست که اگر ذمیه یا حربیه حامله بود عدت وی بوضع حمل
باشد و قمر و بیست از امام که نکاح حربیه پیش از وضع حمل و ابو لیکن زوج را تا وضع حمل علی با وی روا نبود و هو اختیار الکرخی
کذا فی المحیط مسئله زنی بالغه مسلمه که در عدت طلاق باین بود یا در عدت موت باشد در ایام عدت خود را آرایش نکند
چنانکه جامه زعفرانی و معصفری نپوشد و خضاب نکند و خوشبوی نمالد و در سر روغن نیاندازد اگرچه خوشبوی
نباشد و سرمه نکند مگر آنکه عذر بود و ضرورت باشد چنانکه فقیره بود و غیر آن جامه دیگر ندارد یا برای علاج چشم یا سر بسیر
یا روغن محتاج شود کذا فی جامع الرموز مسئله ام ولد که در عدت عتق یا موت بود بر وی ترک زینت نباشد
و نیز زنی که در عدت نکاح فاسد بود او را ترک زینت نباشد زیرا که دفع نکاح فاسد واجب است پس بر وی آنسوس نیز
مسئله زنی که در عدت موت باشد هیچ یکی را جایز نیست که با وی صریح خطبه کند اما اگر به اشارت و کنایت
خطبه کرد چنانکه حسن و صلاح وی را ذکر کرد و احتیاج خود بزوجیت حسن خلق خود بزبان آورد روا باشد کذا فی جامع الرموز
تفصیل خطبه و معنی آن در ترجمه مذکور است مسئله معتده طلاق را جایز نیست که در روز یا در شب از خانه خود بیرون
آید لقوله تعالی ولا یخرجن من بیوتهن ولا یخرجن کذا فی الهدایه و معتده موت را جایز است اما اکثر شب در خانه
خود باشد زیرا که چون برای وی نفقه معین نیست محتاج است که در روز یا در شب برای حاصل کردن نفقه بیرون آید
مسئله زنی که بر وی عدت واجب شود در خانه زوج خود عدت را تمام کند مگر آنکه از خانه برآورده شود چنانکه خانه
عاریتی باشد و صاحب خانه او را از آن بیرون کند یا در خانه بسبب دزدی یا بسبب سیل یا غرق شدن خراب و تلف
شدن مال باشد کذا فی جامع الرموز یا خوف افتادن خانه بود یا توفیق دادن کرایه خانه نداشته باشد پس درین
همه صور تها زوجه مختار است هر جا که خواهد بود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوجه در عدت طلاق باین بود و میان
خانه پرده کند اگر خانه تنگ باشد جایز است که زوجه از آن خانه برآید و اولی برآمدن زوج است کذا فی جامع الرموز
و نیز اگر زوج فاسق باشد اولی است که از خانه برآید و اگر زوج برآمد جایز بود کذا فی جامع الرموز و میگوید

که قاضی در میان ایشان زنی را گذارد که ایشان را از وطی مانع بود مسئله اگر شخصی در سفر زوجه خود را که با وی همراه است
طلاق بائن داد یا زوج زنی که با وی همراه است در سفر بود و زوجه در جائیست که آن موضع اقامت نیست از جائی
که برآمده است از سه روز راه کمتر است رجوع کند در همانجا عدت نشیند و اگر از جائیکه برآمده است در جائیکه
قصد دارد هیچکدام از سه روز راه کم نبود زوجه را اختیار است از هر دو جانب هر جا که داند برود اگرچه با وی محرم
نبود و اولی آنست که رجوع کند تا در منزل زوج خود عدت نشیند و بقول امام سرخسی از هر دو طرف جانب قرب را اختیار
کند از مدت سفر زیاده باشد یا کمتر بود و اگر از جائیکه برآمده است سه روز راه بود و در جائیکه قصد کرده است کمتر از آن باشد
بجانب مقصد رود و اگر در موضع اقامت بود نزدیک امام عدت را همونجا تمام کند اگرچه با وی محرم باشد زیرا که برآمدن معتدّه
حرام است اگرچه خانه یا مقصد از مدت سفر کمتر بود و نزدیک صاحبین اگر با وی محرم باشد برآمدن وی حرام نبود زیرا که
برای وحشت جدائی برآمدن مباح است حرمت برای سفر بود و آن بمحرم مرتفع شد پس چون بنا بر قول صاحبین
برآمدن آن جایز شد میتواند که در جانب برآمدن حکم آن بتفصیل مذکور شد باب النسب والحضانة مسئله حضانة
بمعنی تربیت کودک است کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی مرد زنی را گفت اگر ویرا نکاح کنم وی مطلقه باشد
و چون ویرا نکاح کرد وی از نکاح بعد از شش ماه زائید نسب ولد از نکاح ثابت شود و مهر زوجه بر وی لازم گردد زیرا که ممکن
است که هر واحد برای نکاح خود وکیل کرده باشند و هر دو وکیل در شهری میان ایشان نکاح بسته باشند و در همان شب میان
ایشان جماع شده باشد و معلوم نیست که علوق از نکاح مقدم شده است یا موخر از آن پس علوق را با نکاح بر مقارنت
حمل میکنیم تا آنکه اگر علوق مقارن نکاح نباشد زوج قادر است که لعان کند چون وی لعان نکرد ولد را بلعان نفی نمود ما را
نمیرسد که با وجود امکان مذکور ولد را از فراش نفی کنیم مسئله اگر زنی در عدت طلاق رجعی پیش از آنکه بگذشتن عدت اقرار
کرده باشد در دو سال از وقت طلاق یا زیاده از آن فرزند آورد نسب آن ثابت شود زیرا که احتمال است که علوق در عدت
باشد و زن در از طهر بود اما اگر بعد از اقرار بگذشتن عدت در زیاده از دو سال از وقت طلاق زائید نسب ولد ثابت نشود زیرا که
نسب ولد وقتی ثابت گردد که از وقت طلاق و سکم او شش ماه زائیده باشد چنانکه می آید مسئله اگر زنی بعد از طلاق زوج
در دو سال یا زیاده از آن فرزند آورد نسب ولد ثابت شود در صورت اول زوجه از زوج جدا گردد زیرا که علوق پیش از
از طلاق اعتبار میکنیم بنا بر آنکه اگر بعد از طلاق اعتبار کنیم رجوع ثابت شود و رجوع امر حادث است یقین بشک ثابت نشود

ودر صورت ثانی علوق در عدت باشد ورجوع ثابت شود زیرا که اکثر مدت حمل دو سال است مسئله اگر زنی مطلقه بطلاق
بائن در کم از دو سال از وقت طلاق فرزند آورد نسب ولد او ثابت شود زیرا که ممکن است که علوق در زمان
نکاح باشد اما اگر بعد از دو سال زائید نسب ولد ثابت نشود مگر آنکه زوج بگوید که این ولد از من است زیرا که چون زوج
دعوی کرد که ولد از من است میگوئیم که در عدت بشبهه وطی کرده باشد و بدان نسب ثابت شود مسئله اگر زن مرا تصدیق
از طلاق در کم از شش ماه فرزند آورد نزد یک طرفین نسب ولد ثابت شود و اگر نه به نه ماه آورد ثابت نشود زیرا که شش ماه مدت حیض
است و شش ماه اقل مدت حمل و نزد یک ابو یوسف اگر طلاق رجعی است در بست و هفت ماه نسب ثابت شود زیرا که سه ماه عدت است
و دو سال اکثر مدت حمل و اگر طلاق بائن است در دو سال نسب ثابت شود زیرا که چون بعد از طلاق گذشتن عدت اقرار نکرد
احتمال است که در وقت طلاق حامله باشد چنانکه ترجمه فصل مذکور شده است مسئله اگر زنی معتده اقرار کرد که عدت من تمام شده است و از وقت
اقرار پیش از شش ماه فرزند آورد نسب ولد ثابت شود زیرا که کذب او ظاهر شد و اگر بشش ماه یا زیاده از آن زائید نسب ثابت
نشود زیرا که چیزی که اقرار او را باطل کند معلوم نیست مسئله زنی معتده دعوی کرد که من در عدت فرزند آورده ام و زوج
ولادت او را انکار نمود اگر پیش از ولادت حمل ظاهر بود یا زوج بآن اقرار کرده بود بشهادت یک زن نسب ولد ثابت
شود و اگر دو مرد یا یک مرد و دو زن بولادت او گواهی دهند باین که این زوجه تنها در خانه خالی آمد و ما بآن در خانه بودیم
آواز ولد شنیدیم یا ولد را بچشم خود دیدیم نیز نسب ثابت شود اگر چه حمل ظاهر نباشد و زوج بآن اقرار نکرده باشد و نزد یک
صاحبین در همه صورتها شهادت یک زن کفایت کند مسئله اگر زنی در عدت موت بیش از دو سال فرزند آورد نسب
ولد ثابت شود اگر معلوم نیست که در کم از دو سال آورده است یا زیاده از آن باقرار وارثان ثابت گردد مسئله اگر زنی
بعد از نکاح بشش ماه فرزند آورد نسب ولد ثابت شود و اگر زوج انکار نمود بشهادت یک زن ثابت گردد و اگر بعد از شهادت
از ولد انکار کرد که از من نیست هر دو لعان کنند و اگر در کم از شش ماه فرزند آورد نسب وی ثابت نشود مسئله
اگر زنی بعد از نکاح فرزند آورد و دعوی کرد که از نکاح به شش ماه آورده ام و زوج دعوی کرد که کم از شش ماه است نزد یک
امام بی سوگند قول زوجه معتبر بود زیرا که ظاهر آنست که ولد از نکاح است نه از زنا مسئله اگر شخصی طلاق زوجه
خود را بولادت وی معلق کرد و بعد از آن یک زن بولادت وی گواهی داد نزد یک امام طلاق واقع نشود و
نزد یک صاحبین واقع شود زیرا که بگواهی یک زن ولادت ثابت شود پس بتبعیت آن طلاق واقع گردد و امام میگوید

ولادت بنابر ضرورت ثابت شود و در طلاق هیچ ضرورت نیست با آنکه طلاق تابع ولادت نیست زیرا که هر واحدی از دیگر
موجود شود تابع بی متبوع نباشد مسئله اگر زوج بحمل زوجه اقرار کرد بعد از آن طلاق او را بولادت او معلق نمود و زوجه دعوی کرد
ولادت را نزدیک امام بی شهادت طلاق واقع شود و نزدیک صاحبین بی شهادت و بی طلاق واقع نشود دلیل فریقین در ترجمه
مذکور است مسئله اکثر مدت حمل دو سال و اقل آن شش ماه مسئله هر که کنیزک شخصی را نکاح کرد و بعد از آن او را خرید نمود و بعد چهار
و کم از شش ماه فرزند آورد بی دعوت نسب ثابت شود زیرا که معلوم شد که علوق در وقت نکاح بود و ولد منکوحه را اقرار بنسب
نسب احتیاج بدعوت نباشد و اگر بشش ماه فرزند آورد بی دعوت نسب آن ثابت نشود زیرا که چون علوق حادث است آنرا
بر اقرب اوقات حمل کنیم که آن بعد از خریدن است پس ولد در آن وقت کنیزک او است نه منکوحه او و نسب ولد کنیزک بی دعوت
ثابت نشود مسئله اگر شخصی مر کنیزک خود را گفت اگر در شکم تو ولد است از من است بعد از آن یک زن بولادت آن گواهی داد
نسب ولد ثابت شود و کنیزک ام ولد او گردد مسئله شخصی مر دیگری را گفت این ولد من است و وی ولد او را تصدیق نمود بعد از آن
مقر بهر دو مادر ولد گفت این پسر من ولد مقر است و من زوجه ام اگر زوجه معروف بحریت است و معروف است که مادر ام
ولد است نسب ولد ثابت شود و هر دو از مقر وارث گردند زیرا که ولد بودن وی موقوف است بر وطی آن زوجه و حلال
بودن وطی حرة موقوف است بر نکاح صحیح پس اقرار بولد اقرار است بزوجیت مادر آن و اگر حریت زوجه معلوم نیست وارث
نگردد این ولد مقر است زوجه وارث نگردد فصل در حضانت مسئله برای تربیت صغیر اول مادر است اگرچه او را
از زوج خود تفریق شده باشد و اگر مادر بمرد یا قبول نکرد یا با غیر محرم تزویج کرد برای تربیت وی مادر مادر است هر چند
بالا رود بعد از آن مادر پدر است بعد از آن خواهر مادری و پدری است بعد از آن خواهر مادری بعد از آن پدر پدر بعد از آن
خاله مادری و پدری است بعد از آن خاله مادری بعد از آن خاله پدری بعد از آن عمه مادری و پدری است بعد از آن
عمه مادری بعد از آن عمه پدری زیرا که اصل درین باب مادر است پس قرابتی که از جانب مادر باشد مقدم بود و آن قرابتی
که از جانب پدر بود لیکن این وقتی است که زنان مذکوره آزاد باشند اگرچه ذمیه بودند زیرا که کنیزک را دام ولد را
حق تربیت ولد خود نیست مسئله اگر کودک مسلم بوده مادر وی ذمیه باشد تا آنکه دین را تعقل کند یا بدان
الفت گیرد مادر را حق حضانت نیست چون دین را فهمید نگرفت یا خوف شد الفت گرفتن را بکفر از مادر کشیده
شود مسئله زنی که با غیر محرم ولد خود که صغیر است نکاح کرده است او را حق حضانت آن صغیر نباشد اما اگر با محرم صغیر مادر

صغیره با عم صغیر نکاح کرد یا مادر صغیر با پدر صغیر را تزویج نمود حق حضانت ساقط نشود و اگر نکاح کرد با غیر محرم صغیر بود
زایل شد حق حضانت باز گردد مسئله اگر زنی از جانب مادر یا پدر موجود نشود حق حضانت مر عصبه را بود بترتیب ارث یعنی
اول پدر است بعد از ان پدر پدر بعد از ان برادر مادری او پدری بعد از ان برادر پدری بعد از ان پسر برادر مادری و پدری
بعد از ان پسر برادر پدری بعد از ان عم است بعد از ان پسر عم و اگر چند مستحق حضانت در یک درجه باشند اول اورع است
بعد از ان دیرینه سال کذا فی جامع الرموز مسئله صبیه را بعصبه غیر محرم چون مولی عتاقه و ابن عم نسپارند زیرا
بفاسق ماجن که فرم را حیلها آموزد حواله نکنند اگرچه عصبه محرم بود چون عم و جز آن کذا فی حاشیة الحلبی مسئله
کودک را اختیار نیست که با هر که خواهد باشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اگر کودک ممیز است از والدین با هر که خواهد
باشد کذا فی جامع الرموز مسئله احق است برای حضانت صغیر مادر او یا مادر او تا آنکه صغیر خود بخورد و خود بنوشد و خود جامه
بپوشد و خود استنجا کند و در بستن و کشادن ازار محتاج بدیگری نباشد کذا فی جامع الرموز و آنرا بهفت سال مقدر
کرده اند و احق در حضانت صغیره مادر یا مادر مادر است تا آنکه حیض بیاید نزدیک امام محمد تا آنکه مشتهاة شود و بهر المتعه
بفسا و الزنان احق است در صغیره غیر مادر یا مادر مادر تا آنکه مشتهاة گردد مسئله مطلقه را جایز نیست که بعد از عدت
ولد صغیر را بسفر برد مگر بوطن اصلی خود که نکاح وی در انجا شده باشد اما اگر بجای برد که زوج او ولد خود را دیده باشد
بمنزل خود شب تواند گذرد روا باشد و در جامع الرموز می آرد این وقتی است که از ده بجهت تادب بشهر برد اما
اگر از شهر بده برد روا نباشد اگرچه نزدیک بود و غیر مادر را هرگز روا نبود اگرچه نزدیک باشد باب النفقه
مسئله نفقه و کسوت و منزل برای زوجه که قابل وطی باشد اگرچه کافره بود بقدر حال هر دو بر زوج واجب شود
آزاد باشد زوج یا بنده بود کذا فی جامع الرموز مسئله اگرچه بر وطی وی قادر نباشد زیرا که اگر زوج بر وطی
او قادر نبود مانع از جانب زوج است اما اگر زوجه قابل وطی و دعاوی وطی نباشد نفقه بر زوج واجب نشود زیرا که مانع
از جانب زوجه خواهد بود مسئله اگر زوج غنی باشد و زوجه فقیره بود نفقه وسط لازم گردد بین حکم
است در عکس آن نزدیک امام شافعی در همه حال معتبر حال زوج است و در جامع الرموز می گوید نفقه
نفقه است در همه احوال مسئله اگر زوجه بخانه پدر خود باشد و زوج او را بخانه خود نطلبیده باشد نفقه او بر زوج باشد
و نیز اگر زوجه در خانه زوج مریض شود نفقه او بر زوج بود مگر آنکه مرض او دراز کشد پس حکم او حکم صغیره باشد

و در جامع الرموز می‌گوید اودیه بر زوج واجب نشود مسئله اگر زوجه بی اذن شرع از خانه زوج بیرون رفت
نفقه او از زوج ساقط شود زیرا که ناشزه شده نفقه ناشزه بر زوج لازم نشود اما اگر برای طلب مهر معجل از خانه زوج
بر آمد ناشزه نشود و نفقه او ساقط نگردد و در جامع الرموز می‌گوید اگر زوج در خانه زوجه باشد و زوجه او را از
دخول بخود مانع شود ناشزه گردد مگر آنکه منع نکند برای آنکه زوج او را بخانه خود برد یا برای او منزلی جدا کند مسئله
اگر زوجه را برای دین که بر ذمه او بود حبس کردند یا در خانه پدر خود مریض شد یا کسی او را بغصب بر د یا
بی زوج بحج رفت نفقه او از زوج ساقط شود مسئله اگر زوجه با زوج خود بحج رفت نفقه حضر بر زوج واجب شود و کرایه
واجب نگردد مسئله اگر زوج موسر باشد نزدیک طرفین نفقه یک خادم برای زوجه واجب شود و نزدیک
امام ابو یوسف نفقه دو خادم لازم گردد یکی برای مصالح درون خانه و یکی برای مصالح بیرون خانه ما می‌گوییم یکی
برای هر دو مصالح کفایت کند کذا فی الهدایه و اگر زوجه را خادم نباشد بر زوج نفقه خادم لازم نشود کذا فی
جامع الرموز و نیز در آنست که نفقه خادم از نفقه زوجه ناقص است و کسوه در نفقه داخل است و آن پیراهن
و ازار و کرباس است و چادر است ارزان بها دوزه است و بر مصرح آنست که نفقه خادم واجب نشود بقول
امام محمد واجب شود مسئله اگر زوج از نفقه عاجز آمد میان ایشان تفریق نکند و قاضی برای زوجه بر زوج بقدر
کفایت نفقه مقرر کند و زوجه را بگوید تا آنکه زوج موسر شود آنرا قرض کرده تصرف نماید و نزدیک امام شافعی
در میان ایشان تفریق کند و اصحاب ما چون دیدند که بی تفریق معاش ممکن نیست زیرا که دفع حاجت دائمی بقرض
مشکل است و بسا است که کسی بوی قرض ندهد و غنای زوج متوهم است باستحسان فرمودند که قاضی شخصی را
که شافعی مذهب باشد نایب خود کند تا وی در میان ایشان تفریق نماید مسئله اگر قاضی برای زن بر زوج او که معسر است
نفقه قرض کرد بعد از آن زوج موسر شد و زوجه طلب کرد نفقه یسار را تمام کند و اگر بعد از قرض کردن قاضی قدر یسار
زوج معسر شد و زوجه طلب کرد همان قدر را از زوج زوج را اختیار است که همان قدر را ادا کند یا ادا نکند نفقه یسار
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوج مدتی مر زوجه خود را نفقه نداد نفقه روزهای گذشته ساقط شود مگر آنکه قاضی
بروی قرض کرده باشد یا هر دو بر چیزی راضی شده باشند اما اگر بعد از قرض کردن قاضی یا راضی شدن هر دو
پیش از قبض کردن آنرا زوجه او یکی بمرد یا زوج مر زوجه را طلاق داد نیز ساقط شود و نزدیک امام شافعی

شرح وقایه

مسئله زوج قرض شود مسئله اگر زوج نفقه یکسوت مدت آینده را بزوجه خود داد و قبض نمود پیش از آنکه مدت
تمام شود یکی بمرد نزدیک شیخین آنچه باقی مانده است از او نگیرند زیرا که صلهٔ است که بآن قبض متصل شود و بمردن
از زوجین بدان رجوع روا نبود کذا فی حاشیهٔ الکلبی نزدیک امام محمد و امام شافعی آنچه زاید از حساب مدت گذشته
باقی مانده است یا بر ضمار زوجه خرج شده است رجوع بآن جایز باشد زیرا که عوض بضع بود و آن نماند مسئله
اگر بنده شخصی را زن خواجه خود زنی خواست و قاضی نفقه آنرا بر بنده قرض نمود نفقه مدتی بدان جمع شد جایز است
که بنده را و نفقه آن بفروشند چون جمع شود باز بفروشند همچنین تا آنکه نفقه ثابت است چون جمع شود بفروشند
کذا فی جامع الرموز و اگر از نفقه هزار درم جمع شد و بنده را به پانصد درم که قیمت او بود فروختند مستحب است
که برین بنده دین نفقه لازم شده است باز بفروشند اما اگر بچیزی دیگر هزار درم بر بنده لازم شده باشد چون یکبار
فروختند بار دیگر نفروشند مسئله زوج را واجب است که زوجه را در خانه که از اهل زوج خالی باشد در بخیر و قفل آن
جدا بود نگاه دارد اگرچه اهل زوج و ولد او از زوجه دیگر بود مگر آنکه زوجه بودن با اهل او راضی شده باشد
مسئله زوج را جایز است که والدین زوجه را و ولد او را که از زوج دیگر باشد از در آمدن در خانهٔ خود که زوجه
در آن نگاه داشته است منع کند زیرا که خانهٔ ملک زوج است اما جایز نیست که از دیدن او را و از سخن کردن با وی
ایشان را منع کند و بقول بعضی زوج را جایز نیست که از بر آمدن زوجه بزیارت والدین در هفته یکبار یا آمدن ایشان
بدیدن وی در هفته یکبار منع نماید و زیارت محرمان دیگر را و دیدن ایشان او را در سال یکبار منع نکند و هو الصحیح
مسئله قرض بکند قاضی نفقه زوجه شخصی را که غایب باشد و والدین او را و فرزندان صغار او را از مال او
که پیش مودع یا مضارب یا مدیون باشد و وی بدان بنکاح مقر بود یا قاضی بآن عالم باشد و چون قاضی نفقه را
برای زن قرض کرد از زن ضامن بگیرد و او را سوگند بدهد که غایب نفقه را بوی نداده است اما اگر قابض مال
مقر بنکاح نبود و قاضی بآن عالم نباشد و زوجه بر نکاح خود بآن غایب گواه بیاورد قاضی نفقه را بر غایب
قرض نکند و بنکاح وی حکم نماید زیرا که حکم بر غایب جایز نیست و نزدیک امام زفر نفقه را برای وی قرض کند
و بنکاح وی حکم نکند و امر وی برای حاجت مردم عمل قضات بر مذهب امام زفر است
مسئله زنی که در عدت طلاق رجعی یا بائن باشد یا در عدت فرقت بود که آن فرقت بسبب معصیت

زوجه نباشد چون خیار عتق و بلوغ و تفریق برای عدم کفایت نفقه و سکنی و هی قائمان عدت بر زوج باشد و نزد یک
امام شافعی و طلاق بائن بر زوج نبود دلیل وی جواب او در ترجمه مذکور است مسئله زنیکه در عدت موت بود یا در عدت فرقت
بمعصیت باشد چنانکه مرتد شود یا این زوج را تقبیل کند نفقه او بر زوج واجب نشود مسئله اگر زنیکه در عدت سه طلاق بود مرتد شد نفقه او
ساقط شود و اگر این زوج خود را بر خود قادر ساخت نفقه ساقط نگردد چنانکه دلیل آنرا در ترجمه نوشتیم مسئله نفقه اولاد صغار
بر پدر ایشان که آزاد باشد واجب شود مگر آنکه ایشان غنی باشند پس نفقه ایشان از مال ایشان باشد مسئله غیر پدر را در نفقه
اولاد صغار شرکت نبود چنانکه غیر والد را در نفقه والدین و غیر زوج را در نفقه زوجه شرکت نباشد جامع الرموز میگوید اگر پدر فقیر باشد
و مادر غنیه بود مادر را بنفقه اولاد صغار اوامر کنند چون پدر غنی شود مادر بر وی بدان رجوع نماید و بقول بعضی رجوع نکند مسئله
مادر کودک را بشیر دادن جبر نکنند مگر آنکه غیر وی شیر ندهد یا کودک غیر وی را شیر نخورد یا پدر را بر اجیر گرفتن دایه توفیق نباشد
چنانکه در ترجمه بتفصیل مذکور است مسئله اگر کودک را مادر وی شیر ندهد و غیر مادر شیر دادن اجرت خواهد پدر را بیست که او را
اجیر بگیرد تا وی نزد مادر او را شیر بدهد و اگر مادر کودک را اجیر گرفت اجازه نبود مگر آنکه مادر کودک که از پدر وی در عدت
سه طلاق باشد یا در عدت طلاق بائن بود کذا فی جامع الرموز دلیل همه در ترجمه مفصل ذکر کردیم مسئله پدر کودک را جایز است
که مادر کودک را بعد از گذشتن عدت طلاق او برای شیر دادن کودک اجیر بگیرد چنانکه جایز است اجیر گرفتن زوجه خود را که
غیر مادر کودک است برای شیر دادن کودک خود اگرچه زوجه مذکور در عدت بود یا در نکاح باشد مسئله چون مادر کودک از
عدت طلاق بیرون آید برای شیر دادن کودک او را اجیر گرفتن از دیگران احق بود مگر آنکه از دیگران اجرت زیاده طلب کند
مسئله نفقه دختر بالغه که او را زوج نباشد و نفقه پسر که بر کسب قادر نبود یا در طلب علم دینی باشد و با صلاح بود و ایشان را
مال نباشد بر پدر واجب شود و بقولی کذا فی جامع الرموز و بقول بعضی و ثلث بر پدر بود و یک ثلث بر مادر باشد اما اگر
ایشان را مال از خود باشد نفقه ایشان از مال ایشان بود مسئله بر هر که صدقه فطر واجب شود نفقه اصول او که فقیر باشند
بر وی لازم گردد اگرچه بر کسب قادر بود کذا فی جامع الرموز و پسر و دختر در این حکم برابر باشند زیرا که نفقه اصول اعتبار
مر قریب و جزئیه است ارث را پس هر که او را دختر و نبیره پسری باشد تمام نفقه او بر دختر بود و هر که او را نبیره دختر
و برادر بود تمام نفقه او بر نبیره دختر باشد یا آنکه ارث در صورت اول پسر او و چند دختر است و در صورت ثانی تمام
مر برادر است مسئله نفقه ذو رحم محرم که فقیر بود و از کسب عاجز باشد بر مالک نصاب صدقه فطر بقدر

اهلیت ارث او واجب شود زیرا که حقیقت ارث پیش از موت معلوم نشود و پس هر که او را خال باشد و ابن عم
نیز باشد هر دو خال وارث شوند پس نفقه او بر خال باشد زیرا که محرم است بخلاف ابن عم که او محرم نیست با وجود
اهلیت و اقربیت معتبر بود پس اگر چند خواهر و قرابت متفاوت بود چنانکه اعیانی باشد و یکی علاتی و یکی اخیافی باشد
نفقه بر هر سه خواهر پنج حصه واجب شود و سه حصه بر اعیانی و یک حصه بر علاتی و یکی بر اخیافی بر تقسیم ارث که بعد از موت او ایشان را
اگر پدر کذا فی حاشیة الجلبی مسئله برای غیر زوجه برای غیر اصول و فروع باختلاف دین نفقه واجب نشود و بر فقیر برای غیر زوجه و غیر
فروع که فقیر بود نفقه لازم نیاید و برای غنی هیچ یکی نفقه واجب نباشد مگر برای زوجه غنی بر زوج او مسئله پدر را جایز است
که متاع پسر غائب خود را برای نفقه خود بفروشد و فروختن زمین او را برای آن جایز نیست و برای قرض خود که سوای نفقه
نیز است فروختن متاع نیز روا نبود اما اگر مادر پسر غائب را بود جایز نیست که برای نفقه خود متاع او را بفروشد زیرا که
تصرف مال پسر بی رضای او خاص پدر است بنابر قول پیغمبر علیه السلام انت و مالک لابیک مسئله هر که مال غائب را
که پیش او امانت بود بحکم قاضی مادر پدر غائب نفقه کرد ضامن شود و اگر مادر و پدر مال پسر غائب خود را که از جنس نفقه
پیش ایشان امانت بود بی امر قاضی آن را نفقه نمودند ضمان لازم نیاید کذا فی جامع الرموز مسئله اگر قاضی بنفقه غیر زوجه
حکم کرد و در مدت بودی تقدیر آن مدت ساقط شود زیرا که نفقه غیر زوجه برای کفایت حال او واجب شده است
چون مدت گذشت کفایت حال حاصل شد و در جامع کبیر بزدوی آورده اگر یکماه یا زیاده از یکماه گذشته است نفقه
گذشته ساقط شود و اگر کم از یکماه گذشته است ساقط نشود اما اگر قاضی او را بقرض گرفتن حکم کرد و وی قرض گرفته
نفقه خود نمود پدر غائب لازم شود و گذشتن مدت ساقط نگردد مسئله نفقه بنده بر خواجه او باشد و اگر خواجه او را نفقه
نداد بر او آن نفقه کسب کند و اگر از کسب عاجز آمد خواجه او را بفروختن می امر کنند

کتاب العتاق

یعنی آزاد کردن بنده مسئله اگر حر عاقل و بالغ بنده خود را بلفظ صریح آزاد کرد آزاد شود اگرچه نیت آزادی نداشته
باشد چنانکه گفت ترا آزاد کردم و اگر بلفظ کنایت آزاد کرد بی نیت آزاد نشود زیرا که لفظ کنایت
احتمال دو معنی دارد آزادی و غیر آزادی چنانکه گفت صراحت تو نیست یا گفت از ملک من برآمد یا بگریز گفت ترا طلاق
دادم بنحو ذلک با نیت نیت معتبر است چنانکه بعد هذا مفصل ذکر کردم مسئله اگر خواجه بنده خود را که مجهول
النسب است گفت که این فرزند من است و فرزند او را نداشت بی نیت آزاد شود یا فرزند او نمیتواند شد نزدیک

نزدیک امام نیز نیست آزاد گردد زیرا که نیت کنایت شرط است در مجاز متعین و این مجاز متعین است نزدیک ما
اگر فرزند او نمی تواند شد آزاد نشود ما میگوئیم در مجاز امکان معنی حقیقی شرط نیست چنانکه اطلاق اسد بر شجاع
مسئله اگر خواجه بنده خود را فریاد کرد که ای فرزند من یا ای برادر من آزاد نشود زیرا که مقصود از فریاد کردن آنست که
وی حاضر شود بهر اسمی که فریاد کرده باشد و معنی این اسم هر چه بود اما اگر گفت ای حر آزاد شود زیرا که این در آزاد کردن صریح است
محتاج بنیت نیست در جامع الرموز میگوید اگر گفت بچه من اصح آنست که آزاد نشود اگر گفت یا بابا آزاد نگردد کذا
فی الصغری مسئله اگر شخصی مر بنده خود را گفت مرا بر تو دست نیست آزاد نشود زیرا که بنده مکاتب باشد مسئله
بلفظ طلاق یا بائین کنیزک آزاد نشود اگرچه بنیت آزادگی گفته باشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی آزاد شود لیکن ما
ما در ترجمه مذکور است مسئله اگر خواجه مر بنده خود را گفت تو مثل حسی آزاد نشود اگرچه بنیت آزادی گفته باشد و قول
بعضی اگر بنیت آزادی گفته است آزاد شود کذا فی جامع الرموز و اگر گفت نیستی تو مگر آزاد شود مسئله مرد مالک
قریب خود را که محرم او است آن قریب وی آزاد شود لقوله علیه السلام من ملک ذا رحم محرم منه فهو حر اگرچه مالک کننده
یا مجنون یا در دار اسلام کافر باشد کذا فی الهدایه مسئله مرد بنده خود را برای خدای یا برای شیطان یا برای بت آزاد
کرد آزاد نشود و باطل ثواب عظیم و بدو اخیر عذاب الیم حاصل گردد کذا فی جامع الرموز مسئله مرد بنده خود را اگر
یا دستی آزاد کند آزاد شود مسئله مرد که بگوید اگر فلان بنده را مالک شوم آزاد است چون مالک شود آزاد گردد و اگر گفت اگر زید
بیاید فلان بنده من آزاد است چون زید بیاید بنده مذکور آزاد شود مسئله اگر بنده حربی مسلمان شده از دار حرب بدار اسلام
آمد آزاد شود مسئله اگر شخصی کنیزک خود را در نکاح کسی بود آزاد کرد کنیزک مر آن شوهر را فرزند آورد فرزند آزاد شود
و ولاء آن چون ولاء کنیزک خواجه کنیزک را باشد اگر بعد از شوهر آورده است ولاء وی مر خواجه کنیزک را باشد اگر زوج
کنیزک بنده بود خواجه او وی را آزاد کرده باشد پس این هنگام آن زوج ولاء فرزند خود را بجانب خواجه خود خواهد کشید کذا
علم الفرائض مسئله ولد زنا تابع مادر باشد چنانکه اگر مادر در وقت زادن آن آزاد است آزاد باشد و اگر بنده
بود اگر آزاد کرده شده است چنان باشد و اگر در عقد کتابت مکاتب باشد و اگر مدبر است مدبر بود مسئله ولد کنیزک که
از زوج او بود بنده خواجه کنیزک باشد و ولد او که از خواجه باشد آزاد بود **باب عتق البعض مسئله**
اگر شخصی بعض بنده خود را آزاد کرد چنانکه نصف تو یا ثلث تو یا ربع تو آزاد نزدیک امام همان بعض آزاد شود

و در باقی بقدر قیمت آن برای خواجه سعی کند و نزدیک صاحبین تمام بنده آزاد شود زیرا که نزدیک ایشان اعتاق چون
عتق متجزی نمیشود امام میگوید اعتاق ازاله ملک است و ملک متجزی میشود پس ازاله آن نیز متجزی گردد مسئله اگر یک شریک
از بنده مشترک حصه خود را آزاد کرد و شریک دوم اختیار است که حصه خود را آزاد کند یا بقدر قیمت آن از بنده سعی کناند یا معتق
را بقدر آن ضامن گیرد مگر آنکه معتق معسر بود یعنی مراد جامه که در بدن اوست و در او قوت یک روز و قیمت حصه او را مالک
نباشد کذا فی جامع الرموز زیرا که چون معتق معسر بود بر وی ضمان آن لازم نشود و میراث وی و تقدیر حصه هر دو شریک در او را
بود مگر آنکه شریک دوم بقدر حصه خود معتق را ضامن گرفته باشد پس آنزمان معتق بآن قدر بر بنده رجوع نماید یعنی تقدیر
ضمان از وی سعی کناند و تمام میراث وی معتق را بود و نزدیک صاحبین شریک دیگر را اختیار نیست زیرا که اگر معتق غنی است
معتق را ضامن بگیرد و اگر فقیر است از بنده بقدر حصه خود سعی کناند و در هر دو حال میراث تمام معتق را باشد زیرا که
اعتاق بعض اعتاق کل است نزدیک ایشان مسئله اگر بنده میان دو شریک مشترک بود و هر واحد باز آزاد کردن دیگر گواهی دهد
بنده آزاد شود و برای هر واحد بقدر حصه او سعی کند و میراث وی هر دو را باشد و نزدیک صاحبین اگر هر دو معسر اند
برای هر دو بقدر حصه ایشان سعی کند و اگر هر دو موسر اند یعنی هر واحد برای جامه بدن و قوت یکروزه حصه شریک را
مالک است برای هیچکدام از سعی و ضمان چیزی لازم نیاید زیرا که هر واحد دعوی کرده است که شریک من حصه خود را
آزاد کرده است و شریک آخر منکر است و هیچ یکی بر دعوی خود گواه ندارد و اگر یکی موسر است و دیگر معسر برای معسر
سعی کند و برای معسر هیچ لازم نشود زیرا که بقول هر دو بنده آزاد شده است و موسر گمان کرده است که حق من در سعایت
است زیرا که معتق معسر است و معسر میداند که مراد سعایت حق نیست بنابر آنکه معتق موسر است و بر لازم کردن ضمان قدرت
ندارد زیرا که مدعی علیه منکر است و مدعی بر دعوی گواه ندارد و بهر تقدیر بنابر انکار ایشان بحق تا زمان اتفاق هر دو بر آن ارشاد وی
موقوف باشد مسئله اگر یکی از دو شریک آزادی بنده مشترک را بدون کار در فردا معلق کرد و شریک دیگر معلق کرد آزادی
او را بنا بودن آن کار در فردا چنانکه یکی گفت که اگر فردا زید در خانه در آید تو آزادی و دیگری گفت اگر فردا زید در خانه
ندر آید تو آزادی و فردا هیچ معلوم نشد نصف بنده آزاد شود و در نصف باقی برای هر دو سعی کند و نزدیک امام محمد در تمام سعی
کند زیرا که کسیکه از جانب وی آزاد کرد و حصه سعی وی ساقط شود مجهول است پس بر مجهول حکم نتوانکرد ما میگوییم نصف
بنده بیقین آزاد شده است پس نصف سعی ساقط شود و هر واحد میگوید که نصف باقی حصه من است و نصف ساقط

حصه تو پس نصف باقی را میان هر دو قسمت کنند مسئله اگر شخصی گفت اگر زید در خانه در آید غلام من آزاد
و دیگری گفت اگر زید در خانه در آید غلام من آزاد و فردا معلوم نشد که زید در آمد یا نه در آمد غلام هیچ یکی آزاد نشود
زیرا که جهالت فاحش شد پس با وجود جهالت فاحش حکم یکی کردن ممتنع باشد مسئله اگر غلامی بخریدن یا بهبه یا وصیت یا ارث
در ملک دو کس در آید یکی از ایشان پدر غلام بود یا بعضی پسر خود را از سید او خرید در هر دو صورت حصه پدر آزاد شود و برای شریک پدر
ضمان لازم نیاید اگرچه شریک را پیش از شرکت پدر علم بپدری وی نباشد پس شریک را خیار است در آنکه حصه خود را آزاد کند یا بعد آن
از غلام سعی کناند نزدیک صاحبیه در غیر ارث اگر شریک موسر است حصه شریک را ضامن شود و اگر معسر است از بنده بقدر
حصه خود سعی کناند و در ارث هیچ ضمان لازم نشود زیرا که ملک ارث اختیاری نیست و امام سیگوید در غیر ارث
نیز ضمان لازم نیاید اگرچه شریک موسر بود زیرا که وی خود بضرر خود راضی شده است و جهل وی حجت نیست مسئله
اگر شخصی بعضی بنده را از خواجه او خرید بعد از آن بعض باقی را پدر بنده که عمی است از خواجه خرید آن شخص را خیار است در آنکه
پدر را بقدر حصه خود ضامن بگیرد یا از بنده بقدر آن سعی کناند زیرا که بضرر خود راضی نشده است نزدیک صاحبیه ضمان
لازم می شود زیرا که موسر است و آن شخص بضرر خود راضی نشده است مسئله اگر یکی از دو شریک بنده مشترک را
مدبر کرد و شریک دیگر حصه خود را آزاد نمود هر دو موسر اند نزدیک امام شریک سوم بقدر حصه خود مدبر را ضامن بگیرد
و مدبر بقدر تکت بنده که بعد تدبیر است معتق را ضامن بگیرد و نزدیک صاحبیه مدبر برای هر دو شریک ضامن شود خواه
یا شد خواه معسر که این ضمان عوض ملک است تحقیق آن در عربی است مسئله اگر یکی از دو شریک اقرار کرد که کنیزک
مشترک که ام ولد شریک است و شریک از آن انکار نمود نزدیک امام یکروز در خدمت منکر باشد و یک روز بطور خود
بود زیرا که مقر اقرار کرده است که مولود این کنیزک حق نمانده است و منکر میداند که در میان هر دو مشترک است
پس مقر را با اقرار وی در آن حق نباشد و منکر را در زیاده از حصه وی حق ثابت نشود و نزدیک صاحبیه کنیزک بعد حصه
منکر سعی کند بعد از آن آزاد شود زیرا که چون منکر اقرار مقر را تصدیق نکرد اقرار مقر بر مقر منقلب شد پس گویا که وی
باستیلاد یک بر نفس خود اقرار کرده پس شریک بقدر حصه خود سعی کناند مسئله اگر ام ولد میان دو کس مشترک
باشد یکی از ایشان او را آزاد کند نزدیک امام بر حصه دیگر ضامن نشود اگرچه موسر باشد زیرا که نزدیک ایشان
ام ولد قیمت نیست و نزدیک صاحبیه اگر معتق موسر است بقدر حصه شریک ضامن شود زیرا که ام ولد نزدیک ایشان قیمت دارد مسئله شخصی

شرح وقایه فارسی

غلام دارد و غلام که حاضر بود گفت یکی از شما آزاد بعد از آن یکی از ایشان غایب شد و سومی حاضر آمد باز گفت یکی از شما آزاد
یعنی بیان هر دو غلامی که در هر دو گفتن حاضر بود از سه ربع آزاد شود و از دو ربع آزاد شود و دیگر نصف هر واحد آزاد گردد نزد یک امام محمد از کسیکه در گفتن
دوم حاضر شده است ربع آزاد شود و در باقی حکم مذکور باشد دلیل هر دو در ترجمه مذکور است و اگر خواجه مذکور در مرض موت خود این سه
گفت و بعد از موت خواجه وارثان او قبول نکردند و خواجه را غیر از این سه غلام مال دیگر نبود [illegible] است که بیشتر
هر غلام را چون سهام عتق او هفت حصه اعتبار کنند و غلامی که در هر دو گفتن حاضر مانده است از آن سه حصه آزاد شود و قیمت باقی
سعی کند و از هر واحدی دو دیگر دو حصه آزاد شود و هر یکی دو قیمت پنج باقی سعی کند نزد یک امام محمد هر واحد را شش حصه اعتبار کنند
از غلامی که حاضر مانده است سه حصه آزاد شود و در قیمت سه باقی سعی کند و از آنکه غایب شده است دو حصه آزاد گردد و در قیمت
چهار باقی سعی کند و از غلامی که داخل شد یک سهم آزاد شود و در باقی پنج سهم کند و اگر توضیح این را خواهی بر جهت رجوع کن بر ترجمه
این را مفصل و مبین ذکر کرده ام مسئله شخصی که سه زن دارد و مهر هر سه برابر است و وی را هیچ یکی نه بوده و دو زن که حاضر بود
گفت یکی را از شما طلاق بعد از آن چون یکی از ایشان غایب شد و سومی حاضر گشت وی باز گفت یکی را از شما طلاق از زنی
که حاضر مانده است ثمن ساقط شود و از مهر آنکه غایب گشته است دو ثمن ساقط گردد و از مهر آنکه حاضر شده است یک ثمن ساقط شود
زیرا که بگفتن اول نصف مهر یکی ثمن ساقط شده است و آن مشترک است میان آنکه حاضر مانده است و میان آنکه غایب گشته است پس
از هر واحد ربع مهر ساقط شود که آن دو ثمن است و بگفتن دوم نصف از نصف باقی ساقط شود که ربع تمام مهر است و آن
مشترک است میان آنکه حاضر مانده است و میان آنکه حاضر شده است پس یک ثمن از هر واحد ساقط شود پس هر دو گفتن
از آنکه حاضر مانده است سه ثمن ساقط باشد و از آنکه غایب گشته است دو ثمن و از آنکه حاضر شده است یک ثمن مسئله
اگر شخصی زن خود را گفت یکی را از شما طلاق بعد از آن با یکی وطی کرد یا یکی بمرد دوم طلاق واقع شود زیرا که بوطی
یکی معلوم شد که مراد وی دوم بود و بمردن یکی غیر از دوم محل طلاق نماند این هر دو مسئله اینجا تقریر نمانده است اول
بتقریب سابق و ثانی بتقریب لاحق مسئله اگر شخصی دو بنده خود را گفت یکی از شما آزاد بعد از آن یکی را فروخت و یکی را
بکسی بخشید یا تصدق کرده بوی تسلیم نمود یا یکی بمرد یا یکی را ام ولد ساخت بهر کدام از این تصرفها معلوم شد که مراد دوم
بود اما بهر دو طی یکی نزد یک امام معلوم نمی شود که مراد دوم بود و نزد یک صاحبین معلوم می شود چنانکه دلیل هر دو
در عربی است مسئله اگر شخصی کنیزک خود را گفت اگر اول پسر از ایدی تو آزاد و وی یک پسر و یک دختر زاید تقدیم

وتقدیم هیچ یک معلوم نیست نیمه کنیزک و نیمه دختر آزاد شود و پسر بنده ماند زیرا که اگر پسر اول است کنیزک و دختر از هر دو
آزاد است و اگر آخر است هیچکدام آزاد نیست پس نیمه از هر دو آزاد شود و پسر بهر تقدیر بنده باشد زیرا که آزادی هر دو
بعد از تولد پسر است اگر اول بود مسئله اگر دو کس گواهی دادند که فلانی یکی را از دو غلام خود آزاد کرده نزد یک امام گواهی ایشان
باطل بود زیرا که مدعی متعین نیست که دعوی کند در حقوق عباد شهادت بی دعوی روا نبود کذا فی حاشیة الحلبی اما اگر هر دو گواه
بر مرض موت او یا بعد از موت او بگویند که وی در مرض موت خود یکی را از دو بنده خود کرده است یا بگویند که وی صحیح خود
یا در مرض موت خود یکی را از دو بنده خود مدبر ساخته است گواهی روا بود زیرا که تدبیر بهر حال وصیت باشد و عتق در مرض
موت وصیت بود گواهی بی دعوی در وصیت جایز باشد کذا فی الهدایه و نیز اگر دو گواه بگویند که فلانی یکی را از دو زوجه
خود طلاق داده است باتفاق روا بود زیرا که در طلاق دعوی شرط نیست بنا بر آنکه طلاق تحریم فرج است و آن از حقوق
شرع است نه از حقوق عباد پس بر بیان آن خبر کننده خلاف اگر بگویند یکی را از دو کنیزک خود آزاد کرده است نزد یک
امام روا نبود زیرا که عتق از حقوق عباد است و در آن دعوی شرط است مگر آنکه در آن عتق تحریم فرج باشد چنانکه بر آزادی
کنیزک معین گواهی دهند **باب الحلف بالعتق** مسئله هر که گفت اگر در فلان خانه در آیم هر بنده که آنروز هست آزاد هر بنده
که در وقت در آمدن در ملک او باشد آزاد شود اگرچه بعد از سوگند در ملک او در آمده باشد و اگر گفت که اگر در فلان خانه
در آیم هر بنده که مرا است آزاد در وقت در آمدن هر بنده که پیش از سوگند در ملک او باشد آزاد شود مسئله اگر گفت هر بنده
که امروز مرا است یا گفت هر بنده که بالفعل در ملک من است فردا آزاد هر بنده که در وقت سوگند در ملک او باشد فردا آزاد شود
بخلاف بنده که آنرا بعد از سوگند خریده است اگرچه در روز سوگند خریده باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر گفت هر بنده
من که زنده است آزاد بعد از آن کنیزک او در کم از شش ماه پسر آورد و آزاد نشود زیرا که ولدی که در شکم مادر باشد تابع مادر بود و چون
مادر وی آزاد نشد وی نیز آزاد نباشد بخلاف اگر گفت هر بنده من آزاد کنیزک وی نیز آزاد شود و بنده که در شکم وی باشد
بتبعیت وی آزاد گردد کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی گفت هر بنده که مرا است یا گفت هر بنده را که مالک شوم بعد موت
من آزاد و هر که پیش از گفتن ملک وی باشد مدبر شود و آنکه بعد از گفتن بر همان روز در ملک وی در آمده است مدبر نگردد و اما بعد
از مردن وی هر دو آزاد شوند پس اگر ثانی را پیش از مردن بفروشد جایز باشد و فروختن اول روا نبود و چه هر دو در یک جمله مذکور است
مسئله هر که مر بنده خود را گفت تو آزادی بهزار و بنده آنرا قبول نمود بهزار آزاد شود و آن هزار بر بنده لازم گردد

عطاء الاقاوی جلد اول

عطاء الاقاوی جلد اول

عطاء الاقاوی جلد اول

و بخشیدن وی روا بود و وارث در آن وی جایز باشد دلیل ما قول پیغمبر علیه السلام المدبر لا یباع و لا یوهب و لا یورث
و هو حر من الثلث کذا فی الهدایه مسئله چون خواجه مدبر بمیرد از ثلث مال وی مدبر آزاد شود اگرچه خواجه را غیر از مدبر مال دیگر نباشد
یک حصه مدبر از سه حصه آزاد شود و در قیمت دو ثلث خود برای وارثان سعی کند و اگر چون خواجه تمام قیمت مدبر را شامل باشد تمام
قیمت خود سعی نماید زیرا که عتق که معلق بموت باشد حکم وصیت دارد مسئله اگر خواجه مدبر کردن بنده خود را بصفتی معلق کرد چنانکه
گفت اگر درین مرض بمیرم تو آزاد یا گفت اگر در سفر بمیرم تو آزاد یا گفت اگر یکسال بمیرم تو آزاد مدبر نشود و پیش از مردن خواجه
فروختن او یا بخشیدن او روا بود چون این صفت که بمیرد بنده مثل مدبر از ثلث مال آزاد شود زیرا که در دم اخیر مدبر گردد کذا فی الهدایه
فصل فی الاستیلاد مسئله اگر کنیزک از خواجه خود فرزند آورد اگرچه پیش از خریدن بنکاح آورده باشد فروختن وی و بخشیدن
وی روا نبود و وطی کردن و خدمت فرمودن و بمزدوری فرستادن و بکسی تزویج کردن جایز باشد کذا فی الهدایه بعد از مردن خواجه
از تمام مال خواجه آزاد شود و از دین خواجه بری لازم نیاید مسئله نسب ولد کنیزک از خواجه بی اقرار خواجه ثابت نشود زیرا که کنیزک
فراش ضعیف است و نسب ولد ام ولد بی اقرار ثابت شود مگر آنکه خواجه انکار کند که از ما نیست زیرا که ام ولد فراش متوسط است
و نسب ولد زوجه بی اقرار ثابت شود و بانکار لعان لازم آید زیرا که زوجه فراش قوی است مسئله اگر ام ولد نصرانی اسلام آورد
بر نصرانی اسلام عرض کند اگر وی نیز اسلام آورد بحال خود باشد اگر وی اسلام نیاورد ام ولد بقدر قیمت خود برای نصرانی
سعی کند بعد از آن آزاد گردد و نزدیک امام زفر بالفعل آزاد شود و سعایه قیمت بر وی دین باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر کنیزک
مشترک فرزند آورد و یکی از دو شریک دعوی کرد که فرزند وی از من است نسب ولد از وی ثابت شود و کنیزک ام ولد وی گردد و برای دیگر
نصف قیمت کنیزک را و نصف عقر از او ضامن شود و ولد کنیزک را ضامن نشود زیرا که پیش از علوق و ملک وی گشته است تفصیل
این ترجمه است اگر هر دو شریک دعوی کردند از هر دو نسب ثابت شود و کنیزک از هر دو ام ولد باشد و بر هر واحد برای دیگر نصف
عقر لازم شود و آن بسری ساقط گردد و ولد از هر واحد میراث کامل بر دو هر دو از وی میراث یک پدر ستاند و آنرا میان خود
برابر قسمت کنند و نزدیک امام شافعی جمع بقول قایف کنند که وی علامات پدر آن را در پسر آن می شناسد مسئله اگر
خواجه کنیزک خود را مکاتبه ساخت بعد از آن او را وطی کرد و کنیزک بعد از ششماه فرزند آورد و خواجه دعوی کرد که این فرزند از من است
و کنیزک او را تصدیق نمود نسب ولد ثابت شود بر خواجه عقر کنیزک و قیمت فرزند لازم آید و کنیزک ام ولد وی گردد و نزد امام ابو یوسف
بی تصدیق کنیزک نسب ثابت شود و اگر کنیزک خواجه را دعوی تکذیب کرد نسب ولد بر خواجه ثابت نشود مگر آنکه خواجه خود

در اوقات مالک آن ولد شود چنانکه کنیزک آزاد کردن بدل کتابت عاجز آید آنزمان نسب ولد از خواجه ثابت شود کذا فی حاشیة الحلبی

کتاب الایمان

مسئله ایمان جمع یمین است و یمین در لغة بمعنی دست است و قوت است و در شریعت بمعنی سوگند است یعنی قوت دادن خبر است بذکر الله تعالی بتعلیق کردن بچیزی کذا فی جامع الرموز مسئله یمین شرعی که بر آن احکام شرعیه مترتب شود بر سه قسم است یکی غموس و آن سوگند بدروغ است بر خلاف چیزی که گذشته است این سوگند اگر بدانستگی است جزای این آتش دوزخ است کقوله علیه السلام من حلف کاذبا دخل النار و هم لغو و آن سوگند بدروغ است بر چیزی که گذشته است بگمان آنکه راست است و درین امید مغفرت است سیوم منعقد و آن سوگند است بر چیزی که خواهد بود درین سوگند اگر خلاف سوگند کند کفارت لازم آید و در دو اول کفارت نبود و نزدیک شافعی در غموس نیز کفارت باشد مسئله منعقد با کراه و بسهو چون منعقد بقصد باشد پس اگر با کراه یا بسهو قصد یمین بسهو گفت بخدا فردا خواهم آمد و بسهو یا کراه حانث شود همچنین اگر سوگند خورد که بخدا نخواهم آمد و با کراه یا بسهو آمد حانث گردد زیرا که سهو و اکراه فعل حقیقی را تاخیر نمیگردانند و بیهوشی و دیوانگی نیز همین حکم دارد و پس هر حال بحانث شدن کفارت لازم آید

باب فی ما یکون یمینا و ما لا یکون یمینا

مسئله سوگند باسمی باشد از اسماء الله تعالی چون الله و رحمن و رحیم یا بصفتی از صفات او که سوگند بدان متعارف است چون عزة الله و جلال الله و کبریاء الله اما اگر بچیزی دیگر سوگند خورد چون نبی یا بکعبه یا بقرآن سوگند بود و نیز اگر بصفتی از صفات الله که سوگند بدان متعارف نیست چون رحمة الله و علم الله و رضا الله و غضب الله و عذاب الله سوگند خورد سوگند نباشد مسئله عهد الله و اسم الله و میثاق الله و اقسم و احلف و اشهد و بر من نذر است و بر من یمین است و بر من عهد است و اگر چنین نکند یا نکرده است کافر است و سوگند می خورم بخدای اینهمه الفاظ سوگند است اگر کردن یا نکردن خود را یکی ازین الفاظ معلق کرد سوگند باشد مسئله حقا و حق الله و حرمة الله و سوگند خورم بخدای یا بطلاق زن و اگر فلان کار کند بروی غضب خدا است یا لعنت خدا است یا من از انیم و من دزدم و من شاب خمرم و با خواری همچکدام ازین الفاظ سوگند نباشد مسئله حرف قسم واو و با و تا است چون والله و بالله و تالله گاهی با را ذکر نکنند و مراد می دارند چون ایمن چنین کنم باب الکفارات مسئله هر که در سوگند حانث شود او را اختیار است که در کفارت آن بنده آزاد کند یا ده درویش را چون کفارت ظهار طعام دهد یا ده درویش را جامه دهد چنانکه اکثر بدن هر واحد را پوشد یا اگر هر واحد را از ده یا سر اویل دادن و دانه دادن اگر از این هر سه عاجز آید سه روز متصل روزه دارد مسئله جامه نیست که

پیش از حانث شدن کفارت دهد و اگر داد چون حانث شود کفارت دیگر لازم آید و نزدیک امام شافعی لازم
نیاید زیرا که نزدیک وی تقدیم کفارت بر حنث جایز بود چنانکه تحقیق آن در جرجانی است مسئله هر که بر معصیت سوگند
خورد چون ترک نماز و ترک سخن با والدین و کشتن مسلم بناحق واجب است که حانث شود یعنی خلاف سوگند کند و کفارت
دهد مسئله اگر کافر سوگند خورد بعد از آن حانث شد کفارت لازم نیاید اگرچه بعد از اسلام حانث شد باشد مسئله
هر که حلال بر خود حرام کرد حرام نشود و چون بر آن اقدام کند کفارت لازم آید زیرا که تحریم حلال یمین است مسئله که
نذر مطلق کرد چنانکه گفت لله علی صوم هذا الیوم وفا آن واجب شود و نیز اگر نذر مطلق کرد چنانکه گفت اگر فلان کار شود
بر من روزه یک روز است چون کار شود وفاء نذر لازم آید یا اگر معلق کرد بفعل غیر مرغوب چنانکه گفت اگر زنا کنم بر من روزه
است صحیح آنست که او را در آن اختیار است وفا کند یا کفارت دهد تفصیل آن در ترجمه است و بقول بعضی در این نیز وفا کند
مسئله اگر سوگند خورد و متصل آن انشاء الله گفت سوگند باطل شود **باب الحلف بالفعل** مسئله که
سوگند خورد که در خانه نه آید بدر آمدن در صفه حانث شود زیرا که صفه برای بیتوتت صیف یا شتا بنا کنند و نیز برای
بیتوتت بنا کنند خانه است و بدر آمدن در کعبه یا در مسجد یا در معبد نصارا یا در معبد یهود حانث نشود زیرا که بنای آن برای بیتوتت
نیست و نیز بدر آمدن در دهلیز که خارج از در است حانث نگردد و نیز بدر آمدن در ظله حانث نشود زیرا که اینها برای بیتوتت
بنا نکنند مسئله اگر سوگند خورد که در دار ندر آیم و بدر آمدن در ویرانه حانث نشود و اگر سوگند خورد که در این دار ندر آیم و چون
خراب شد در آمد حانث شود و نیز اگر آنجا دار دیگر بنا کردند بعد از آن در آمد حانث باشد زیرا که بخراب شدن و بدیگر بنا کردن
اسم دار از آن زایل نشود کذا فی الهدایه و اگر سوگند خورد که در این دار ندر آیم بعد از آن بر بام آن بر آمد حانث شود زیرا که
بام را حکم دار است از آنست که به بر آمدن بام مسجد اعتکاف فاسد نشود کذا فی الهدایه و بقول بعضی در عرف ما حانث نشود
مسئله اگر سوگند خورد که در این دار ندر آیم چون آنرا مسجد یا حمام یا باغ ساختند یا خانه بنا کردند بعد از آن در آمد حانث
نشود زیرا که چون اسم دیگر بر آن عارض شد دار نماند و نیز چون بعد منهدم شدن آنها در آمد حانث نباشد زیرا که اسم دار از او نمانده
کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که در این خانه ندر آیم و بعد از خراب شدن در آمد حانث نشود زیرا که اسم خانه از آن بر طرف شده است
و در هدایه می گوید اگر سقف آن افتاده است و دیوارها باقی مانده است حانث شود زیرا که بی سقف بیتوتت در آن توان کرد و نیز اگر
بعد از بنا کردن آنجا خانه دیگر در آمد حانث نباشد زیرا که بمنهدم شدن آن اسم خانه زایل شده است مسئله اگر سوگند

خورد که درین خانه نداریم بعد از آن وطلاق آن که خارج از دست است و آمد حانث نشود مسئله هر که در دار ساکن است سوگند
خورد که درین دار سکونت نکنم و متصل آن شروع در بیرون آمدن کرد حانث نشود و نیز هر که جامه پوشیده است سوگند خورد که این جامه
نپوشم یا بر مرکب سوار است سوگند خورد که برین مرکب سوار نشوم و متصل سوگند در بیرون آوردن جامه و فرود آمدن از مرکب
شروع کرد حانث نشود و اگر ساعتی درنگ کرد حانث شود و نزد یک امام زفر هر حال حانث شود و دلیل وی در جواب
هر چه مذکور است مسئله هر که در دار است سوگند خورد که درین دار داخل نشود تا آنکه بر آید باز داخل نشود حانث نگردد زیرا که
دخول از خارج باشد پس پیش از بر آمدن نشستن و خوابیدن در آن حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که درین سرای
یا درین محله سکونت نکنم با اهل و متاع خود بیرون آید تا اگر یک هیچ باقی ماند حانث شود نزد یک امام ابو یوسف اگر اهل
بر آورده است حانث نشود و نزد یک امام محمد معتبر بر آوردن چیزی است که خدای او بدان ثابت شود قال الله تعالی
وانفق للناس و در حاشیه حلبی میگوید اگر بسبب عذری تاخیر شد حانث نگردد زیرا که بر ضرورت است و ضرورت را مواخذه نبود
مسئله اگر سوگند خورد که درین شهر یا درین دیه سکونت نکنم چون خود بر آمد حانث نشود اگرچه اهل و متاع خود را نه بر آورده
باشد اگر سوگند خورد که از این خانه بیرون نشوم یا در این خانه نداریم اگر با امری بر آورده شد یا بر آورده شد حانث شود و اگر بی امر
بر آورده شد یا بر آورده شد حانث نشود اگر بر سبیل مساوی باشد مسئله اگر سوگند خورد که درین شهر یا درین ده سکونت کند چون
خود بر آمد حانث نشود اگرچه اهل و متاع خود را نه بر آورده باشد مسئله اگر سوگند خورد که نه بر آییم اگر برای جنازه اگر برای
جنازه بر آمده کار دیگر کند حانث نشود زیرا که بر آمدن وی برای جنازه بود مسئله اگر سوگند خورد که بقصد که از شهر خود
نه بر آییم چون از آبادانی شهر بقصد که بر آمده باز در شهر در آید حانث شود زیرا که بر آمدن بقصد که حاصل شد و اگر سوگند خورد که بمکه روم
تا آنکه در مکه نه در آید حانث نشود و اگر سوگند خورد که بمکه نه بر آیم وقت مرگ حیوة خود حانث شود زیرا که در آخر حیوة معلوم می شود
که بمکه نرفت مسئله اگر سوگند خورد که فردا اگر استطاعت باشد بمکه روم و فردا بسبب باران چون مرض یا منع سلطان
نرفت اگر نیت کرده است استطاعت حقیقی را حانث نشود زیرا که استطاعت حقیقی قدرت تام است
که مقارن فعل باشد و در قضا حانث شود زیرا که در طلاق استطاعت بسلامت اسباب و آلات بود مسئله اگر
سوگند خورد که بیرون نیاییم مگر باذن او برای بیرون آمدن اذن لازم بود هر گاه که بی اذن بر آید حانث شود مسئله اگر زوج
در وقت بر آمدن زوجه سوگند خورد باین که گفت اگر بر آیی تو طلاق است یا وقت زدن او کنیزک را گفت اگر بزنی طلاق

اطلاق اگر همان وقت آمد یا مو حانث شود یعنی زوجه مطلقه گردد و اگر نشست بعد از آن آمد یا زود حانث نشود
زیرا که شرط کرده است همان زمان آمدن همان زمان نشستن است که این سوگند را یمین فور گویند کذا فی الهدایه مسئله اگر کسی
گفت طعام با من بگاه بخوری در جواب سوگند خورد باین که گفت اگر طعام بگاه خورم بنده من آزاد اگر طعام بگاه باوی نخورد
حانث نشود اگرچه تنها یا با دیگری خورده باشد اگر در جواب آن سوگند خورد باین که گفت اگر طعام بگاه امروز نخورم بنده من آزاد حال
که طعام بگاه خورده حانث شود زیرا که اگر مقصود جواب دعوی می بود لفظ امروز را ذکر نمیکرد چون ذکر کرد معلوم شد که این سوگند جدا است
بجواب آن شخص تعلق ندارد مسئله اگر سوگند خورد که بر دابه سوار نشوم بعد از آن بر دابه غلام زید که ماذون تجارت است سوار شد اگر غلام
مدیون است چنانکه دین او بقدر کسب او را شامل است حانث نشود و اگر مدیون نیست دین بمیت دیانت کرده است و دابه که خاص
برای زید است نیز حانث نشود و اگر نیت کرده است دابه را که ملک زید است حانث شود نزدیک امام ابو یوسف و دابه
خاصه زید کرده است نیز حانث شود نزدیک امام محمد و نیت نیز حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که از این درخت نخورد
نخوردن میوه آن حانث شود زیرا که معنی حقیقی متعارف نیست بنا بر آنکه درخت را کسی نمیخورد مسئله اگر سوگند خورد که از این
گندم نخورم نزدیک امام اگر خایده خورد حانث زیرا که معنی حقیقی مستعمل است پس همین معتبر باشد و نزدیک صاحبین اگر آرد
بخورد نیز حانث گردد زیرا که متعارف معنی مجازی است پس حقیقی و مجازی هر دو معتبر بود مسئله اگر سوگند خورد که از این آرد نخورم
چون آنرا پخته بخورد چنانکه متعارف است حانث شود و بخوردن آرد خام حانث نگردد زیرا که معنی حقیقی مستعمل نیست مسئله اگر
سوگند خورد که بریان نخورم چون گوشت بریان خورد حانث شود بخلاف اگر غیر آن چون پاچه بریان یا زرک بریان خورد حانث
نگردد مگر آنکه آنرا نیت کرده باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که شیر نخورم چون گوشت شوربا خورد حانث شود
بخلاف اگر قایه خشک خورد حانث نگردد کذا فی حاشیه الحلبی مسئله اگر سوگند خورد که سرکه نخورم چون سرکه آزاد خورد بریان کنند
و در شوربا بیفزوده شد خورد حانث شود زیرا که این اعتبار عرف است مسئله اگر سوگند خورد که پنیر نخورم نزدیک امام چون
پنیر شکم خورد حانث شود و نزدیک صاحبین اگر پنیر پشت خورد نیز حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که نان نخورم بخوردن نان متعارف
چون نان گندم و جو حانث شود و اگر نان برنج خورد حانث نگردد مگر آنکه در شهری که در خوردن نان برنجی در آن متعارف باشد
مسئله اگر سوگند خورد که فاکهه نخورم نزدیک امام بخوردن سیب و زردالو و پسته حانث شود و نزدیک صاحبین بخوردن
انگور و انار و خرما نیز حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که از جوی یا از شراب نخورم نزدیک امام چون از جوی یا از نهر

بهمین خورد حانث شود و اگر بدست یا بظرف خورد حانث نگردد کذا فی جامع الرموز و نزدیک صاحبینه هر طریق که بخورد حانث
شود و اگر سوگند خورد که آب چیزی یا بهر چیز بهر طریق که بخورد باتفاق حانث گردد مسئله اگر حاکم شهر مرا سوگند داد که هر
که در شهر آمده است از آن خبردار کند اگر در حال حکومت خبردار نکرد حانث شود مسئله اگر سوگند خورد که زید را خواهم زد
یا او را جامه خواهم پوشانید یا با وی سخن خواهم کرد یا او را زیارت خواهم کرد اگر در حیوة وی او را زد یا جامه پوشانید یا با وی
سخن کرد یا او را زیارت کرد حانث نشود و اگر سوگند خورد که زید را غسل خواهم داد اگر بعد از مردن زید او را غسل داد حانث
نگردد مسئله اگر سوگند خورد که زید یکی قرض او را ادا خواهم کرد چون پیش از ماه ادا کند حانث نشود و اگر ماه تمام شد
و ادا نکرد حانث شود زیرا که ماه بعید است مسئله اگر سوگند خورد که ادام نخورم نزدیک شیخین چون نان بخورش شوربا و از خوردنی نان
و آن غوطه خورد و رنگ گیرد حانث شود و نمک نیز ادام است نزدیک ایشان و بخورد گوشت بریان و مانند آن حانث نگردد و نزدیک امام
و یک روایت از امام ابو یوسف هر چیزی که در غالب با نان خورند ادام کذا فی الهدایه و آنچه از مغرب و مترجمه مذکور است که ادام
آنست که نان با آن نیک شود و صلاح پذیرد و لذت دهد سایل باشد یا غیر سایل مطابق امام محمد است کما لا یخفی مسئله
اگر سوگند خورد که ازین بسر نخورم چون بعد از رطب شدن خورد حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که ازین رطب نخورم
چون بعد از تمر شدن خورد حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که ازین شیر
نخورم چون ماست یا بوده گشت خورد حانث نگردد مسئله اگر سوگند خورد که گوشت نخورم چون ماهی
خورد حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که گوشت نخورم یا سوگند خورد که پنیر نخورم بعد از آن خورد و بنه را حانث نباشد
مسئله اگر سوگند خورد که رطب نخورم و خوشه بسر خرید حانث نشود اگرچه چیزی از رطب نیز در آن باشد زیرا که حکم
مر غالب است کذا فی جامع الرموز مسئله اگر سوگند خورد که رطب نخورم یا سوگند خورد که بسر نخورم یا سوگند
خورد که رطب و بسر نخورم نزدیک امام بخوردن مذنب هر سه صورت حانث شود زیرا که بعض مذنب رطب بود و بعض آن بسر باشد
پس هر که آن را خورد هر دو را خورده باشد مسئله اگر سوگند خورد که گوشت نخورم بعد از آن جگر و شکنبه خورد در شهری که جگر و شکنبه را
با گوشت فروشند حانث شود اما در عرف حانث نشود زیرا که درین عرف جگر و شکنبه را از گوشت نمی شمرند و لیکن اگر
گوشت خوک یا آدمی خورد حانث شود زیرا که گوشت اگرچه خوردن آن حرام است مسئله غدا طعامی
است که از صبح تا ظهر خورند و عشا طعامی است که از ظهر تا شب خورند و سحور طعامی که از نصف شب تا طلوع صبح خورند

خورند پس اگر سوگند خورد که طعام غدا نخورم اگر از صبح تا ظهر زیاده از نصف سیر خورد حانث شود و بخوردن یک دو
لقمه حانث نگردد و اگر بقدر سیر شیر خورد و شهری حانث شود و بدوی حانث نگردد کذا فی جامع الرموز مسئله
اگر سوگند خورد که نیاشامد یا سوگند خورد که نخورد و یا سوگند خورد که نپوشد و نیت کرد معین را نیت او را اعتبار
نکنند زیرا که نیت در ملفوظ باشد بنا بر آنکه نیت برای تعیین چیزیست که محتمل لفظ بود و وی در لفظ چیزی ذکر نکرده است
که نیت آنرا معین سازد پس بهر چه آشامد یا بخورد یا بپوشد حانث شود کذا فی الهدایة والکفایة و اگر سوگند خورد که طعام
نخورم یا سوگند خورد که جامه نپوشم یا سوگند خورد که شراب نیاشامم و نیت کرد معین را عند الله نیت وی معتبر باشد قاضی
او را اعتبار نکند زیرا که لفظ عام است پس نیت تخصیص خلاف ظاهر باشد و قاضی خلاف ظاهر را بی بینه اعتبار نکند
کذا فهم من الکتب مسئله اگر سوگند خورد که امروز آب این کوزه خورم و در آن آب نیست یا بود بعد از آن بیرون ریخته شد
نزدیک طرفین حانث نشود و نزدیک امام ابو یوسف حانث شود سوگند بخدای باشد یا بطلاق یا بعتاق بود زیرا که
نزدیک طرفین امکان بر شرط است صحت حلف را و نزدیک امام ابو یوسف شرط نیست و اگر سوگند خورد
که آب این کوزه بخورم و ذکر نکرد لفظ امروز را اگر در کوزه آب نیست نزدیک طرفین حانث نشود و نزدیک
امام ابو یوسف حانث شود و اگر بود و ریخته شد نزدیک همه حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که بر آسمان رود یا سوگند
خورد که فلان سنگ را زر گرداند یا سوگند خورد که بدریا بکشد وی میداند که زید مرده است سوگند جایز بود زیرا که
بر ایشان متصور باشد بنا بر آنکه ممکن است که حق تعالی در حق بعضی اولیا این چیزها را خلق کند لیکن چون در عادت مجتمع
است بالفعل حانث شود در صورت عدم اگر از مردن زید خبر ندارد حانث نگردد مسئله اگر سوگند خورد که زن
خود را نزند بعد از آن برای اگرفتن انتقام و رسانیدن الم او را از موی کشید یا خفه کرد یا بند ان گزید حانث شود
زیرا که اینها در حکم زدن است اما اگر بمزاح کرده است حانث نگردد کذا فی جامع الرموز مسئله اگر سوگند خورد باین که
گفت مرد زوجه خود را که اگر ریسمان بپوشم هدی باشد بعد از آن پنبه خرید و زوجه او از آن ریسمان ساخت چون
یافت شد وی از آن جامه بپوشید آن جامه هدی باشد یعنی آنرا بمکه فرستد تا بر فقرا تصدق کند و نزدیک صاحبین
اگر مرد روز حلف پنبه در ملک او بود حانث شود پس چنین کند و اگر نه حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که زیور نپوشد
بعد از آن انگشتری زر پوشید حانث شود و اگر انگشتری نقره پوشید حانث نگردد زیرا که انگشتری

از زر زیور است و از نقره زیور نیست و اگر رشته مروارید پوشیده نزدیک صاحبیه حانث شود اگرچه رشته مرصع نباشد
و نزدیک امام حانث نشود مگر آنکه رشته مرصع باشد زیرا که رشته مروارید که مرصع نبود نزدیک امام زیور نیست و نزدیک
صاحبیه زیور است و به بعضی مسئله اگر سوگند خورد که بر این فراش خواب نکنم و بر آن چادر شب انداخته خواب کرد
حانث شود زیرا که چادر شب تابع فراش است و اگر بر آن فراش فراش دیگر انداخته بخواب رفت حانث نشود
زیرا که فراش دیگر تابع فراش اول نشود مسئله اگر سوگند خورد که بر زمین نشیند و بر گلیم یا بر بوریا که بر زمین
فرش کرده اند نشست حانث نشود زیرا که در عرف بر زمین نشسته است و اگر نشسته است چنانکه میان وی
و میان زمین لباس وی حایل شد حانث شود زیرا که در عرف بر زمین نشسته است و در جامع الرموز میگوید اگر جامه
را بر زمین فرش کرده نشست حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که بر این تخت نشیند و بالای آن فرش کرده
نشست حانث شود زیرا که فرش تخت تابع تخت است بنا بر آنکه نشستن بر تخت بی فرش عادت نیست اما اگر
بالای آن تخت تخت دیگر انداخت و بر آن نشست حانث نگردد زیرا که تخت دیگر تابع تخت اول نبود مسئله اگر
سوگند خورد که فلان کار را نخواهم کرد در تمام عمر خود هرگاه که بکند حانث شود اگر سوگند خورد که فلان کار را خواهم کرد
چون در تمام عمر خود یکبار کند حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت پیاده رفتن را یکعبه بر خود لازم کردم
حج و یا عمره پیاده کردن واجب شود و اگر در راه سوار شد دم لازم گردد و در جامع الرموز میگوید از خانه خود پیاده
رفتن لازم گردد مگر آنکه قدرت نداشته باشد و نزدیک بعضی از موضع احرام پیاده رفتن لازم شود و اگر سوگند
خورد باین که گفت بر خود لازم کردم بر آمدن را یا رفتن را بسوی کعبه یا سوگند خورد باین که بر خود لازم کردم
پیاده رفتن را بسوی حریم یا بسوی مسجد حرام یا بسوی صفا یا بسوی مروه نزدیک امام هیچ لازم نشود و نزدیک
صاحبیه برای حج یا عمره پیاده رفتن واجب شود مسئله هر که بنده خود را گفت اگر امسال حج نکنم تو آزاد بعد از مدتی گفت
که من امسال حج کردم و دو گواه گواهی دادند که این شخص امسال در کوفه اضحیه داده است نزدیک شیخین بنده آزاد شود
زیرا که شهادت بر نفی امر مردود باشد و نزدیک امام محمد آزاد شود زیرا که شهادت باضحیه مسکوت شهادت بامر معلوم است و از آن لازم
می آید که حج نکرده است و نفی که علم شاهد بآن محیط باشد بمنزله اثبات است کما بین فی اصول الفقه و در جامع الرموز میگوید
امر منفی هیچ چیز بشهادت ثابت نشود مسئله هر که سوگند خورد که روزه ندارد و چون بیست روزه یکساعت گذرد مسافر گشت

کند حانث شود اگر سوگند خورد که یک روز روزه ندارد حانث نگردد زیرا که مراد این تمام روزه است که از صبح تا شام باشد
مسئله اگر سوگند خورد که لا یصلی تا یک گفت تمام نکند حانث نشود اگر سوگند خورد که لا یصلی صلوة تا یک شفعه تمام نکند
حانث نگردد مسئله هر که مر زوجه خود را گفت اگر زائیدی ترا طلاق نزائیدن ولد مرده طلاق واقع شود اگر مر کنیزک
خود را گفت اگر زائیدی تو آزاد و کنیزک ولد مرده زائید آزاد نگردد مسئله اگر خواجه کنیزک خود را گفت اگر زائیدی تو آزاد
و کنیزک ولد مرده زائید بعد از آن زنده زائید نزدیک امام ولد زنده آزاد شود و نزدیک صاحبین آزاد نشود زیرا که
سوگند بمرده منحل شده است مسئله هر که سوگند خورد که دین فلان را امروز ادا کند و در خانه زید را هم زید فرا یابد
مر او را مستحق را ادا کرد یا بدست وی این چیز را از ملک خود بمقابله دین فروخت و وی آن را قبض نمود حانث نشود اگر ادا کرد
مستودع را یا رصاص را یا دین آن دین را بوی بخشید حانث شود و معنی زید فرد و بهر چه و مستودع در مسائل شتی از کتاب قضا
مذکور شود و مستحق آنست که حق شخصی دیگر باشد و رصاص آنکه در آن ارزیز بود مسئله هر که سوگند خورد که دین خود متفرق
قبض نکند چون تمام دین متفرق قبض کند حانث شود اما اگر از غیر مدیون متفرق گرفت یا جزو بر اگر گذشت از مدیون
متفرق گرفت یا تمام را بدون متصل گرفت حانث نشود زیرا که در اول تمام را از مدیون نگرفته است و در ثانی تمام متفرق
نگرفته است و در ثالث متفرق نگرفته است بنا بر آنکه بدون گرفتن در عرف داخل تفریق نیست زیرا که گاه وزن کل یکدفعه
متعذر میباشد مسئله هر که سوگند خورد با آنکه گفت اگر باشد مرا صد درم بنده آزاد یا زن او را طلاق و وی کم از صد درم
مالک است حانث نشود زیرا که در عرف مقصود ازین کلام نفی زیادتی از صد است باسمین حکم است اگر گفت غیر صد یا سوای
صد کذا فی الهدایه مسئله هر که سوگند خورد که ریحان را بوید گل یاسمین را بوید حانث نشود زیرا که ریحان ساق دار است و گل یاسمین
ساق دار بود مسئله اگر سوگند خورد که بنفشه را گل بوید بعد از آن که شاخ آنرا که بر آن برگ بود بوید حانث نشود باب الحلف
بالقول مسئله هر که سوگند خورد که بفلان سخن نکند چون وی در خواب شد با وی سخن کرد بقصد آنکه وی بیدار شود حانث شود
و اگر سوگند خورد که با وی سخن نکند مگر باذن وی و بعد از آن بی علم باذن وی سخن کرد حانث شود اگرچه وی در غیبت او اذن کرده باشد
زیرا که اذن بی علم را اعتبار نیست و نزدیک امام ابو یوسف حانث نشود زیرا که اذن حاصل شده است اگرچه او را علم بآن نباشد مسئله
اگر سوگند خورد که بخداوند این جامه سخن نکنم چون وی آن جامه را فروخت با وی سخن کرد حانث شود و نیز اگر سوگند خورد که
باین جوان سخن نکنم چون پیر شد با وی سخن کرد حانث گردد زیرا که عداوت بذات شخص باشد نه بوصف او مسئله اگر سوگند

خورد باین که گفت اگر این غلام را بفروشم آزاد باشد بعد از آن او را بشرط خیار فروخت آزاد شود زیرا که شرط عتق در ملک
موجود شده است و نیز اگر گفت اگر بخرم این غلام را آزاد باشد بعد از آن او را بشرط خیار خرید آزاد شود وکیل این در ترجمه کور است مسئله
هر که سوگند خورد باینکه گفت اگر این بنده را فروشم زن او را طلاق بعد از آن او را آزاد کرد یا بدهد بر سایر زنان او طلاق افتد
زیرا که شرط طلاق موجود شد مسئله اگر سوگند خورد که فلان زن را نکاح نکند بعد از آن وکیل وی آن زن را برای وی نکاح کرد حانث
شود اگر پیش از حلف وکیل کرده باشد کذا فی جامع الرموز و نیز اگر سوگند خورد که زن خود را طلاق ندهد یا سوگند خورد که با زن خود خلع
نکند یا سوگند خورد که بنده خود را آزاد نکند بعد از آن وکیل وی طلاق داد یا خلع کرد یا آزاد نمود حانث شود مسئله اگر سوگند خورد
که بفلانی کتابت ننویسم بعد از آن آن شخص می نویسانید اگر خود نوشتن میداند حانث نشود و اگر نه حانث شود کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر سوگند خورد که از خون عمد صلح نکند بعد از آن وکیل وی صلح کرد حانث شود و نیز اگر سوگند خورد که بفلانی چیزی نبخشم
یا سوگند خورد که بوی چیزی تصدق نکنم یا سوگند خورد که بوی قرض ندهم یا سوگند خورد که از وی قرض نستانم یا سوگند
خورد که پیش وی امانت نگاه ندارم یا سوگند خورد که امانت او را نگاه ندارم یا سوگند خورد که فلان چیز را بوی عاریت ندهم
یا سوگند خورد که از وی چیزی عاریت نگیرم یا سوگند خورد که حج نکند یا سوگند خورد که بنده خود را نزند یا سوگند خورد که دین
او را ادا نکنم یا سوگند خورد که دین خود را از وی نستانم یا سوگند خورد که خانه بنا نکند یا سوگند خورد که جامه نوزد یا سوگند خورد که
البسه نبیع شاند یا سوگند خورد که او را سوار نکنانم بعد از آن وکیل وی یکی از این چیزها کرد حانث شود زیرا که مامور اینجا سفیر محض
است پس گویا آمر خود این چیزها را کرده است آری آنست که حقوق این عقود بجانب آمر راجع شود مسئله اگر سوگند خورد که نفروشد
سوگند خورد که نفروشد یا سوگند خورد که کرایه ندهد یا سوگند خورد که بکرایه نستاند یا سوگند خورد که بمال صلح نکند یا سوگند
خورد که قسمت نکند یا سوگند خورد که ولد خود را نزند بعد از آن وکیل وی یکی از این چیزها کرد حانث نشود زیرا که در این عقود حقوق عقد بجانب وکیل
راجع شود و موکل چیزی را کرده است که حانث گردد فرق میان بنده و میان زن و ولد آنست که در بنده وکالت جایز است
و در ولد جایز نیست زیرا که بنده مال است و وکالت در مال جایز است بخلاف ولد که آن مال نیست که وکالت در آن
جایز باشد مسئله اگر سوگند خورد که سخن نکند بعد از آن قرآن خواند یا تسبیح گفت یا تهلیل گفت یا تکبیر گفت نزد یکی حانث
نشود اگرچه خارج نماز باشد زیرا که در عرف این سخن نگویند و نزد یکی امام شافعی حانث شود و هو القیاس زیرا که
در حقیقت سخن است مسئله هر که سوگند یابد که گفت روز که بفلانی سخن کند در اطلاق چون با وی سخن کند

طلاق واقع شود اگرچه در شب کرده باشد زیرا که چون روز با فعل غیر متصل مقارن شود مراد از آن مطلق وقت باشد
و اگر نیت روز کرده است تصدیق کنند زیرا که روز بمعنی خود نیز مستعمل است و نزد یک امام ابو یوسف دیانة قبول
کنند و قضا قبول نکنند زیرا که خلاف متعارف است و اگر گفت شبی که بفلانی سخن کنم زن او را طلاق چون در روز سخن کند
طلاق واقع نشود زیرا که طلاق شب بر مطلق وقت نیامده است کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت اگر
از آنکه زید نیاید یا تا آنکه زید بیاید بفلانی سخن کنم زن او را طلاق اگر پیش از آمدن زید با وی سخن کند حانث شود و اگر
بعد از آمدن زید سخن کرد حانث نباشد و اگر زید بمرد یمین ساقط شود و نزد یک امام ابو یوسف ساقط نشود کذا فی
الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که با بنده زید سخن نکنم چون آن بنده از ملک زید برآمد با وی سخن کرد حانث نشود
اگرچه در وقت حلف بجانب آن بنده اشارت کرده باشد زیرا که بنده قابل آن نبود که کسی وی عداوت کند بلکه عداوت
با وی از جهت خواجه وی باشد و نزد یک امام محمد و امام زفر اگر بجانب بنده اشارت کرده است حانث شود کذا فی الهدایه
و اگر سوگند خورد که با زن زید سخن نکند یا سوگند خورد که با دوست زید سخن کند یا سوگند خورد که در خانه زید درآید
بعد از آن چون زن زید از زید جدا شد و دوست زید را باز بدوستی نماند و خانه زید را باز زید برآمد وی با آن زن و دوست سخن کرد و در آن خانه
درآمد اگر در وقت حلف بجانب آن زن و دوست و خانه اشارت کرده است حانث شود و اگر اشارت نکرده است حانث
نشود زیرا که بذات اینها عداوت ممکن است مسئله اگر سوگند خورد که لا یکلمه حینا یا زمانا او الحین او الزمان یعنی سوگند خورد
که حینی یا زمانی بفلانی سخن نکند اگر از حین و زمان معین مراد داشته است همین بود اگر نه تا شش ماه با وی سخن نکند و اگر کند
حانث شود بعد از آن حانث نشود زیرا که بی نیت معین مراد از حین و زمان شش ماه بود اگر زمانه معین را نیت کرده است همین
در آن زمانه معین با وی سخن کند حانث گردد و در لفظ دهر نیت کرده باشد امام در آن توقف کرده است گفته است لا ادری
ما الدهر و نزد یک صاحبین مثل حین باشد پس مراد از دهر نیز نزد یک ایشان شش ماه بود آنکه معرفه باشد باتفاق مراد از آن
دوام بود مسئله اگر سوگند خورد که لا یکلمه ایاما بر سه روز واقع شود و اگر گفت لا یکلمه ایاما کثیرة یا لا یکلمه الایام نزد یک امام بر ده روز واقع شود
و نزد یک صاحبین بر ایام هفت و نزد اگر سوگند خورد که لا یکلمه الشهور نزد یک امام بر ده ماه واقع شود و نزد یک صاحبین بر دوازده ماه کذا فی الهدایه
مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت اول بنده را که خرید کند آزاد باشد بعد از آن یک بنده را خرید آزاد شود اگر دو بنده را بیک عقد خرید
بعد از آن یک بنده را خرید بعقد دیگر هیچ یکی آزاد نشود زیرا که شرط عتق موجود نشد و اگر گفت اول بنده را بیک عقد

خریدکند آزاد باشد در صورت مذکور بنده را که بعد از دو بنده خریده است آزاد گردد زیرا که اول بنده را که بیک عقد خریده است
همو است مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت آخر بنده را که خرید کند آزاد باشد بعد از آن یک بنده آخر دیگر بنده آزاد نشود
زیرا که شرط عتق موجود نشده و اگر بعد از خریدن یک بنده دیگر خرید بعد از آن بمرد بنده دیگر از روز خریدن تمام مال آزاد شود زیرا که از مردن حالف
معلوم شد که بنده اخیر از وقت خریدن اخیر بوده است و نزد یک صاحبین از مردن حالف از ثلث مال او آزاد گردد زیرا که
از مردن حالف معلوم شده است که بنده اخیر همین بوده است اگر سوگند خورد باین که گفت آن زنی را که تزویج کند آن زن سه
طلاق بعد از آن زنی خواست و بعد وی زنی دیگر خواست بعد از آن بمرد و نزد یک امام زن دیگر از وقت تزویج بطلاق مطلقه شود
و از زوج خود وارث نباشد زیرا که زوج او بآن حلف قار نگردد و نزد یک صاحبین از وقت موت بسه طلاق مطلقه شود و از زوج خود
وارث باشد زیرا که زوج او بدان قار گردد مسئله اگر گفت هر بنده که از آمدن دوست مرا خبر دهد آزاد باشد بعد از آن سه
غلام متفرق خبر دهند اول آزاد باشد و اگر هر سه یکبار خبر دهند هر سه آزاد شوند مسئله هر که بدر خود را بنیت کفارت خرید بدر
آزاد گردد و کفارت او نشود و نزد یک امام شافعی و امام زفر کفارت او ادا شود دلیل این مترجمه است مسئله هر که گفت اگر فلان بنده را بخرم
آزاد باشد بعد از آن آنرا بنیت کفارت خرید کفارت وی ساقط نشود زیرا که علت عتق همین است و شرط عتق است و نیت کفارت مقارن
شده است بشرط عتق بعلت آن و درین بحث است که مسئله هر که کنیزک شخصی را نکاح کرد و کنیزک از وی ولد آورد بعد از آن
بآن کنیزک گفت اگر ترا از خواجه تو بخرم تو از کفارت یمین من آزاد چون آنرا از خواجه او بخرد آزاد گردد و کفارت باقیماند زیرا که آزاد شدن آن بنا بر
آنست که ام ولد اوست مسئله اگر گفت کنیزک را که سریت کند آزاد باشد بعد از آن کنیزک را که در ملک وی بود سریت کرد آزاد شود اگر کنیزک
را که بعد از حلف خریده است سریت کرد آزاد نشود زیرا که در وقت حلف کنیزک او نبود بخلاف امام زفر که نزد یک وی بهر حال آزاد شود مسئله هر که
سوگند خورد باین که گفت هر بنده او آزاد هر بنده که در ملک او باشد از غلام و کنیزک از ام ولد و مدبر همه آزاد شود مگر مکاتب او زیرا که در ملک
او است مگر آنکه مکاتب بنیت کرده باشد آنزمان مکاتب نیز آزاد شود مسئله هر که با سه بنده خود گفت این آزاد است یا این
این سوم آزاد شود و در دو اول خواجه را اختیار بود هر کرا داند آزاد کند و نیز اگر با سه زوجه خود گفت این را طلاق است
یا این و این را سوم مطلقه شود و از دو اول هر کرا داند اختیار کند مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت آن بعت لک
ثوبا فعبدی حر اگر بامر وی فروخت بنده آزاد شود و اگر بی امر فروخت آزاد نشود و اگر گفت ان بعت ثوبا لک یا گفت
ان اکلت لک طعاما یا طعاما لک یا گفت ضربت لک ولدا یا ولد لک بنده آزاد شود اگرچه بی امر وی فروخته باشد

یا خورده باشد یا زده باشد و در جزء این را بتفصیل ذکر کردیم اگر خواهی که بر تحقیق این واقف شوی فارجع الیها **مسئله** اگر زنی
با زوج خود گفت تو بر من زن دیگر خواستی و در جواب آن گفت هر زن که دوست آنرا طلاق بر آن زن طلاق واقع شود و اگر گفت نیت من
غیر آن بود عند الله اعتبار کند و عند القاضی اعتبار نکند **کتاب الحدود** و قوله مدون شرع عقوبتی است معین که برای حق الله و متمثال امر او
واجب شود و آنرا حد و قصاص نیست بنا بر آنکه تعزیر معین نیست قصاص حق ولی قصاص است و در جامع الرموز میگوید که قصاص و قتل مرد
از حدود است **مسئله** زنا که بر آن حد واجب شود و غایب شدن اکثر حشفه مرد عاقل است و قبل فی مشتهاة که ملک نکاح یا در ملک و نیز
یا در شبهه آن ملک نباشد پس اگر معتده باین باشد زنا وطی کرده حد نخورد زیرا که از شبهه ملک خالی نیست و نیز اگر کودکی یا مجنونی قبل زنی
یا مرد عاقل در قبل غیر مشتهاة یا در بر مشتهاة یا در غلام خول کند لازم نیاید و نیز اگر کنیزک مشترکه را با منکوحه نکاح فاسد را وطی
کرد حد نباشد **مسئله** زنا ثابت نشود مگر بگواهی چهار مرد عدل در یک مجلس بزنا صریح کذا فی حاشیة الچلپی و امام یا قاضی از
گواهان حقیقت زنا را بپرسد که زنا چه چیز است و وی چگونه زنا کرده است و کجا کرده و چه وقت کرده است و کیه کرده است زیرا که
بعضی مردم هر وطی حرام را زنا گویند و نیز دیدن نامحرم را و مساس کردن آنرا در شرع زنا نامند و نیز التقاء ختنین را وطی و آنرا
زنا گویند و نیز زنا که در دار حرب یا در دار بغی باشد بر آن حد لازم نشود و نیز اگر از وقت زنا یکماه گذشته باشد حد ساقط شود
و نیز وطی بشبهه چون وطی کردن پدر کنیزک پسر خود را حد لازم نگردد و پس از سوال کردن از حقیقت زنا چاره نیست **مسئله** چون
گواهان گواهی دادند که ما دیده ایم او را که وی بفلان زن در فرج او چون میل در مکحله زنا کرده است و قاضی ایشان را در هر علیه
تزکیه نمود بحد زنا حکم نماید و نیز اگر زانی در چهار مجلس مختلف اقرار کرد بر وی بحد حکم کند لیکن در سه مجلس اقرار او را رد نماید بگوید که
مرا از حمق بود یا دیوانه بودی و جز آن و در مجلس چهارم چنانکه از گواهان پرسیده بود از حقیقت زنا سوال کند اما از وقت زنا از وی نپرسد
زیرا که سوال از وقت برای احتمال تقادم بود و آن در اقرار مفید نیست و بقول بعضی از وقت نیز سوال کنند زیرا که احتمال است
که در وقت صبا زنا کرده باشد چون از سوال فارغ شود مستحب است که رجوع از اقرار بتلقین نماید چنانکه بگوید شاید تو بر وی
مساس کرده باشی یا روی او را بوسیده باشی یا وطی بشبهه کرده باشی اگر از اقرار خود برگشت بگذارند اگرچه در عین زنا حد برگشت باشد
کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر زانی محصن باشد یعنی مسلم مکلف آزاد بود پیش از زنا زنی را بنکاح صحیح وطی کرده باشد و او را
در مکان وسیع سنگسار کنند اول گواهان سنگ زنند زیرا که در رجم واجب است که شروع از گواهان باشد کذا فی جامع الرموز
بعد از آن امام یا قاضی سنگ اندازد و بعد از آن مردم سنگ زنند تا آنکه هلاک شود و مقرر شروع از امام یا قاضی کند کذا فی جامع الرموز

وچون هلاک شود او را غسل دهند و کفن پوشانند و بر وی نماز گذارند و اگر زانی محصن نباشد آنرا صد تازیانه زنند و بنده را
پنجاه تازیانه چنانکه زننده بسیار سخت یا سست نزند و تازیانه را نو نباشد و خار و گره نبود و جامها را از تن زانی کشیده باشد
چنانکه کشف عورت او نشود و زانی در وقت زدن استاده باشد و بر تمام بدن او متفرق زنند مگر بر سر و روی و فرج او تازیانه نزنند
و زننده تازیانه را در وقت زدن بالا و سر نبرد و بعد از زدن تازیانه را بر بدن او نکشد و اگر زانی بنده باشد بصفت مذکور
او را پنجاه تازیانه زنند و خواجه او بی اذن امام او را حد نزند و نزدیک امام شافعی خواجه تواند که بی اذن امام بنده خود را
حد زند **مسئله** زن را در وقت زدن حد بنشانند و جامها او را از بدن او نکشند مگر پوستین را و جامه تنجیه دار او جایز است
که در وقت رجم او را تا ناف یا تا سینه در زمین دفن کنند و مرد را دفن نکنند **مسئله** در تازیانه دو جا جمع نکنند و نیز در تازیانه
و اخراج از شهر جمع نمایند مگر از برای سیاست و اصلاح خلق کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر زانی محصن مریض بود
او را در عین مرض سنگسار کنند و اگر غیر محصن مریض باشد تا زمان صحت او را در بند کنند چون صحیح شود تازیانه زنند **مسئله**
اگر زن حامله زنا کرد بعد از وضع حمل او سنگسار کنند و اگر حد او تازیانه باشد بعد از نفاس او را تازیانه زنند **باب الوطی**
الذی یوجب الحد والذی لا یوجب الحد مسئله حدود بشبهه ساقط شود لقوله علیه السلام ادرؤا الحدود
بالشبهات کذا فی الهدایه **مسئله** شبهه که حد را ساقط گرداند بر دو نوع است یکی شبهه در فعل و آن آنست که غیر دلیل را دلیل
گمان کند چنانکه وطی حرام را حلال دانسته وطی کند چون کنیزک پدر را یا کنیزک مادر را یا کنیزک زوجه را یا معتده بطلاق را
یا معتده بطلاق علی مال را یا کنیزک خواجه خود را یا ام ولد خود را که در عدهٔ عتق بود و کنیزک کسی را که گروی باشد وطی کرد بعد
از وطی گفت من این را حلال دانسته بودم حد ساقط شود و در کنیزک گروی اختلاف است و اصح آنست که مذکور شد و اگر گفت میدانستم
که بر من حرام است حد لازم آید کذا فی الهدایه و نوع دوم شبهه در محل و آن آنست که از دلیل شرعی فهمیده باشد که وطی آن بر من حرام است
چون کنیزک پسر و معتده بطلاق بائن و کنیزکی که آنرا بعد از فروختن بمشتری تسلیم نکرده باشد و کنیزکی را که در مهر زن داده
باشد و نتوانستم نموده باشد و کنیزک مشترک و کنیزک گروی و بر اینها غیر صحیح کذا فی الهدایه و درین نوع حد لازم نمیآید اگرچه بعد از وطی بگوید میدانستم
که این وطی بر من حرام است اگر تفصیل آنرا خواهی فارجع الی ترجمه **مسئله** در وطی بشبهه در فعل اگر دعوی نسب کند ثابت نشود
و در وطی بشبهه در محل بدعوی کردن نسب ثابت شود **مسئله** اگر کنیزک برادر خود را یا عم خود را وطی کرد حد لازم شود و نیز اگر
اجنبیه را که در فراش خود یافته است وطی کرد حد لازم آید اگرچه وطی کننده نابینا بود **مسئله** اگر حربی و حربیه امان در دار اسلام

آمدند و ذمی با حربیه و حربی با ذمیه زنا کرد بر ذمی و ذمیه حد لازم شود و بر حربی و حربیه حد لازم نشود زیرا که اگر از حربی و حربیه
در دار حرب زنا شده باشد بر ایشان حد لازم نیاید پس در دار اسلام نیز لازم نیاید و نزد یک امام ابو یوسف بهمه حد لازم شود
و بیک قول از امام محمد اگر ذمی بحربیه زنا کرده است بر ذمی حد لازم آید و اگر حربی بذمیه زنا کرد بر هیچ یکی حد واجب نشود **مسئله**
اگر ذمی را بر نوشته فرستادند و گفتند این زن حلال است و آن زن حرام بود و بوطی آن ذمی حد لازم نشود و مهر آن بر وطی کننده واجب
گردد **مسئله** اگر وطی کرد بنکاح مرزنی را که نکاح وی او را حلال بود نزد یک امام بر وی حد لازم نشود زیرا که شبهه نکاح یک دو
ساقط میکند حد **مسئله** بوطی بهیمه حد لازم نشود و تعزیر لازم گردد زیرا که وطی بهیمه جنایتی است که در آن حد مقدر نیست کذا فی
حاشیة الحلبی **مسئله** هر که لواطت کرد نزد یک امام بر وی حد لازم نشود و نزد یک صاحبین بیک قول امام شافعی بر وی
حد لازم شود زیرا که فعلی است در معنی زنا بنا بر آنکه دفع شهوة است در محل مشتهی بوجه کامل و حرام محض است امام میگوید این فعل
زنا نیست بنا بر آنکه صحابه رضی الله تعالی عنهم در موجب آن اختلاف دارند نزد یک بعضی هر دو را باید سوخت و نزد یک
بعضی بر هر دو دیوار باید انداخت و نزد یک بعضی هر دو را از مکان بلند سرنگون باید انداخت و بالای آن سنگها باید انداخت پس نزد یک امام او را بیکی
از این امور تعزیر کنند **مسئله** هر که در دار حرب یا در دار بغی زنا کرد و بدار اسلام آمد و بر آن اقرار نمود حد لازم نشود و بر آن نزد یک
امام شافعی لازم شود **مسئله** اگر غیر مکلف بمکلفه زنا کرد هیچکدام حد لازم نشود و نزد یک امام و امام شافعی بر مکلف
واجب شود و اگر مکلف بغیر مکلفه زنا کرد بر مکلف باتفاق حد لازم شود کذا فی الهدایه **مسئله** اگر یکی اقرار بزنا کرد و دیگری اقرار
بنکاح کرد حد ساقط شود **مسئله** هر که بکنیزک شخص زنا کرده کنیزک بآن هلاک شد حد و قیمه کنیزک بر وی لازم شود **مسئله** اگر
از امام که بالای آن امام دیگر نیست موجب حد صادر شد بر وی حد لازم نشود زیرا که حد از حقوق الله تعالی است و امام از جانب
حق تعالی صاحب آن حق است اما اگر از امام موجب قصاص صادر شود و یا مال کسی بر امام ثابت گردد امام را آن مواخذه کنند
زیرا که قصاص حق وارث است و مال حق مالک و امام را در حق عباد مواخذه کردن جایز است کذا فی الهدایه

باب الشهادات

الزنا والرجوع عنها **مسئله** اگر گواهان بحد بتقادم گواهی دادند مقبول نبود مگر آنکه تقادم ایشان بسبب مسافت راه
باشد و گواهی قذف متقادم رد نبود اگرچه مسافت راه بسبب تقادم نباشد زیرا که در حد قذف حق عبد است و آن بتقادم ساقط
نشود **مسئله** اگر گواهان بدزدی بتقادم گواهی دادند ضمان دزدی بر وی ثابت شود و قطع بدو لازم نیاید زیرا که در دزدی
حق عبد است و قطع بدو حق شرع است و حق شرع بتقادم ساقط شود و نزد یک امام شافعی قطع بدو لازم آید **مسئله**

اگر بعد تقادم اقرار کرد حد لازم شود زیرا که مانع از قبول شهادت شبهه عداوت بود و آن در اقرار موجود نیست چه کسی با خود
عداوت ندارد و در شرب خمر بعد از تقادم باقرار نیز حد لازم نیاید **مسئله** تقادم در شرب بدور شدن بوی مشروب است
و در غیر شرب بگذشتن یکماه هو الاصح مگر آنکه میان گواهان و قاضی مسافت یکماه بود کذا فی الهدایه **مسئله** اگر گواهان بر زنا
گواهی بر زنا دادند و آنها غایب است بر زنا حد لازم شود نیز همین حکم است اگر بر زنا گواهی دادند و زانی غایب است اما اگر بر دزد
بدزدی او گواهی دادند و صاحب مال غایب است قطع ید لازم نیاید زیرا که در زنا دعوی شرط نیست و در دزدی شرط است چنانکه
در باب سرقت مذکور خواهد شد **مسئله** اگر چهار گواه بر زنا گواهی دادند و در آن در کنجهای خانه اختلاف کردند چنانکه دو گواه گفتند
در فلان کنج زنا کردند و دو دیگر گفتند در کنج دیگر از همان خانه بر زانی و فرزینه حد لازم شود زیرا که ممکن است که در ابتدا
فعل در یک کنج باشند و در انتها آن در کنج دیگر بود **مسئله** اقرار بر زنا کرد و گفت فرزینه را نمیدانم بر زانی حد لازم شود
زیرا که اگر زن او یا کنیزک او بود بر وی پوشیده نمی ماند **مسئله** اگر چهار کس گواهی بر زنا دادند و گفتند فرزینه را نمیدانیم بر زانی
حد لازم نشود زیرا که احتمال است که موطوءه زوجه او باشد یا کنیزک بود و مگر گواهان را نیز حد قذف نزنند زیرا که چهار گواه
اند و بر چهار گواه حد لازم نشود زیرا که نصاب شهادت موجود است **مسئله** اگر چهار کس گواهی بر زنا دادند و از آن گفت
فرزینه در آن زانی بود و دو دیگر گفتند راضی نبود نزد یک امام بر هیچ یکی حد لازم نشود و نزد یک صاحبین بر زانی حد لازم
شود زیرا که چهار گواه بر زنای وی متفق اند و بر فرزینه حد لازم نیاید زیرا که گواهان را در رضای وی اختلاف است و یکی امام
آنست که آنچه گواهان بر آن گواهی دادند یک فعل است پس معلوم شد که دو کس از ایشان در شهادت خود کاذب اند بنابر آنکه
یک فعل به رضا و هم بغیر رضا نمی باشد و اگر یک فعل نیست پس فعلی که به رضا است بر آن دو گواه باشد و چه دو گواه ثابت
نشد زیرا اگر چهار کس بر زنا گواهی دادند و در شهر زنا اختلاف کردند اگرچه متفق باشند بر هیچ یکی حد لازم نیاید زیرا که شهادت
یکی از دو فریق مردود است بنا بر آنکه یکی از آن دو فریق البته کاذب است و نزد یک امام زفر بر هر دو حد لازم شود زیرا که حد
شهادت موجود است **مسئله** اگر چهار کس بر زنا زنی گواهی دادند و یک زن گواهی داد که وی بکر است یا گواهان فاسق
برآمدند حد ساقط شود و گواهان را نیز حد نزنند زیرا که اهل شهادت اند **مسئله** اگر چهار فرع از چهار اصل گواهی بر زنا دادند
حد لازم نیاید زیرا که چون سخن میان زبانها افتد در آن تفاوت بسیار بود و بعد از آن اگر گواهان اصل نیز بر آن گواهی دهند
حد لازم نشود زیرا که یک وجه شهادت ایشان نیز مردود شده است تفصیل این مسایل را در جنایات کرده ایم **مسئله** اگر چهار کس بنا

یا چهار محدود بقذف بزنا گواهی دادند حد زنا واجب نشود و بر گواهان حد قذف لازم آید زیرا که از اهل شهادت نیستند
مسئله اگر سه کس گواهی بزنا دادند یا از چهار گواه یکی بعد از گواهی بنده ظاهر شد یا محدود بقذف بر آمد حد زنا واجب نشود
و بر گواهان حد قذف لازم آید زیرا که نصاب شهادت موجود نشده است مسئله اگر بگواهی چهار کس حد زدند بعد از آن ظاهر شد
که یکی بنده بود یا محدود بقذف بود بر هر چهار حد قذف لازم شود و آنکه او را بگواهی ایشان حد زده اند اگر حد بتازیانه است
نزد یک امام بدلهٔ جراحت بدن او باطل باشد و نزد یک صاحبین در بیت المال بود و اگر حد برجم است دیت آن باتفاق در بیت المال
باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی را بگواهی چهار کس رجم کردند بعد از آن یکی از چهار از گواهی رجوع کرد حد قذف و ربع
دیت بر وی لازم شود و نزد یک امام زفر حد قذف لازم نشود و نزد یک امام شافعی بر وی قصاص لازم آید مسئله اگر چهار گواه
بر شخصی بزنا گواهی دادند و پیش از آنکه او را حد زنند یکی از گواهان از شهادت رجوع کرد حد زنا ساقط شود و بر هر چهار گواهان حد
قذف لازم آید اگر چه بعد از حکم قاضی رجوع کرده باشد و نزد یک امام محمد اگر بعد از حکم قاضی رجوع کرده است بر همین رجوع کرده است حد قذف
لازم آید نه بر غیر او زیرا که شهادت ایشان بحکم قاضی محکم شده است همچنانکه رجوع کرده است بر وی حد قذف لازم آید نه بر غیر او زیرا که شهادت
ایشان بحکم قاضی تایید کرده شده است اما میگوییم چون یکی از گواهان از شهادت رجوع کرد حکم قاضی فسخ شد و نزد یک امام زفر اگر
پیش از حکم قاضی رجوع کرده است بر وی حد قذف لازم شود مسئله اگر پنج کس بزنا گواهی دادند بعد از آن یکی از ایشان بعد از رجم از شهادت
رجوع کرد بر هیچ لازم نشود اگر دوم نیز رجوع کرد بر هر دو حد قذف و ربع دیت لازم آید مسئله اگر بر شخصی چهار کس بزنا گواهی
دادند و قاضی حکم کرد بر رجم وی بعد از آن مردی او را بشمشیر کشت بعد از آن ظاهر شد که گواهان بنده بودند یا کافر
بودند بر قاتل دیت لازم نشود مسئله اگر چهار کس بزنا گواهی دادند و قاضی گواهان را تزکیه نمود بعد از آن چون زانی را رجم
کردند گواهان از شهادت رجوع نمودند باینکه به بندگی یا بکفر خود اقرار کردند کذا فی حاشیة الجلبی نزد یک امام دیت آن
بر هر که تزکیه شهود کرده است لازم شود و نزد یک صاحبین دیت آن در بیت المال باشد و اگر پیش از تزکیه شهود رجم کردند دیت
آن باتفاق در بیت المال بود مسئله اگر گواهان زنا را اقرار کردند که ما بقصد دیدیم که زانی فرج خود را در فرج مزنیه در آورد
و او را وطی کرد گواهی ایشان مردود نشود زیرا که شهود را ادای شهادت بدین آن مباح بود مسئله اگر چهار کس
بر زانی گواهی بزنا دادند بعد از آن وی از احصان انکار نمود یعنی گفت من بزوجه خود وطی نکرده ام و زوجه او از و
فرزند آورده است رجم بر وی لازم شود انکار او مقید شد و اگر یکی دو دو در احصان او گواهی دادند نیز همین حکم دارد

ونزدیک امام زفر و شافعی رجم نکنند زیرا که نزد ایشان بشهادت شاهد رجم لازم نشود **باب حد الشرب** مسئله حد شرب
چون حد قذف آزاد در هشتاد تازیانه است و بنده را نصف آن اگرچه یک قطره خورده باشد مسئله هر که شراب خورد
و بوی شراب او را گرفتند حد شرب لازم شود اگرچه تا آمدن پیش قاضی بوی آن رفته باشد و نیز اگر بینند مست شد
چنانکه عقل وی زائل گشت یا یکبار بشرب خمر یا مستی نبیذ اقرار کرد یا دو گواه بشرب خمر یا مستی نبیذ گواهی دادند معلوم
شد که شراب یا نبیذ را باختیار خود خورده است حد شرب لازم شود چون هشیار شود حد زنند مسئله اگر بعد از زوال عقل
یا مستی نبیذ بشرب یا مستی اقرار کرد حد واجب نشود و نیز اگر شراب قی کرد یا بوی شراب از وی ظاهر شود و وی شرب آن
اقرار نکرده است و گواهان بر شرب آن گواهی ندادند حد شرب لازم نیاید زیرا که شرب خمر گاهی باکراه بود و بوی شراب گاهی
از غیر شراب باشد کذا فی الهدایه مسئله هر که از اقرار شرب خمر رجوع کرد یا از اقرار مستی نبیذ رجوع نمود حد ساقط شود مسئله
اگر مدت مستی اقرار کرد معتبر نباشد و بدان حد لازم نیاید بدانکه نزدیک امام مستی که بدان حد لازم شود آنست که
میان اشیا تمیز نکند زمین و آسمان نشناسد و در مرد و زن فرق نتواند کرد و آنکه اشربه بدان حرام شود یعنی مستی که
بسبب آن مستی شرابها حرام شود آنست که بخوردن شراب بیهوده گوید و نزدیک صاحبین همین قدر ثابت شود
علیه اکثر مشایخ نزدیک امام شافعی آنست که در راه رفتن او اثر مستی ظاهر شود مسئله اقرار مست بر ارتداد صحیح باشد
و طلاق وی واقع شود و قتل وی جایز بود اما ارتداد وی ثابت نشود زیرا که ارتداد امر اعتقادی است و در زوال عقل اعتقاد کفر
ثابت نگردد و بدان فسخ نکاح لازم نیاید مسئله زنا زنانه حد شرب مستی را بر اندام او چون تازیانه زنا متفرق زنند و جامه
او را از تن او بیرون آرند چنانکه در زنا مذکور شد **باب حد القذف** هر که مر محصن یا محصنه را یعنی آزاد مکلف که از
زنا عفیف باشد دشنام بصریح زنا داد چنانکه مرد را گفت یا زانی یا زن را گفت یا زانیه او در حالت غضب گفت
نیستی تو از پدر خود یا گفت نیستی پسر فلانی و وی پسر همانست اما اگر در غیر حالت غضب گفت نیستی تو از پدر خود حد نیست
که عتاب باشد یا گفت ای ولد زانیه مادر او محصنه مرد است چون مقذوف یا هر که بوی بدان قذف در نسب عیب رسیده است
چنانکه پدر مقذوف و جز آن طلب حد کند حد لازم شود اما اگر گفت نیستی تو ابن زید و زید جد او است یا خال او یا عم او
یا زوج مادر او است حد لازم نیاید زیرا که در حقیقت ابن او نیست نیز اگر نسبت کرد نسب او را بسوی زید یعنی گفت تو
ابن زیدی و زید یکی از چیزهای مذکور است حد لازم نگردد زیرا که نسبت کردن نسب را بسوی جد یا خال یا عم یا زوج مادر

در عرف آمده است و نیز اگر گفت یا ابن ماء السماء یا عربی را گفت یا نبطی حد واجب نشود زیرا که ازین گفتن نفی نسب
مقصود نبود بلکه مراد از اول جود بخشش بود و از ثانی غیر فصیح باشد بنا بر آنکه نبطی قومی است که خلص عرب نیست کذا
فی الهدایه مسئله اگر شخصی میت را قذف کرد و والد میت او و ولد او را و ولد ولد او را اگرچه محروم الارث باشد میسر که مطالب
حد کند و نزد یک امام شافعی هر وارث را جایز است که طلب حد نماید و نزد یک امام محمد ولد بنت را طلب حد قذف و ابن و
نزد یک امام زوج محروم الارث را طلب حد قذف نباشد چون ولد ولد با وجود ولد یا ولد کافر یا والد کافر یا والد شد یا ولد
بنده یا قاتل میت هر که باشد مسئله اگر خواجه بنده خود را یا والد و ولد خود را قذف کرد بنده از خواجه و ولد از والد طلب
حد نکند زیرا که خواجه را بر آن بنده و والد را بر ولد عقاب کردن روا نبود کذا فی الهدایه مسئله اگر مقذوف بمرد حد باطل شود
نیز اگر بعض حد زده بودند که مقذوف بر وی باقی حد ساقط گردد زیرا که حد ارث نشود بخلاف امام شافعی که نزد یک وی ارث شود
کذا فی الهدایه مسئله اگر مقذوف از قاذف عفو کند صحیح باشد و طلب حد ساقط نشود و گرفتن عوض روا نبود بخلاف امام شافعی
که نزد یک وی عفو و عوض هر دو جائز باشد زیرا که حق عبد در ان غالب است ما میگوییم حق عبد اینجا دفع عار است و آن بحق الله
راجع شود زیرا که عار را از برای حرمت زنا است و آن را حق تعالی حرام ساخته است نه غیر او مسئله اگر زید مر بکر را گفت
یا زانی و وی در جواب گفت لا بل انت بر هر دو حد لازم شود و اگر چنین بزوجه خود گفت و زوجه او چنان جواب داد بر زوجه حد لازم
شود و لعان ساقط گردد زیرا که بعد از حد زوجه اهل لعان نماند و آنکه حد را بر لعان مقدم کنند وجه آن در عربی مذکور است مسئله
اگر زوجه مر زوج را گفت یا زانی و زوج در جواب گفت من زنا بتو کرده ام حد لازم نیاید دلیل آن در عربی مذکور است مسئله
اگر اقرار بولد کرد بعد از ان او را نفی نمود لعان واجب شود و اگر اول نفی کرد بعد از ان اقرار نمود حد قذف لازم آید و در هر دو
صورت نسب ثابت شود زیرا که در صورت اول چون اقرار کرد نسب ثابت شد بعد از ان بنفی قاذف گردید لعان ثابت شود
و در صورت ثانی چون بعد از نفی اقرار کرد خود را دروغی ساخت پس حد واجب شود مسئله اگر بزنی گفت که این ولد از من
است و نه از تو هیچ لازم نیاید زیرا که نفی کرده است ولادت را و نفی ولادت از حد لعان هیچ لازم نیاید مسئله اگر قذف کرد
زنی را که ولد او را بدر معروف نیست یا زنی را که پیش از ین سبب نفی ولد لعان کرده است حد لازم نشود زیرا که علامت زنا
در هر دو زن موجود است اما اگر بی نفی ولد لعان کرده است بقذف آن حد واجب شود زیرا که علامت زنا در وی ظاهر
نیست مسئله هر که در غیر ملک خود وطی کرد یا با کنیزک مشترک وطی نمود یا کنیزک خود را که خواهر رضاعی وی است

وطی کرد بقذف وی حد لازم نشود و نیز بقذف زنی که در وقت کفر خود زنا کرده است حد لازم نیاید و نیز بقذف مکاتب
که مرده است و مال کتابت را ارث گذاشته است حد لازم نشود زیرا که در حربه آن اختلاف صحابه است رضی الله تعالی عنهم
مسئله هر که بزن خود را در حالت حیض وطی کرد یا به کنیزک خود که مجوسیه یا مکاتبه است وطی نمود بقذف وی حد لازم
شود و نزدیک امام ابو یوسف اگر بمکاتبه وطی نمود بقذف وی حد لازم نشود زیرا که نزدیک او بوطی مکاتبه محصن نماند
مسئله بقذف مسلمانی که در حالت کفر با مادر خود نکاح کرده بود نزدیک امام حد لازم نشود و نزدیک صاحبین لازم شود
زیرا که نزدیک امام نکاح کفار با محارم صحیح است و نزدیک صاحبین صحیح نبود **مسئله** اگر حربی با او در دار اسلام آمده مسلمانی را قذف کرد
حد قذف لازم شود زیرا که ایفاء حقوق عباد لازم است کذا فی الهدایه **مسئله** اگر از چند خبایث که از یک جنس باشند یک حد کفایت
کند و اگر مختلف بودند یک حد کفایت نکند چنانکه اگر چند بار قذف کرد اگرچه چند کس را کرده باشد یا چند بار شراب خورد یا چند بار
زنا کرد اگرچه با چند زن کرده باشد برای هر جنس یک حد کفایت کند و نزدیک امام شافعی اگر مقذوف یا قذف مختلف بود
برای هر قذف حد دیگر لازم شود چنانکه قذف کرد زید را باز عمر را یا قذف کرد زید را باز همون را ابز نا دیگر برای هر قذف یک
حد لازم آید اما اگر زید را قذف کرد باز همان قذف را تکرار نمود نزدیک او نیز یک حد لازم گردد و دلیل آن در عربی مذکور است

فصل فی التعزیر

مسئله تعزیر از حد کمتر بود اکثر آن سی و نه تازیانه است و اقل آن سه تازیانه است زیرا که اقل حد
پنجاه تازیانه است پس باید که اکثر تعزیر یک تازیانه از آن کمتر بود و نزدیک امام ابو یوسف بیک روایت اکثر تعزیر هفتاد و نه
تازیانه است و بیک روایت هفتاد و پنج زیرا که وی اعتبار میکند حد احرار را و در تعزیر یک تازیانه آن کم میکنند و بیک روایت پنج تازیانه
کم میسازند **مسئله** امام را جایز است که در تعزیر ضرب با حبس جمع کند **مسئله** ضرب در تعزیر سخت تر باشد بعد از آن در حالت
حد زنا بعد از آن در حد شرب بعد از آن در حد قذف زیرا که مقصود در تعزیر زجر است و زجر در سخت زدن زیاده شود و آنکه حد زنا
از حد شرب سخت تر باشد زیرا که حد زنا بنص ثابت شده است و حد شرب باجماع و آنکه حد شرب از حد قذف سخت تر باشد
بنا بر آنکه سبب آن متیقن است و سبب این متحمل **مسئله** اگر شخصی بنده را یا کافر را بزنا قذف کرد تعزیر واجب شود و نیز
اگر مسلمانی را فاسق یا کافر یا خبیث یا سارق یا فاجر یا مخنث یا خائن یا لوطی یا زندیق یا لص یا دیوث یا قرطبان یا شراب خوار
یا ربا خوار یا ابن فقیه یا ابن فاجره یا مادر دزدان یا مادر زانیان یا بچه باز یا حرامزاده گفت تعزیر لازم گردد اما اگر
قمار یا خنزیر یا کلب یا تیس یا میمون یا حجام یا ابن حجام یا مواجر یا بغا یا ناکس یا فضیحه یا سخره گفت تعزیر

تعزیر لازم نیاید مگر آنکه اشراف را یا عالم را گفته باشد بدانکه ذکر کردن نسبت جمیع الفاظ قبیح را دشوار است پس ضابطه کلی
حکم جمیع الفاظ معلوم شود آنست که محصن را نسبت بزنا کردن واجب میکند حد را پس غیر محصن را چون بندگان و کافر بر آنستی در صورت آن
واجب نکند تعزیر را زیرا که نسبت بزنا اشاعت فاحشه است اگرچه در غیر محصن بود پس این تعزیر خالی نباشد و نیز نسبت کردن محصن را بفعل اختیاری
او که در شرع حرام است و در عرف عار چون فاسق و کافر و مانند آن تعزیر لازم گردد و در نسبت کردن محصن را بفعل غیر اختیاری و چون جذام که مراد از آن
گول است و آن خلقی است نه اختیاری تعزیر لازم نشود مگر آنکه بزرگ و بزرگ چون علامت عالم یا علوی یا صالح گفته باشد زیرا که ایشان اهل اکرام
با ایشان تعزیر لازم شود و غیر ایشان بچنین الفاظ بسیار تکلم کنند و باک ندارند و نیز نسبت کردن اشراف را یا عالم را بفعل
اختیاری که در شرع حرام نیست اما در عرف عار است چون جذام مانند آن تعزیر واجب شود و نسبت کردن آنرا در غیر اشراف تعزیر لازم
نیاید و نیز فعل اختیاری که در شرع حرام است و در عرف عار نیست چون نرد باختن و خوانندگی و اعمال دیوان و رسن بازی نسبت کردن
آن بعلما و صلحا تعزیر لازم شود و تحقیق آن لازم نشود و تحقیق این را با معنی الفاظ در ترجمه مفصل ذکر کردم اگر ایضاح آنرا خواهی
بترجمه رجوع کن کتاب السرقه مسئله سرقت مگر قطع بخفیه است و محل آن که شرط سرقه است مال مملوک است که
محفوظ باشد و نصاب آن ده درم مضروب است و نزدیک امام شافعی ربع دینار است و نزدیک امام مالک سه درم است حکم سرقت قطع است
مسئله چون مکلف اگرچه بنده باشد از مال محفوظ بی شبهه بقدر نصاب بدزدد و یکمرتبه بآن اقرار کند یا دو گواه بران گواهی دهند
قطع ید لازم آید و نزدیک امام ابو یوسف بیک اقرار قطع ید لازم نشود تا آنکه دو مرتبه اقرار کند مسئله امام از گواهان پرسد که سرقت
چه چیز است و چگونه میباشد و چه وقت کرده است و کجا کرده است و چند درم دزدیده است و از خانه که دزدیده است چون گواهان همه متفق بیان کردند
او را ببرند مسئله اگر چند کس سرقت کردند و بهر واحد بقدر نصاب رسیده است همه ببرند اگرچه مال را یکی برآورده باشد مسئله اگر
چوب ساج را یا نیزه یا آبنوس یا صندل دزدید یا نگینه سبز یا یاقوت یا زبرجد دزدید یا آونه چوبی یا دروازه چوبی دزدید چون قیمت
مسروق بقدر نصاب باشد قطع ید لازم آید مسئله آنچه در دیار مباح باشد چون هیزم و گیاه و دوا و شکار و زرنیخ و گلسرخ
و آنکه بدزدد آن قطع لازم نیاید و نیز آنچه بزودی فاسد شود چون شیر و گوشت و میوه تر و میوه که بر درخت باشد نزدیک طرفین
بدزدی آن قطع نکند و نزدیک امام ابو یوسف بدزدی هر چیز قطع لازم شود مگر بدزدی گل و خاک و سرگین که نزدیک وی بدزدی
آن قطع لازم نیاید و نزدیک امام شافعی بودن شئ مباح و سریع الفساد منع نمیکند قطع ید را دلیل ما قول حضرت عائشه است
رضی الله تعالی عنها کانت الید لا تقطع فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الشئ التافه الحقیر و قوله علیه السلام لا قطع فی الطیر و قوله علیه السلام

لا قطع فی ثمر ولا فی شجر مسئله بدزدی کشت نادرویده و بدزدی شراب انچه مستی آرد و بدزدی آلات لهو چون دف و بربط و
طنبور غیر غازیان و مزمار قطع ید واجب نشود کذا فی الهدایه مسئله و نیز بدزدی چلیپای زر و نقره و بدزدی شطرنج و نرد قطع لازم نیاید
زیرا که احتمال است که برای شکستن و ریختن گرفته باشد مسئله بدزدی دروازه مسجد قطع نکنند زیرا که محفوظ نیست و نزدیک
امام شافعی قطع کنند و بدزدی مصحف اگرچه با زیور بود قطع لازم نیاید زیرا که احتمال است که برای خواندن گرفته باشد و نزدیک امام
ابو یوسف و امام شافعی قطع لازم آید و بدزدی کودک آزاد اگرچه با زیور بود قطع نکنند زیرا که مال نیست زیور او تابع او است و نزدیک امام
ابو یوسف اگر زیور او بقدر نصاب باشد قطع لازم شود مسئله اگر بنده آیاد فتر او دزدید قطع نکنند مگر آنکه بنده صغیر باشد و فتر
حساب بود زیرا که گرفتن بنده کبیر بغصب یا بخداع بود نه بسرقه و دفتر و انچه در دفتر است مال نیست مگر دفتر حساب که مقصود
از گرفتن آن مال باشد مسئله بدزدی سگ و یوز قطع لازم نیاید زیرا که در مالیت اینها اختلاف است کذا فی الهدایه مسئله در
خیانت کردن و در ربودن و در غارت کردن و در گرفتن بیت المال و یکفن و نزدیدن قطع نکنند و بدزدی مالی که دزد در او ان
شریک باشد و بدزدی مثل حق خود اگرچه موجل بود قطع ید لازم نیاید با آنکه زیاده از حق خود دزدیده باشد زیرا که بقدر حق خود در ان
شریک است مسئله مالی را که دزدیده بود و بسبب آن دست در ابریده مال را بی تغییر بمالک آن داده بودند باز دزدیدند قطع نکنند
و نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی قطع کنند لقوله علیه السلام فان عادوا فاقطعوه دلیل ما در ترجمه مذکور است اما اگر دوم بار
بعد از تغییر دزدیده است چنانکه اول ریسمان دزدیده بود و بعد از ان چون مالک از ان جامه ساخت باز دزدیده باتفاق قطع
لازم شود مسئله اگر از خانه ذی رحم محرم چون خاله یا عم دزدید قطع لازم نیاید اگرچه مال بیگانه باشد زیرا که محفوظ نیست اما
اگر مال ذی رحم را از خانه بیگانه دزدید قطع لازم گردد زیرا که مال محفوظ است مسئله اگر از خانه مادر رضاعی دزدید قطع کنند و
نزدیک امام ابو یوسف قطع نکنند مسئله اگر زوجه مال زوج دزدید قطع لازم نیاید اگرچه از حرز خاص زوج دزدیده باشد
و اگر زوج مال زوجه را از حرز خاص او دزدید نیز قطع لازم نگردد و نزدیک امام شافعی هر که از زوج و زوجه از حرز خاص دیگری
دزدید قطع ید لازم شود مسئله بنده مرد از مال آقا و یا از مال زوجه او دزدید قطع لازم نیاید و نیز اگر بنده زنی از مال
آن زن یا از مال زوج آن زن بدزدد قطع لازم نشود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر از مال غنیمت دزدید قطع نکنند
زیرا که وی در ان شریک است کذا فی الهدایه و نیز اگر از حمام و یا از خانه که او را بدر آمدن در ان اذن است دزدید قطع
لازم نیاید اگرچه با مال مسروق حافظ باشد زیرا که با وجود حرز مکان حرز حافظ را اعتبار نیست اما اگر اذن در آمدن در روز

بود و دزدی در شب کرد قطع لازم شود چنانکه در ترجمه مفصل مذکور است و نیز اگر در مسجد با وجود حافظ دزدید قطع لازم گردد
مسئله اگر کالای از سرای دزدید و از سرای بیرون نبرد قطع نکنند و نیز اگر دزدی در سرای آمد و کالای بدیگری بیرون
سرای بود او قطع نکنند و نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی اگر دست برآورده و آورده است قطع ید برده نهده باشد و اگر
دیگری دست خود را آورده گرفته است قطع برگزیده بود و دزد خیره میگوید اگر باین داخل و خارج نهاد و غیر او از آنجا گرفت یک
روایت قطع بر هر دو باشد و یک روایت بر هیچکس قطع نباشد **مسئله** اگر دزدی خانه را نقب کرد و دست در خانه در آورد و متاع
را از خانه کشید قطع لازم نشود و نزدیک امام ابو یوسف لازم شود و اگر در صندوق دست در آورده کشید باتفاق قطع لازم
نشود زیرا که در صندوق نهاده اند مگر دست **مسئله** اگر شخصی درهم را در آستین انداخته از بیرون کره کرده دزد آن کره را
بریده گرفت قطع لازم نشود و اگر کره کشاده است در آستین وی انداخته گرفته است قطع لازم آید و اگر آن شخص
درهم را از بیرون آستین انداخته درون آستین کره بسته است دزد آنرا دست انداخته بریده گرفت قطع لازم شود و اگر
دست انداخته کره کشاده و آنرا بیرون درهم گرفت قطع نکنند دلیل آنرا در ترجمه گفتیم و نزدیک امام ابو یوسف در همه صورتها قطع
لازم شود زیرا که آستین جزو است **مسئله** اگر از قطار شتری یا باری دزدید قطع لازم نیاید مگر آنکه با شتر و بار حافظ
باشد زیرا که صاحب گیرنده و راننده را در آن اعتبار نیست بنا بر آنکه ایشان قصد ندارند مگر قطع مسافت راه **مسئله** اگر
جوال دزدید که در آن متاع بود و صاحب آن او را محافظت میکرد یا بر جوال یا قریب جوال خوابیده بود قطع لازم شود و نیز
اگر جوال را پاره کرده از آن متاع گرفت یا در صندوق یا در آستین یا در جیب کسی دست در آورده متاع دزدید قطع
لازم آید زیرا که از حرز گرفته است **مسئله** اگر دزدی در سرای در آمد و از یک خانه متاع کشید و در صحن سرای انداخت
یا سرای که در آن حجره ها است چون مدرسه و جز آن و در حجره شخصی سکونت دارد و صاحب یک حجره از حجره دیگر
متاع دزدید قطع لازم شود زیرا که هر حجره برای صاحب خود حرز جداست **مسئله** اگر دزدی در سرای در آمد و متاع
سرای را بیرون انداخت بعد از آن خود بر آمد متاع گرفت یا در همون سرا متاع را بر مرکب بار کرد و آنرا رانده از حرز
بیرون آورد قطع ید لازم شود و نزدیک امام شافعی اگر متاع را از سرای بیرون انداخته همون جا گذاشت نیز قطع لازم آید
و نزدیک امام زفر به بیرون انداختن و به بار کردن و مرکب را بر آوردن قطع ید لازم نشود **باب کیفیت القطع**
مسئله دست دزد را از بند دست ببرند و بر روغن گرم داغ کنند تا نفخ نشود زیرا که حد برای

زجر است و آن حاصل شد کذا فی حاشیة الجلبی و اگر بعد از بریدن دست باز دزدی کرد پای چپش ببرند و اگر باز دزدی کرد حبس کنند
تا آنکه توبه کند یعنی سیمای صالحان در وی ظاهر شود کذا فی حاشیة الجلبی و نزدیک بعضی مشایخ تعزیر کرده حبس کنند و نزدیک
امام شافعی چون بعد از بریدن پای چپ سیوم بار دزدید چپ نیز قطع کنند و باز بمرتبه چهارم پای راست ببرند و آنکه امام شافعی
بر مدعی خود حدیث نقل میکند طحاوی بر آن طعن کرده است و علی کرم الله تعالی وجهه بخلاف آن عمل نموده است و صحابه رضی الله تعالی عنهم
عمل ایشان را قبول داشته اند یا آنکه گوئیم تواند که آن محمول بر سیاست باشد مسئله اگر دست چپ دزد را یا انگشت
دست چپ یا دو انگشت را از دست چپ یا پای راست را پیش از دزدی بریده باشند یا دست چپ یا پای راست او
پیش از دزدی شل شده باشد دست او را قطع نکنند زیرا که اگر دست راست او را قطع کنند جنس منفعت از و فوت شود
و آن در حقیقت هلاک می است بنا بر آنکه اگر آدمی را از یک جانب دست و پا نباشد بر هیچ قادر نتواند شد مسئله اگر دزد
چیزی را که دزدیده بود پیش از خصومت بمالک آن رد کرد قطع نکنند زیرا که امکان دعوی نماند و نزدیک امام ابو یوسف
قطع کنند و اگر مالک آن را بوی بخشید یا پیش وی فروخت یا قیمت آن از ده درم کمتر شد قطع نکنند اگرچه بعد از حکم قاضی
باشد کذا فی حاشیة الجلبی و نزدیک امام زفر و امام شافعی قطع کنند دلیل ما در عرض کرده است مسئله اگر دزد دعوی کند که چیزی را
که دزدیده ام ملک منست یا یکی از دزدان دعوی کرد ملک مسروق را قطع نکنند اگرچه بر دعوی گواه باشد زیرا که دزد بسبب
دعوی خصم شده است تا مالک را پس به سوگند مالک او را قطع نکنند مسئله اگر مالک از دزد مطالبه مسروق نکند قطع لازم نیاید
اگرچه دزد بسرقه اقرار کرده باشد زیرا که چون در قطع ید دعوی شرط شد از مطالبه چاره نبود مسئله اگر دو کس دزدی کردند
یکی غائب شد و دو گواه بدزدی هر دو گواهی دادند بر حاضر قطع لازم شود مسئله اگر مال ودیعه را از مودع یا مال
غصب را از غاصب یا مال بوی را از رباخوار دزدید و ایشان از دزد مطالبه کردند قطع لازم شود و مستعیر و مستاجر
و مضارب و مرتهن و قابض برای خریداری همین حکم دارند و نیز بمطالبه مالک قطع لازم آید مسئله اگر دزدی برای دزدی
متاع دست بریدند بعد از آن متاع را از دست دزد دیگری دزدید بر دیگر قطع لازم نشود اگرچه دزد یا مالک بآن مطالبه
کرده باشد زیرا که مال را در دست دزد عصمت نمانده است از آنست که بهلاک آن بر دزد ضمان لازم نشود کذا فی الهدایه
مسئله اگر بنده بدزدی مال غیر خواجه اقرار کرد نزدیک امام دست او را ببرند و مالی را که بدزدی آن اقرار کرده است
بمالک مال رد کنند اگرچه بنده محجور بود و خواجه او در آن اقرار وی را تکذیب کرده باشد و نزدیک امام زفر دست او را نبرند اما

اگر ماذون است مال را بمالک مال رد کند و اگر محجور است اقرار او صحیح نباشد نزدیک صاحبین و ماذون است او را قطع کنند
و مال را بمالک مال رد نمایند و در محجور اگر مسروق هلاک شده است قطع لازم شود و اگر هلاک نشده است و یک مال را بدو
قطع لازم شود و در مال رد لازم نیاید و نزدیک امام محمد هیچ لازم نیاید جواب همه را با چیزی زاید و تیر جمله کوکب و امام مسئله اگر
بعد از قطع ید مسروق مال باقی است بمالک آن رد کنند و اگر باقی نیست بمرد ضمان آن لازم نشود و اگرچه خود هلاک کرده باشد
و بروایت حسن اگر خود هلاک کرده است ضمان لازم آید و نزد شافعی اگر هلاک است هلاک ضامن شود و قطع ید لازم آید دلیل وی
جواب ما در عربی مذکور است مسئله اگر دزدی چند بار چند جای دزدی کرده باشد و بعد از آن [illegible] بیشان است او را ببرند نزدیک امام از هیچ یکی ضامن نشود و نزدیک صاحبین [illegible] او را ببرند ضامن نگیرند
و برای دیگران ضامن شود مسئله اگر قاضی شخصی را حکم کرد که دست راست دزد را قطع کند وی دست چپ وی را قطع کرد ضمان لازم
نیاید اگرچه دانسته باشد مسئله اگر دزدی سرای آمد و مسروق را دو پاره کرده از سرای بیرون آورد دست او را [illegible]
مسروق بعد از پاره کردن [illegible] نزدیک امام ابو یوسف او را قطع نکنند زیرا که بپاره گی فاحش مسروق ملک سارق شود
و نزدیک طرفین بملک سارق نشود [illegible] ضرورت ادای ضمان است تا بدل و مبدل سند در ملک یک کس جمع نشود مسئله
اگر دزدی سرای آمد و گوسفند را سرای [illegible] کرده از سرای بیرون برد قطع نکنند زیرا که قیمت برگوشت تمام شده است و بسبب گوشت قطع لازم
نشود مسئله دزدی زر نقره مسروق را درم و دینار ساخت قطع لازم شود و [illegible] نزدیک صاحبین [illegible]
مسئله اگر دزد جامه را که دزدیده بود سرخ کرد و بسبب دزدی آن دست او را ببرند بمالک آن [illegible] ضامن [illegible]
و نزدیک امام تر جامه را بمالک آن رد کند و قیمتی را که بسبب رنگ زیاده شده است [illegible] نزدیک امام [illegible] زیرا که
سیاهی نقصان است [illegible] منقطع نشود و نزدیک امام محمد زیادتی رنگ حق مالک [illegible] و نزدیک امام ابو یوسف
در سیاهی نیز رد نکنند زیرا که سیاهی [illegible]

قطع الطریق

مسئله اگر مسلم یا ذمی قطع کردن طریق [illegible] کشند او را گرفتند حبس کنند تا آنکه توبه کند
یعنی علامات صلاح در وی پیدا شود مسئله اگر قطاع طریق مال مسلم یا ذمی را غارت کردند چنانکه بهر واحد ایشان
بقدر نصاب رسید هر دو احد را دست راست و پای چپ قطع کنند کذا فی حاشیة الجلبی و اگر مسلم یا ذمی را کشتند و مال
مال از وی گرفته باشند قتل ایشان بحد لازم شود پس [illegible] و اگر مسلم یا ذمی را کشتند و مال [illegible]

حاکم را اختیار است که دست و پای ایشان را بطریق مذکور بریده همه را بکشد یا دار کشد یا دست و پای بر عهده را بکشد
یا دار کشد بر دار شکم ایشان را بنیزه بدرد تا آنکه هلاک شوند و سه روز بر دار گذارند تا دیگران عبرت گیرند مسئله چون قطاع
طریق را گشتند مالی که تلف شده است ضمان آن بر ایشان نباشد مسئله اگر یکی از قطاع طریق مسلم یا ذمی را کشت همه را
بقتل کنند سنگ و چوب قطاع طریق حکم شمشیر دارد پس اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را بسنگ یا چوب کشتند کشتن ایشان بحد لازم
گردد مسئله اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را مجروح ساخت و بقدر نصاب از وی مال گرفت دست او را ببرند و جراحت
باطل شود و اگر مال نگرفته است بر جراحتی که قصاص است قصاص لازم شود و بر جراحتی که ارش است ارش لازم گردد مسئله
اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را دانسته کشت بعد از آن پیش توبه کرد او را اگر قتل قصاص لازم شود و اگر نادانسته کشته است
تاوان لازم گردد و عفو ولی در هر دو صورت جایز باشد زیرا که حد شرعی بتوبه ساقط شود کذا فی الهدایه مسئله اگر قطاع طریق شخصی را
کشته اند و یکی از ایشان کودک یا مجنون است یا زن و رحم محرم مقتول است از همه حد ساقط شود و مقتول را و قصاص قتل
اختیار بود و نزد یک امام ابو یوسف اگر یکی از ایشان کودک یا مجنون باشد و قتل از عاقل بالغ شده باشد غیر از کودک
و مجنون بر همه حد لازم گردد مسئله اگر بعضی از اهل قافله بعضی دیگر قطع طریق کرده اند و بشمار کشته اند حد واجب نشود
و اولیای کشتگان قصاص و تاوان مخیر باشند و جایز است که عفو کنند مسئله اگر در شهر یا بین دو شهر که یا یکدیگر قریب
باشند چون کوفه و حیره قطع طریق کردند حد لازم نیاید و اولیای مقتول را در تاوان و قصاص اختیار باشد و اگر خواهند
عفو کنند و نزد یک امام شافعی حد لازم شود و نزد یک امام ابو یوسف اگر در روز بسلاح قتال کردند حد واجب شود و در شب
اگرچه بی سلاح قتال کرده باشند حد لازم شود مسئله اگر بخنق کشت دیه لازم آید و هر که بخنق کشتن را عادت کرده است
او را بکشند مسئله بخنق کشتن مثل کشتن بقتل است پس نزد یک امام و آن قصاص نباشد و نزد یک غیر امام قصاص
لازم شود کتاب الجهاد مسئله جهاد فرض کفایه است یعنی ابتدا کردن بجنگ کافران فرض کفایه است
بر همه مسلمانان چون فرقه از مسلمانان جهاد کردند از همه ساقط شود و اگر همه تارک شدند گناهگار گردند و بنده
و زن و نابینا و جا مانده و دست بریده زیرا که بر ایشان فرض نیست اما اگر کفار غلبه کردند و هجوم آوردند بر همه
فرض عین شود پس زن را بی اذن زوج و بنده را بی اذن خواجه اقدام بجنگ جایز شود بدانکه چون کفار بر سر
حدی هجوم آورند هر که از آن سرحد قریب است بر جهاد قدرت دارد بر وی فرض عین شود هر که در ای می است چون

بود خبر رسیده احتیاج بامداد وی باشد چنانکه هر که قریب است از مقاومت عاجز باشد یا از جنگ کاهلی کند بر وی نیز فرض عین شود
بعد از آن بر هر که در رای وی است بعد از آن بر هر که در رای وی است تا آنکه از شرق تا غرب بر همه مسلمانان فرض عین
شود بخلاف نماز جنازه که آن بر همه سالکان فرض شود چون ایشان یا بعضی از ایشان گذارند از همه ساقط گردد
چون لشکر بیک نگذارد و بهر که خبر رسیده است بزه کار شود مسئله نماز نیکه در بیت المال موجود است امام را مکروه است که اخذ
اموال بی رضای ایشان برای تقویت غازیان مال ستاند و اگر در بیت المال چیزی نبود مکروه نباشد مسئله چون مسلمانان
بر کفار زور آورند و کفار را قتل کردند اول بر ایشان دعوت اسلام کنند چون از اسلام ابا آورند طلب جزیه نمایند اگر جزیه
قبول کردند مال و جان ایشان در حق مسلمانان باشد زیرا که ایشان جزیه را قبول نکردند مگر برای همین
امان از آنست که علی مرتضی کرم الله تعالی وجهه فرموده است انما بذلوا الجزیة لیکون دماءهم کدمائنا و اموالهم کاموالنا مسئله اگر بکفار
دعوت اسلام نرسیده است چنین نزد دعوت امام با ایشان جنگ نکند و اگر دعوت رسیده است مستحب است که پیش از جنگ نیز دعوت
اسلام کند مسئله چون کفار از اسلام و جزیه ابا نمودند مسلمانان از خدای تعالی یاری طلبند و بهر چه توانند با ایشان جنگ
کنند چنانکه بفلاخن سنگ اندازند و آتش در هندو غرق کنند و تیر اندازند اگر چه کفار مسلمانی را اسیر خود کرده باشند اما در رو
انداختن نیست کفار کنند و در میان کفار را بسر برند و کشتهای ایشان را تاراج کنند لیکن غدر نکنند یعنی چون میان مسلمانان و کفار عهد شد
که امروز جنگ نکنند و ایشان را بامن شده اند جایز نیست که امروز با ایشان جنگ کنند زیرا که نقض عهد باشد و آن روا نیست اما اگر
در عین جنگ خداع کنند چنانکه کفار را در گمان اندازند که امروز جنگ نخواهند کرد چون ایشان غافل شوند جنگ کنند یا جانب دیگر
بروند تا ایشان را گمان شود که امروز نیامده اند و بدان غافل کردند بعد از آن در شب خون بریزند جایز بود زیرا که این خداع و خدعه است
و آن منع نیست لقوله علیه السلام الحرب خدعة و نیز غلول نکنند یعنی از مال غنیمت چیزی ندزدند و کفار را مثله نسازند یعنی عضوی
که بران عورت دیگران باشد چون بریدن عضو و سیاه کردن روی و بینی بریدن کنند و آنکه رسول علیه السلام بعد از منع کرده بود منسوخ
شده است لقوله علیه السلام لا تغلوا و لا تغدروا و لا تمثلوا مسئله مسلمانان از کفار غیر مکلف را نکشند فانی را و نابینا را و آنچه مانده را
و زن را نکشند مگر آنکه کسی از ایشان خداوند مال بود که مردم را بمال خود بر قتال بر انگیزد یا خداوند رای بود و مدبر باشد
یا در جنگ با ایشان شریک بود یا زن مالکه باشد مسئله اگر مسلمانی را با پدر خود که کافر است در جنگ مقابله افتد
تعمل وی ابتدا نکند لیکن او را مشغول سازد تا دیگری بکشد اما اگر پدر قصد کرد کشتن او را و غیر از کشتن پدر

مثلاً خود نمی‌بیند بکشتن پدر یا کشتن زن را و مصحف را در جنگ کفار با خود نبرد مگر آنکه امن بود چنانکه لشکر عظیم باشد که
از آن خوف هزیمت نبود زیرا که غالب و آن سلامت است والغالب کالمتحقق کذا فی الهدایه مسئله اگر امام در صلح با کفار
مصلحت بیند جایز است که با ایشان بقدر ضرورت صلح کند چنانکه گرفتن قلعه دیگر در پیش باشد یا بگرفتن مال از کفار احتیاج بود بعد از آن
اگر در نقض صلح منفعت داند نقض کند و کفار را بدان خبر دار کرده باشد بعد از آن با ایشان قتال کند اگر از کفار صلح خیانت ظاهر شده پیش از نقض قتال
جایز بود مسئله جایز است که در قتل مرتد امام شتابی نکند و با وی صلح نماید زیرا که مقصود اسلام است لیکن در صلح چیزی از وی
نگیرد زیرا که گرفتن از وی جزیه باشد و آن از مرتد جایز نیست و اگر گرفت و نکند زیرا که مال مرتد غیر معصوم است مسئله مسلمانان را
جایز نیست که سلاح را یا اسپان را یا آهن را بدست کفار دار حرب بفروشند اگرچه بعد از صلح باشد زیرا که درین اعانت
است بر قتال مسلمانان و صلح بر شرف نقض است کذا فی الهدایه مسئله اگر مردی یا زنی از اهل اسلام که آزاد باشد کافر را یا جماعت
کفار را یا اهل قلعه یا اهل شهر را امان داد جایز بود کذا فی الهدایه اگر امام در آن امان مصلحت بیند امان را نقض کند و کفار را بدان خبر دار
گردد و امان دهنده را ادب کند مسئله اگر مسلمانی که در بند کفار است یا تاجری با ایشان یا مسلمی که در دار حرب اسلام آورده است
و بدار ما رسیده است امان داده باشد نیز کذا فی الهدایه مسئله هیچ یک از دیگران غلبه کفار نکند کذا فی الهدایه زیرا که یک جایز نباشد اگرچه
حر و عاقل باشد کذا فی جامع الرموز و تاجران بنده و مجنون جایز باشد اگر بود که بنده ماذون و مفوض شریک باشند ما ایشان
جایز بود باب الغنیمة والقسمة مسئله چون امام ملکی را از کفار بقهر و غلبه گرفت بخیار بود که آن را میان اهل فتح قسمت نماید
یا به کنار آن دیار واگذارد و بر کفار جزیه بر ایشان خراج مقرر نماید و اهل جنگ را قتل کند یا بنده سازد و اگر داند که
کافر گرفتار آمده است جایز نیست که او را بگذارند و بدان بر دوست نهند و نزدیک امام شافعی جایز است و نیز جایز نیست
که او را بگذارند و مال را یا مسلمانی را که در بند کفار باشد از وی فدیه بگیرند و نزدیک امام شافعی جایز است و نزدیک امام محمد
بعد از رفع قتال بفدیه مسلمانی گذاشتن او را جایز است و از امام ابو یوسف درین دو روایت است اما دستادن او را
بدار حرب جایز نیست نزدیک همه و ابی که بردن آن از دار حرب بدار اسلام شوار است جایز نیست که آن را بی کند و در
دار حرب بگذارد و پس باید که آن را ذبح کند و بسوزد تا اهل حرب بدان منتفع نشوند کذا فی الهدایه مسئله غنیمت را در دار حرب
قسمت نکنند مگر بطریق امانت بعد از آن چون بدار اسلام آورند امام بطریق تملیک بر غازیان قسمت کند هر که
از خادم و مساعدان در دار حرب بمسلمانان ملحق شده است و غنیمت با متقاتلان شریک باشد اما اهل بازار را که در قتال

شریک نباشند در غنیمت شرکت نبود و نیز هر که در دار حرب مرده است او را شرکت نباشد زیرا که سبب ملک احراز است و
هر که در دار حرب مرد احراز نکرده است نزدیک امام شافعی بهزیمت کفار مال ایشان ملک ما شده است پس هر که بعد از
هزیمت کفار در دار حرب مرد حصه او را بوارثان او رسانند مسئله هر که بعد از برآوردن غنیمت را از دار حرب بمرد حصه
او را بوارثان او دهند مسئله در دار حرب پیش از قسمت از غنیمت چون کاه و هیزم و طعام و روغن و سلاح جز آن
بقدر حاجت نفع گرفتن جایز بود و فروختن آن جایز نباشد و در دار اسلام نفع گرفتن نیز روا نبود پس آنچه از انتفاع فاضل مانده
باشد آنرا در غنیمت سوختند مسئله هر که از اهل حرب در دار حرب بسلام آورد و نیز کشتند و فرزندان صغار و برابر و منکنند و مال او را
که در قبض او است یا پیش مسلم یا ذمی امانت است نگیرند اما فرزندان کبار او را و زن او را و حمل زن او را و بندگان او را که
که مقاتل اند و مال او را که در دست حربی است بامانت بود یا بغصب باشد در غنیمت داخل کنند **فصل در کیفیت قسمت**
مسئله هر که در وقت درآمدن در دار حرب سوار است او را از غنیمت حصه سوار دهند اگرچه در وقت جنگ پیاده باشد و هر که در وقت
درآمدن در دار حرب پیاده است او را از غنیمت حصه پیاده باشد اگرچه در وقت جنگ سوار بود و نزدیک امام شافعی اعتبار حضور
جنگ راست مسئله سوار را دو حصه است اگرچه دو اسپ داشته باشد و پیاده را یک حصه است و نزدیک امام شافعی سوار را
سه حصه است مسئله شتر و استر را حصه ندهند و بنده و کودک را حصه نباشد و زن و ذمی را حصه نبود لیکن آنچه امام
در آن مصلحت داند ایشان را دهد کذا فی الهدایه مسئله خمس غنیمت را سه حصه کنند یکی مسکینان و بندگی یتیمان رسانند
و یکی بمسافران و بندگی خویشان رسول را علیه السلام که فقرا اند و دو حصه بر همه مقدم و خویشان رسول را علیه السلام که اغنیا اند از آن
خمس حصه ندهند مسئله ذکر خدای تعالی در قرآن فان لله خمسه ای تبرک است و حصه رسول علیه السلام بانتقال ایشان بدار بقا ساقط شده است
چنانکه صفی ساقط گشته است صفی چیزی است که رسول خدا علیه السلام پیش از قسمت آنرا برای خود از غنیمت برگزیدی چون زره و شمشیر و
جاریه کذا فی الهدایه و نزدیک امام شافعی حصه رسول علیه الصلوة والسلام مر امام را باشد مسئله هر که بی اذن امام بدار حرب رفته
چیزی را بغارت آورد و با لشکر نیست از غنیمت و هیچ نستانند و اگر با لشکر یا باذن امام رفته است خمس بگیرند **فصل در تنفیل** تنفیل دادن
زیادتی است بر حصه غنیمت مسئله امام را جایز است که در وقت جنگ با اهل قتال تنفیل کند یعنی بگوید هر که از قاتلان حربی را بکشد آنچه با او
باشد از مال و سلاح و اسپ او را بوی دهد کذا فی الهدایه یا بگوید جماعتی را از لشکریان که بعد از برآوردن خمس ربع یا ثلث غنیمت
مر شما را باشد زیرا که در خمس حق غانمان نیست کذا فی الهدایه اما چون غنیمت در دار اسلام آورند تنفیل روا نبود زیرا که

حق غانمان بآن متعلق شود لیکن در خمس روا بود زیرا که غانمان را در آن حقی نیست کذا فی الهدایه مسئله آنچه با مقتول است
از مرکب و سلاح و جز آن داخل غنیمت است مگر آنکه امام تنفیل کرده باشد و نزد یک امام شافعی مر قاتل راست که از اهل سهم بود و
مقابل خود را کشته باشد اگرچه تنفیل نکرده باشد لقوله علیه السلام من قتل قتیلا فله سلبه و ما این را بتنفیل حمل میکنیم لقوله علیه السلام
لحبیب بن ابی مسلمة لیس لک من سلب قتیلک الا ما طابت به نفس امامک کذا فی الهدایه باب استیلاء الکفار مسئله
اگر بعضی کفار بر بعضی دیگر غالب آیند و ایشان را اسیر سازند و مال ایشان را برند مالک شوند یا نشوند از دار اسلام بدار حرب
رسید یا کفار بر اموال مسلمانان غالب آیند و گرفته بدار حرب برند مالک گردند و نزد یک امام شافعی کفار بر مسلمانان بغلبه مالک
نشوند مسئله نزد یک امام کفار آزاد را و مدبر را و ام ولد را و مکاتب را از مسلمانان مالک نشوند و نیز بنده مسلمانی را که گریخته باشد
نزد یک امام مالک نگردند اگرچه او را گرفته باشند و نزد یک صاحبین در همه صورتها مالک شوند و اگر بنده برضای خود در دار حرب
مانده باشد باتفاق مالک شوند مسئله چون مسلمانان بر کفار در حرب غلبه کردند و ایشان را اسیر خود ساختند بر ایشان و بر اموال
ایشان مالک شوند مسئله چون مسلمانان غنیمت آورند هر که از مسلمانان پیش از قسمت مال خود را در غنیمت بشناسد بی عوض
بستاند و اگر بعد از قسمت شناخت بقیمت بستاند مسئله اگر تاجری متاعی را از دار حرب آورد و مسلمانی آنرا شناخت اگر تاجر
آنرا از دار حرب بدراهم خریده است مالک آنرا بهمان بهای از وی بگیرد و اگر بغرض خریده است به بها عوض بگیرد و اگر شخصی
آنرا در دار حرب بتاجر بخشیده است بقیمت آن بگیرد کذا فی الهدایه مسئله اگر کفار در دار حرب بنده مسلمانی را گرفتند و در دار خود
آنرا بدست تاجری فروختند و دست تاجر شخصی وی را بیک چشم کور ساخت و تاجر از وی ارش بچشم گرفت بعد از آن
در دار اسلام مالک بنده وی را شناخت بخیار است اگر خواهد به بهای که تاجر از اهل حرب خریده است بهمان از وی بگیرد و
اگر خواهد با تاجر گذارد و جایز نیست که ارش چشم وی را که تاجر گرفته است از بهای وی کم کند مسئله اگر بنده زید در بند کفار
افتاد و تاجر وی را در حرب از کفار بصد درم خریده بدار اسلام آورد و باز از دست تاجر در بند کفار افتاد باز تاجر دیگر
از کفار بصد درم خریده آورد و تاجر اول اگر بخواهد از تاجر دوم بصد درم بگیرد باز زید اگر بخواهد از تاجر اول بصد درم
بستاند و زید نتواند که از تاجر دوم بصد درم بگیرد زیرا که حق تاجر اول در آن تلف خواهد شد مسئله اگر بنده مسلمانی با متاع
گریخته بدست کفار افتاد و تاجر آنرا از کفار با متاع خرید بدار اسلام آورد و مالک بنده را از وی بی عوض بگیرد و متاع را به بهای
بستاند زیرا که کفار بنده گریخته را مالک نشوند کما مر و نزد یک صاحبین بنده را با متاع اگر بخواهد به بها بگیرد کذا فی الهدایه مسئله اگر کافری با مال

بامان او دار حرب بدار اسلام آمد و بنده مسلمانان را از خواجه او خرید بدار حرب بنزدیک امام بنده آزاد شود و نزدیک صاحبین
آزاد نشود و دلیل هر دو در ترجمه مذکور است **مسئله** اگر بنده کافری او دار حرب اسلام آورده بدار اسلام آمد یا لشکر اسلام
بر آن دار فتح یافت آزاد شود **باب المستامن مسئله** اگر مسلمانی با امان برای تجارت بدار حرب رود جایز نیست
که بجان یا بمال اهل حرب تعرض نماید مگر آنکه ملک کفار یعنی رئیس کافران یا شخصی بعلم او از تاجر مال ستاند یا ملک کفار
او را حبس نماید اما اگر ملک یا غیر ملک بعلم او بروی تعرض کرده وی چیزی از دار حرب گرفته آورد بملک حرام مالک شود زیرا که
بر مال مباح بقدر مالک شده است پس آنرا تصدق کند **مسئله** اگر مسلمانی بامان بدار حرب رفت و چیزی را بیست حربی
بوام فروخت یا چیزی را از حربی بوام خرید یا یکی از دیگر چیزی غصب کرد بعد از آن چون حربی بامان بدار اسلام آمد مسلم
با وی خصومت نمود یا وی با مسلم خصومت کرد قاضی اسلام در آن حکم نکند زیرا که مارا بر مستامن ولایت نیست و نیز
حکم نکند اگر دو حربی بامان آمده پیش قاضی خصومت برند زیرا که مستامن اند **مسئله** اگر دو حربی مسلمان شده بدار اسلام
آمدند و خصومت دار حرب پیش قاضی اسلام بردند قاضی در خصومت دام ایشان حکم کند و در خصومت غصب حکم نکند زیرا که
دام برضامندی هر دو است بخلاف غصب که آن برضامندی نیست و در وقت غصب مال معصوم نبود پس بمجرد غصب ملک
غاصب گردد کذا فی الهدایه **مسئله** اگر دو مسلم بامان بدار حرب رفتند و یکی مرد دیگر را دانسته یا بخطا کشت مر دانسته از مال قاتل
دیت لازم شود و در خطا بر قاتل کفارت لازم شود و دلیل آن در ترجمه مذکور است **مسئله** اگر دو مسلم در بند کفار افتادند و یکی
مرد دیگر را کشت نزدیک امام در خطا کفارت لازم شود و در عمد هیچ لازم نیاید و نزدیک صاحبین در عمد و خطا کفارت لازم گردد
دلیل هر دو در عربی مذکور است **مسئله** اگر حربی بامان در دار اسلام آمد گذارد که یکسال سکونت کند و امام را جایز نیست که
کمتر از یکسال برای سکونت حربی معین کند چنانکه بگوید اگر یکماه یا دو ماه یا یکسال سکونت کردی جزیه بر تو واجب کنم چون
مدتی را که امام معین کرده است سکونت کرد ذمی شود بعد از آن نگذارند که بدار حرب رود **مسئله** اگر کافری بامان آمد در
دار اسلام زمین خراجی خرید و بروی خراج نهادند ذمی شود زیرا که به قبول کردن خراج لازم گرفت بودن خود را در دار اسلام
و پیش از نهادن خراج ذمی نگردد زیرا که می تواند که برای تجارت خریده باشد و از وقت نهادن خراج جزیه یکسال لازم شود
مسئله زنی کافره از دار حرب بامان بدار اسلام آمده بذمی تزویج نمود ذمیه گردد نگذارند که بدار حرب رود اگر حربی
از دار حرب بامان آمده ذمیه را نکاح کرد ذمی نشود زیرا که تواند که طلاق داده بدار حرب رود **مسئله** اگر کافری

حربی در دار اسلام آمده مسلم یا ذمی را دام داد یا پیش وی امانت نهاد و خود باز بدار حرب رفت خون وی مباح شود و مال وی پیش مسلم یا ذمی هست موقوف باشد کذا فی الهدایه بعد از آن اگر اسیر مسلمانان شد یا مسلمانان بر دار حرب ظفر یافتند و وی در جنگ کشته باشد دام وی ساقط شود و امانت وی غنیمت گردد و اگر بمرگ خود بمرد یا در جنگ کشته شد و مسلمانان بر دار حرب ظفر یافته اند دام او و امانت او هر دو مر وارثان او را باشد و اگر زنده است مر جریر او بود زیرا که در مال وی امان باقی هست مسئله اگر کافر حربی بدار اسلام آمده مسلمان شد و او را در دار حرب زن و فرزند هست و مال وی نزد مردم امانت هست بعد از آن لشکر اسلام بر دار وی ظفر یافتند زن و فرزندان وی غنیمت باشند اگرچه فرزندان وی صغار بود و مال وی نیز غنیمت بود اگرچه نزد مسلم یا ذمی باشد زیرا که زن و فرزندان کبار وی تابع مسلم نشوند و مال و فرزندان صغار بنا بر تبایین دارین در قبض وی بود پس باسلام وی عصمت آن لازم نیاید اما اگر در دار حرب مسلمان شده بدار اسلام آمده هست بعد از آن مسلمانان بر دار حرب ظفر یافتند فرزندان صغار او آزاد و مسلم باشند و مال وی که نزد یک مسلم یا ذمی بود ملک وی باشد و آنچه جز آنست غنیمت شود مسئله اگر حربی در دار اسلام آورد و مسلمانی او را دانسته یا بخطا کشت و وارثان او در دار حرب مسلم اند در عمد هیچ لازم نیاید و در خطا برای ورثه کفارت لازم شود و نزد یک امام شافعی در عمد قصاص واجب شود و در خطا دیه لازم آید مسئله هر که مسلمانی را که وارث ندارد یا حربی را که بامان آمده و مسلمان شده هست بخطا کشت بر عاقله او برای امام دیت لازم شود و اگر دانسته کشته هست امام را اختیار بود در آنکه قصاص بگیرد یا دیه ستاند و عفو امام روا نباشد زیرا که امام را ولایت عفو آن نیست

باب ارض الوظایف

وظیفه عبارت است از عشر و خراج و جزیه مسئله زمین عرب و زمین که اهل آن اسلام آورند و زمین که آنرا بعد از فتح اغلبه در لشکر قسمت نمودند و زمین بصره عشریست و سواد عراق و زمین که آنرا بعد از غلبه بر کفار که اهل آن بودند بر همان کفار مسلم داشتند و زمین که باهل آن صلح نمودند خراجی هست چنانکه در جزیه تفصیل آنرا نوشته ام مسئله چون زمین موات را احیا کردند اگر نزدیک زمین عشری هست عشری باشد و اگر نزدیک زمین خراجی هست خراجی بود کذا فی حاشیة الجلبی مسئله خراجی که آنرا حضرت عمر رضی الله تعالی عنه بر سواد عراق وضع کرده است بر هر جریب زمین هست که بر آن آب تواند رسید از گندم دو جو یک صاع و یک درهم هست و از رطبه پنج درهم و از نخلستان نیز ده درهم زیرا که در زراعت مشقت بسیار هست و در رطبه کمتر از آن و در نخلستان از آن کمتر کذا فی الهدایه و آنچه جزیه نیست

چون زعفران بوستان خراج و آن بحسب مشقت است چون ثلث یا ربع و جز آن کذا فی جامع الرموز بدانکه یک جریب شصت
باشد و مذکور است در کتب فقه که گز کرباس هفت قبضه است و گز مساحت هفت قبضه یک انگشت ایستاده بالای هفت قبضه
است و نزدیک اهل حساب یک گز بیست و چهار انگشت است و هر انگشت شش جو متصل بعرض یکدیگر است و در حاشیه چلپی آورده
مراد در جریب گز کرباس است **مسئله** در خراج از نصف خارج زیادت نکند که آن منتهای طاقت است و الان التضعیف عین الانصاف
کذا فی الهدایه **مسئله** اگر بر زمین خراجی چیزی مقرر کرده بود و زمین طاقت آن ندارد امام را جایز است که از آن کمتر کند و اگر طاقت زیادتی
دارد نزدیک امام ابو یوسف جایز نیست که زیادت کند و نزدیک امام محمد جایز است **مسئله** اگر از زمین خراجی آب منقطع شد یا باران
غلبه کرد و یا بر خارج زمین آفتی رسید چنانکه خارج هلاک شد خراج ساقط شود **مسئله** اگر مالک زمین خراجی زمین را معطل داشت یا اسلام
آورد و یا مسلمانی زمین خراجی خرید خراج ساقط نشود **مسئله** آنچه از زمین خراجی برآورد در آن عشر لازم نیاید زیرا که بر زمین آن
خراج واجب است و رسول علیه السلام از جمیع میان عشر و خراج منع نموده است کذا فی حاشیه الچلپی و نزدیک امام شافعی عشر نیز لازم آید
زیرا که دو حق مختلف در دو محل مختلف بدو سبب مختلف برای دو مصرف مختلف واجب شده است کذا فی الهدایه و تفصیل آن در کفایه
است **مسئله** خراج معین یکسال مکرر واجب نشود و هر چند خارج زمین مکرر شده باشد اما خراج مقاسمه چون خمس یا ربع یا ثلث یا نصف
بتکرار خارج مکرر واجب شود چنانکه عشر مکرر لازم شود **فصل در جزیه** **مسئله** جزیه را بر کفار بصلح وضع کردند آنرا تغییر نهند و بر آن زیادتی
نکنند و اگر امام بر کفار غالب آید و اموال کفار را بر کفار مقرر داشت کفار کتابی بودند یا مجوسی یا وثنی باشد بر هر یکی از اغنیا در
تمام سال چهل و هشت درم معین کند و در هر ماه چهار درم ستاند و بر میانه حال بیست و چهار درم معین سازد و در هر ماه دو درم بگیرد و بر فقیر
که کاسب باشد دوازده درم معین کند و در هر ماه یک درم بستاند و نزدیک امام شافعی در وثنی جزیه نبود و زیرا که نزدیک وی یک دینار
معین کنند اگرچه فقیر باشد **مسئله** در شیخ عرب جزیه نبود پس اگر امام بر ایشان غالب آمد زنان و فرزندان صغار ایشان غنیمت شوند و
رجال ایشان را اگر اسلام قبول نکردند قتل کنند و نیز بر هر تدبیر جزیه نباشد اگر اسلام نیاورند قتل کنند و نزدیک امام شافعی مشرکان عرب را
بنده سازند **مسئله** بنده سازند رهبانان که بر دوام اختلاط ندارند جزیه نبود و نزدیک امام ابو یوسف اگر بر کسب قدرت دارند جزیه ستانند و امام محمد
نیز از امام ابو حنیفه چنین روایت کرده است **مسئله** بر کودک و زن و بنده نابینا و جامانده جزیه نبود و نزدیک امام ابو یوسف اگر نابینا
و جامانده غنی بود جزیه ستانند **مسئله** بر فقیر که کاسب باشد جزیه واجب نشود و نزدیک امام شافعی واجب شود **مسئله** کافری
که جزیه بود مسلمان شد یا بر وی جزیه ساقط شود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی ساقط نشود کذا فی الهدایه **مسئله** [illegible]

سال از وی جزیه نگرفتند نزدیک امام زیاده از جزیه یکسال نستانند زیرا که نزدیک وی جزیه بتکرار متداخل شود و نزدیک صاحبین
جزیه همه سالها گذشته بگیرند زیرا که نزدیک ایشان جزیه متداخل نباشد **فصل در معبد الکفار مسئله** جایز نیست که کفار
در دار اسلام بیعه یا کنیسه حادث کنند و اگر قدیم را که منهدم شود اعاده نمایند منع نکنند کذا فی الهدایه **مسئله** ذمی را نگذارند که در لباس
و مرکب و زین و سلاح چون مسلمانان باشند پس نگذارند که بر اسپ سوار شود یا استعمال سلاح کند و فرمایند که رشته پشمی که پیری
آن چون انگشت باشد بر کمر خود ظاهر بندد بخلاف زنار که آن را ابریشم باشد و در کفایه می آرد اهل ذمه را نگذارند
که خود را از مسلمانان بزنار ابریشم ممیز سازند زیرا که در آن اعزاز کفار است **مسئله** زنان کفار را از زنان مسلمانان در راه رفتن
و در حمام در آمدن متمیز کنند **مسئله** بر در خانهای کفار علامتی کنند که سایلی بر در ایشان نایستد و بر ایشان دعا خیر نکند **مسئله**
اگر اهل ذمه را حرب ملحق شوند یا برای جنگ با اهل اسلام بموضعی علیحده کنند عهد ذمه منتقض شود و حکم ایشان چون مرتد حکم میت باشد
و تفتیش بلحوق حکم میت کرده اما اگر در بلاد اقتاد و اهل ذمه را بنده سازند و مرتد را بکشند **مسئله** اگر ذمی از ادای جزیه تمرد نمود یا بمسلمه
زنا کرد یا مسلمه را تقبیل نمود یا بنبی علیه السلام حقارت کرد عهد ذمه منتقض شود و نزدیک امام شافعی رحمة الله علیه بحقارت
نبی منتقض شود **مسئله** بر اموال تغلبی بالغ مرد باشد و یا زن بود و چند بنده که اموال مسلمانان باشد و بر بنده که تغلبی آنرا
آزاد کرده باشد جزیه و خراج بود و نزدیک امام زفر از وی نیز و چند مسلمانان بگیرند بدانکه اراضی که در آن بر مسلم عشر است بر تغلبی
در آن خمس باشد و اموال که در آن بر مسلم ربع عشر است بر تغلبی در آن نصف عشر بود **مسئله** بر بنده که قریش آنرا آزاد کرده باشد
جزیه و خراج لازم شود و آنکه رسول علیه السلام فرموده است که مولی القوم منهم آنرا بر حرمت صدقه حمل کنند پس چنانکه هاشمی را صدقه
گرفتن حرام است معتق او را نیز حرام باشد زیرا که بشبهه حرمت نیز حرمت ثابت شود **فصل در مصرف جزیه و خراج**
و جز آن مسئله خزینه امام که از جزیه و خراج و مال تغلبی و هدیه مردم باشد مصرف آن مصالح اهل اسلام است چون
راه خوف دشمن بستن و پل بنا کردن و جسر بستن و کفایت علما و قضات و کفایت عاملان صدقه و کفایت مقاتله با متعلقان
این همه که نفقه آنها بر ایشان فرض است زیرا که اگر کفایت متعلقان ایشان با ایشان ندهند ایشان بر نفقه آنها بکسب محتاج شوند
پس بقتال و جز آن فراغ نباشند **مسئله** هر که از مستحقان پیش از یکسال بهره نفقه وی ساقط شود زیرا که نفقه
بخشش است و بخشش پیش از قبض ملک نگردد و بموت ساقط شود و در کفایه می آرد اگر در آخر سال بهره مستحق است که
نفقه او را با قربای وی رسانند **مسئله** مستحق نفقه در این زمانه قاضی و مدرس و مفتی است **باب المرتد مسئله**

هر که مرتد شود والعیاذ بالله بر وی اسلام عرض کنند و اگر در اسلام شبهه داشته باشند رفع شبهه نمایند و اگر برای تفکر مهلت
خواهد تا سه روز مهلت دهند بعد از آن اگر پشیمان شد و توبه کرد بگذارند و اگر نه قتل کنند و کیفیت توبه آنست که سوای
دین اسلام از همه دینهای باطل بیزار شود یا دینی را که برگزیده است از آن بیزار گردد **مسئله** مستحب است که مرتد را بعد از عرض
اسلام بکشند و اگر پیش از عرض اسلام کشند بر قاتل هیچ لازم نیاید مگر آنکه ترک مستحب کرده باشد و نزد یک امام شافعی مهلت
سه روز واجب بود پس کشتن وی را نزد یک ایشان پیش از عرض اسلام حلال نباشد **مسئله** مال مرتد موقوف باشد اگر
اسلام آورد ملک وی شود و اگر در ارتداد بمیرد یا بارتداد کشته یا گریخته بدار حرب ملحق شد و قاضی بالحاق وی حکم نمود بر وی از ثلث مال
آزاد شود کذا فی جامع الرموز و ام ولد او آزاد گردد و دینی که بر وی موجل باشد معجل شود و مالی را که در وقت
اسلام کسب کرده است بوارثان او بود که مسلم باشند و آنچه در وقت ارتداد حاصل نموده است غنیمت شود و نزد یک صاحبین
مال او مر وارثان او راست که مسلم اند اگرچه در وقت ارتداد کسب کرده باشد و نزد یک امام شافعی مال او غنیمت است اگرچه در وقت
اسلام کسب نموده باشد **مسئله** دین مرتد را که در حالت اسلام لازم شده است از مالی که در حالت اسلام کسب کرده است
ادا کنند و دینی که در حالت ارتداد لازم گشته است از مالی که در ارتداد کسب کرده است ادا نمایند **مسئله** نکاح مرتد باطل شود
و ذبیحه او حرام باشد و پیش از گذشتن عدت زن که از سبب فساد نکاح است طلاق و استیلاد وی جایز بود و نیز اگر زن و شوهر هر دو
معا مرتد شدند و شوهر زن را طلاق داد بعد از آن هر دو باسلام آورده اند طلاق واقع شود زیرا که نکاح باطل نشده است
مسئله شرکت مفاوضه مرتد و بیع او و شرای او و هبه او و اجاره او و تدبیر او و کتابت او و وصیت او موقوف باشد اگر
اسلام آورد نافذ شود و اگر بمیرد یا کشته شد یا بدار حرب ملحق گشت و قاضی بحکم بلحوق وی کرد همه عقدها مرتد کو باطل گردد
بدانکه نکاح و ذبیحه مرتد بالاتفاق باطل شود و طلاق و استیلاد او بالاتفاق صحیح باشد و مفاوضه او بالاتفاق موقوف بود
و دیگر عقود نزد یک امام موقوف باشد و نزد یک صاحبین نافذ بود **مسئله** مرتدی بدار حرب ملحق شد و باز مسلمان شده
بدار اسلام آمد اگر قاضی حکم بلحوق وی نکرده است ارتداد وی باطل شود و حکم وی چون مسلم باشد و اگر بعد از حکم قاضی
آمده است آنچه مال او نزد وارثان او موجود باشد از ایشان واپس بگیرد **مسئله** اگر زنی مرتد شود او را حبس کنند
و هر روز یک لقمه طعام و یک قطره آب بوی رسانند تا آنکه مسلمان شود یا بمیرد کذا فی جامع الرموز و آنچه وی بر مال
خود تصرف کند جایز باشد و آنچه از مال باقی مانده مر ورثه او راست اگرچه در حالت ارتداد کسب کرده باشد و نزد یک امام شافعی

اورا قتل کنند **مسئله** اگر کنیزک مرتد فرزند آورد و مرتد دعوی کرد که از من است نسب آن از مرتد ثابت شود و کنیزک ام ولد او
گردد و فرزند آزاد شود اما اگر کنیزک مسلمه است بعد از مردن مرتد یا ملحق شدن او بدار حرب فرزند مذکور از مال وی ارث
ستاند زیرا که ولد تبعیت پدر مسلمان شود و مسلم از مرتد وارث گردد و اگر کنیزک نصرانیه است و در کم از شش ماه از وقت
ارتداد او فرزند آورده است فرزند وارث شود زیرا که چون کنیزک مرتد کافر باشد ولد او تابع پدر شود بنا بر آنکه پدر بر اسلام
بگیرند پس وی با اسلام اقرب بود و اگر زیاده از شش ماه آورده است وارث نگردد **مسئله** اگر مرتد یا مال خود بدار حرب
ملحق شد بعد از آن مسلمانان بر آن مال غالب آیند مال وی غنیمت باشد و اگر بی مال ملحق شده است و قاضی
بلحوق وی حکم کرد بعد از آن بدار اسلام آمد و مال خود را گرفته باز بدار حرب ملحق شد بعد از آن مسلمان آن دار را فتح نمود
آن مال وی پیش از تقسیم مر ورثه او راست زیرا که بعد از حکم قاضی بلحوق او بدار حرب وارثان او چون مالک قدیم شود پس چنانکه
مالک قدیم مال خود را پیش از قسمت مجانا ستاند وی نیز مجانا بگیرد کذا فی حاشیة الجلبی **مسئله** اگر مرتدی بدار حرب ملحق شد
و قاضی بنده او را بدین او حکم نمود و ابن وی را مکاتب ساخت بعد از آن مرتد مسلمان شده بدار اسلام آمد بدل کتابت
ساخت بعد از آن مرتد مسلمان شده بدار اسلام آمد بدل کتابت و ولاء مکاتب پدر را باشد زیرا که این خلیفه پدر
بود و چون پدر مسلمان شده بدار اسلام آمد این وکیل وی باشد و عتق جایز بود **مسئله** اگر مرتد شخصی را بخطا کشت بعد از آن
بدار حرب ملحق شد یا او را بردت کشتند دیه آن مال وی باشد که آن را در وقت اسلام کسب کرده بود زیرا که مالی را که در وقت
ردت کسب کرده است غنیمت شود و نزد صاحبین دیه آن مال وی باشد اگرچه آن را در وقت ردت کسب کرده باشد
و آنکه دیه بر عاقله او نشود بنا بر آنکه دیه بر عاقله نمیباشد مگر از برای نصرت و بر مرتد هیچکس نصرت نکند **مسئله** اگر شخصی دو
مسلمانی را دانسته بزید بعد از آن مسلمان مرتد شد و بسبب بیدگی دست در ارتداد بمرد یا بدار حرب ملحق شد
و قاضی حکم بلحوق وی کرد بعد از آن مسلمان شده بدار اسلام آمد و بسبب بیدگی بر قاطع از مال خود نصف دیه را
برای وارثان او ضامن شود دلیل آن را در ترجمه ذکر کردم و اگر بدار حرب ملحق شد همچنان اسلام آورد بعد از آن بر قاطع
هلاک شد تمام دیه بر قاطع لازم شود و نزد یک امام محمد نصف دیه لازم آید **مسئله** اگر بنده مکاتب مرتد شده بدار حرب
ملحق شد و مالی را بکسب حاصل نمود بعد از آن چون او را گرفتند از اسلام ابا آورد پس با ارتداد او را کشتند مال کتابت
مر خواجه او را باشد و آنچه باقی ماند مر وارثان او را باشد **مسئله** اگر زن و شوی هر دو مرتد شده بدار حرب

لحق شدند و زن در دار حرب فرزند آورد و آن فرزند ولد دیگر آورد و بعد از آن مسلمانان بر آن دار غالب شدند هر دو
ولد غنیمت شود و بر اول جبر لازم آید و بروایت حسن بر دوم هیچ جبر لازم نگردد زیرا که نزدیک حسن ولد ولد تابع جد شود و ظاهر
تابع نشود مسئله اگر کودک عاقل اسلام آورد روا بود و اگر مرتد شد برای اسلام وی جبر کنند و قتل وی روا نبود اگرچه از اسلام باز گشت
و نزدیک امام شافعی امام زفر از ارتداد وی صحیح نباشد و اسلام وی روا نبود دلیل ما آنست که چون حضرت علی
رضی الله تعالی عنه در حالت صغیر اسلام آورد و نبی علیه السلام آنرا جایز داشت چنانکه افتخار حضرت علی رضی الله تعالی عنه
بانی اسلام مشهور است چنانکه فرموده است سبقتکم علی الاسلام طرا غلاما ما بلغت وان احتلم باب البغاة مسئله اگر قومی از مسلمانان
از اطاعت امام خارج شدند و امام ایشان را بطاعت خود دعوت کند اگر در امامت شبهه داشته باشند رفع شبهه نماید و اگر از قوی اعلام
داشته اند و در جای ایشان جمع شدند مسلمانان را جایز است که با ایشان ابتدا بجنگ کنند و امام شافعی نزدیک وی ابتدا بقتال
مسلم جایز نیست ما می گوییم اگر امام در جنگ کردن با ایشان تاخیر کند تا آنکه با ایشان ابتدا بجنگ کنند احتمال است که از شر
ایشان دفع ممکن نباشد مسئله اگر باغیان خداوند قوت باشند مجروح ایشان را بکشند و چون بگریزند عقب ایشان نکنند و اگر متفرق باشند مجروح ایشان را بکشند و چون بگریزند عقب ایشان نکنند زیرا که خوف نیست که بقوم خود خواهند چه آنکه قوم
ندارند کشتن مجروح ایشان روا نبود زیرا که مسلم اند مسئله فرزندان باغیان را و متعلقان ایشان بند کردن روا نبود
مسئله مال باغیان را حبس کنند تا آنکه ایشان تائب شوند و سلاح و اسپان ایشان را در وقت احتیاج استعمال نمایند بخلاف
امام شافعی که نزدیک او استعمال آن بی رضا روا نبود زیرا که مال مسلم است ما می گوییم حضرت علی رضی الله عنه سلاح باغیان را
بوقت احتیاج در بصره قسمت نمود و تملیک نساخت کذا فی حاشیة الجلبی مسئله اگر مسلمانی مر باغی را کشت بعد از آن
ایشان را طاعت امام قبول نمودند و بر قاتل هیچ لازم نیاید زیرا که در وقت کشتن باغی بودند و بر باغی ولایت امام روا نبود
مسئله اگر باغیان بشهر غالب آیند بعد از آن شخصی از اهل آن شهر شخصی را از همان شهر دانسته کشت پیش از آنکه باغیان
احکام در آن جاری کنند امام آن شهر را از ایشان گرفت قاتل را بقصاص بکشند زیرا که چون باغیان احکام خود را در آن شهر جاری
نکرده بودند قوت امام از آن شهر منقطع نشده بود پس احکام جاری باشند مسئله اگر باغی مطیع را که از خویشان او بود بکشت
و گفت من خواستم که حقم نزدیک طرفین از مقتول وارث می شود چنانکه مطیع از باغی وارث گردد اگرچه خود او را کشته باشد
اما اگر باغی بعد از کشتن اقرار بطلان خود نمود وارث نشود و نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی باغی از مطیع وارث نگردد

اگرچه دعوی حقیقت خود کرده باشد مسئله شخصی که معلوم باشد که از اهل فتنه است بدست وی سلاح فروختن مکروه بود و اگر
معلوم نیست مکروه نبود باب اللقیط مسئله آن در لغت اسم هر چیزیست که در راه مطروح باشد و در شریعت اسم است
مر کودکی را که زنده بود و اهل وی او را از ترس فقر یا تهمت در جای انداخته باشند کذا فی حاشیة الحلبی مسئله هر که لقیط را در یابد
مستحب است که او را بردارد و اگر خوف هلاک لقیط باشد بر داشتن آن بر یابنده واجب شود مسئله لقیط آزاد باشد مگر آنکه
کسی دعوی کند که بنده من است و بر آن گواه بیارد کذا فی حاشیة الحلبی مسئله نفقه لقیط و جنایت او و دیت المال بود
و ترکه او و دیت المال باشد مسئله هر که لقیط را برداشت دیگری را نمیرسد که از وی بگیرد مگر آنکه دعوی نسب وی کند یا یابنده خود
بوی مدهد کذا فی الهدایه مسئله هر که در لقیط دعوی نسب وی کند نسب لقیط از وی ثابت گردد و اگر دو کس دعوی نسب لقیط
کردند و یکی در بدن لقیط علامتی نشان داده و موافق گفته او علامت ظاهر شد نسب لقیط از وی ثابت شود و گرنه از هر دو نسب
ثابت گردد مسئله اگر بنده کسی دعوی نسب لقیط کند نسب از بنده ثابت شود و لقیط آزاد باشد زیرا که اصل در اسلام
آزادی است مسئله اگر ذمی دعوی کرد نسب لقیط را نسب از وی ثابت شود و لقیط به تبعیت دار اسلام مسلمان باشد
باشد مگر اگر لقیط را در شهر یا در قریه ذمیان یا در معبد ایشان یافته باشند زیرا که آن زمان بدعوی کردن وی نسب او را ذمی
گردد مسئله مالی که با لقیط باشد از بحکم قاضی بر لقیط صرف کند و بقول بعضی بحکم قاضی جایز بود مسئله اگر لقیط را
چیزی بخشد یا بنده لقیط را جایز است که از برای لقیط قبض کند مسئله ملتقط را جایز است که لقیط را حرفت آموزد
و جایز است که او را تزویج کند یا در مال او تصرف نماید یا او را اجاره دهد کذا فی الاصح باب اللقطه مسئله اگر یابنده لقیط
در وقت برداشتن آن گواه گرفت برای رسانیدن بمالک آن مجرد ارم لقطه نزد وی امانت باشد و اگر نه ضامن شود
مسئله اگر یابنده اقرار کرد که لقطه را برای خود گرفته بود هم ما جماع ضامن شود و اگر اقرار نکرده است و گواهان گواهی دادند که
برای رسانیدن بمالک آن گرفته بود ضامن نگردد و اگر گواهی ندادند نزدیک طرفین ضمان لازم شود و نزدیک امام ابو یوسف
لازم نشود و قول یابنده معتبر بود بدانکه گواه گرفتن نیست که در وقت برداشتن لقطه بگوید که مسلمانان بر رسانیدن
که طالب لقطه میکند بر من دلالت کنید مسئله بر یابنده لقطه واجب است که تا مدتی که بداند یعنی او را ظن حاصل شود که بعد از این آنرا
کسی طلب نخواهد کرد در جای که یافته است و در مجمعهای مردم چون مساجد و بازارها تعریف لقطه کند چنانکه زیاده کند که من
لقطه را یافته ام و مالک آنرا نمیدانم هر که مالک آن باشد بیاید تا بوی دهم و نزدیک امام محمد و امام مالک و امام شافعی

تا یکسال تعریف کند اگرچه لقطه از ده درم باشد کذا فی حاشیة الحلبی و لقطه زمین حرم چون لقطه زمین حل است نزدیک امام شافعی
لقطه زمین حرم را تا یافتن مالک تعریف کند **مسئله** هرچه ویران شود چون پخته و بعضی میوه‌ها و نان مالی که خوف فساد آن نباشد تعریف کند
چون خوف فساد شود بمسکین تصدق کند و اگر بعد از تصدق مالک لقطه بهم رسد او را اختیار است خواه صدقه را جایز دارد و ثواب
او را باشد خواه آن را بدهد تا آن بگیرد و در حاشیه حلبی است که نیز مالک مختار است که اگر لقطه در دست مسکین سالم است لقطه از مسکین بگیرد
و اگر هلاک شده است مسکین را ضامن بگیرد زیرا که بی اذن مالک قبض کرده است **مسئله** اگر لقطه بهیمه باشد حکم آن چون حکم غیر
بهیمه بود اگرچه شتر و دیگاو باشد و نزدیک امام مالک و امام شافعی اگر شتر یا گاو را در صحرا یابد افضل است که نگیرد **مسئله**
هر که بی اذن قاضی لقطه را نفقه داد متبرع بود و اگر باذن قاضی داده است بر مالک لقطه دین باشد **مسئله** اگر قاضی اجاره را
در لقطه منفعت داند لقطه را اجاره دهد و از اجرت آن بر آن نفقه کند و اگر در اجاره منفعت نداند نفقه امر کند و رجوع آن را بر مالک
شرط نماید بیک روایت امر باتفاق برای رجوع کفایت کند و الاول اصح و اگر در نفقه نیز منفعت نداند لقطه را بفروشد و بحفظ رهای
نماید **مسئله** هر که بر لقطه نفقه کرده است چون مالک لقطه بهم رسد جایز است او را که لقطه را از مالک آن برای نفقه حبس کند
و اگر بعد از حبس دست حابس لقطه هلاک شود نفقه ساقط گردد و اگر پیش از حبس هلاک شد نفقه ساقط نگردد **مسئله** اگر مدعی
لقطه در لقطه علامت بیان کرد بی گواهان دادن آن بمدعی واجب نشود و اگر دادن او بود حلال باشد نزدیک امام شافعی اگر مدعی
علامتی در لقطه بیان کند واجب است که لقطه را بمدعی سپارد **مسئله** اگر ملتقط فقیر بود و تعریف کردن مالک لقطه موجود نشود جایز است که آن را صرف
کند و آن منتفع شود و اگر فقیر باشد بر فقیری تصدق کند اگرچه اصل او باشد یا فرع او بود یا زن او باشد **کتاب الآبق** هر که بر گرفتن آبق قدرت
دارد مستحب است که او بگیرد و گرفتن حال مستحب نیست زیرا که آبق غلامی است که از خواجه خود بقصد گریخته باشد و حال غلامیست که خواجه
خود را گم کرده باشد و راه آن را نمیداند پس گرفتن آن مستحب نیست زیرا که دور نخواهد رفت و در نزدیک خواجه دیر خواهد یافت اما
هر که خانه خواجه وی را افضل است که او را بخانه رساند **مسئله** هر که آبق را از مدت سفر بخواجه او رساند و وقت گرفتن گواه
گرفته باشد که برای رسانیدن بخواجه او گرفته است برای وی چهل درم بر خواجه واجب شود و در کم از مدت سفر بحساب آن لازم گردد و اگرچه آبق
مدبر یا ام ولد باشد و اگرچه قیمت آن چهل درم نبود و نزدیک امام شافعی بی شرط واجب نشود و اگر وقت گرفتن بر رسانیدن او گواه
گرفته بود بعد از آن آبق از دست وی گریخته برگیرند ضمان آن لازم نشود و اگر گواه نگرفته بود بر وی خواجه آبق هیچ لازم نیاید و اگر از
دست وی گریخته ضمان آن لازم شود **مسئله** اگر آبق در رهن شخصی باشد جعل آن بر مرتهن باشد **کتاب المفقود** یعنی غایبی که

برای او معلوم نباشد و او مرده باشد یعنی بی خبر نبود کذا فی حاشیة الحلبی **مسئله** مفقود در حق خود زنده است پس زن او را نکاح
کردن روا نبود و مال او را قسمت نمودن جایز نباشد و اجارهٔ او فسخ نشود و قاضی شخصی را بایستی کند تا حق وی را قبض نماید و مال او را نگاه
دارد چنانچه مال یتیم و خرچ نسا و آن باشد آنرا بفروشد و قرضهای او را ادا کند و زن او را از مال او نفقه رساند و حق غیر خود
مرده است پس او غیر خود وارثان [illegible] **مسئله** چون از وقت تولد مفقود بود و سال تمام شود قاضی موت او حکم
کند و ظاهر روایت آنست که در موت او حکم نمایند زیرا که درین زمان کم است که آدمی نود سال زندگانی کند **مسئله** اگر مفقود
پیش از حکم قاضی بموت او زنده ظاهر شد آنچه از مال او در حق او موجود باشد قبض نماید و اگر مدت تمام شده و مال او را بمیراث وارثان
بموت او حکم کنند مال او را در وارثان او که موجود باشند قسمت نمایند و زن او در عدت موت نشیند و در حق مال غیر او از وقتی که غایب
شده است بموت او حکم کنند و مالی را که برای او موقوف داشته باشند بوارثان خاص و زنان مال که در آن وقت بوده رد کنند چنانکه زید
مفقود شد و برادر و پدر زید مذکور دختر خود را وارث گذاشت نصف ترکه را بدختر او بدهند و نصف را حصه زید نگاه دارند
چون مدت زید مفقود تمام شود آن نصف باقی را نیز بدختر او بدهند **کتاب الشرکة** **مسئله** شرکت بر دو وجه است یکی شرکت ملک
چنانکه دو کس بخریدن یا بهبه یا بصدقه یا بارث چیزی شریک شوند پس هر کدام در حصه دیگر اجنبی باشد و نمی تواند که
در آن تصرف کند کذا فی الهدایه دوم شرکت عقد چنانکه یکی مر دیگر را گوید ترا درین همه تجارات یا فلان تجارت شریک
خود ساختم وی بگوید قبول نمودم و برای هیچکدام از منفعت چیزی معین نباشد زیرا که احتمال دارد که زیاده از معین منفعت نصیب شود **مسئله**
شرکت عقد بر چهار وجه است یکی شرکت مفاوضه و آن شرکت دو کس است یا زیاده از آن که در مال شرکت و در تصرف و در دین مساوی
باشند پس باید که غیر بالغ مفاوضه روا نبود و مسلم را با کافر مفاوضه جایز نباشد اما در کتابی و مجوسی مفاوضه جایز بود زیرا که
الکفر کله ملة واحدة و نزد یک امام ابو یوسف مسلم و کافر مفاوضه روا بود و نزد یک امام مالک و امام شافعی شرکت مفاوضه هرگز
روا نبود **مسئله** در عقد مفاوضه هر واحد از شریکان کار دیگر را وکیل و کفیل باشد پس اگر یکی خرید کند بایع را جایز است که از دیگر طلب بها
نماید **مسئله** شریکان مفاوضه چیزی بخرند برای همه بود مگر طعام و کسوت که برای اهل خود خریده باشد **مسئله** اگر یکی را از شریکان
مفاوضه چیزی که در آن شرکت مفاوضه جایز باشد چون خریدن و فروختن و اجاره گرفتن وام لازم شود بر دیگران نیز لازم گردد
و اگر کفیل شدن بامر مکفول عنه یکی ضمان لازم آید بر دیگران نیز لازم آید و بی امر مکفول عنه بر دیگران لازم نشود
و هو الصحیح **مسئله** اگر یکی را از شریکان مفاوضه چیزی که در آن مفاوضه جایز نباشد بارث رسید یا کسی بوی چیزی از آن

ازان جنس بخشید و وی آنرا قبض نمود عقد مفاوضه عقد عنان گردد اگر عرض یا عقار بارث رسید مفاوضه باقی نماند زیرا که بعرض
و عقار در مال مفاوضه زیادتی نشود دوم شرکت عنان و آن شرکت است در هر تجارت یا در نوعی ازان مسئله شرکت عنان
متضمن کفالت نباشد و بعض مال شریکان جایز بود و نیز زیادتی مال یکی یا بشرط مساوات مال همه یا مساوات منفعت
شرکت عنان صحیح شود بخلاف امام زفر و امام شافعی که نزدیک ایشان نی مساوات منفعت جایز نباشد مسئله اگر مال یکی
درهم بود و مال دیگری دو نانیر باشد و بی خلط شرکت عنان جایز بود و نزدیک امام زفر و امام شافعی بی خلط جایز نبود مسئله اگر یکی
از شرکا در شرکت عنان متاعی خرید مطالبه بهای آن بر دیگری نبود زیرا که شرکت عنان متضمن کفالت نباشد کما مر و اگر شریکی
بهای را از مال خود داده است حصه شریکان را از مال ایشان طلب نماید مسئله جایز است مفاوضه و عنان بدراهم و دنانیر و بفلوس رایجه
به تبر و نقره اگر بآن تعامل باشد تبر زر غیر مضروب را گویند و نقره آنچه از نقره غیر مضروب بود و نیز جایز است بعروض چنانکه هر واحد
نصف عروض خود را با نصف عروض دیگر بفروشد و با یکدیگر عقد شرکت کند مگر آنکه بهای عروض یکی از بهای عروض دیگر
متفاوت باشد چنانکه قیمت عروض یکی هزار بود و قیمت عروض دیگر دو هزار پس صاحب اقل و قلت عروض خود را یک ثلث
عروض صاحب اکثر بفروشد بعد ازان بیان خود را عقد شرکت کنند پس منفعت هر کدام بقدر ملک وی باشد اما اگر مال یکی از درهم
و دنانیر باشد منفعت را آنچه میان خود اقرار داده باشند همان شود زیرا که درهم و دنانیر در عقد متعین نشوند پس منفعت حاصل مال
نباشد مسئله اگر پیش ازانکه بشریکان یا یکی از ایشان چیزی خریده باشد مال شرکت هلاک شد یا مال یکی هلاک گشت
عقد شرکت باطل شود و آنچه هلاک شده است اگر پیش از خلط است از صاحب مال باشد اگرچه از دست دیگری هلاک شود
و اگر بعد از خلط است بر همه شریکان باشد و اگر بعد از خریدن یکی از شرکا مال دیگری هلاک شد چیزی که خریده است از هر دو
باشد پس شریک حصه او را از وی طلب نماید زیرا که بهلاک شدن مال او در شرکت تغیر نرفته است مسئله اگر یکی از شریکان با وجود شرکت
مر دیگری را وکیل خود کرد بانکه گفت بمالی که با تست بچه و آنچه نصف آن از من باشد بهر چیزی که وی بخرد در میان هر دو مشترک
بود پس بحصه موکل از بهای وی رجوع کند اگرچه مال موکل هلاک شده باشد و اگر هیچ یکی مر دیگر را وکیل نکرده است
هر که بعد از هلاک مال یکی چیزی بخرد مشتری را بود زیرا که بهلاک شدن پیش از خریدن یکی شرکت باطل گردد کما مر مسئله
هر کدام را از شریکان مفاوضه و عنان جایز است که مال را برای تجارت امانت فرستد یا پیش کسی امانت نگاه دارد یا بضاعت
دهد یا آن چیزی را برای خریدن و فروختن و جز آن وکیل سازد مسئله مال شرکت در دست هر واحد از شریکان امانت است پس

بی تعدی از هلاک آن ضمان لازم نیاید سوم شرکت صنایع قبول عمل و آن شرکتی است میان دو صانع یا زیاده از آن مسئله
اگر دو درزی یا درزی و رنگریز میان خود با عقد شرکت بستند که هر که از ما عمل مردم قبول کند اجرت آن میان هر دو مشترک
باشد هر که از ایشان عمل کند دیگری را اجرت آن شریک شود اگرچه شرط کرده باشند که عمل هر دو برابر باشد و اجرت سه حصه بود
یک حصه از یکی و دو حصه از دیگری و نزدیک امام شافعی اگر اجرت را برابر کرده اند روا نبود و نزدیک امام مالک بی اتحاد عمل جایز
نباشد مسئله اگر یکی از دو صانع که هر دو در شرکت صنایع شریک باشند عمل شخصی را قبول کند بر هر واحد لازم شود طلب
عمل از هر واحد جایز باشد و هر واحد را جایز است که مطالبه اجرت آن عمل کند و چون صاحب کار اجرت را بیکی از ایشان داد
از ذمه او ساقط شود و دیگری را حق مطالبه نماند مسئله اجرت عمل مشترکان صنایع مشترک بود اگرچه عمل را یکی از شریکان
کرده باشد چهارم شرکت وجوه و آن شرکتی است که دو کس مثلاً بی مال عقد شرکت کنند چنانکه متاع را از بایع آن بوجاهت
و اعتماد خود خریده بفروشند و بهای آن را بایع رسانند و آنچه منفعت شود میان ایشان مشترک باشد و نزدیک امام شافعی
این شرکت روا نبود مسئله شرکت وجوه اگر مطلق است یعنی لفظ مفاوضه و شرایط آن در آن مذکور نشده است شرکت
عنان باشد کذا فی حاشیة الحلبی و نیز بمفاوضه روا بود چنانکه شرکت کرده شود مساوات در امور که مساوات آن در مفاوضه
واجب شود مسئله اگر در شرکت وجوه عقد مطلق کرد هر واحد از شریکان در خریدن هر دیگر را وکیل باشد و اگر مقید بمفاوضه کرد
هر واحد هر دیگر را هم وکیل باشد و هم کفیل شود مسئله اگر دو شریک در شرکت عنان شرط کردند که آنچه خرید کنیم در میان ما مناصفه باشد
یا مثالثه بود منفعت نیز همچنان شود و اگر در منفعت زیادتی شرط کردند باطل باشد زیرا که ربح بقدر ملک می شود و لیس اگر زیادتی
را شرط کند میرساند بچیزی که آن را ضامن نشده است مگر آنکه راس مال غیر عروض باشد دلیل آن در ترجمه مذکور است **فصل**
در شرکت فاسده مسئله در هیزم چیدن و کاه بریدن و شکار کردن شرکت جایز نبود هر که چیزی حاصل شد مر هر دو را باشد
و چیزی که هر دو گرفتند هر دو را برابر بود و چیزی که یکی بیاری دیگری حاصل شود مر هر دو را باشد یاری ده را از آن نصیب نبود چنانکه
یکی قطع میکند و دیگری یکجا میسازد تمام مرقاطع را باشد و مر دیگر را اجر مثل بود نزدیک امام محمد اجر مثل هر قدر که باشد
و نزدیک امام ابو یوسف از نصف بها زیاده نکند مسئله اگر یکی از چاه آب میکشد و یکی آن را در مشک خود میکند و یکی هر دو کس خود
میبرد شرکت در آن روا نبود آب مرکشنده باشد و دیگر را اجر مثل باشد مسئله اگر در شرکت برای یکی چند درم
معین شرط کردند شرکت فاسد شود و منفعت بقدر مال باشد چنانکه اگر مال هر دو برابر باشد و در منفعت نصف حصه

سه حصه شرط کنند شرط فاسد شود و منفعت برابر باشد **مسئله** اگر یکی از دو شریک بمرد یا بدار حرب ملحق شد و قاضی
حکم بلحوق وی کرد شرکت باطل شود **مسئله** هیچ یکی را از شریکان جایز نیست که بی اذن دیگری از مال وی زکواة دهد
مسئله اگر هر یکی از شریکان مر دیگری را بی اذن زکواة خود اذن کرد هر واحد متعاقب ادا نمود نزدیک امام هر که متاخر
باشد ضامن شود اگرچه از دادن او جاهل بود و نزدیک صاحبین اگر از دادن اول جاهل باشد ضمان لازم نیاید و اگر هر واحد
در غیبت یکدیگر در یک زمان ادا کرد چنانکه تقدیم هیچ یکی معلوم نشد هر واحد حصه دیگر را ضامن شود **مسئله** اگر یکی از دو شریک
مفاوضه باذن دیگر برای وطی کنیزک خرید نزدیک امام کنیزک از مشتری باشد و بر وی برای شریک دیگر هیچ لازم نیاید
و نزدیک صاحبین شریک دیگر بنصف بها بر مشتری رجوع کند زیرا که مشتری بهای آن از مال شرکت داده است و دلیل امام آنست
که کنیزک در وقت خریدن در شرکت درآمده است و اذن شریک بخریدن او برای وطی تقاضای کند هبه آنرا زیرا که
مر هبه مر حلال بودن وطی را وجهی نیست پس بر مشتری هیچ لازم نشود و بایع را اختیار است که بها از مشتری
طلب کند یا از شریک دیگر نماید زیرا که عقد مفاوضه متضمن کفالت است **کتاب الوقف** **مسئله** و آن نزدیک
امام همچو عاریه از ملک مالک نمی برآید و منفعت آنرا مالک تصدق کند و نزدیک صاحبین از ملک مالک بر آید و در ملک حق تعالی
درآید **مسئله** اگر شخصی زمین خود را بر فقیران وقف نمود یا در راه مسافران سقایه بنا کرد که آنرا آب پر کنند و مسافران
بقدر حاجت از آن تصرف نمایند چنانکه در عرب معهود است یا زمین خود را کاروان سرا ساخت یا رباط نمود یا مقبره کرد و دفن
صحیح از ملک مالک نه برآید اگرچه بموت خود معلق کرده باشد **مسئله** وقف لازم نمی شود یعنی از ملک واقف نمی برآید مگر آنکه
قاضی بآن حکم فرماید یا واقف مسجدی بنا کند و راه آن جدا نماید و مردم را بنماز کردن در آن اذن فرماید و شخصی تنها در آن نماز
بخواند و نزدیک امام محمد بی گذاردن نماز بجماعت وقف لازم نشود و نزدیک امام ابو یوسف گفتن واقف که این مکان را مسجد
ساختم کفایت کند زیرا که نزدیک او لزوم وقف را تسلیم شرط نیست چنانکه می آید **مسئله** اگر واقف برای مصالح مسجد
زیر مسجد سرداب ساخت وقف جایز بود و اگر برای مصالح مسجد بنا ساخت روا نبود و نیز اگر راه مسجد را جدا کرده است
مسجد نشود اگرچه مردم را بنماز گذاردن در آن اذن کرده باشد **مسئله** نزدیک امام ابو یوسف بمجرد گفتن واقف که این ملک
خود را وقف نمودم از ملک وی بیرون آید و نزدیک امام محمد بی سپردن واقف وقف را بمتولی آن و بی قبض نمودن متولی
آنرا وقف لازم نشود و از ملک واقف نه برآید **مسئله** اگر شخصی وقف کرد متاع خود را که احتمال قسمت دارد یعنی وقف کرد حصه غیر

معین را از چیزی که قابل قسمت باشد نزدیک امام ابو یوسف جایز است و علیه الفتوی و نزدیک امام محمد جایز نیست و اگر وقف کرد مشاع را از چیزی که
قابل قسمت نباشد باتفاق جایز است مگر برای مسجد و مقبره که آن باتفاق جایز نیست زیرا که پیش از قسمت مسجد و مقبره شایع باوان نیست
و بعد از قسمت مسجد یا مقبره نمیتواند شد بنا بر آنکه مکان سعت آن ندارد کذا فی حاشیة الحلبی مع زیادة تحقیق **مسئله** اگر شخصی چیزی را
وقف کرد و حاصل آنرا برای خود نمود یا خود را بر آن متولی ساخت روا باشد **مسئله** اگر شخصی چیزی را وقف کرد و شرط کرد که آنرا نخواهد
بمقابله آن زمین دیگر را وقف کند نزدیک امام ابو یوسف جایز بود زیرا که این شرط نزدیک او جواز وقف را منع نمیکند چنانکه در شرح
بتفصیل مذکور است لیکن ما بآن فتوی نمیدهیم بنا بر آنکه درین مشاهده کرده ایم که حاکمان ظالم این استبدال را حیله ساخته حق
مسلمانان را تلف میکنند و میکنند آنچه میکنند **مسئله** نزدیک طرفین وقف تمام نمیشود مگر آنکه آخر آنرا برای دوام کند یعنی وقف
وقتی تمام شود که آخر آنرا برای فقیران گرداند چنانکه بگوید تا اینقدر مدت برای من باشد بعد از آن برای فقرا مسلم باشد و نزدیک
امام ابو یوسف چون جهت منقطع را ذکر کرد چنانکه گفت بر اولاد خود یا بر امهات خود وقف کردم بی آنکه آخر آنرا برای دوام کند
وقف تمام شود و بعد از آن برای فقیران گردد کذا فی حاشیة الحلبی **مسئله** وقف و عقار جایز است و وقف منقول جایز نیست مگر بروایت
امام محمد در آنچه تعامل است چون تیر و کلند و تشیه و آلة و جنازه و جامها که بر جنازه ها اندازند و دیگ گلی و دیگ مسی و مصحف و عمل اکثر
فقها و شهرها بروایت امام محمد است خصوصا در حرمین چنانکه مشاهده کرده باشم **مسئله** چون وقف جایز شد بعد از آن در ملک
کسی نمی آید و آنکه بعضی متاخران فروختن بعضی وقف را چون خراب شود و منهدم گردد از برای باقی عمارت جایز داشتند
اصح آنست که جایز نیست زیرا که وقف بعد از صحت قبول نمیکند ملک را چنانکه آزاد قبول نمیکند بندگی را با آنکه مشاهده کرده ایم
درین فروختن چیزی را که مشاهده کرده ایم درین استدلال **مسئله** اگر شخصی حصه خود را از زمین مشترکه وقف کرد و نزدیک
امام ابو یوسف جایز است که با شریک خود قسمت کند و از حصه شریک خود متمیز سازد و اگر از زمین خود حصه معین را وقف نمود
قاضی آنرا قسمت نماید و از حصه واقف متمیز سازد لیکن وقف او در مصالح آن قسمت کردن روا نبود **مسئله** وقف
که بر فقیران باشد حاصل آنرا اول بعمارت آن صرف کنند اگرچه واقف آنرا شرط نکرده باشد تا وقف بحال خود ماند اما آنچه بود
بحاصل وقف از آن زیاده نکنند کذا فی جامع الرموز **مسئله** اگر شخصی معین وقف کرد و گفت بعد از برای فقیران باشد تعمیر آن از مال آن شخص باشد و اگر
تعمیر نکند یا فقیر باشد حاکم آن وقف را اجاره دهد و اجرت آن تعمیر نماید بعد از آن وقف را بمصرف آن دهند **مسئله** آنچه از وقف شکسته باشد چون خشت و بعمارت
آخر کند برای عمارت آن بقدر حاجت باید و اگر صالح عمارت ندارد فروخته بها آنرا بعمارت وقف صرف نماید و جایز نیست که آنرا در میان مصارف قسمت کنند **تمام شد**